

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Veronica CLICHICI

EDUCAȚIA PENTRU TIMPUL LIBER DIN PERSPECTIVĂ AXIOLOGICĂ

CONCEPTUALIZARE ● MODELIZARE ● IMPLEMENTARE

(Monografie)

CHIȘINĂU, 2018

37.015

C 57

Aprobată spre editare
de Consiliul Științifico-Didactic al Institutului de Științe ale Educației

Autor: Veronica CLICHICI, doctor în științe pedagogice

Coordonator științific:

Maria HADÎRCĂ, doctor în pedagogie, conferențiar cercetător, IȘE

Recenzenți:

Vladimir GUȚU, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, USM

Veronica BÂLICI, doctor în pedagogie, IȘE

Rodica SOLOVEI, doctor în pedagogie, conferențiar cercetător, IȘE

Aliona PANIȘ, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, IȘE

Aliona AFANAS, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, IȘE

Pictor-designer: **Nadejda BODRUG**

Prepress: **Editura Lyceum**

Clichici, Veronica.

Educația pentru timpul liber din perspectivă axiologică: Conceptualizare. Modelizare. Implementare: (Monografie) / Veronica Clichici; coord. șt.: Maria Hadîrcă: Inst. de Științe ale Educației. – Chișinău: Lyceum, 2018 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 200 p.: tab.

Bibliogr.: p. 149-157 (253 tit.). – 30 ex.

ISBN 978-9975-3285-2-4.

Dedic această carte părinților mei,
Vasilisa și Valentin Clichici,
Soțului Alexandru
și fiului Damian Popesco,
căroră le mulțumesc din tot sufletul
pentru oferirea timpului liber în creația
științifică.

Mulțumiri aduc conducerii Institutului de Științe
ale Educației, coordonatorului științific,
dnei Maria Hadîrcă, doctor, cercetător științific,
colegilor și participanților în cadrul cercetării
științifice, grație colaborării armonioase întru
formarea profesională.

„Timpul liber îl înobilează pe om tocmai prin libertatea sa, prin liberul arbitru, legat de însăși natura și demnitatea umană”.

(gânditorii antici Aristotel, Platon, Cicero)

„Viața înseamnă educație și fiecare dintre noi este profesor și în același timp elev perpetuu”.

(A.H. Maslow)

„Omului îi poate fi luat totul, dar nu și ultima dintre libertățile omenești: aceea de a-și alege atitudinea într-un anumit set de circumstanțe, de a-și alege propriul fel de a fi”.

(Viktor Frankl)

„Cum poți să-ți folosești timpul în mod optimal și ce poți să faci mai bine cu finitudinea ta ?”

(Constantin Noica)

„Nu arta, nu știința, nu literatura marchează începutul culturii, ci actul moral prin care un om ajunge să prețuiască valoarea: la cultură se ajunge nu prin instruire, ci prin educație”.

(Aurelian Silvestru)

„Folosirea înțeleaptă a timpului liber este un produs al culturii și al educației”.

(Bertrand Russel)

„Lucrul cel mai dificil pentru om este să-și organizeze timpul liber”.

(Goethe)

CUPRINS

PRELIMINARII	6
Capitolul 1. ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE EDUCAȚIEI PENTRU TIMPUL LIBER	10
1.1. Evoluția conceptului de timp liber	10
1.2. Abordarea multiaspecuală a conceptului de timp liber	19
1.3. Educația pentru timpul liber în context internațional și național	35
1.4. Analiza stării de fapt privind educația pentru timpul liber în Republica Moldova	44
Capitolul 2. FUNDAMENTE TEORETICO-PRAXIOLOGICE ALE EDUCAȚIEI PENTRU TIMPUL LIBER ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL	50
2.1. Conceptualizarea educației pentru timpul liber în învățământul secundar general	51
2.2. Perspectiva axiologică asupra educației pentru timpul liber în învățământul liceal	68
2.3. Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber	77
2.4. Curriculum de <i>Educație pentru timpul liber</i> în învățământul liceal	86
Capitolul 3. INTERVENȚII PEDAGOGICE PRIVIND EDUCAȚIA PENTRU TIMPUL LIBER ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL	101
3.1. Contextul și designul experimentului pedagogic	101
3.2. Rezultatele experimentului de constatare privind educația pentru timpul liber	105
3.3. Formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii liceeni	116
3.4. Validarea rezultatelor obținute la liceeni în cadrul experimentului de control	133
ÎNCHEIERE	144
BIBLIOGRAFIE	147

ANEXE	156
Anexa 1. Idei conceptuale privind <i>Educație pentru timpul liber</i>	156
Anexa 2. Caracterizarea conceptelor-cheie ale educației/instruirii	158
Anexa 3. Chestionare privind percepția timpului liber	159
Anexa 4. Chestionare privind identificarea necesității Educație pentru timpul liber în școală	165
Anexa 5. Fișa axiologică a elevului licean	168
Anexa 6. Teme/conținuturi pe unități de învățare în Curriculumul opțional de <i>Educație pentru timpul liber</i>	171
Anexa 7. Model de proiectare a activității educative a <i>Educației pentru timpul liber</i> integrat în cadrul orei de dirigenție	173
Anexa 8. Programul Training-ului Pedagogic: „Originalitatea Educației pentru timpul liber în mediul pedagogic”	177
Anexa 9. Supliment la programul Training-ului Pedagogic de educație pentru timpul liber	178
Anexa 10. Caseta de apreciere a intereselor elevilor privind gestionarea Națională a timpului liber	182
Anexa 11. Analiza comparativă privind percepția timpului liber	183
Anexa 12. Ponderea rezultatelor la chestionarele elevilor liceeni și profesori	186
Anexa 13. Valorile timpului liber ale liceenilor axate pe interese	188
Anexa 14. Distribuția valorilor Educaționale în funcție de prioritățile elevilor	190
Anexa 15. Variabile comparative ale elevilor liceeni privind <i>Educație pentru timpul liber</i> în învățământul liceal	192
GLOSAR	193

LISTA ABREVIERILOR

- TL** – timpul liber;
- ETL** – educația pentru timpul liber;
- CGVTL** – competența de gestionare valorică a timpului liber;
- CDC** – Convenția privind Drepturile Copilului;
- SUA** – Statele Unite ale Americii;
- UE** – Uniunea Europeană;
- UNICEF** – acronimul provine de la *engl.* United Nations International Children's Emergency Fund, ceea ce se traduce – Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite;
- UNESCO** – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, conform denumirii originale din *engl.* – United Nations Education, Science and Culture Organization;
- WLRA** – Asociația Mondială de Recreere și Petrecerea Timpului Liber, de la denumirea *engl.* – World Leisure and Recreation Association;
- EE** – eșantionul experimental;
- EC** – eșantionul de control;
- engl.* – denumirea originală din limba engleză;
- fr.* – denumirea originală din limba franceză.

PRELIMINARI

Lumea contemporană, inclusiv societatea din Republica Moldova, se confruntă cu multiple probleme de ordin global – dezechilibrul sistemului ecologic, conflictele interetnice și religioase, criza locurilor de muncă, viciile umane distrugătoare, criza de identitate, de proprietate, de valori etc., iar educația, ca acțiune de schimbare în mai bine a ființei umane, este chemată să contribuie la formarea-dezvoltarea personalității în vederea pregătirii pentru soluționarea acestor probleme. În acest sens, devenirea umană preconizată de educație înseamnă nu numai schimbare a unor proprietăți interioare, personale, ci și formarea de competențe de gestionare inteligentă a unor surse date, cum ar fi, de exemplu, *timpul* [64].

Conștientă de necesitatea re-orientării, în postmodernitate, a activității de formare-dezvoltare a personalității umane și spre alte valori educaționale, Comisia Europeană a adoptat, începând cu anul 2000, o serie de recomandări privind integrarea „noilor educații” – *educația pentru mediu, educația multiculturală, educația pentru pace și cooperare, educația pentru timpul liber* etc. în procesul de învățământ, acestea fiind considerate valori necesare de promovat în secolul XXI, iar deschiderea conținuturilor învățării și spre problematica lumii contemporane – o soluție pentru „postmodernizarea” școlii [186].

Pe de altă parte, abordarea schimbării în educație din *perspectivă axiologică*, care reprezintă astăzi orientarea de bază în dezvoltarea învățământului, ridică întrebări privind valorile pe care ar trebui să se întemeieze activitatea de formare-dezvoltare a personalității gândită integral, adică nu doar în timpul învățării, ci și în timpul liber, sau cu referire la finalitățile unei educații de calitate, ceea ce constituie adevărate provocări pentru științele educației, în general, dar și pentru teoria și metodologia curriculumului, în particular [98].

În același timp, *educația*, în calitatea sa de proiect al devenirii umane, dar și de fenomen real, se raportează la conceptul de *timp și temporalitate*, întrucât implică un proces și o succesiune a acesteia în timp, o extindere chiar în afara timpului normat pedagogic, de aceea *problematica folosirii raționale a timpului* devine o preocupare atât pentru concepătorii educației, cât și pentru fiecare angajat în procesul educațional [64].

Totuși, în materie de temporalitate educațională nu dispunem nici de concepte pe măsură, nici de o practică pedagogică în acest sens [64], iar în ceea ce privește educația pentru timpul liber, aceasta reprezintă o zonă neexplorată încă în cercetarea pedagogică din Republica Moldova, deși, în contextul educației postmoderne, timpul liber este considerat *valoarea continuă a personalității*, care trebuie valorificată în cadrul familiei, instituțiilor de învățământ și promovată pe tot parcursul vieții. Or, conform Declarației de la Mexico (1982, UNESCO), astăzi e nevoie de o educație globală și înnoitoare, care nu numai să informeze și să transmită cunoștințe, ci și să *formeze* competențe, care să favorizeze auto-

disciplina, respectul pentru celălalt, solidaritatea socială și internațională, care să incite schimbarea în mai bine și să stimuleze creativitatea [apud 62, p. 47].

La ora actuală, societatea caută o împărțire ideală a timpului vieții în: *timp școlar și extrașcolar, timp de lucru, timp familial, timp liber sau timp personal*, care să-i permită atât realizarea necesităților sale economice, precum și soluționarea unor probleme de ordin social, cultural, familial, personal, pe care ființa umană ar putea să le rezolve, dacă ar ști cum să-și organizeze mai bine timpul. În acest sens, conceptualizarea educației pentru timpul liber și realizarea acesteia în cadrul educației *formale și nonformale* răspunde unei noi realități pedagogice și sociale, fiind consemnată de creșterea cantitativă a resurselor de educație/instruire, ca urmare a două fenomene cu caracter obiectiv [57, p. 269]:

- a) creșterea timpului liber, ca urmare a reducerii săptămânii de muncă, în contextul progresului tehnologic în societatea postmodernă;
- b) expansiunea rețelelor mass-media, electronizate și informatizate, promovate la nivel local, teritorial, național, internațional și ocuparea timpului liber al persoanei.

Totodată, cercetarea este impulsionată de necesitatea pregătirii elevului, în chiar timpul educațional, și pentru utilizarea rațională a timpului liber, care este un timp pentru sine, menit să ofere elevilor răgazul necesar pentru reflecție și care ar permite ridicarea lor la etajele superioare ale cunoașterii și învățării, în funcție de un timp foarte necesar pentru o deplasare *mai lentă în accelerarea nesfârșită a timpului săptămânal, aflată, de altfel, la baza succesului elevului*, necesitate identificată atât de către cercetători precum T. Callo, C. Cucuș ș.a., precum și de către înșiși elevii-adolescenți în cadrul unei cercetări pre-experimentale.

În această viziune, lucrarea de față își propune să ofere nu doar o conceptualizare a educației pentru timpul liber, ca o componentă a educației integrale, ci și o *axiologizare a procesului de autoeducație în timpul liber*, acțiune contextualizată în timp educațional școlar – extrașcolar – liber. Prin demersul teoretic și practic ale cercetării este vizată necesitatea abordării indispensabile a valorii de timp liber, care, deocamdată, este „o realitate ambiguă” [60; 53; 73; 170], și care poate fi atât o sursă de progres și bunăstare pentru personalitate și societate, dar și o cauză de degradare și regres social.

În plan internațional, problematica *timpului liber și a educației pentru timpul liber* a fost cercetată de către J. M. Dumazedier [apud 6], J. Neulinger [214], J. Mundy [212], H. Ruskin [220], A. Sivan [apud 228], L. C. Pesavento [215], Л. Акимова [193], Ю. Стрельцов [195], G. Văideanu [186], C. Cucuș [64], C. Angelescu [7]. Aspectul metodologic al educației pentru timpul liber a fost cercetat de către J. Sellick și C. Stensrud [224], J. Mundy [212], H. Ruskin, A. Sivan [222; 225], J. Puig, J. Trilla [253], T. Cosma [52], C. Cucuș [63], S. Cristea [57].

În Republica Moldova, problematica *educației pentru timpul liber* a fost abordată sporadic, fiind cercetată doar tangențial și în funcție de anumite segmente. Astfel, N. Bucun [23] a abordat problema organizării raționale a timpului liber

al elevilor prin atragerea lor în activități extrașcolare; D. Patrașcu [147] a tratat problema managementului timpului ca resursă educațională pentru instituțiile preuniversitare și universitare; S. Cemortan [36] a abordat dreptul copilului la timpul de joacă în educația timpurie; L. Cuznețov [70; 71] a elucidat valoarea conceptuală și metodologică a educației pentru timpul liber în cadrul educației familiei; T. Callo [30] orientează spre valorificarea timpului liber a persoanei adulte în scopul educației permanente; M. Hadîrcă [98] invocă necesitatea proiectării, alături de alte noi educații și a educației pentru timpul liber, ca mijloc de integralizare a acestora în procesul actual de învățământ și ca un element al educației integrale.

Conceptualizarea educației pentru timpul liber și axiologizarea procesului de timp liber al elevului se circumscriu atât în paradigma educației integrale, cât și în tendința de integralizare a „noilor educații” în procesul de învățământ, ambele perspective fiind necesare pentru realizarea obiectivului din Curricula națională/Planul-Cadru de învățământ (pe anul de studii 2011/2012): „familiarizarea elevului cu privire la ansamblul activităților școlare și extrașcolare la nivel de educație formală, nonformală și informală” [65], precum și în vederea atingerii idealului de formare-dezvoltare integrală a personalității.

Plecând de la aceste și alte valoroase idei ale cercetătorilor în domeniu și, în mod expres, de la paradigma postmodernă în educație, ce vizează integralitatea acțiunii pedagogice și formulează ca obiectiv esențial al educației formarea-dezvoltarea integrală a personalității umane, prin înzestrarea acesteia cu multiple valori educaționale, nu doar intelectuale, ci și morale, psihofizice, sociale, estetice etc. [102], *educația pentru timpul liber* intenționează tocmai să complementeze valorile educației de bază, asigurată prin disciplinele clasice și să sprijine integralizarea „noilor educații” în procesul de învățământ, și să contribuie la culturalizarea personalității.

Educația pentru timpul liber reprezintă o formă specializată a procesului educațional integral/de bază, care include mai multe domenii (cultural-artistic, turistic, social, economic etc.) și are în vedere formarea la elevi a competenței de *gestionare a timpului liber*. Din perspectiva educației permanente, aceasta se dovedește a fi o educație rentabilă sub raport familial, sanitar, social și economic, iar importanța ei va crește o dată cu implementarea în Republica Moldova a concepției învățării pe tot parcursul vieții, care solicită și stăpânirea de către tineri a *competenței de gestionare valorică a timpului liber* în favoarea dezvoltării unei personalități culturale și a promovării unei cetățenii active.

Lucrarea include date științifice despre: dezvoltarea **conceptelor de timp liber și educație pentru timpul liber**, perspectivele de abordare a educației pentru timpul liber, funcțiile, principiile și condițiile pedagogice necesare pentru educația pentru timpul liber; analiza teoriilor, ideilor, conceptelor privind educația pentru timpul liber din domeniul filosofiei educației, pedagogiei, sociologiei și psihologiei, care au evidențiat *dezvoltarea conceptului de timp liber* (J. M. Dumazedier [apud 7], H. Ruskin [220], A. Sivan [apud 219], L. C. Pesavento

[215], Л. Акимова [193], Ю. Стрельцов [195] ș.a.), perspectivele de abordare a educației pentru timpul liber (*abordarea raționalistă* (F. Taylor [apud 243], R. Sue [244] ș.a.), *abordarea curriculară a educației pentru timpul liber* (J. Sellick, C. Stensrud [224], G. Văideanu [186], S. Cristea [80], C. Cucuș [63], Al. Crișan [66], Vl. Guțu [93; 94], L. Pogolșa, N. Bucun [157], L. Cuznețov [72] ș.a.), promovate de-a lungul timpului, decisive pentru configurația educației pentru timpul liber în învățământul liceal.

Rezultatele investigației prezentate în lucrare dezvăluie aspecte teoretice și metodologice privind:

- conceptele pedagogice: timp școlar, timp extrașcolar, timp liber;
- fundamentele teoretice și praxiologice privind educația pentru timpul liber în învățământul liceal;
- sistemul de valori ale elevului în timpul liber;
- necesitatea axiologizării procesului de educație pentru timpul liber;
- proiectarea managementului implementării educației pentru timpul liber în procesul de învățământ;
- elaborarea, din perspectivă axiologică, a *Modelului pedagogic și metodologiei de realizare a educației pentru timpul liber*;
- dezvoltarea teoriei curriculare privind elaborarea unui *curriculum opțional de educație pentru timpul liber*.
- precizarea principiilor și condițiilor pedagogice necesare pentru implementarea educației pentru timpul liber în învățământul liceal;
- valorificarea strategiilor pedagogice de formare a competenței de gestionare valorică a timpului liber al elevilor din învățământul liceal și al cadrelor didactice din cadrul formării inițiale/continue pentru învățământul secundar general.

Cititorul va identifica în lucrare un șir de acțiuni aplicative reprezentate de: *managementul educației pentru timpul liber*; *Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber*; *Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber* valorificat la nivelul învățământului liceal; programul-training pedagogic pentru formatori/profesori-diriginți în ceea ce privește teleologia, conținuturile recomandate și metodologia educației pentru timpul liber; sistemul de strategii pedagogice de formare a competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii din învățământul liceal, aplicate în procesul de valorificare a curriculumului de educație pentru timpul liber; posibilitatea de valorificare a rezultatelor investigaționale în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice din învățământul secundar general.

ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE EDUCAȚIEI PENTRU TIMPUL LIBER

Context

Problematika *timpului liber* în educație s-a dezvoltat din antichitate până în prezent, iar conceptul de *timp liber* a evoluat de la un sistem de cunoștințe empirice până la rangul de „nouă educație”, *educația pentru timpul liber* fiind astăzi o parte integrantă a politicilor educative, care ar trebui să reprezinte o preocupare și pentru învățământul din Republica Moldova, pentru ca să asigure rezolvarea unei sarcini imperative: informarea și formarea elevului/tânărului pentru dezvoltarea culturală în timpul liber.

În decursul evoluției sale, conceptul de timp liber a fost abordat din mai multe perspective – *filosofică, sociologică, psihologică și pedagogică*, mai puțin în aspect *axiologic*. În aceste condiții, se reliefează necesitatea și oportunitatea dezvoltării conceptuale a educației pentru timpul liber și din această perspectivă, având în vedere „criza” de valori din societatea contemporană.

În context internațional, *educația pentru timpul liber* este dezvoltată și promovată ca una dintre „noile educații” ce se află în vizorul *Consiliului European pentru Educație, UNESCO* și al altor structuri internaționale, care stabilesc prioritățile și orientările valorice în elaborarea documentelor școlare: curriculum, manuale și ghiduri metodologice etc., necesare formării-dezvoltării personalității pe tot parcursul întregii vieți, prin învățarea experiențială și gestionarea rațională a timpului liber.

Pentru Republica Moldova, *educația pentru timpul liber* reprezintă un element de noutate, derivat din „noile educații”, dar și o problemă necesară a fi soluționată pe calea cercetării pedagogice, având în vedere tendințele pe plan mondial și rezultatele unui pre-experiment realizat la nivel național. Această educație poate fi conceptualizată și proiectată la nivelul învățământului liceal, printr-un conținut educațional centrat pe *valorile timpului liber*, și realizată atât în cadrul educației formale, cât și al celei nonformale și informale.

Educația pentru timpul liber, ca deziderat al „noilor educații”, se încadrează în direcția de înnoire și diversificare a ofertei educaționale și a modalităților de influență pedagogică la vârsta adolescenței a elevilor, coroborată cu evidențierea unei probleme pedagogice.

1.1. Evoluția conceptului de timp liber

În contextul „noilor educații” și al condițiilor de dezvoltare a societății informaționale, bazată pe cunoaștere, *valoarea timpului liber*, implicit și a *educației*

pentru timpul liber „este în raport cu rezultatul unui proces istoric asociat fenomenului civilizației moderne, de câștigare a unei libertăți mai mare de către lucrătorul modern, de alocare specială a unui timp pentru refacere și recreere”, menționează C. Cucuș [64, p. 93].

Raportat la anii de existență ai învățământului autohton, niciodată ca azi elevii nu s-au bucurat de o rată mai generoasă de timp liber, de aici necesitatea unei *educații pentru timpul liber*.

Timpul liber reprezintă o problemă globală a secolului al XXI-lea, iar aceasta necesită un nivel înalt de cultură și de conștientizare a valorii de timp și libertate pentru întreaga societate umană. M. Pârlog identifică dihotomia „timp liber - timp non-liber”, care este echivalentă prin sintagma „grad de libertate a activităților socio-umane” [apud 6, p. 214].

Conceptul de timp liber a evoluat în decursul secolelor în funcție de diverse modele organizate social. Astfel, s-a constatat că omenirea s-a bucurat întotdeauna de un anumit tip de organizare a timpului liber, diverse forme și activități de organizare.

Civilizațiile antice au pus la baza bunăstării culturii lor dezvoltarea *divertismentului*, timp în care oamenii practicau sportul (luptele competitive, gimnastica, jocurile olimpice, vânătoarea); artele (muzica, dansul, teatrul), forme de cult religios și alte domenii de cultură generală. Însă fiecare civilizație avea un specific de *valorificare a timpului liber*, de ex., în *Egipt* templele erau dotate cu trupe de animatori; în *Asiria* și *Babilon* muzica și dansul erau dominante la sărbători și ansambluri de adunări regale; în *Israel* contribuția majoră a populației a fost să respecte ziua a șaptea din săptămână numită „Sabatul” – un timp pentru odihna oamenilor și venerarea Divinității, fiind proclamată la nivel de Lege sau Poruncă (Legea Mozaică „Cele zece porunci”) [12]. Totuși, în *Grecia*, comportamentele cetățenilor antici au fost considerate modele mult mai desăvârșite grație interdependenței *timpului liber* și a *educației* [235; 238].

La nivelul *Civilizației Greciei Antice*, timpul liber era considerat perioada de aur, fiind una din cele mai bune premise de favorizare a realizării omului. Cetățeanul grec avea menirea să trăiască timpul liber în stilul *de loisir*, adică pentru a-l petrece și consuma rațional, cu sensul de dobândire a virtuților. Toate formele de muncă se opuneau modului de a fi al cetățenilor greci, deoarece acestea erau preluate de castele sclavagiste [244, p. 10]. Aristotel și Platon considerau timpul liber o categorie a educației și viceversa, fiindcă ambele făceau parte din același conținut cultural. Aceste noțiuni identice simbolizau în limba greacă *shkolé* – locul în care timpul liber */loisir-ul* era folosit pentru instruire și învățare, de unde provine și termenul actual școală [235; 237]. De asemenea, termenii corelativi de muncă și timp liber */travail-loisir* se regăsesc în etimologia *le loisir* din limba greacă ce se traduce prin cuvântul *scholé* semnificând totodată timp liber și instruirea /învățarea. Estimarea dezvoltării timpului liber și profitul acestuia poate direcționa egalitatea odată cu evoluția nivelului cultural. Aceste

concepte de elită privind timpul liber presupun singurul nivel de instruire, care, în ansamblu este prezent și selectează valorile timpului liber [244, p. 10].

În *Evul Mediu*, timpul liber nu poate fi comparat cu timpul liber din epoca antică și modernă. În această perioadă la fel nu a existat un timp omogen, în care să fie prevăzută dimensiunea de timp liber, deoarece oamenii munceau din greu, aveau interdicții din motive religioase privitor la organizarea timpului liber. Această inactivitate forțată era mai mult o trăire neplăcută, considerată ca o sursă eventuală de timp liber pentru zilele de „sărbătoare”.

Perioada *Renașterii* a marcat un interes deosebit pentru timpul liber, în special, pentru dezvoltarea diverselor activități culturale ale timpului liber, precum călătoriile, muzica, dansul, sculptura, pictura, dramaturgia, prezentate printr-o formă liberă de gândire, de exprimare, raționalizate științific și extinse de comerț în viața europenilor. Eseistul francez M. de Montaigne și scriitorii Fr.Rabelais, J.Loke, J.J.Rousseau au descris variate forme de jocuri ca parte componentă a educației copiilor și tinerilor. De ex., J. J. Rousseau orientează spre o regulă utilă a oricărei educații, care constă în *a ști cum să pierdem timpul* [164]. Iar J.Locke descrie rolul educativ al desfășurării activităților de timp liber, care devine important prin *cunoașterea de sine* a personalității tânărului. „În timpul liber se descoperă temperamentul și înclinațiile omului. Adevărata distracție depinde mai mult de imaginație decât de rațiune: de aceea, fiecare trebuie să se distreze în felul său” [apud 179, p. 209].

Perioada *Reformei* a dus de-a lungul istoriei la limite stricte asupra timpului liber și de recreere a omului, deoarece a fost o influență etică din partea mai multor culturi creștine.

La apariția *societății industriale*, către secolul al XIX-lea, natura muncii a evoluat fără libertate, fiind remarcată lipsa de timp liber. Munca salarizată în manufacturi a devenit o provocare de emigrări rurale. Condiția vieții a transformat munca intermediară la nivel de urbanizare. Totodată, schimbarea legislației sociale privind munca obligatorie existentă pe o perioadă de timp îndelungată pune problema reducerii timpului de muncă, care devine foarte progresivă. Un eveniment remarcat în geneza timpului liber a fost adoptarea *legii cu privire la limitarea muncii pentru copii* (anul 1841) de 12-16 ani la 12 ore pe zi și de 8 ore pentru copii mai mici de 12 ani, comparativ cu 14-16 ore de muncă pe zi realizată înainte de copii și minori.

Impactul *Revoluției industriale* a lansat o nouă perspectivă privind revendicarea timpului liber în *societatea modernă*. Astfel de argumente sunt citate de R. Sue, prin lucrarea „La théorie de la classe de loisir” a lui Th. Veblen elaborată în 1899, care evidențiază două viziuni:

- 1) timpul liber poate fi un simbol de clasă și
- 2) redescoperirea activităților de timp liber în societatea modernă ca simbol de apartenență socială [244, p. 11-15].

Societatea postmodernă, numită *epoca informatizării* sau *societatea bazată pe cunoaștere* pune accent pe timpul liber subliniind importanța schimbării stilului de viață al persoanei, delimitat prin cinci criterii stabilite de R. Sue:

- ✓ *criteriul cantitativ*: timpul de muncă va cunoaște o îngustare continuă;
- ✓ *criteriul valorilor dominante*: declinul valorilor muncii, importanța acordată personalității, importanța crescândă a timpului liber pentru tineri etc.;
- ✓ *criteriul stratificării sociale*: clasele sociale ivite pe baza primatului muncii se estompează, în profitul granițelor mai puțin nete, avansându-se spre noi tipuri de grupuri sociale, spre o pluralitate de apartinențe sociale;
- ✓ *criteriul modului de producție dominant*: munca nu mai constituie forma de producție dominantă, capitalul nu mai este rezervat numai capitaliștilor, importanța educației și formării crește, apare economia informală, noi tipuri de solidaritate socială etc.;
- ✓ *criteriul reprezentării sociale asupra timpului dominant*: numeroși lucrători fac încă din timpul de muncă timpul dominant; apar noi ideologii de valorizare a fracțiunilor timpului social sub impactul noilor tehnologii și a noilor forme de interacțiune socială [apud 64, p.93].

Geneza conceptului de timp liber a orientat cercetarea spre identificarea **problematicii timpului liber**, care din punct de vedere social-istoric, economic, cultural, pedagogic, este reprezentată de următoarele aspecte evidențiate mai jos.

Timpul liber – o problemă social-istorică. În studiile științifice ale cercetătoarei C. Angelescu, timpul liber este definit ca *un factor generator de mutații sociale*, prin multiplicarea activităților din timpul liber care coincide cu apariția unor noi industrii, a unei infrastructuri specifice în dezvoltarea unor produse sau servicii tehnologizate. Începutul procesului de *democratizare* a activităților de timp liber a câștigat dimensiuni de masă, impunând o anumită organizare a spațiului pentru autoformare, informare, pentru noi practici culturale și artistice la toate nivelurile: familie, localitate, teritoriu național, până la cel regional, continental, planetar [6, p. 215; 64, p. 92-93].

Examinarea fenomenului de timp liber în context social, a permis determinarea *cauzelor și efectelor* evoluției civilizației, descrise drept soluții umaniste ale acestei probleme. După G.Toti, tendințele de progres ale fenomenului de timp liber, în contextul societății civilizate, au produs următoarele efecte prezentate în *tabelul 1.1* [179, p. 157].

Tabelul 1.1. Tendințele fenomenului de timp liber în context social

Cauze	Efecte
<ul style="list-style-type: none"> • reducerea numărului orelor de muncă; 	<ul style="list-style-type: none"> • creșterea numărului orelor libere dintr-o zi;
↓	↓
<ul style="list-style-type: none"> • răspândirea week-end-ului; 	<ul style="list-style-type: none"> • creșterea numărului de zile libere într-o săptămână;
↓	↓
<ul style="list-style-type: none"> • creșterea numărului zilelor de concediu; 	<ul style="list-style-type: none"> • creșterea numărului de săptămâni libere într-un an, apoi numărului de ani liberi din viață.

Concepția socială a timpului liber răspândită în Franța la începutul anilor '50 era considerată un „dar al calendarului”. Discrepanța continuă între viața socială productivă, dinamică, contradictorie și expansivă, pe de o parte, și viața de consum, pasivă, statică, lineară asemenea unei condamnări, lipsită de orice evoluție spirituală, pe de altă parte, se agravează și dimensiunea timp liber apare ca un timp pierdut fără sens. Plecând de la neliniștea acestei probleme pe care au ridicat-o cercetătorii francezi prin studiul – *Civilsation du travail? Civilsation du loisir?* (fr. civilizația muncii? civilizația timpului liber?) – G.Toti afirma că „munca trebuie să-și asume responsabilitatea pentru virtutea timpului liber, iar timpul liber trebuie să capete din nou o valoare socială” [idem, p. 289].

Problematika timpului liber propusă de J.Dumazedier la Congresul mondial de sociologie de la Stresa din 1959, studiile întreprinse au atribuit timpului liber o semnificație socială, „transformându-l în timp conștient, în timp de luptă pentru eliberarea muncii, în relație conștientă, chiar în cursul divertismentului și distracției, a contradicției dintre muncă și timp liber, a necesității reunificării timpului omului în întreaga dimensiune temporală a existenței sale, ca primă forță activă a societății, ca făuritor al acesteia” [idem, p. 225-229].

Timpul liber ca o problemă economică este abordat de cercetătorii de la Institutul de Cercetări Sociale de pe lângă Universitatea din Frankfurt, Germania, care, după o serie de anchete asupra perspectivelor civilizației industriale, se întreabă: „Ce vor face oamenii cu timpul liber care se va crea, poate nu chiar în viitorul cel mai apropiat, ca urmare a automatizării?” [179, p. 268].

Instituirea unei societăți de consum, potrivit unui studiu din SUA, constituie o mare problemă economică pentru populație, care consumă anual în zilele libere mărfuri și servicii furnizate de *industria timpului liber* în valoarea sumei aproximativ duble celei cheltuite pentru automobile și jumătate din cea cheltuită pentru alimentație. Dat fiind progresul științei și tehnicii, a crescut tendința de perspectivă către reducerea duratei muncii ca preferabilă sporirii consumului. De aici morala rezumată pentru toți - *timpul costă bani*.

Potrivit cercetătorilor H.D.Thoreau, G.Soule, această tendință poate fi considerată drept o chemare la reducerea costului de oportunitate a timpului liber. Ideile au fost anticipate, deoarece existența tendințelor au fost postulate prin reducerea substanțială, într-un viitor apropiat, a anilor de muncă, lungirea perioadei de școlarizare și reducerea vârstei de pensionare. Creșterea nivelului de trai, obținute cu lupte și sacrificii grele, are, în cadrul actualei organizări a culturii de masă, o dinamică a timpului liber economic divizat: *în micul timp liber* al zilei, *în timp liber mijlociu* din fiecare săptămână și *în marele timp liber* constituit de concediul anual. O importanță practică au inițiativele pentru finanțarea vacanțelor - organizate și adoptate la Congresul în problemele automatizării din 1956, Italia - prin renumitele case de economii pentru excursii, împrumuturile pentru concedii, creditele turistice pentru timpul liber, casele și centrele de vacanță, economiile turistice, timbrele turistice prezintă o utilitate a celor care vor să-î învețe pe cei interesați să dispună de petrecerea timpului liber [179, p. 273, p. 278, p. 289].

Timpul liber ca o problemă culturală se impune odată cu înființarea Institutului pentru timpul liber al muncitorilor la Stockholm, care se ocupă cu eficientizarea timpului liber în educația adulților membri ai sindicatelor și ai diferitelor organizații politice, sunt înregistrate 60 de școli populare daneze, școlile din centrele muncitorești ale lui Roskilde, „școlile de continuare” pentru tinerii între 14 și 18 ani. În 1871 a luat naștere Societatea pentru educația populară din Germania, care în 1910 avea în întreaga țară 7000 de secții de studii. Astăzi s-au extins cursurile de cultură elementară pentru muncitori, organizate de colaboratorii sindicatelor și ai universităților. În Austria se dezvoltă organizații culturale de stânga și asociații publice și particulare pentru organizarea timpului liber. În Elveția își desfășoară activitatea o Federație națională pentru educația adulților, renumita inițiativă „tren-școală”. În Anglia, SUA există centre și organizații specifice timpului liber, adică cu caracter recreativ. În Franța apare largă mișcare *Peuple et culture* (fr. oamenii și cultura), marea organizație particulară prezidată de J. Dumazedier. Toate organizațiile de tip cultural menționate mai sus, au la bază o instrucțiune elementară pur cantitativă, însă suferă de lipsa unei planificări și a unei concepții comune care să asigure o omogenitate și o valabilitate culturală.

Cercetătorii anilor '50 au identificat probleme ce au apărut în fața celor ce se tem ca din civilizația industrială să nu iasă un nou umanism, *umanismul timpului liber*. UNESCO, prin coordonarea a trei institute din Europa: Institutul pentru problemele educației din Hamburg, Institutul de științe sociale din Köln și Institutul pentru problemele tineretului din Gauting, în apropiere de Monaco, a desfășurat o anchetă, cu scopul de a aduna un număr suficient de date și de a stabili criterii valabile de comparație și evaluare a cercetărilor asupra timpului liber, care se vor desfășura în viitor în diferite țări europene [179, p. 218-224].

În acest sens, statutul cultural al timpului liber poate fi valorificat în activitățile de recuperare prin *educarea adulților, activități de integrare socială, recreația activă*.

În 1956, Centrul european de cultură lansează problema timpului liber la Congresul internațional ținut la Philadelphia, dar cu sediul la New York, pune problema elaborării unui document internațional prin care să se stabilească principiile unei *doctrine a recreării* universal aplicabile. Printre problemele prioritare discutate, evidențiem: despre mărirea timpului liber și despre europenizarea culturii timpului liber; despre pericolele și speranțele cărora le poate da naștere sporirea previzibilă a timpului liber; despre politica timpului liber și noua semnificație a muncii [idem, p. 284-285].

Timpul liber – o problemă pedagogică. Existența ambiguității *conceptului de timp liber* determină două realități: în primul rând, timpul liber privit ca lipsă de ocupație provoacă inadaptare, descumpănire psihică omului, în al doilea rând, timpul liber este o valoare de sine stătătoare de eliberare de stresul muncii, de eliberare a energiilor fizice și spirituale ale omului. Acestui nivel de măsurare a timpului liber utilitarist și funcțional i se încredințează sarcina de a realiza renașterea privatului asupra publicului. Se înființează școli de ucenicie și se dezvoltă acele instituții de educare a tinerilor și adulților prin promovarea activităților de *educație permanentă - pedagogia timpului liber, loisir-uri educative, pregătire pentru libertate*, care au o conotație de ordin mondial [179, p. 258-259].

În acest context, s-au făcut demersuri cu privire la necesitatea de a fi constituite centre pentru formarea de animatori în domeniul activităților educative și recreative. UNESCO, de ex., a început să se ocupe din anul 1954 de formarea animatorilor pentru timpul liber. Renumita organizație americană Asociația Națională de Recreere (*engl. National Recreation Association*) a clasificat în șase grupe diferitele tipuri de lideri ai timpului liber: *superintendent, supervizori generali, supervizori sau directori de activități speciale, directori sau manageri de centre, play-leaders (engl. conducători de joc), specialiști de recreere*. Aceasta a condus la trecerea de la societatea de recreeri dirijate (din *fr. - les loisirs dirigés*) la societatea democratizată a timpului liber. În școlile secundare din Franța, unde învățământul este dezvoltat prin dimensiunea de timp liber în cadrul procesului educativ, se implementează *tehnica timpului liber, tehnica muncii în grup, metodologia animatorilor, dezbaterile, procesele, reuniunile în 5, în 6, în 7, radiotelecinecluburile, psihodrama* și toate elementele audiovizuale în scopuri pedagogice.

În lucrarea „Vers un civilisation du loisir”, J.Dumazedier prezintă o primă definiție a *timpului liber în context educațional*: „un ansamblu de activități cărora individul li se dedică în mod liber, de bună voie și cu plăcere, fie pentru a se odihni, fie pentru a se distra și a-și satisface nevoile estetice, fie pentru a-și îmbogăți informația sau a-și completa în mod dezinteresat formația, pentru a-și lărgi și dezvolta participarea socială voluntară sau capacitatea creatoare, după ce s-a eliberat de obligațiile profesionale, sociale și familiale” [apud 6, p. 24]. Potrivit lui a dezvoltat „știința **timpului liber**” în funcție provizorie de educare a unei mentalități critice, a unui spirit de clasă, a unei paleative culturale de relații umane [179, p.288-289].

Astfel, odată cu progresul societății industriale, orele de lucru s-au micșorat, iar promovarea timpului liber a devenit prima etapă *de divertisment*, urmată de a doua etapă organizată pe dimensiunea forței de muncă, care este o *continuitate a productivității* în relație cu *timpul liber de consum*, deoarece se mărește recreația necesară pentru sporirea eficacității muncii. Timpul liber a permis eliberarea în masă de forțele de muncă manuale, pentru că progresul tehnico-științific a facilitat lărgirea câmpului de consum, odată cu dezvoltarea învățământului democratic. În acest sens, *timpul liber și educația* constituie principalele elemente de acțiune reciprocă autonomă pentru libertatea indivizilor față de instituție [235, p. 628-633].

Prezentăm în *tabelul 1.2.* un sistem de idei fundamentale privind evoluția timpului liber în societatea modernă, care au fost sintetizate după studiile cercetătorilor D. D. McLean, A. R. Hurd, N. B. Rogers [211, p. 34-38], G. Torkildsen, [apud 229, p. 22; 224] și G. Văideanu [186; 189].

Ideile relevate în *evoluția conceptului de timp liber* (a se vedea *tabelul 1.2.*) au stat la baza dezvoltării noului deziderat în educație – ***educația pentru timpul liber***.

Tabelul 1.2. Idei fundamentale privind evoluția conceptului de timp liber

Idei fundamentale	Autori ai conceptului de timp liber	Conținut ideatic
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Timpul liber, ofertă de timp suplimentar pentru muncă</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • G. Soule, S. Parker, C.K. Brightbill 	<ul style="list-style-type: none"> • Oferă responsabilitatea persoanelor în utilizarea timpului liber de bunăvoie, fie în deplasări, studii sau implicații sociale bazate pe muncă, însă aceasta exclude timpul pentru activitățile de întreținere, astfel ca somnul, hrana sau de îngrijire personală [apud 202; 218].
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Timpul liber, oportunitate de autodezvoltare</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • D. Austin • M. Neumeyer, E. Neumeyer • J.B. Nash 	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber întotdeauna autodetermină oportunitățile persoanelor spre o motivație intrinsecă, spre a tinde ei înșiși către succesul aplicat de abilitățile lor în scopul de a face față provocărilor, astfel încât experiențele cresc productivitatea, sentimentele de autorealizare, de încredere în sine și de plăcere [apud 221]. • Oportunitatea de a se bucura persoana în activități, în afara de rigorile pasive, ce nu sunt necesare de fiecare zi. • Activitățile timpului liber implică patru nivele: <i>pasiv, emoțional, activ și creativ</i> [apud 202].
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Timpul liber, stare marcată de libertate</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • C.K. Brightbill • E. Larrabee, R. Meyersohn • J. Nakhoda 	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber este o „stare de liniște contemplativă a demnității”; • Timpul liber este o „stare de spirit în cazul în care o persoană este liberă de gândurile necesare de bază” [apud 202].
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Timpul liber, valoare religioasă sau expresie spirituală</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Ch. Sylvester • H. Ramsay 	<ul style="list-style-type: none"> • Legătura dintre consumul de timp liber și religie drept finalitate divină; • Idealul timpului liber ca asistări de reflecție despre viață, relațiile noastre cu cei din jur, Divinitatea Supremă, Adevăr, Dreptate, sens etc. [218].

<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber, viziune holistică mai mult empirică 	<ul style="list-style-type: none"> • J. Dumazedier • J. Pieper • J. Neulinger, G. Godbey 	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber este o trinitate complementară vieții omului prin <i>destindere</i> (relaxare, odihnă), <i>divertisment</i> și <i>dezvoltare personală</i> (culturală); • Timpul liber este atitudine mentală sau spirituală direcției culturale [apud 202]. • Timpul liber implică stilul de viață holistic, „în sensul că viziunea unei persoane despre viață nu poate fi brusc fragmentată într-un număr de sfere ca activitățile familiare, religioase, lucrătoare și libere” [218]. Toate acestea sunt văzute ca parte integră în care persoana se implică cu toate capacitățile ei, urmărind „autorealizarea” în sensul de a fi creativ pe tot parcursul vieții.
<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber, mod/stil de viață 	<ul style="list-style-type: none"> • T. Goodale, G. Godbey 	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber este de a avea idei libere și meritul de viață [apud 198].
<ul style="list-style-type: none"> • Timpul liber, o abordare științifică printr-o „nouă educație” 	<ul style="list-style-type: none"> • R. Sue • G. Văideanu • A. Sivan • H. Ruskin 	<ul style="list-style-type: none"> • Abordarea educației în corelație cu timpul liber [230; 244]; • Necesitatea valorii de timp liber în educația personalității pe tot parcursul întregii vieți [189]. • Educația pentru timpul liber o nouă dimensiune în <i>noile educații</i> [186; 188; 225].

Conchidem, că timpul liber este rezultatul unui *proces istoric* asociat fenomenului hedonismului, care a devinut un interval de timp pentru autoformare, informare, pentru noi practici culturale și artistice în epoca informațională.

Așadar, fenomenul de timp liber a evoluat de la un tip de societate la altul, depinzând, în general, de gradul de dezvoltare socio-economică a societății respective, iar analiza făcută ne permite să evidențiem importanța **perspectivei teoretice** care susține că, fără o bună secvențializare și alocare rațională a intervalelor de timp pe tipuri de activități, nu se poate vorbi de randament, ci de lipsa performanței. Prin urmare, dincolo de obligațiile școlare, profesionale, familiale sau sociale standardizate, *educația pentru timpul liber* se constituie ca o necesitate a formării-dezvoltării personalității.

Timpul liber ca problemă pedagogică este abordată în lucrările cercetătorilor români C. Cucuș, E. Macavei, A. Tănase, E. Truța, S. Mardar, I. Bontaș, G. Rață ș.a., care au determinat scopul și conținutul timpului liber prin anumite atribute precum *libertatea personală, satisfacția individuală, creativitatea, (auto)împlinirea, jocul, recreerea etc.*

Cea mai largă definiție a timpului liber o găsim la A.Tănase care definește *timpul liber* ca parte rămasă disponibilă după efectuarea activităților profesionale, care este folosit pentru ridicarea calificării, studiu, manifestări cultural-artistice, distracții, sport, activitate obștească, destindere în vederea dezvoltării sentimentului de „satisfacție a trăirii timpului”, formarea unui stil de viață civilizat, valorizarea tradițiilor și obiceiurilor naționale, identificarea modalităților de relaxare, cultivarea atitudinii optimiste față de viață, școală, familie [178].

C. Cucos definește *timpul liber* drept o rezultată în urma reamenajării timpului de lucru, a stabilirii de noi raporturi între timpul pentru sine și timpul pentru alții [64, p. 92-93].

E. Macavei consideră *loisirul* (*fr.* timpul liber), drept un ansamblu de preocupări liber-alese motivate de interes, pasiune, hobby-uri, de dorința de relaxare, continuitatea activităților de învățare și activitate profesională. Acestea satisfac trebuințele de odihnă activă și relaxare, pentru redobândirea tonusului intelectual, afectiv și volitiv [125, p. 288].

Cercetătorii E. Truța, S. Mardar caracterizează *timpul liber* prin absența presiunilor exercitate de diverse solicitări și delimitat de timpul de muncă. Acești autori definesc timpul liber al elevului astfel: „timp rămas după ce a răspuns obligațiilor școlare și familiale, timp în care se desfășoară ocupații alese de el, din propria voință, fie pentru a se relaxa și delecta, fie pentru a-și dezvolta informațiile și cultura, fie pentru a participa voluntar la viața socială” [181, p. 271].

G. Rață subliniază importanța *timpului liber* folosit în mod recreativ, distractiv, timpul în care se realizează o plăcere, o pasiune, un hoby (mișcare, lectură, vizionarea unui film, pictarea unui tablou, cusutul unui goblen, pescuitul etc.), în principal activitatea de relaxare, de destindere și distracție. Caracteristica acestui timp este mai mare sau mai mic, în funcție de modalitatea de gândire și de aspirație a fiecărei persoane în parte, în funcție de gradul de cultură, în funcție de capacitatea de organizare și capacitatea voluntară de a se integra într-un anumit program [160].

1.2. Abordarea multispectuală a conceptului de timp liber

Analiza evoluției conceptului de timp liber ne-a permis să identificăm mai multe perspective de abordare a acestuia – *filosofică, sociologică, psihologică, pedagogică* reflectate în teoriile existente în domeniu și care se manifestă la nivelul practicilor instituționale și cotidiene din diverse sisteme educaționale, ceea ce constituie un demers important pentru conceptualizarea *educației pentru timpul liber* .

Abordarea filosofică a timpului liber s-a conturat în antichitate. Aristotel susținea ideea că omul are nevoie de *recreere* , pentru că altfel i-ar fi imposibil să susțină un efort continuu. În lucrarea „Metafizica”, el a definit timpul liber prin *repaus, răgaz* [11, p. 75], făcând distincție între noțiunile de *repaus, divertisment* și *răgaz* , care la nivelul limbajului comun, sunt, de obicei, confundate cu timpul liber dedicat activității intelectuale, contemplării filosofice, acesta fiind nu numai compatibil, ci chiar *sursă a fericirii umane* [apud 64, p. 252-253]. În renumita lucrare „Etica nicomahică”, filosoful antic a desemnat timpul liber ca o activitate contemplativă consacrată artei, științei, vieții spirituale, filosofiei, aceasta devenind pentru om modul cel mai înălțător de petrecere a timpului liber, timpul de care el dispune, prin bunul lui individual și inalienabil de propria lui viață [apud

63; p. 252-253]. Tot Aristotel a precizat că delimitarea conceptuală a dihotomiei între muncă și timp liber va fi depășită de ritmul dezvoltării spiritului omenesc [apud 179, p. 326].

În *schimb*, în „Legile” lui Platon, găsim ideea că timpul liber este o *activitate sacră* a omului dedicată zeilor, iar problema despre petrecerea timpului liber este pusă numai pentru copii prin jocul supravegheat, pentru tineri prin dansuri și întreceri sportive; restul timpului fiind împărțit între muncă și ceremoniile religioase [apud 179, p. 6-8].

În general, gânditorii antici Aristotel, Platon, Cicero considerau că *timpul liber îl înnobilează pe om* tocmai prin libertatea sa, prin liberul arbitru legat de însăși natura și demnitatea umană. Omul are posibilitatea de a cheltui din propria rezervă de timp pentru plăcere, pentru satisfacțiile trupești și spirituale, pentru ataraxie și contemplație. Filosofii antici nu considerau o asemenea utilizare a timpului liber inutilă sau primejdioasă și nici timpul de contemplație sau pur și simplu de divertisment drept „timp pierdut” [idem, p. 150].

Abordarea filosofică a timpului liber a existat și în preocupările gânditorilor europeni. *Timpul*, în general, după marele filosof german Im. Kant, reprezintă o formă *a priori* a sensibilității, care preexistă atât experienței interne, cât și celei externe, transpusă pe seama conștiinței transcendente. Prin conștiință, omul are apriori în ea *intuiția de timp*, care descoperă o ordine de succesiune în lumea experienței. Omul, odată cu experiența, primește o ordine *temporală* în afară de cea spațială. Conform teoriei kantiene, timpul aprioric este forma timpului vital bogat în însușiri legat de conștiința concretă, vie și reală, a omenirii [118; 161, p. 50-63].

Filosoful francez H. Bergson susține că „timpul este simțirea duratei concrete, adică trăirea, iar nu o linie abstractă proiectată în spațiu” [apud 161, p. 70]. Natura timpului este originară deodată cu conștiința și, totodată, dobândită în urmă prin evoluția vieții de relațiune a omului.

S. Herbert a rezumat rolul timpului liber astfel: „Ocupațiile din timpul liber fac parte din viață, deci aceste ocupații din timpul liber trebuie să fie parte componentă din educație” [201, p.75].

Filosoful român C. Rădulescu-Motru s-a ocupat de *conștiința timpului* care „se structurează după orizontul vieții de relațiune, sau după câmpul culturii, în care omul trăiește” [161, p. 76]. Conștiința timpului se referă la cultura de astăzi, ea constituie mediul nostru intelectual și moral [idem, p. 78].

Timpul, pe cât de ușor îl percepem, pe atât de greu îl conceptualizăm, consideră C. Rădulescu-Motru: „cu cât a fost mai mult studiat, cu atât s-a constatat că problema timpului este mai grea” [161, p. 70]. Noile cercetări asupra timpului confirmă că nimeni n-a fost în stare să-l definească ca timp pur și simplu, ci raportat la un fel de timp. Marele filosof creștin Sf. Augustin relatează: „Dacă nimeni nu încearcă să afle asta de la mine, știu (ce este timpul); dacă eu aș vrea să explic noțiunea cuiva care mă întreabă, nu știu. Cu toate acestea, afirm cu încredere că știu fiindcă dacă timpul nu s-ar scurge, nu ar exista timp trecut, iar

dacă n-ar mai să vină nimic, n-ar mai exista timp viitor, care, dacă nu ar exista nici el, n-ar mai exista timp prezent” [apud 64, p. 11]. Astfel deducem dificultatea perceperii timpului și a trăirii într-o durată limită considerată în raport cu utilizarea care i se dă. Timpul trăit de om semnifică o succesiune necesară dintre trecut, prezent, viitor. „Pe baza lor organizăm obligațiile noastre sociale”, afirma C. Rădulescu-Motru [161, p. 70]. Una dintre aceste dimensiuni dacă ar lipsi, perceperea timpului ar deveni nesigură pentru ființa umană.

În acest context, C. Rădulescu-Motru confirmă două opinii referitoare la timp liber: prima susține că „timpul presupune în sufletul omului un punct fix și identic cu sine însuși, un eu, care apreciază între trecut, prezent și viitor, și acest punct fix, identic cu sine însuși, eul, de o așa de mare importanță, cum poate el să aibă o altă origine decât deodată cu originea conștiinței omenești” [157, p. 73]. Tot astfel, și filosofii teologi afirmă că în acest punct fix, identic cu sine însuși, în eu, stă o părticică din divinitate, deci o mărturie a nemuririi sufletești. A doua opinie se referă la faptul că „timpul trebuie considerat un produs al evoluției vieții sufletești, el este o cucerire treptată a conștiinței” [idem, p. 73].

Așadar, conceptului de timp liber în filosofie îi este atribuită semnificația de *libertate* (libertate a conștiinței, libertate de creație). Dacă *timpul* începe odată cu creația: „Orice creație autentică e o înnoire. Și făptura ivită cu timpul, se schimbă mereu cu timpul ...”, atunci *libertatea* este înțeleasă ca decizie voluntară în vederea unui scop, ca opțiune, adică puterea de alegere între ceea ce sunt și ceea ce vreau sau urmează să devin, deci libertate creatoare. [88, p. 23; p. 59]

Conținutul libertății îl constituie valorile, iar fapta constructivă – creatoare îi este sensul. Pr.C.Galeriu scria că „Binele însuși e condiția libertății și a naturii adevărate” [idem, p. 71].

Abordarea sociologică caracterizează timpul liber drept un fenomen social recunoscut în domeniul științific - **știința despre timpul liber** - abia în sec. XIX, deși ideile fundamentale ale conceptului de timp liber se regăsesc în operele filosofilor antici. Totuși, **știința despre timpul liber** dezvăluie două aspecte principale pentru autoformarea personalității integrale: necesitatea socială și libertatea individuală [193].

E. Fromm, socio-psihiolog german, descrie timpul liber care rămâne mereu dependent de timpul de muncă și nu se eliberează niciodată de mecanismul producției. În acest sens, omul practicând divertismentul, încearcă să-și adoarmă conștiința nefericirii lui. El caută să câștige timp și pe urmă se gândește cum să omoare timpul câștigat. Astfel, munca se transformă în libertate intelectuală creatoare, timpul liber îndeplinește funcția de a reda omului muncii echilibrul sufletesc [apud 179, p. 250].

În ansamblul activităților umane, sociologul francez J. Dumazedier, distinge patru categorii ale timpului liber, prin următoarele: munca profesională; obligațiile familiale; obligațiile socio-spirituale și socio-politice; activități diferite de obligațiile instituționale menționate, activități orientate cu prioritate spre realizarea personală [apud 6, p. 20-24].

Una din principalele caracteristici structurale de abordare sociologică a conceptului de timp liber este caracterizată prin semnificația, valorile și funcțiile în egală măsură cu relațiile dintre instituțiile sociale, pe care le prezentăm prin următoarele aspecte.

1. *Munca*: fenomenul apariției timpului liber în conexiune cu munca (serviciu) a dat naștere la un curent important numit *timpul social*; astăzi este mai puțin accentuată munca manuală, adică nu mai este omniprezentă în viața populară. Această abordare a fost de multe ori bazată pe studiul de schimbare a vieții sociale în general, și pe valorile muncii în particular. Totuși, există influența timpului liber asupra muncii în sine.
2. *Familia*: relația dependentă dintre familie și timp liber; aceasta determină influența familiei asupra organizării timpului de muncă, timpului școlar și timpului liber.
3. *Religia*: studiul relațiilor dintre sistemul religios și timpul liber se preocupă de comunitatea religioasă prin deschiderea instituțiilor de recreere locală (de ex., terenuri de joacă, ritualurile sărbătorilor religioase etc.), care promovează valorile religioase și practicile de consum a timpului liber „sănătos”.
4. *Sportul*: acentul se pune pe utilizarea timpului liber pentru practicarea sportului de sănătate, activități de formare etc.
5. *Educația*: promovarea educației pentru timpul liber în școală, se ia în considerare ca un loc/suport de învățare și educație.
6. *Economia*: dimensiunea economică în petrecerea timpului liber este deosebit de importantă în estimarea cheltuielilor de consum ale petrecerii timpului liber, precum și timpul liber comercial, economia spectacolelor, evoluția consumului [242, p. 15-17].

Există mai multe părți implicate în furnizarea facilităților de petrecere a timpului liber prin: centre guvernate, agenții directe primare; autorități unice; consilii parțiale; consilii sectoriale; consilii parohiale/locale; instituții astfel ca școala, colegii și *universități*; companii din sectorul privat; companii non-profit și centre de caritate; număr substanțial de organizații ale voluntarilor; grupuri de presiune naționale și locale [229, p. 142].

Orice *activitate umană*, indiferent de modalitatea de realizare, de locul de desfășurare, de implicațiile produse, de obiectivele urmărite *se desfășoară* într-un anumit *interval de timp*, considerat ca ipostază a existenței [13, p. 10].

G. Pronovost, sociolog francez, evidențiază cele mai preferate tipuri de activități ale omului în timpul liber [242, p. 114]:

- *Activități fizice și sportive*: activități fizice individuale de menținere în formă; sport în grup unde este competiție; activități sportive în aer liber; spectacole sportive.
- *Activități culturale și socioculturale*: activități culturale și socio-culturale; sărbători și spectacole culturale; evenimente culturale, de ex.: expoziția etc.; lectura.

- *Activități sociale*: activități familiale; reuniuni sociale (dansul, seratele etc.); conversații; restaurări.
- *Activități de relaxare sau de mediere*: radioul, muzica, TV; cinema; internetul /computerul etc.
- *Jocul și divertismentul*: jocul social; jocul de adresare; distracțiile; activități de petrecere a timpului liber, științifice și tehnice; activități în comunitate.
- *Alte activități*: odihna, relaxarea; călătoriile; monitorizarea timpului liber; activități religioase sau spirituale etc.

Activitățile din timpul liber contribuie în viața persoanei prin trei funcții majore: a) *regenerarea*, refacerea forțelor fizice și spirituale epuizate în timpul îndeplinirii obligațiilor profesionale, familiale și sociale; b) *compensarea*, exercitarea capacităților insuficient solicitate în timpul activității profesionale; c) *dezvoltarea*, o funcție ideatică care are rolul de a da individului o anumită orientare în domeniul ideilor [90, p. 56].

Pentru cercetarea noastră, abordarea sociologică este importantă din două motive:

- a) toată lumea are nevoie de formare pentru a ști cum să-și utilizeze timpul liber într-un spațiu plin de realizări semnificative;
- b) utilizarea corectă a timpului liber oferă armonie și echilibru în ritmul de viață al oamenilor.

În acest sens, sociologul rus Ю. Стрельцов afirmă că „acțiunea socio-culturală” asigură un spațiu multilateral în formarea-dezvoltarea orientării valorilor sociale asupra personalității, datorită *evoluției noului domeniu de educație pentru timpul liber*, care oferă utilizarea eficientă a ansamblului de instrumente, metode și forme de organizare a activităților socio-culturale în timpul liber [195, p. 65].

Abordarea psihologică a conceptului de *timp liber* evidențiază direcționări de mecanisme psihologice funcționale, de la noțiunea de *timp* ca dimensiune al existenței personale prin trăirea trecutului, prezentului și viitorului până la caracterizarea ideală a *timpului vieții* realizată prin succesiunea de evenimente externe și interne ale organismului uman, cum ar fi: *timp biologic*, *timp de învățare /timp școlar*, *de lucru*, *timp familiar*, *timp personal* [119, p. 1231-1235].

J. Piaget considera că timpul nu se percepe și nici nu se vede, se percep doar evenimentele, adică mișcările și acțiunile, vitezele și rezultatele lor. Timpul calitativ se sprijină pe spațiu și viteză [apud 82, p. 696; apud 83, p. 376]. Studiile de psihologie genetică ale cercetătorului [155] au arătat că orice copil își organizează timpul în universul ce îl înconjoară, mai întâi intuitiv și apoi printr-un ansamblu de operații mentale, fie calitative, fie metrice. La nivel intuitiv, copilul, în conformitate cu legile generale ale egocentrismului intelectual, judecă timpul fizic ca și cum ar fi o durată internă. De aceea, el nu poate ajunge la ideea unui timp omogen, comun pentru toate fenomenele, decât atunci când ajunge la capacitatea unei construcții logice de operații grupate într-un ansamblu coerent.

La toate vârstele, timpul subiectiv se sprijină pe timpul fizic. În stadiul operațiilor mentale, cele două sisteme temporale rezultă din organizarea lor mutuală, din reciprocitatea celor două sisteme de referință ce se construiesc și se stimulează reciproc în funcție de structura ontogenetică a stadiilor de dezvoltare a personalității umane până la vârsta adultă [241, p. 205-208].

Un alt cercetător, P. Fraisse, evidențiază procesele care reglează achiziția și uzanța unor astfel de determinări, precum *durata, ritmul, secvența și orizontul temporal* al structurii timpului. Unele dintre aceste procese sunt de ordin natural și depind de alternanța zilelor și a nopților, de proprietățile stimulilor utilizați - cu deosebire de intensitatea acestora. Altele sunt genetice și variază în funcție de vârsta și sexul subiecților, în timp ce altele sunt de natură culturală și dependente de forța lor simbolică [236, p. 3].

În acest sens, fundamentul psihologic cotidian de *structurare temporală a timpului liber* este direcționat de caracterul general al timpului. După E. Berne, există șase moduri de structurare a timpului raportate la temporalitatea elevilor adolescenți [233]:

1. *Retragerea*, o formă de închidere în sine care poate anunța o pregătire a forțelor, o formă inteligentă de defensivă din nevoia de relaxare emoțională. Motivele acestei retrageri de către elevul adolescent pot fi multiple: retragere de oboseală, plictiseală, expectanță, superioritate, neatenție, dezinteres etc.
2. *Ritualul*, un act cu o serie de gesticulații ce pregătesc eventuala întâlnire interpersonală. Elevii adolescenți încearcă să se cunoască pe sine în raport cu ceilalți, să se abordeze prin formule sociale și culturale, cum ar fi: salutul, expresii de întâmpinare, evaluări generale etc.
3. *Recreerea*, timpul de consum cu prilejul unor întâlniri de conversații între adolescenți, pentru ca să treacă timpul.
4. *Activitatea*, o formă de cooperare între adolescenți pentru atingerea unor țeluri. Timpul activității este bazat pe un timp activ, profitabil pentru toți, deoarece în activitate faptele contează, îndeplinirea cu succes a unor roluri, spiritul de echipă, buna comunicare etc.
5. *Jocul*, o formă de timp activizat, de interval, în care adolescenții pot efectiv câștiga: înțâietate, putere, statut etc.
6. *Intimitatea*, timpul dezvoltării, al autenticității, al explicării a ceea ce adolescentul este sau dorește în perspectivă să fie. Acest timp este neprogramat și nereflectat, astfel încât constituie una dintre cele mai profunde forme de structurare a timpului apelând la conștiința umană. Intimitatea înbie la sinceritate, la transparență, la naturalitate etc.
5. Freud numește timpul liber drept „un prilej de descărcare considerabilă a impulsurilor fundamentale ale libidoului narcisist, agresive și pur erotice” [apud 179, p. 252]. În teoria freudiană *timpul liber* este privit ca un

element de umanizare a muncii, devenind un factor de „echilibru” a personalității omului, iar Friedmann a fost atât de încântat de teza freudiană privitoare la capacitatea muncii de a asigura un echilibru omului, încât a extins-o, dezvoltând *teoria timpului liber ca factor de echilibru*, constată G. Toti [apud 179, p. 252].

Cercetătoarea româncă U. Șchiopu îl citează pe A. Moles, care consideră că omul își împarte existența în două părți ale timpului, una este impregmată de sarcinile profesionale, sociale etc., iar alta este timpul liber care pune problema de reorganizare a vieții personale. După A. Moles, timpul liber este evaluat ca un progres pentru civilizare și dezvoltare personală, însă celălalt timp este considerat „substanța dezvoltării și progresului social” [82, p. 667-696].

J. Neulinger definește timpul liber ca „o stare de spirit, ceea ce este un mod de a fi, de a fi în pace cu sine și cu ceea ce faci ..., timpul liber are un singur criteriu esențial și aceasta este condiția de percepere a libertății. Orice activitate desfășurată fără nici o constrângere sau compulsie, poate fi considerată timp liber” [214].

Cercetătorul G. Torkildsen, unul din autorii care, în opinia noastră, a examinat și identificat cele mai importante „*nevoi ale timpului liber*” pentru personalitate, conform *teoriei ierarhiei nevoilor umane* a lui A. Maslow [210] și *teoriilor inteligențelor multiple* [89], pe care le-a clasificat în felul următor, [229, p. 107]: *nevoia de noi experiențe*: astfel ca aventura, relaxarea și fantezia; de recunoaștere și identitate; *nevoia de securitate*: liber fiind de a-ți fi sete, foame, durere; *nevoia de dominare*: pentru a direcționa pe alții sau a controla mediul; *nevoia de răspundere și interacțiune socială*: nevoia să relatezi și să reacționezi cu alte personalități; *nevoia de activitate mentală*: de a percepe și de a înțelege/de a conștientiza; *nevoia de creativitate*; *nevoia de serviciu interpersonal*: de a fi nevoit; *nevoia de activitate fizică*: a te menține în formă, sănătos etc.

Cercetătorii Y.D. Lee și H.Ch. Lin sugerează valorificarea studiului timpului liber în baza a trei teorii centrate pe nevoile personalității [204]:

- *Teoria motivării timpului liber* (Brown, 1975; Beard și Raghb, 1983; Kelly, 1990) - relevă importanța factorului de „motivare a comportamentului” după obținerea motivației interne și externe. Motivația internă este elementul de bază care conduce persoanele să ia parte la activitățile de petrecere a timpului liber, le aduce beneficii conform nevoilor interne ale personalității. Motivația externă este o evaluare externă de tip stimul situațional. Motivația privind petrecerea timpului liber se distinge în patru dimensiuni: 1. intelectuală; 2. socială; 3. competența măiestriei; 4. evitarea stimulilor negativi. Rezultatul pozitiv atribuie îmbunătățirea relațiilor interpersonale, bucuria de viață, învățarea abilităților de specialitate, obținerea sentimentului de succes și de satisfacere a curiozității.
- *Teoria beneficiii timpului liber* (Tinsley și Tinsley, 1986; Kao, 1995 etc.) - vizează participarea persoanelor la activitățile de consumare a timpului

liber în funcție de mediu, activitate, timp, stare de spirit, atitudine, dorințe, așteptări. Drept rezultat de participare a persoanelor în activitățile timpului liber sunt influențele caracteristicilor individuale și sociale. Factorul beneficiarii timpului liber integrează trei caracteristici de evaluare a persoanelor ce beneficiază de activitate în timpul liber prin: 1. experiența de viață; 2. stilul de viață sănătos; 3. îmbunătățirea calității vieții.

- *Teoria realizării vieții* (Lunca, 1988; Kelly, 1992 etc.) - conține o gamă largă de niveluri ce reprezintă elemente importante de (auto)realizare a vieții, precum: (auto)exprimarea; interacțiunea interpersonală; sănătatea; divertismentul; mediul înconjurător; relațiile de familie etc. În general, realizarea vieții este influențată de fiecare aspect al vieții, cum ar fi familia, timpul liber, sănătatea, munca. Însă această teorie stabilește corelația realizării vieții unei persoane dintre cerințele vieții și dorințele lui în funcție cu sentimentele lui subiective și standardele de valoare.

Conchidem, din această perspectivă de abordare, că timpul liber reprezintă un concept complex, fundamentat pe mai multe teorii psihologice, care implică mai multe dimensiuni de dezvoltare a persoanei, precum cunoștințele și abilitățile de a participa și de a fi liberi de responsabilități și obligațiuni, diverse *tipuri de activități* sau contexte de realizare în care persoana se angajează, identificate într-o anumită cultură de relaxare pentru a încuraja emoțiile pozitive. Totodată, ele dezvoltă motivația intrinsecă de a petrece cu folos timpul liber, aceasta fiind influențată de percepțiile, atitudinile și sentimentele unei persoane în timpul unui anumit timp, dar și într-un anumit context de activitate. Implicarea timpului liber în viața persoanei poate satisface o varietate *de nevoi*, precum expresia de autonomie, spontanietate, creativitate, plăcere, relaxare, bucurie. [206, p.12]

Abordarea pedagogică a conceptului de *timp liber* cunoaște o largă circulație în științele educației. În jurul acestei abordări s-a extins dezvoltarea științei timpului liber și au început să se inițieze cercetări de aprofundare și dezvoltare a potențelor *educative* de care dispune *timpul liber* pe toate treptele vieții omești [13, p. 10].

Semnificațiile pedagogice ale conceptului de timp liber se divizează în [206, p. 7-9]:

a) *Timp liber fundamental /profund*, care provine de la *engl.* „serious leisure” ceea ce semnifică: necesitatea elevului de a persevera într-o activitate; disponibilitatea elevului adolescent în alegerea unei cariere în perioada de timp liber; necesitatea personalității elevului de a pune efort pentru a obține calificare și competențe dorite conform teoriilor intelegențelor multiple; realizarea diverselor beneficii speciale; abordarea relației personale ale elevului dintre etosul unic și lumea socială; o atractivitate personală a elevului și identitate socială.

b) *Timp liber familiar /cotidian*, care provine de la *engl.* „casual leisure” ceea ce semnifică: o activitate relativ plăcută, de scurtă durată, motivația ele-

vului fiind intrinsecă plină de satisfacție; o recreație, care necesită puțină /nici o pregătire specială a elevului pentru a se bucura de ea; ocupații hedonice (de ex. jocuri de relaxare, conversație sociabilă, stimulare senzorială, voluntariatul etc.); un timp important de consum în viața personală și socială a elevului / adultului.

Specialiștii din domeniul științelor educației J. Delors [76], G. Văideanu [186], L. Cuznețov [74], D. Patrașcu [147], ș.a. consideră că abilitățile personalității de a-și *organiza eficient timpul liber* sunt într-o strânsă legătură cu *educația și cultura* acestei. Viziuni interesante privind conexiunea educației la valorificarea eficientă a timpului liber sunt reflectate în operele savanților pedagogi din toate epocile.

I. A. Comenius explică importanța educației personalității pe tot parcursul vieții sale, afirmând că „toată viața este o școală”, subliniind că cel mai important în educație nu este să câștigăm timp, ci cum să-l pierdem [45].

J. Dewey afirma despre *educație* că „...nu este un mijloc pentru a trăi, ci se identifică cu acțiunea de a trăi o viață rodnică și inerent semnificativă, singura valoare intimă care poate fi stabilită este tocmai procesul însuși al trăirii” [apud 34, p. 28].

Henz analizează *pedagogia timpului liber și educația* văzute ca propice de învățare și utilizare corectă a timpului liber, ceea ce oferă un sentiment de petrecere a timpului liber și armonia de sărbătoare a evenimentelor educative. Cercetătorul distinge trei grupuri principale de activități care se pot realiza în timpul liber: 1. hobby-uri, componente ale timpului liber la nivel conștient și activ; 2. activități de divertisment, similare petrecerii timpului liber într-o formă pasivă, precum privirea emisiunilor la TV; 3. activități utile, dar nu distractive [apud 252].

Asociația WLRA publică în anul 1993 o serie de componente metodologice cu referire la conceptul și esența de timp liber [246] în care:

- ✓ Timpul liber se referă la o anumită zonă a *experienței umane* – libertatea de alegere, creativitate, satisfacție, distracție și creșterea sentimentului de plăcere a bucuriei și a fericirii. Acestea acoperă forme pline de expresie și activități ale căror elemente sunt atât natura fizică și intelectuală, cât și socială, artistică și spirituală.
- ✓ Timpul liber este un aspect important al *calității vieții* - un mijloc privilegiat de dezvoltare personală, socială și economică. Timpul liber este un produs cultural și industrial care creează locuri de muncă, bunuri și servicii. Totodată, factorii economici, sociali, culturali și de mediu pot amplifica sau împiedica organizarea timpului liber.
- ✓ Timpul liber promovează o varietate de *oportunități în a alege și a decide* – permite indivizilor și grupurilor să aleagă activități și experiențe care sunt potrivite pentru propriile lor nevoi, interese, preferințe, pentru a-și atinge potențialul maxim de plăcerea bucuriei, atunci când sunt implicați în deciziile care stabilesc condițiile în timpul lor liber.

- ✓ Timpul liber este un *drept fundamental al omului* – cum ar fi dreptul la educație, sănătate, locul de muncă și nimeni nu ar trebui să fie lipsit de acest drept, indiferent de sex, vârstă, rasă, religie, credință, statut economic.
- ✓ Timpul liber facilitează *spiritul de inițiativă* al indivizilor în societate – societățile din întreaga lume sunt caracterizate prin nemulțumirea în creștere de stres, plictiseală, lipsa de activitate fizică, lipsa de creativitate și alienare în viața oamenilor de zi cu zi.

Dezvoltarea timpului liber este facilitată prin asigurarea de *condiții elementare de trai* – cum ar fi siguranța, locuința, hrana, venitul financiar, educația, echitatea și justiția socială.

A. Mendo, citat de E. C. Osorio, afirmă că *timpul liber este un spațiu pentru recreere*, ce contribuie la perfecționarea corpului, intelectului și spiritului omului, acesta fiind o cerere a societății, iar grija statului este de a asigura acest timp și resurse pentru îmbunătățirea condițiilor de consum și de petrecere a timpului liber [249].

Cercetătorul S. Paker explică legătura dintre *educație și timp liber* prin două modalități: *prima* ține de filosofia educației, care privește direct timpul liber ca satisfacere în viața personală, acesta fiind considerat parte a obiectivelor educației; *a doua* conține elemente de petrecere a timpului liber în procesul de învățare. Interdependența conceptelor de timp liber și educație este desemnată prin funcția lor comună de dezvoltare a personalității. Deoarece educația nu este limitată doar la procesul de școlarizare, ci este un proces pe toată durata vieții, pregătirea pentru timpul liber poate fi introdus în diverse forme de educație [apud 219, p. 433-434].

După M. Bender, „educația ar trebui să pregătească elevii pentru funcții majore ale vieții, inclusiv aceea de petrecere utilă a timpului liber. Din moment ce timpul liber este un element central pentru a experimenta viața cuiva, el merită o atenție sporită în învățământ” [apud 219, p. 433-434].

M. Brightbill și T. Mobley au perceput, de asemenea, *timpul liber ca parte a învățării*. Explicând nevoia de educație pentru viață, ei au subliniat că potențialul timpului liber este mai mult ca învățarea, afirmând: „În timpul liber, noi putem să alegem, să adăugăm elementarul de ce să învățăm” [apud 219, p. 433-434].

K. Roberts analizează *timpul liber ca un proces de învățare*, explicând că sfârșitul unei zile de școală, poate fi punctat cu un sunet al clopoțelului, deoarece procesul de învățare este omniprezent, atât la locul de muncă, de joacă etc. Astfel, cercetătorul a constatat că orice definiție a timpului liber descrisă explicit separată de realitatea vieții ar denatura obiectul [apud 219, p. 433-434].

Un studiu recent privind legătura dintre învățare și *timp liber* a demonstrat că *organizarea timpului liber al elevilor/studentilor contribuie la obținerea unui spectru larg de domenii în experiențele de învățare*. Cercetătoarea studiului, A.Sivan, constată că timpul de învățare este o activitate care ocupă viața acestor tineri și

timpul liber s-a dovedit a fi legat de învățare, de contextul social pentru schimbul de experiențe de studii dintre elevi/studenti [221].

J. Kelly a definit conexiunea dintre **educație** și **timp liber** ca o complementaritate: educația asigură oportunități de socializare în timpul liber, experiențe de petrecere a timpului liber și vizează dezvoltarea persoanei pe tot parcursul vieții. Totodată, educația poate fi privită în continuare ca o formă de îmbunătățire a calității vieții în timpul liber [apud 219, p. 433-434].

În acest sens, timpul liber este o componentă importantă a vieții fiecărei persoane, la orice vârstă. Pentru elevii-liceeni, timpul liber poate fi o oportunitate în alegerea activităților pozitive și de dezvoltare a deprinderilor de viață sau, în lipsa unei educații speciale, poate conduce la plictiseală și experiențe negative. Cercetătorul C. U. Taller a constatat că aproximativ 40% din timp un elev-adolescent poate fi etichetat ca discreționar sau nesupravegheat, iar acest timp neocupat al adolescenților are influență asupra dezvoltării atitudinii și alegerii de prieteni și poate contribui la producerea unor comportamente negative sau uneori antisociale [apud 224, p. 2].

J. Calloway a subliniat *necesitatea activității în timpul liber*, care permite elevului adolescent o gândire adecvată asupra *gestionării* vieții lui [apud 224, p.4], în același timp, alt cercetător, Hemingway, și-a exprimat îngrijorarea pentru *petrecerea timpului liber*, care devine din ce în ce mai instrumentalizată din punct de vedere tehnic prin caracterul de consum al societății moderne, prin urmare, timpul oferit este mult mai mult consumat ca un produs, decât ca un proces independent și voluntar, pentru a se obține anumite rezultate. Așadar, societatea de consum ne obligă să *acționăm* mai mult decât să *gândim* sau să *simțim* în timpul nostru liber. În acest sens, vom evidenția în continuare câteva idei conceptuale privind acțiunea pedagogică a *educației pentru timpul liber*, aceasta fiind tratată ca un mijloc educațional în condițiile de tranziție modernizată la postmodernitate a societății [apud 215].

În viziunea cercetătorului C. Cucuș, **timpul liber este timpul autonomiei individuale**. Timpul liber se poate extinde prin activități precum: activități manuale și artizanale - olărit, cusut etc; activități culturale - teatru, spectacole, audiții muzicale, filatelie etc.; sau activități pur și simplu de loisir - șah, jocuri de societate, sport etc. Timpul liber este un timp complementar, bogat în stimuli formativi, pe cale de a fi dimensionat mai atent de către factorii responsabili. Animația socio-educativă a timpului liber are o funcție dublă: de introducere a inovațiilor psihopedagogice, dar și de protejare a organizației pedagogice printr-o inteligență dilatăre a granițelor [64, p. 78].

Această poziție este susținută de cercetătoarele E. Macavei [125], M. Cozărescu [55], M. Palicica [144] care consideră că *educația pentru timpul liber ar trebui dezvoltată într-o nouă ramură a pedagogiei - Pedagogia timpului liber*, care să se ocupe de problematica folosirii raționale și eficiente a diverselor activități ale timpului liber, precum: colecționarea; lectura; plimbarea; drumeția; vizionarea spectacolelor; practicarea sporturilor; participarea cu suporteri sportivi; activi-

tăți creatoare: științifice, tehnice, artistice; jocul de societate: cărți, table, remy, domino, scrabble; lucru manual: tricatat, croșetat, broderie; vizite la cunoștințe; aniversări; serbări; excursii; călătorii etc. Pe plan moral, activitățile de *loisir* au ca efect trăirea satisfacției *consumării timpului liber* după bunul plac, comunicarea cu alte persoane, nevoia de competiție. Aceste activități permit odihna activă, relaxarea, reconfortarea, trăirea satisfacției prin performanțele activității, eliberarea de stres. Prin activitățile liber-alese, generatoare de satisfacții se exersează atitudinile și convingerile morale ale persoanei [125, p. 288].

Considerăm că locul *educației pentru timpul liber* este în contextul domeniului teoretic fundamental al științelor educației, transpus prin definirea dimensiunii conceptuale, și în structura sistemului științelor educației cu caracter aplicativ, având puncte de tangență cu pedagogia timpului liber.

În aspect teoretic, evidențiem **teoriile fundamentale** care au stat la baza *dezvoltării pedagogiei timpului liber* și a aplicării acestora în programe educaționale, adaptate după cercetătorii L. C. Pesavento, C. Ashton, S. J. Albrechtsen ș.a. [215, p. 11-20]:

- *Teoria „flow”* (engl. fluxului, debitului, curentă), (Csikszentmihalyi, 1990, 1992, 2000; Voelkl, Ellis, Walker, 2003) conține metaforic termenul de debit /flux, ce semnifică descrierea unor sentimente de acțiune fără efort ale persoanelor în perioadele de relaxare și sunt evidențiate cele mai bune momente din viața lor. Debitul /fluxul poate duce la îmbunătățirea cunoașterii asociate cu complexe de gândire, de actualizare și satisfacție. Potrivit adeptilor acestei teorii, desfășurarea activității care conduce spre debit/flux va ține cont de: prezentarea unui set de provocări adecvate la nivel de aptitudini ale persoanei; formularea de obiective clare; prevederi imediate ale feedback-ului. Aceste activități care creează debitul/fluxul, cum ar fi jocurile, distracțiile – ca acțiuni repetabile, presupun un grad considerabil de implicare psihopedagogică, având în vedere emoțiile pozitive asociate cu experiența fluxului și conectarea acestuia la motivația intrinsecă [idem, p.12-13].
- *Teoria autodeterminării* (Ryan, 1985, 2000, 2010; Caldwell, 2004; Chirkov, 2009) a fost fundamentată pentru dezvoltarea de intervenții educaționale și de organizare a timpului liber. Rezultatele persoanelor autodeterminate exercită un anumit nivel de control asupra a ceea ce se întâmplă cu ei, prin luarea de decizii. Autodeterminarea este un construct care poate fi aplicabil la nivel cross-cultural. De ex., într-o analiză *trans-culturală*, Chirkov a concluzionat că beneficiile de autodeterminare sunt susținute de rezultatele numeroaselor cercetări empirice de învățare din întreaga lume, deoarece în perioada de timp liber este un timp sau o activitate a persoanelor care obțin un grad de experiență relativ de libertate. Potrivit acestei teorii, trei nevoi fundamentale psihologice au la baza motivării și autodeterminării următoarele: *autonomia, competența și relaționarea*. Autonomia – presupune percepția persoanei având posibilitatea și capa-

citarea de a face alegeri și decizii bazate pe nevoi, preferințe și interese. Competența determină capacitatea sau abilitatea de a îndeplini cu succes o activitate la nivel de performanță și standart educațional. Relaționarea implică sentimentul de conectare cu alte persoane sau se confruntă cu sentimentul de apartenență la grup. Conexiunea dintre autonomie, competență și relaționare dezvoltă direcții de aplicare și participare a persoanei în timpul liber [idem p. 13-14].

- *Teorii de dezvoltare și de prevenire* (Kleiber, 1999; Larson și Verma, 1999; Witt și Caldwell, 2005) care explică legătura dintre participare la petrecerea timpului liber și recreere cu dezvoltarea personalității adolescentului. Susținătorii acestei teorii au observat că fiecare activitate în contextul ei este asociată cu o matrice distinctivă a experiențelor de socializare pozitive sau negative și valoarea de timp. De ex., când scade controlul parental, într-un context de relativitate liberă asupra adolescentului atunci crește importanța acestuia în timpul liber, care duc la comportamente nedorite, cum ar fi acte de vandalism, risc sexual, abuzul de substanțe de risc. Din perspectiva *de dezvoltare*, timpul liber de natură pozitivă contribuie la dezvoltarea identității și autonomiei adolescentului, de asemenea, a realizării academice, precum și la dezvoltarea de competențe și inițiative în contextul promovării la nivel fizic, social, cognitiv, sănătate emoțională și spirituală.

Aceste teorii se concentrează pe promovarea stilului sănătos de viață, a bunăstării și diminuarea comportamentelor de risc ale adolescentului în consumarea timpului liber. Astfel, elevii adolescenței pot beneficia de programe educaționale pentru predarea constructivă a utilizării raționale de timp liber [idem, p. 14-15].

- *Teoria constrângerii* (Jakson și Scott, 1999) vizează combaterea factorilor care afectează negativ participarea copilului / adolescentului în perioada timpului liber, cum ar fi: *lipsa de interes*, în special din cauza unor activități de expunere sau din cauza familiei, lipsa culturii, influența relațiilor cu ceilalți, de ex. presiunea grupului; *influența de zi cu zi*, cum ar fi lipsa de timp, de bani, de transport; precum și *constrângerile structurale*, cum ar fi stereotipurile de activități și lipsa de finanțare a activităților pentru o parte a populației. Dezvoltarea modului de a înțelege resursele de alegere /decizie pentru timpul liber de către copii, tineri și modul în care aceștia solicită depășirea obstacolelor duce la îmbunătățirea calității vieții. Echilibrul între perceperea beneficiilor, oportunităților existente și modalitățile în care constrângerile pot fi negociabile, toate acestea se combină pentru a influența valorile asociate cu timpul liber și promovarea educației pentru timpul liber [idem p. 16].
- *Teorii ale abordării raționaliste* (F. Taylor, J. A. March, H. A. Simon ș.a.) care demonstrează eficiența gestionării raționale a timpului liber la persoane prin următoarele trei modele de luare a deciziei: modele de comporta-

ment intra-organizaționale, modele care provoacă participarea persoanelor, modele de conflict în cadrul instituției /organizației; și evidențiază rolul alegerii raționale în luarea de decizii „optime” [243, p. 12-14]. Contextul acestor teorii au anticipat fundamentarea unei noi competențe în sistemul de competențe-cheie – **competența de gestionare valorică a timpului liber** la elevi în cadrul *educației pentru timpul liber*.

În concluzie, *educația și timpul liber* constituie astăzi principalele elemente de acțiune reciprocă autonomă în formarea-dezvoltarea personalității elevului, care, la vârsta adolescentină, are tendința de a-și organiza într-un mod rațional activitatea și timpul liber [10, p. 146]. Adolescentul se definește nu prin ceea ce este, ci prin ceea ce poate deveni [1, p. 132], iar prezența adolescentului în școală favorizează modalități educative spre noi perspective, cum ar fi timpul învățării fără sfârșit [42, p. 413].

Interdependența conceptelor: timp școlar, timp extrașcolar, timp liber

Sensul de bază al fenomenului de timp liber, ca problemă pedagogică, este reflectat în ideea *organizării raționale a timpului elevului*, care funcționează la nivel de sistem educațional. Potrivit lui G. Mialaret, complexitatea acestei resurse reflectă interacțiunea variabilelor de natură *pedagogică* - importanța formativă a timpului de instruire formală; *psihologică* - valorificarea proceselor intelectuale în raport cu ritmul de învățare adoptat; *economică* - organizarea timpului de învățare în raport cu timpul cotidian disponibil; *medicală* - respectarea cerințelor de igienă școlară a învățării; *socială* – înțelegerea timpului școlar ca parte a timpului social [240, p. 330].

Cercetătorul francez A. Massot se opune „inventarierii unei școli cu timp împărțit, care trece în prezent printr-o fază de concepție și de propuneri asupra organizării ritmurilor școlare” [239, p. 201]. În acest sens, cercetătorul evidențiază obiectiv ideea de *interdependență* sau *conexiune* a conceptelor *de timp școlar, extrașcolar și timp liber* în procesul educațional.

Literatura de specialitate evidențiază numeroase cercetări științifice cu privire la abordarea conceptului de timp în procesul educațional.

Fl. Voiculescu consideră *timpul* o resursă importantă a educației, pe care îl divizează în: *a)* timp de învățare instituționalizat și opțional /facultativ și *b)* timpul liber [192, p. 254].

C. Cucoș explică noțiunea *de timp* drept o variabilă importantă de *proiectare* a învățării. În procesul educativ, timpul se referă nu numai la timpul consumat în școală / liceu, ci și la cel care se consumă dincolo de perimetrul ei, ceea ce este timpul extrașcolar în conexiune cu timpul școlar. [64, p.38; p.78]

M. Jigău stabilește interdependența a trei componente ale timpului elevilor: *timp școlar, timp extrașcolar și timp liber* [113, p. 5].

D. Patrașcu vizează *managementul timpului* ca resursă educațională, drept parte componentă a sistemului de învățământ preuniversitar și universitar, ra-

cordând gestionarea timpului educativ pentru cel ce învață atât prin organizarea condițiilor pedagogice privind infrastructura școlii /liceului, documentelor școlare/ curriculumul etc., cât și prin formarea culturii manageriale a profesorului [147].

Sintetizând ideile și conceptele științifice de mai sus, putem conchide: conceptele-cheie *timp școlar - timp extrașcolar – timp liber* [98, p. 118] pot fi valorificate la nivelul procesului educațional numai în conexiune cu **conceptul de timp al elevului** (a se vedea *figura 1.1.*).

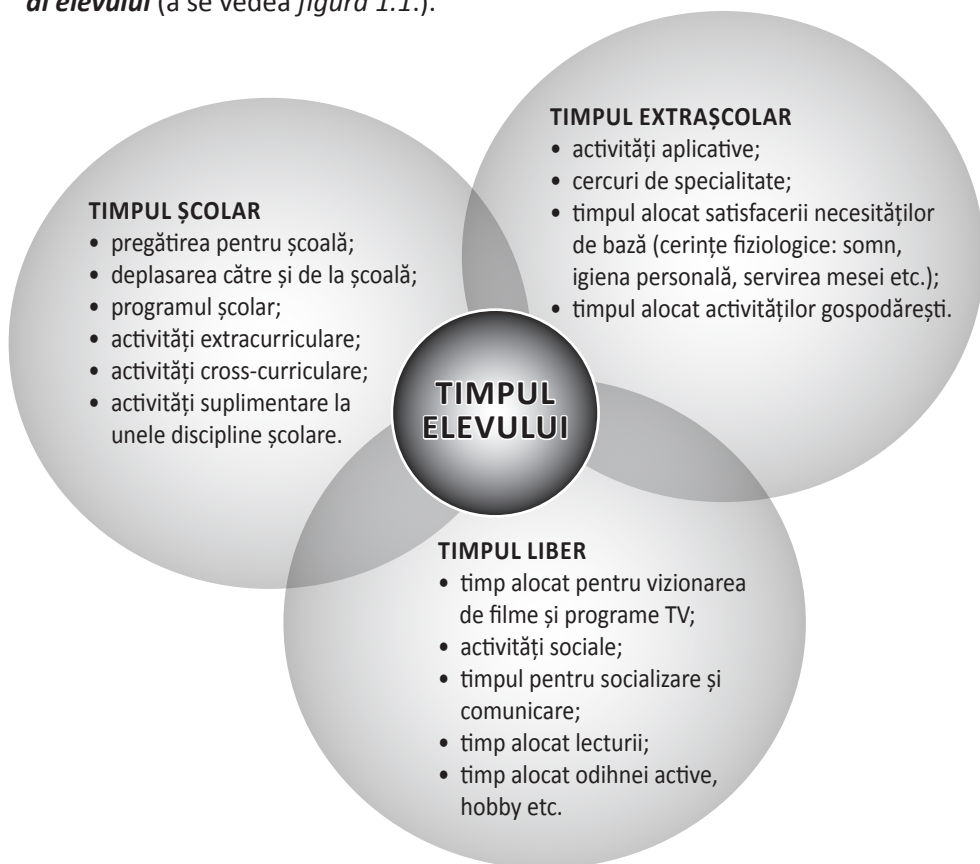

Figura 1.1. Interdependența conceptelor *timp școlar, timp extrașcolar, timp liber* în procesul educațional

Interdependența celor trei concepte-cheie: *timp școlar-extrașcolar-liber* permite vizualizarea tridimensională a necesității proiectării activităților de formare a competenței de gestionare valorică a timpului liber prin toate formele generale de educație (formală, nonformală, informală), așa cum sugerează literatura de specialitate, care este bazată pe corelația funcțională existentă între criteriile de definire adoptate și resursele pedagogice implicate [57, p. 266-267] și sugerează ideea de abordare holistică în *conceptualizarea educației pentru timp liber*.

În baza acelor expuse, propunem o *sinteză a delimitărilor conceptuale* privind timpul școlar-extrașcolar-liber (a se vedea *tabelul 1.3 și glosarul*), ce reprezintă o premisă pentru dezvoltarea conceptului de **educație pentru timpul liber** în învățământul secundar general.

Tabelul 1.3. Delimitări conceptuale privind timpul școlar-extrașcolar-liber

Concepte-cheie	Definiții	Autori
Timp pedagogic / didactic	◆ Reprezintă durata învățământului obligatoriu și a fiecărui nivel al școlarității; ◆ numărul de ore prevăzute în planurile de învățământ pentru fiecare clasă școlară și în programele școlare pentru fiecare disciplină de învățământ [128, p. 348].	Șt. Mircea
Timp educațional	◆ Unitățile de timp (aproximative) ale unei zile obișnuite a elevului în învățământul general (școlar), care include <i>timpul școlar – timpul extrașcolar</i> intersectate de <i>timpul liber</i> [60; 71].	Definiție proprie dedusă din studiul teoretic C. Cucuș; L. Cuznețov.
Timp școlar	◆ O resursă pedagogică de natură materială, determinabilă și finită, antrenată la nivelul sistemului de învățământ prin intermediul unor variabile complementare pe verticala și orizontală acestuia: anul școlar /universitar - săptămână școlară /universitară - ziua școlară / universitară [61].	C. Cucuș
Timp extrașcolar	◆ Segmentul din bugetul zilnic de timp al unui elev care presupune, de asemenea, un anumit caracter de obligativitate impus de anumite cerințe fiziologice și condiții socio-economice [113, p.5]. ◆ Timp destinat activităților învățământului complementar: „ <i>Activitățile extrașcolare</i> au orientare științifică, cultural-artistică, sportiv-turistică, tehnic-aplicativă” [121, p. 20].	M. Jigău Legea Învățământului din R.Moldova Art. 34 (2).
Timp liber	◆ Timp la dispoziție, care ar trebui să fie folosit <i>rațional</i> , în scopuri constructive multiple, atât pentru dezvoltarea integrală și multidimensională a personalității, pentru refacerea forțelor și capacităților individuale de muncă și creație, cât și pentru rezolvarea unor probleme de interes general, pentru creație, care să determine progresul social [21, p. 227].	I. Bontaș

Precizăm că în „*Dictionnaire encyclopédique de l'éducation et de la formation*” am identificat o delimitare explicită a conceptelor: *le temps scolaire* (fr. timp școlar), *le temps non scolaire /le temps extrascolaire* (fr. timp extrașcolar), *loisir* (fr. timp liber). Aceste concepte sunt evidențiate ca fiind principalele elemente temporale ale *educației* pentru formarea-dezvoltarea integrală a personalității elevului în cadrul învățământului actual [235, p. 628-631], iar această delimitare este susținută și de cercetătorii C. Cucuș, L. Cuznețov care oferă o explicație obiectivă că *timpul educațional* se referă nu numai la timpul consumat în școală,

ci și la acel care se consumă dincolo de perimetrul acesteia, dar care este în conexiune directă cu timpul școlar, prin desfășurarea diverselor acțiuni extra-curriculare în afara instituției de învățământ (în timpul extrașcolar) de tipul activităților artizanale, sportive, culturale/vizite la teatru, concerte, expoziții etc. sau activități de *leisure* (engl. timp liber) /jocuri și concursuri de societate. [64; 72, p.86; 68]

Astfel, prin această abordare holistică a **educației pentru timpul liber**, se are în vedere corelația semnificativă între *timpul educațional* și *timpul liber*, ca medii și resurse în formarea de valori ale elevului.

Analiza bazelor teoretice ale conceptului de timp liber și delimitările conceptuale făcute ne vor permite ca să demonstrăm, în cadrul prezentei cercetări, modalitățile de proiectare și realizare a timpului liber în educație, prin elaborarea unui posibil curriculum, pentru a oferi o perspectivă axiologică asupra educației pentru /și prin timpul liber sistemului de învățământ secundar general, specificat la nivelul liceal.

1.3. Educația pentru timpul liber în context internațional și național

Analiza literaturii în domeniul a demonstrat că, la nivel mondial, *educația pentru timpul liber* s-a dezvoltat în trei etape istorice [219, p. 66]:

- **Etapa I** - se consideră că *educația pentru timpul liber* a apărut la începutul sec. XIX, când pentru întreaga clasă muncitoare, în sistemul nou industrial de productivitate înaltă, odată cu reducerea orelor de lucru, trebuia să se clarifice: timpul liber ca un drept social și modalitatea de emancipare și dezvoltare a personalității în acest spațiu de timp.
- **Etapa a II-a** - începe în a doua jumătate a secolului XX, când *educația pentru timpul liber* a devenit un element înalt de calificare a consumului de timp liber pe piață, iar în sectorul de muncă și de școală s-au schimbat atitudinile ascetice față de *free-time* și *leisure* (engl., timp liber), în atitudini de consumism, capacitatea de recreație activă, distracție și orientare în petrecerea timpului liber.

De exemplu, la sfârșitul anilor 1970, *educația pentru timpul liber* a fost explorată de C. K. Brightbill și T. Mobley, care argumentează că, în timp ce consumul de timp liber devine dominant în societate, este esențială o anumită pregătire a persoanelor fizice pentru a trăi o viață satisfăcătoare și semnificativă în timpul liber. În viziunea cercetătorilor menționați, *educația pentru timpul liber* ar trebui să includă *valori, interese, aprecieri și competențe* ce vizează diferite nevoi ale personalității. Prin acest proces de educație pentru timpul liber persoanele își pot dezvolta mai bine abilitățile, talentele și interesele. Totodată, educația pentru timpul liber vizează modelarea mediului, astfel încât persoanele să fie capabile să folosească timpul liber într-un mod creativ și plin de satisfacție [apud 219, p. 66].

- **Etapa a III-a** - este considerată începutul sec. XXI, când, pentru a sprijini dezvoltarea umană din perspectiva problematicii lumii contemporane, apar *noile educații* [182; 184]. Globalizarea duce la o concurență acerbă și la creșterea problemelor sociale, politice și ecologice, iar consumul și orientarea în petrecerea timpului liber devin o funcție de bază a problematicii sociale. Acest lucru a influențat și a schimbat treptat întreg *sistemul educațional*, prin interconexiunea sectorului muncii și al școlii, introducând unele elemente de educație pentru timpul liber la nivel integral. Totodată, baza de învățare devine divertismentul în procesul educației formale, crește rolul educației non-formale în organizarea și petrecerea timpului liber.

La această etapă, educația pentru timpul liber este identificată drept unul dintre dezideratele „noilor educații”, care permite persoanelor să conștientizeze utilizarea consumului de timp liber ca o modalitate de realizare personală și de îmbogățire; să cunoască o serie de oportunități de petrecere a timpului liber valoros; să înțeleagă impactul semnificativ al timpului liber în societate; să aprecieze resursele naturale și relația dintre timpul discreționar și calitatea vieții; și să fie capabili să ia decizii cu privire la comportamentul lor în propriul timp liber [219, p. 433].

Concepte similare sunt descrise în lucrările cercetătorilor J. Mundy și L. Odum, care definesc educația pentru timpul liber ca *un proces de dezvoltare* ce are ca obiectiv formarea calității vieții personalității. Astfel, cercetătorii percep legătura dintre timpul liber de sine al persoanei și petrecerea timpului liber, cum ar fi stilul de viață propriu și societatea [212, p. 5].

După D. A. Kleiber, educația pentru timpul liber este văzută ca *un proces de dezvoltare a personalității* care oferă un cadru pentru utilizarea timpului liber în viață. Educația pentru timpul liber, susține acest autor, trebuie să fie modelată în sarcini de învățare pentru diferite perioade de dezvoltare a vieții personalităților și în contextul social în care aceste sarcini sunt adecvate [apud 219, p. 434].

Într-o sursă pentru formatorii din Canada, cercetătorii C. Cherry și B. Woodburn tratează educația pentru timpul liber ca *un proces continuu de formare a personalității*, care poate permite oamenilor să descopere sensul timpului liber, potențialul lor pentru consumul timpului liber, modul de petrecere a timpului liber care face parte din stilurile lor de viață și în scopul dezvoltării abilităților necesare pentru ei. Prin procesul de educație pentru timpul liber, persoanelor li se îmbogățesc cunoștințele proprii și înțelegerea despre natura și semnificația timpului liber în viața lor, ei își dezvoltă propriile abilități personale și devin mai conștienți de apți-tudinile și valorile lor, cultivându-și caracterul personal față de modalități diferite de a consuma util timpul liber [apud 219, p. 436].

Potrivit lui G. A. Hayes, educația pentru timpul liber reprezintă *un proces de dezvoltare, de remediere preventivă și terapeutică*. Aceasta include o varietate de aspecte ca: valori personale, scopuri și obiective individuale, abilități de încredere în sine și respectul de sine, cunoștințe și competențe, și experiențele de succes [apud 219, p. 440].

Cercetătorii K. A. Chinn și K. F. Joswiak caracterizează educația pentru timpul liber ca fiind *un proces ce se focusează pe achiziționarea cunoștințelor și abilităților de consumare a timpului liber*, care angajează tehnici educative privind dezvoltarea comportamentului, sarcini de analiză, abordarea centrată pe învățarea individualizată [apud 219, p. 441].

M. Bender și colaboratorii lui susțin că educația pentru timpul liber „este în cauză cu experiența de consumare a timpului liber atât ca un scop, cât ca și un mijloc de a dezvolta un sentiment de auto-valoare, auto-stimulare a comportamentului creativ și expresiv, dar și pentru a facilita realizarea creșterii de talente unice și a potențialului personal” [apud 219, p.446].

J. Dattilo și D. M. Williams au confirmat că timpul liber este *un proces dinamic și variat*, care include aspecte ale dreptului omului [apud 219, p. 447].

H. Ruskin a definit educația pentru timpul liber ca fiind *o educație conștientă și sistematică pentru /prin timpul liber*, care urmărește să aducă anumite modificări în utilizarea de timp liber. Această definiție a fost formulată în termeni de credințe, sentimente, atitudini, cunoștințe, abilități și comportamente [221].

Conceptul de educație pentru timpul liber a fost sistematizat și prezentat în *Carta internațională a WLRA* din 1993, 2000, 2005, subliniindu-se că **educația pentru timpul liber** reprezintă un **proces desfășurat pe tot parcursul vieții**, care implică dezvoltarea de atitudini, valori, cunoștințe, competențe și resurse de consumarea timpului liber. Tot în acest document s-a precizat că „educația pentru timpul liber a fost mult timp recunoscută ca făcând parte din domeniul educației, dar, în general, nu a fost implementată, aceasta fiind percepută ca parte importantă a procesului de socializare în care o varietate de agenți joacă un rol major” [246].

Totuși, W. Faché este cel care subliniază că *educația pentru timpul liber, pedagogia timpului liber*, recreerea sunt termeni utilizați într-un domeniu care încă nu a fost suficient studiat, [250] iar, J. Puig și J. Trilla atrag atenția asupra faptului că educația pentru timpul liber și divertismentul în societate devin tot mai mult o țintă de intervenție educațională. Acest obiectiv poate fi atins prin experiența de consum a timpului liber destinat persoanelor [253].

Astfel, putem conchide că și la nivel internațional există o complexitate de definiții privind *educația pentru timpul liber*, totuși, definiția propusă în *Carta WLRA* ni se pare cea mai adecvată, de aceea reiterăm ideea că **educația pentru timpul liber este un proces de dezvoltare prin care persoanele învață să facă ceea ce este important și util pentru dezvoltarea personalității în perioada de timp liber**. Cele mai multe definiții despre educația pentru timpul liber sunt comune și se referă la stimularea dezvoltării de valori, atitudini, abilități și cunoștințe relevante pentru organizarea rațională a timpului liber, pentru a îmbunătăți calitatea vieții oamenilor.

Creșterea structurii timpului liber este un fenomen mondial și este important în *domeniul educației* prin determinarea *factorilor de schimbare* în stilul de viață al umanității. Principalii *factori de schimbare a stilului de viață în timpul*

liber sunt: venitul; diverse forme de petrecere a timpului liber, determinate de obținerea standardelor tehnice; instituția (transmiterea valorilor tradiționale); necesitatea serviciilor de realizare a nevoilor personalității; calitatea stimulării educației informale de către autorități în perioada de consum a timpului liber [205, p. 280].

În acest context, cercetătorul american M. Csikszentmihalyi a specificat trei funcții principale bazate pe activitățile timpului de fiecare zi:

1. *Activități de productivitate*: a) activitate de lucru la serviciu (la locul de muncă) sau activitate de studiu; b) comunicarea, alimentarea, fantezia la serviciu.
2. *Activități de întreținere*: a) activități casnice (pregătirea hranei, curățenia, cumpărături); b) servirea mesei (mâncarea); c) igiena personală (îngrijirea la baie, îmbrăcămintea); c) activități de conducere, transport/deplasare.
3. *Activități de timp liber*: a) media (TV, lectura); b) hobby, sport, ieșiri la filme, restaurant; c) vorbirea, socializarea; d) mersul în aer liber, odihna.

Cercetătorul M. Csikszentmihalyi subliniază că timpul „pierdut” pentru activități de productivitate și cele de îngrijire solicită omului o libertate de timp și acesta este *timpul liber*. Totuși, aceste activități fundamentale sunt esențiale ființei umane de la naștere până la moarte, ele constând din experiențe de muncă, de ținerea activităților în afara muncii și cele din timpul liber [198, p.9-12].

În viziunea aceluiași autor, există o multitudine de *factori ai mediului social* care influențează utilizarea optimă a timpului liber de către copii, precum: transportul la școală după activități și alte programe formative; gestionarea financiară neadecvată, pentru achitarea unor programe de petrecere a timpului liber; motivația de a fi implicați în activități pozitive; influența grupului de prieteni în petrecerea timpului liber.

Influența factorilor asupra personalității în perioada de consum a timpului liber este descrisă și de G. Torkildsen, pe care îi clasifică astfel:

- *factorii personali și influența familiei*: etapa individuală de viață, interesele personale, atitudinile, abilitățile, educația și tipul de personalitate;
- *factorii sociali și circumstanțele situaționale*, în care persoana se regăsește pe sine însăși: raportarea la clasa socială din care face parte, timpul lor disponibil, jocul/serviciul lor și veniturile personale;
- *factorii oportuni și suportul de servicii disponibile persoanei*: resurse, facilități, programe și activități; calitatea atractivă a lor; și gestionarea lor [229, p. 107].

Cercetătorul francez J. Dumazedier configurează trei *funcții „d”* ale conceptului de *loisir* /timp liber: de destindere, de dezvoltare, de distracție (fr. *delassement, developpement, divertissement*), stabilind că activitățile din *timpul liber* trebuie să fie efectuate de bunăvoie, cu plăcere, în alegerea lor de către individ. În viziunea sa, *funcțiile timpului liber* se prezintă astfel:

- ***funcția de destindere*** - constă în refacerea organismului persoanei după o zi de muncă (intelectuală or fizică), de școală, regenerarea capacităților

fizice prin activități de relaxare. Se obțin mai repede și la nivel calitativ superior prin odihna activă. Încercarea de a înlătura oboseala numai prin odihna inactivă duce la efecte opuse celor scontate, la apariția plictisului, a unor stări psihice dezagreabile;

- **funcția de distracție** - vizează crearea climatului optim de viață și se realizează prin activități distractive, dar care pot avea ca efect consumarea unei cantități mari de energie, timp și care alăturându-se oboselii produse de munca școlară/ sarcini de serviciu ce are consecințe negative;
- **funcția de dezvoltare a personalității** - funcție ce preocupă în mod deosebit pe oamenii școlii, părinții, societatea în general, căci este prin excelență o funcție educativă sau autoeducativă. Ea vizează satisfacerea intereselor, inclinațiilor, aptitudinilor de tip artistic, tehnic, îmbogățirea vieții spirituale prin lectură, vizionări de spectacole, vizite la muzee, activități de creație, culte religioase etc. [124].

Cercetătoarea rusă Л. Акимова confirmă importanța acestor trei funcții „d” prin atribuirea unui „tot întreg” al funcționării conceptului de timp liber în procesul educativ al persoanei [193, p.36].

La cele trei funcții ale timpului liber descrise de J. Dumazedier: de *destindere* (odihnă), de *distracție* (divertisment) și de *dezvoltare personală*, R. Sue adaugă funcțiile *psihologică*, *socială* și *economică* ce servesc drept modalități de creștere a potențialului de creativitate a personalității. Totodată, aceste funcții favorizează funcția de *inovație*, menționată de M. Cuenca. În practica educației pentru timpul liber, funcția inovativă facilitează procesul de devenire a ceva personal benefic, o cauză de satisfacție, identificare, originalitate, redescoperire, reflecție sau spiritualitate [apud 215].

Studiile internaționale evidențiază necesitatea formulării *scopului*, *obiectivelor* și *finalităților* specifice educației pentru timpul liber. Astfel, se menționează că **educația pentru timpul liber** are ca principal *scop* obișnuirea persoanelor în a-și gestiona cât mai bine timpul de muncă, astfel încât să beneficieze și de timp liber [246]. În acest sens, cercetătorul W. Faché sugerează pentru *conceptorii de educație pentru timpul liber* importanța obiectivelor suplimentare de realizare a *utilizării timpului liber*, cum ar fi: încurajarea contactelor sociale și integrarea lor în rețele de prietenie, pentru a spori conștientizarea indivizilor cu privire la constrângerile consumului de timp liber și de a le îmbunătăți, consolidarea autoinițiativei și încrederea de sine, dezvoltarea abilităților de responsabilitate în timpul planificării [250].

E. Osorio argumentează necesitatea dezvoltării personalității prin *consumul de timp liber* ca fiind un proces ce vizează cel puțin patru elemente [249]:

1. **Abilități:** fiecare persoană își dezvoltă un repertoriu de aptitudini care sunt construite pe dezvoltarea cognitivă, afectivă și psihomotorie;
2. **Cunoștințe:** gama largă de opțiuni disponibile în petrecerea timpului liber, prin cunoștințele achiziționate de către persoană despre resursele necesare pentru a dezvolta astfel de activități;
3. **experiențe:** oportunitatea de

a experimenta activități în timpul liber sporește încrederea persoanei de a explora alte dimensiuni de petrecere a timpului liber, se perfecționează abilitățile necesare pentru a realiza o dezvoltare integrală a persoanei;

4. *Atitudini, valori și aprecieri*: dezvoltă o percepție pozitivă de petrecere a timpului liber, totodată o atitudine de confort și valoare care este atribuită la experiența de divertisment sunt esențiale pentru construirea unui optim stil de viață în timpul liber prin cunoașterea de sine a persoanei.

În context internațional, *educația pentru timpul liber* se extinde în mai multe forme de realizare, care, după A. Sivan [apud 219, p. 436-442] se prezintă astfel:

- ✓ Educația pentru timpul liber în cadrul comunității;
- ✓ Educația pentru timpul liber în cadrul școlii de cultură generală;
- ✓ Educația pentru timpul liber pentru formarea de formatori.

Rezultatul final al educației pentru timpul liber, potrivit lui J. Mundy, L. Odum, vizează o îmbunătățire a calității vieții umane în timpul liber [212].

De aceea S. Negley consideră că educația pentru timpul liber este vitală elevilor, pentru a învăța independent experiențe de creștere a calității vieții lor, experiența fiind o componentă a învățării [215].

În viziunea lui J. Dewey, experiența este, în primul rând, acțiune, care apare în condiții speciale, ceea ce presupune cunoaștere, iar cunoașterea ne permite să adaptăm mediul la nevoile noastre și să adaptăm scopurile și dorințele noastre situației în care trăim [77; apud 93, p. 13].

Finalmente, educația pentru timpul liber este un proces intenționat să faciliteze maximal bunăstarea de timp liber, după cum susțin M. J. Leitner și S. F. Leitner. Acești autori afirmă: cursurile de Educație pentru timpul liber sunt oferite în cadrul colegiilor, universităților, școlilor elementare și secundare, iar o parte din ele sunt destinate programelor pentru sănătate [208, p. 22].

Cercetătorii C. A. Peterson și N. J. Stumbo [216] propun **un model de conținut al educației pentru timpul liber**, care vizează *conștientizarea valorii de timp liber; formarea abilităților de interacțiune socială; identificarea resurselor pentru consumul de timp liber; abilități de activitate pentru organizarea și petrecerea timpului liber*. Un alt model de conținut, după M. Kay Holjes și alți colaboratori în domeniu, ar trebui să urmărească formarea de *abilități de comunicare în timpul liber; crearea situației de luare a deciziei; planificarea timpului liber; activități de bază pentru abilități de instruire în timpul liber (destinat și copiilor/tinerilor cu CES)* [216, p. 1-16].

Putem conchide că, în contextul celor reliefate mai sus, **educația pentru timpul liber este un proces de socializare**, care a evoluat considerabil pe parcursul ultimelor decenii, devenind o necesitate pentru lumea modernă, astfel încât dezvoltarea conceptului s-a extins ușor prin toate formele educației: formale, nonformale și informale.

Literatura pedagogică prezintă, la nivelul teoretico-aplicativ, genurile de acțiuni educative de tip *formal, nonformal, informal* care cuprind un spectru larg de activități și influențe pedagogice prin *educația pentru timpul liber* atât în cadrul

comunității, școlii cât și pentru formarea de formatori, desfășurate succesiv în cadrul activității de formare-dezvoltare a personalității umane [224; 188].

Potrivit lui H. Ruskin și M. J. Leitner, conceptul de educație pentru timpul liber este necesar să fie integrat în învățământul general (școli, licee), precum și în învățământul universitar, cercetătorii susținând că ministerele de educație sunt responsabile pentru ca activitățile de organizare a timpului liber sunt necesare să fie integrate coerent într-un *curriculum școlar* [222, p. 198-204].

În viziunea cercetătorilor spanioli J. Puig și J. Trilla [253], pentru *proiectarea unui curriculum* sau a unui *proiect de educație pentru timpul liber*, sunt necesare următoarele condiții:

- a) Potențialul resurselor ecologice la nivel de familie, școală, societate: echipamente culturale și sportive; spații de loisir; locuri de agrement și contactul cu natura, cum ar fi: grădina publică, terenuri sportive; mass-media; membrii de familie, profesori, prietenii, colegii, vecinii etc.; codurile și standardele legii morale.
- b) Accesul efectiv la mediu: nivelul economic; statutul social; vârsta; sexul.
- c) Activități de educație formală și informală la nivel de școală și familie.
- d) Particularitățile individuale ale elevului: gusturi și interese; capacități cognitive etc.

Acestea sunt condițiile prioritare ale școlii, liceului pentru *integrarea educației pentru timpul liber* în curricula învățământului național începând de la vârsta timpurie, în vederea formării-dezvoltării personalității copilului / elevului pentru gestionarea rațională a timpului liber. Școala în parteneriat cu familia-comunitatea oferă o influență considerabilă aproape în toate aspectele vieții și dezvoltării tinerilor.

Analiza literaturii străine în domeniul *educației pentru timpul liber* ne-a permis să identificăm *experiențele* unor țări privind dezvoltarea conceptului, implicarea structurilor, instituțiilor școlare/universitare în proiectarea și realizarea educației pentru timpul liber, elaborarea de programe (a se vedea *tabelul 1.4.*).

La nivel internațional, există un mare interes pentru *educația pentru timpul liber*, care este abordată din perspectiva educației permanente, sunt create structuri speciale de stat care se ocupă de problematica timpului liber, există modele, programe, curricula școlare de educație pentru timpul liber, iar modul de abordare a educației pentru timpul liber diferă de la o țară la alta, ceea ce confirmă faptul că *educația pentru timpul liber* constituie astăzi nu doar una dintre „noile educații” implementate în învățământul secundar general, ci și una din direcțiile de dezvoltare a sistemelor educative în vederea formării-dezvoltării personalității pe tot parcursul vieții.

Tabelul 1.4. Experiențe internaționale în domeniul educației pentru timpul liber

Timpul liber în Științele Educației	Abordarea practică a conceptului de Educație pentru timpul liber	Cercetări științifice și elaborări de curricula / programe în Educația pentru timpul liber
<p>Canada <i>leisure</i> (engl.); <i>loisir</i> (fr.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> În funcție de alegerea pretendentului la studii (student/doctorand), acestea pot duce la o gamă largă de oferte pentru carieră în industria de timpul liber în continuă creștere [242]. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>Recreation and Leisure University Programs</i>, Ontario – aceste studii sunt bazate pe un program interdisciplinar, precum: arte plastice, științe umaniste, sănătate și medicină, educație fizică, știință și programe de management raportate la timpul liber [211; 232; 239].
<p>Franța <i>loisir</i> (fr.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Conceptul de <i>timp liber</i> este localizat prin denumiri de infrastructuri, de ex.: „<i>Ministère de l'Éducation, du Loisir et du Sport</i>”. Funcționarea Centrelor de Loisir: <i>Les centres de loisirs: infos pratiques, Une journée au centre de Loisirs, Les centres de loisirs pour pré-adolescents, Les centres de loisirs l'été</i> [234]. 	<ul style="list-style-type: none"> Studii științifice: <i>Le loisir</i> [238; 244; 179; apud 6, p. 24]. Existența instituțiilor de promovare a științei timpului liber pentru formarea de animatori în organizarea activităților de timp liber [229]. Programe educaționale, de ex.: <i>Ritmurile școlii</i> [231].
<p>Germania <i>Musses au Freizeit</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Valorificarea conceptului de educație pentru timpul liber în cadrul instituțiilor de învățământ: <i>Institut Für Freizeitpädagogik</i> (http://www.ifp.at/); Colegiul de Educație pentru timp liber <i>Hochschullehrgang Für Freizeitpädagogik</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Elaborări de Curriculum, cursuri de Educație pentru timpul liber – în vederea promovării oportunităților sociale, în special percepția socială, responsabilitatea de profesionalizare contemporană a absolvenților. (http://www.phwien.ac.at/index.php?id=979)
<p>Israel <i>leisure</i> (engl.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Conceptul de educație pentru timpul liber elaborat și adoptat în Carta internațională WLRA din 1993 [246, p. 9]. Guvernul Israelului stabilește o politică privind consumul de timp liber, astfel pune în aplicare programe de educație pentru timpul liber atât în învățământ la nivel național cât și european. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>Educația pentru timpul liber în sistemul școlar</i> [223] - În anul 1997 la nivel național, în Israel este numit un comisar responsabil de Educația pentru timpul liber (Ruskin, 2002), iar în anii 1999 - 2000, peste 200 de profesori și alte persoane ale comunității sunt instruiți în programele de formare specifice de Educație pentru timpul liber. <i>Modelul „Curriculumul de Educație Loisir în Israel”</i> [224] - extinderea curriculumului de învățământ a organizării timpului liber în peste 3000 de școli.
<p>Portugalia <i>Lazer</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Traducerea și adaptarea documentelor Consiliului UE cu privire la aprobarea <i>Conceptului de educație pentru timpul liber la nivel european</i> [246]. 	<ul style="list-style-type: none"> Fundamentarea metodologică a educației pentru timpul liber [248] etc.
<p>Spania <i>Ocio</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> <i>Pedagogia timpului liber</i> [253]. 	<ul style="list-style-type: none"> Abordarea teoretică și praxiologică a educației pentru timpul liber [252]; Școala părinților privind inițierea în educația pentru timpul liber [250] etc.

<p>SUA <i>non-working time, free time; leisure</i> (engl.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Originea istorică a <i>conceptului de educație pentru timpul liber</i> este formulată în unul dintre obiectivele sistemului de educație din SUA. La începutul secolului XX, Asociația Națională a Educației din SUA a formulat educația pentru timpul liber ca fiind unul din cele șapte obiective ale educației. Odată cu dezvoltarea timpului liber, a crescut și mișcarea de recreere în America de Nord, documentarea acestui fenomen se regăsește mai mult în această zonă. • Concepte de importanță majoră în știința timpului liber, precum: <i>leisure serious</i> și <i>leisure casual</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Educația pentru timpul liber în școală: promovarea stilului de viață sănătos pentru toți copiii și tinerii</i>, San Diego, California [206]. De ex., - Dezvoltarea de programe educaționale cu privire la educația pentru timpul liber [224; 39, p. 31-32]: - Modele curriculum de Educație pentru timpul liber sintetizate și adaptate de Universitatea de Stat din California; - Curriculum „Time Wise” (engl. „timpul înțelept”) de L.Calwell, Pennsylvania; - Modelul „Good Times” (engl. „perioade favorabile”); - Programe de Educație pentru timpul liber pentru învățământul special elaborate și testate după modelul „Școală-comunitate pentru organizarea timpului liber” și se bazează pe <i>teoria conceptelor de auto-eficacitate</i> (Bedini, Bullock, & Driscoll, 1993) etc.
<p>Rusia <i>доцыз</i> (ru.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea conceptelor: <i>cultura timpului liber, pedagogia timpului liber</i> etc. [194, 195]; • Realizarea educației pentru timpul liber în învățământul școlar și extrașcolar: sunt elaborate principii, condiții, forme de organizare eficiente privind activitățile de timp liber pentru copii și adolescenți [196; 193]. 	<ul style="list-style-type: none"> • Educația pentru timpul liber în școală prin formarea unei culturi de comunicare în activități de organizarea timpului liber la adolescenți [197]; • Orientarea de principii tehnologice și a orientării de valoare în diversitatea creativă a domeniul Educației pentru timpul liber [194]; • Promovarea de programe educaționale privind formarea inițială în domeniul Educației pentru timpul liber [193; 195].
<p>România <i>timp liber</i> (ro.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hotărâre de Guvern [108, art. 1, art. 4]; • <i>Pedagogia timpului liber</i> [54; 55]; • Orientarea elevilor pentru organizarea timpului liber este abordată de cadrele didactice la orele de dirigenție și în activități extracurriculare/extracolare; • Disponibilitatea organizațiilor non-guvernamentale în susținerea dreptului pentru timpul liber al copiilor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prin hotărâre de Guvern este vizată aprobarea programelor cu privire la <i>organizarea activităților de vacanță și de timp liber pentru preșcolari, elevi</i> [108, art.1, art.4]; • Elaborarea temelor specifice la modulul opțional <i>educația pentru timpul liber</i> în cadrul orei de dirigenție și consilierii școlare [15, p. 18-20; 13]. • Programe demonstrative /activități de învățare continuă, precum: Școala de după școală sau Școala de Week-end, Asociația Vacanțe fără Frontiere din Craiova [120]; • Studii realizate: <i>Timpul elevului</i> [64; 111].

1.4. Analiza stării de fapt privind educația pentru timpul liber în Republica Moldova

Analiza literaturii de specialitate și a unor documente și acte normative naționale cu privire la educație, ne-a permis să constatăm o anumită preocupare din Republica Moldova a cercetătorilor pentru *dezvoltarea conceptului de educație pentru timpul liber, în special în învățământul liceal și folosirea rațională a timpului educațional în activitatea de formare-dezvoltare a personalității*.

Studiile cercetătorilor autohtoni reflectă ideea comună despre importanța *timpului liber în educație* [98, p. 116]. Astfel, cercetătorii T. Callo [30], N. Silistra-ru [172] se referă la valorificarea timpului liber prin prisma educației permanente a persoanei la vârsta școlară și adultă; dimensiunea axiologică a timpului liber în cadrul educației pentru familie este valorificată de L. Cuznețov [72; 74]; importanța integralizării „noilor educații”, inclusiv a educației pentru timpul liber, în procesul de învățământ este tratată de A. Arhip [10], Vl. Guțu [95], V. Bodrug [20], N. Garștea [90], M. Hadîrcă [98]; cultura organizațională în timpul elevului este expusă de V. Guzman [97]; managementul timpului ca resursă educațională în instituțiile preuniversitare și universitare este reflectat de D. Patrașcu [147]; dreptul copilului la joacă și nevoia de timp liber supravegheat în educația preșcolară – de S. Cemortan [36]; problema utilizării raționale a timpului liber prin activități extrașcolare/nonformale este subliniată de N. Bucun [23], T. Repida [162]; necesitatea activităților din timpul liber în educația timpurie este abordată de L. Scifos [168]; influența timpului liber asupra sistemului de valori ale adolescenților este descrisă într-o teză de masterat coordonată de O. Dandara; descrierea activităților privind organizarea timpului liber pentru formarea inițială a cadrelor didactice – de G. Petcu [154]; necesitatea organizării timpului elevului în managementul învățării – de V. Lungu [123].

Evidențiem, în acest sens, relevanța lucrării „Educație prin optim axiologic. Teorie și practică” elaborată de L. Cuznețov, în care autoarea face o analiză pedagogică a *valorii de timp liber* în cadrul educației pentru familie, elucidează fundamentele teoretico-praxiologice ale educației pentru timpul liber în familie, evidențiază: principiile optimizării educației pentru timpul liber în cadrul familiei, prezintă un *curriculum de educație a părinților pentru formarea competențelor de cultivare a copiilor cu privire la folosirea eficientă a timpului liber în familie*, cu exemple de conținuturi privind educația pentru timpul liber [72, p. 74-98].

Pe de altă parte, analiza documentelor de politici educaționale, cum ar fi: Curriculum național/ Planul-cadru de învățământ la treapta liceală de studii pe anii 2010-2011 /2011-2012 /2012-2013, Curriculum de bază, curricula pe discipline și curriculumul de dirigiență la clasele a V-a–XII-a arată că *educația pentru timpul liber*, ca o componentă a „noilor educații”, deocamdată nu a pătruns în școală, deci nu se realizează [65; 66; 68; 69].

Cu toate acestea, constatăm că creșterea *timpului liber al elevului* din învățământul secundar general din Republica Moldova poate pune noi probleme

pe plan sociocultural, deoarece acest spațiu de timp nu este valorificat în sens educativ, adică nu este pedagogizat, fiind considerat încă *o realitate ambiguă*, după cum se arată în cercetările A. Arhip [10], L. Cuznețov [72; 73], N. Silistraru [170].

Mai mult ca atât, specialiștii C. Angelescu [7], C. Cucuș [64], S. Cristea [80] atenționează că *timpul liber* poate fi o sursă de progres și bunăstare pentru elev și a persoanelor din jurul lui, dar și o cauză de degradare și regres social, dacă nu este valorificată corect această resursă, și mai ales, dacă acest spațiu de timp nu este proiectat și gestionat rațional în procesul educațional.

În acest sens, cercetătorul român C. Cucuș [60] se referă la elevii absolvenți ai școlii de ieri, azi etichetați de adulți drept tineret al tehnosocietăților planetare, care este debutat și fără perspectiva viitorului comunitar, care rupe legăturile cu familia de la vârste adolescente, preferă șomajul activității cotidiene, acceptă izolarea socială, leacul iluzoriu al discotecilor, visul distrugător al drogurilor și protecția negativă a bandelor de cartier / subculturilor cu influență negativă, drept cauză a acestei situații fiind *lipsa coordonatei privind organizarea rațională a timpului liber în mediul educațional* [60; 53; 168].

Necesitatea dezvoltării **educației pentru timpul liber** în învățământul **preuniversitar din Republica Moldova** este actualizată în CDC din 2000, articolele 31(1) și 31(2) cu privire la *dreptul copilului de a avea timp liber* [48]. Acest drept al elevilor cu referire la *timpul liber* ne obligă în mod responsabil să le creăm cât mai devreme posibil obișnuințe de a-și gestiona cât mai bine timpul liber, dar și deprinderea privind realizarea unei alternanțe și complementarități adecvate între activitățile din timpul școlar și timpul liber, odată cu *introducerea conceptului de timp liber* în actele educaționale legislative.

Problema *educației pentru timpul liber* în învățământul din Republica Moldova este sesizată de noi într-o publicație de autor prin prisma identificării capacităților autonome de formare a personalității – **nevoia de timp liber** – de către adolescenții din învățământul secundar general la treapta liceală [40, p. 30-31]. Dacă studiile din literatura de specialitate din țările europene demonstrează diverse preocupări ale elevilor, profesorilor cu referire la *timpul liber al elevului* (țările studiate: Franța, Spania, Portugalia, România etc., a se vedea *tabelul 1.5*), unde se pune problema micșorării timpului școlar, accentuând nevoia de a avea mai mult timp liber pentru dezvoltarea multilaterală a personalității elevului, atunci acest drept nu ar trebui exclus nici pentru elevii liceeni din Republica Moldova, care a fost sesizat în următoarele rânduri ce reflectă opinia acestora: „În prezent, noi, liceenii, avem un program foarte încărcat ...” [87, p. 126].

În opinia cercetătorilor L. Cuznețov, L. Sclifos, M. Hadîrcă, l-a care subscriem și noi, la etapa actuală, în școala națională se evidențiază două probleme esențiale în ceea ce privește *timpul liber*: *lipsa acestuia și utilizarea lui incorectă* [73; 168; 98].

Lipsa timpului liber este condiționată, în opinia noastră, de mai mulți *factori*: creșterea timpului școlar, utilizarea lui irațională, volum mare de teme pentru

acasă, un ritm lent de învățare, implicarea elevilor în numeroase activități extracurriculare, exploatarea prin muncă a copiilor de către părinți sau de alte persoane, distribuirea de către părinți a timpului copilului fără a-i solicita opinia, distanța parcursă de acasă la școală și viceversa etc. Utilizarea incorectă a timpului ține mai mult de lipsa unor abilități de proiectare și de management al timpului liber care, de cele mai multe ori, nu sunt dezvoltate nici de către părinți, nici de școală, dar nici de alți agenți educaționali.

Conform unui studiu realizat în cadrul proiectului Centrului Regional de Resurse pentru Tineri, anul 2003, implementat de Centrul pentru Copii și Tineri Bineva, în comun cu UNICEF în Republica Moldova și Guvernul Olandei, a fost elaborat un program de referință a domeniului *educației pentru timpul liber*, care a oferit înțelegerea conceptului de *animatori* și rolul acestora în stimularea participării tinerilor la viața comunității; cunoașterea și utilizarea tehnicilor de animație și a multitudinii jocurilor, care le-ar permite tinerilor să se implice activ în promovarea intereselor și necesităților semenilor lor, la nivel local; realizarea activităților de consolidare a echipei, de comunicare, de încredere, de relaxare [184, p. 3].

Un alt studiu analitic privind timpul liber și odihna copiilor este reflectat în *Raportul copiilor despre respectarea CDC în Republica Moldova*, anul 2008. Rezultatele cercetării privind oportunitățile de timp liber pentru copii arată o îmbunătățire a situației în mai multe localități, în decursul ultimilor ani. Realizarea *dreptului la timp liber a copiilor din Republica Moldova* este apreciată la un nivel mediu evidențiindu-se, de exemplu: crearea de oportunități de organizare a timpului liber prin Consiliul Local al Tinerilor, cercuri pe interese etc. Printre cauzele nerespectării dreptului la timp liber, la recreere și activități culturale au fost identificate: munca copilului, ca urmare a sărăciei; migrația; programa școlară încărcată; lipsa oportunităților de petrecere utilă a timpului liber: nu sunt spații potrivite, specialiști în domeniu, baza materială este insuficientă; impunerea de către părinți a activităților de timp liber [185, p. 59-61].

În această ordine de idei, considerăm că *educația pentru timpul liber* ar trebui să reprezinte o oportunitate pentru politicile educaționale în învățământul secundar general, dar și universitar din Republica Moldova, avându-se în vedere necesitatea activității de formare-dezvoltare integrală a personalității. În contextul învățării de astăzi, când totul vine într-o perpetuă schimbare a societății, timpul liber devine indispensabil dezvoltării adolescentului, de aici necesitatea introducerii „noilor educații”, inclusiv a educației pentru timpul liber, în conținuturile de învățare care au un caracter permanent [91; 95; 40]. Pornind de la analiza competențelor școlare stabilite pentru învățământul liceal și proiectate a fi formate pe arii curriculare, observăm interferența acestora cu finalitățile educației pentru timpul liber prin „familiarizarea elevului cu privire la ansamblul activităților școlare și extrașcolare la nivel de educație formală, nonformală și informală” [65].

Activitatea managerială la ora de dirigenție generează posibilități și situații educative [26; 68; 91], în contextul cărora poate fi realizată *educația pentru timpul liber* [15; 51; 86], însă la sugestiile metodologice recomandate în *curriculum de dirigenție* este menționată doar sintagma *organizarea timpului liber* [68] ca problemă de perspectivă, dar nu există prevederi clare, la nivel de îndrumări metodice, ghiduri care să furnizeze informații în acest sens pentru activitatea profesorilor-diriginți.

Argumentele sociopedagogice și tendințele moderne cu privire la analiza stării de fapt a *educației pentru timpul liber*, ne-a determinat să inițiem un studiu constatativ printr-un **pre-experiment pedagogic**, realizat în anul 2010, care a vizat *modul de valorificare a timpului liber de către elevii liceeni din Republica Moldova* [98, p. 119-121]. Grupurile țintă au fost reprezentate de: elevii-liceeni, profesori, părinți, selectați în mod aleatoriu din medii rezidențiale diferite, fapt care a produs rezultate preliminare cel puțin la fel de relevante precum abordarea întregii populații (de elevii-liceeni, profesori, părinți) prin aplicarea chestionarelor, care au vizat evaluarea gradului de percepție a timpului liber de către elevii liceeni, și a urmărit obiectivele:

- sensibilizarea opiniei pedagogice (elevi, profesori, părinți) cu referire la timpul liber;
- analiza comparativă a percepției timpului liber în mediul urban și rural;
- stabilirea modului și gradului de percepere a timpului liber de către elevi, profesori, părinți.

Sondajul pedagogic a cuprins 419 de subiecți și s-a realizat prin metoda chestionării (a se vedea *anexa 3*), dintre care 233 elevii-liceeni (din clasele a X-a și a XI-a); 108 profesori și 78 părinți.

Studiul realizat a evidențiat diversitatea opiniilor cu referire la *problema timpului liber* la nivelul învățământului liceal din Republica Moldova (a se vedea *tabelul A 10.1*). S-a constatat că timpul liber ocupă un loc important în viața elevului, dar care este insuficient valorificat în timpul educațional. Timpul liber poate să devină el însuși o valoare și să genereze valori morale, spirituale etc. necesare în formarea-dezvoltarea personalității elevului.

În ceea ce privește determinarea intereselor de petrecere a timpului liber la elevii liceeni, s-a stabilit că cel mai larg acceptată este *funcția de divertisment / distracție* (52,5% elevii liceeni din mediul urban și 81,2% elevii liceeni din mediul rural), de aceea am ajuns la concluzia că pentru a petrece rațional timpul liber, elevii adolescenți trebuie să fie învățați cum să utilizeze corect acest segment de timp liber în favoarea formării-dezvoltării personalității lor.

Pe de altă parte, din opinia profesorilor și a părinților s-a desprins ideea că există o mare problemă cu *timpul liber al elevului liceean din Republica Moldova*: mai întâi elevilor trebuie să li se acorde *timp liber necesar*, iar apoi să fie învățați cum să gestioneze rațional, eficient, corect timpul lor liber, deoarece rezultatele pre-experimentului au demonstrat obținerea următoarelor date la nivel de:

- a) *activități extracurriculare* - participarea celor mai puțini elevi din mediul rural numai la o singură activitate (40,5 %) și înregistrarea celor mai mulți elevi (59,5 %) care nu frecventează nici o activitate, elevii (62,8 %) din mediul urban au identificat că participă la două sau trei activități, însă sunt și din cei care nu frecventează (37,2 %);
- b) *activități extrașcolare* – elevii din mediul urban au o diversitate amplă în alegerea activităților organizate în afara școlii, la care au și menționat că participă 97,2 %, iar elevii din mediul rural sunt limitați doar la oferta școlii și necesitățile locale, la care participă 69,7 % de elevi având o reușită academică foarte bună și se implică în diverse activități solicitate, cum ar fi: editarea ziarului local, emisiunile de la radio /TV local; însă ceilalți elevi au recunoscut că nu au o ocupație educativă.

Sondajul a permis evidențierea unor *nevoi socio-pedagogice legate de timpul liber* în învățământul liceal, dintre care cele mai importante sunt (a se vedea *tabelul A 10.2*): nevoia de conștientizare a valorii de timp liber; nevoia de culturizare a personalității adolescentului prin timpul liber; nevoia de îndrumare corespunzătoare, în vederea gestionării raționale a timpului liber (atât pentru părinți cât și pentru profesori); nevoia de implicare activă a elevului în activități extracurriculare/ instructiv-educative, extrașcolare/ recreative sau artistice; nevoia unui program zilnic-stimulativ și corespunzător vârstei adolescente care să includă și segmentul de timp liber; nevoia de materiale didactice cu referire la educația pentru timpul liber atât pentru cadrele didactice cât și pentru părinți etc.

Astfel, rezultatele pre-experimentului au demonstrat că *timpul liber* este perceput de către elevi, profesori și părinți ca o necesitate, fiind conștientizată deci ca o *valoare indispensabilă* celui educat, dar care, așa cum s-a constatat, nu este valorificată suficient nici prin educația formală, nici prin cea nonformală. Respectiv, dacă nu este proiectată, educația pentru timpul liber nu se realizează nici la nivel de proces educațional, deși sondajele de opinie realizate în mai multe școli, atât în rândul elevilor, cât și al părinților și cadrelor didactice, arată că o astfel de educație este absolut necesară.

Prin urmare, atât literatura de specialitate cât și o parte pre-experiențială a cercetării de autor, configurată prin sondajul de opinie, ne-a demonstrat necesitatea conceptualizării și proiectării educației pentru timpul liber, precum și a stabilirii unei relații de parteneriat între familie-școală-comunitate pentru eficientizarea și gestionarea rațională a timpului liber al elevului [42, p. 412-418].

După cum am constatat din analiza documentelor de politici educaționale ale Republicii Moldova [122; 44; 65; 66; 69; 68] și din rezultatele pre-experimentului pedagogic, școala /liceul poate fi mediul și timpul educațional potrivit pentru proiectarea și realizarea unei *educații a timpului liber* al elevilor într-o perspectivă a *educației permanente*, dar și a *educației axiologice*. Considerăm, drept chestiune de primă importanță: racordarea documentelor de politici educaționale și reglatoare ale învățământului din Republica Moldova la documentele și practi-

cile internaționale de educație pentru timpul liber în scopul edificării *valorii de timp liber*.

În concluzie, examinarea evoluției conceptului de timp liber, a dezvoltărilor teoretice multiaspectuale realizate în acest plan, a practicilor internaționale de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber, dar mai ales analiza contextului național ne-au determinat să punem în special, la treapta liceală, problema necesității conceptualizării, proiectării și realizării unei **educații pentru timpul liber** în cadrul învățământului școlar din Republica Moldova, iar aceasta ar trebui dezvoltată **din perspectiva axiologică**, având în vedere lipsa unei orientări valorice constatată în cadrul pre-experimentului, care are menirea strategică de a îngloba triada *formelor educaționale*: formală, informală, nonformală prin care se identifică pozitiv elevul-liceean ca personalitate integră în raport cu sine și cu cei din jur.

FUNDAMENTE TEORETICO-PRAXIOLOGICE ALE EDUCAȚIEI PENTRU TIMPUL LIBER ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL

Context

Conceptul de *educație pentru timpul liber* înglobează un sistem de idei, valori, principii, caracteristici, condiții pedagogice necesare pentru proiectarea și realizarea acestei educații la nivelul învățământului liceal, evidențiază posibilitatea de abordare a educației pentru timpul liber din *perspectivă axiologică*, în vederea pregătirii elevului pentru consumul rațional al timpului liber, prin formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber într-un cadru formal, nonformal, informal, care este indispensabilă personalității elevului și necesară de dezvoltat pe tot parcursul întregii vieți. Fundamentarea teoretică a educației pentru timpul liber în învățământul liceal a determinat elaborarea *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber*, care include fundamentele teoretice și praxiologice ale proiectării și realizării în practică a educației pentru timpul liber în învățământul liceal, evidențiază modalitățile de realizare a educației pentru timpul liber în vederea formării competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii liceeni.

Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber, curriculumul de educație pentru timpul liber, managementul implementării educației pentru timpul liber în învățământul liceal, strategiile de formare a competenței de gestionare valorică a timpului liber necesare personalității în perspectiva educației permanente conturează condițiile de posibilitate ale *pedagogizării educației pentru timpul liber*, constituind totodată, premise pentru desfășurarea cercetării experimentale. Completarea finalităților educației stabilite pentru învățământul secundar general din Republica Moldova cu o nouă finalitate - *competența de gestionare valorică a timpului liber* are o importanță majoră în formarea-dezvoltarea integrală a personalității elevilor liceeni, acesta servind drept bază pentru elaborarea unui *referențial axiologic comun* de dezvoltare a personalității elevului, prin activități monodisciplinare de educație pentru timpul liber sau teme cross-curriculare / transversale în cadrul diverselor discipline de învățământ.

Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber propus în cadrul prezentei cercetări reprezintă documentul normativ reglator pentru proiectarea și realizarea educației pentru timpul liber, este parte integrantă a *Modelului pedagogic*, este elaborat în baza orientărilor axiologice al educației, care stau la baza formării personalității integre și vizează demersul complex de formare – evaluare a competenței de gestionare valorică a timpului liber în cadrul activităților educative proiectate la nivelul formal/nonformal al educației centrate pe cel ce învață.

2.1. Conceptualizarea educației pentru timpul liber în învățământul secundar general

Educația înseamnă, înainte de toate, inițierea în *cultură* și valorizarea prin *cultură a personalității* umane. Inițierea în cultură și, implicit, dobândirea de instrumente culturale (cunoștințe, comportamente, valori, atitudini etc.) sunt cerințe de bază pe care societatea din totdeauna le-a pus în fața școlii, iar acestea au devenit imperative, mai ales, acum, în contextul societății bazată pe cunoaștere, când educația s-a extins *pe tot parcursul vieții*, iar învățarea permanentă a devenit politică esențială pentru dezvoltarea cetățeniei active.

În acest context, *educația pentru timpul liber* vizează reconfigurarea profilului spiritual al personalității elevului, orientându-l spre învățarea permanentă, inclusiv în timpul liber. Cercetătorii C. Rădulescu-Motru [161], G. Văideanu [187], C. Cucuș [63] ș.a., au constatat că dintotdeauna *ființa în formare* a fost mai sensibilă la nou și apropiată mai repede și mai profund în ceea ce știința sau tehnica i-au pus la dispoziție. Impactul lor asupra personalității elevilor este variat fie printr-o dezvoltare mai lentă sau mai rapidă care se determină printr-o alocare de timp.

Axiologia pedagogică /educațională, reprezintă o nouă direcție în științele educației, desemnează rolul central al finalităților educației în fundamentarea axiologică a conținutului învățământului, a metodologiei instruirii, a formelor de desfășurare a activităților educative în cadrul procesului educațional [62, p. 148].

De aici, necesitatea nu doar a conceptualizării, ci, mai ales, a proiectării și valorificării, în special, la vârsta adolescentină a unei educații pentru *cultura timpului liber* [9], deoarece adolescența este vârsta când se dezvoltă interesele socioabstracte și intelectuale centrate în jurul valorilor culturale.

Conceptualizarea presupune sistematizarea ideilor, conceptelor, viziunilor privind o problemă științifică, în cazul dat, privind *educația pentru timpul liber*. Prin urmare, *elaborarea conceptului de educație pentru timpul liber* vizează sistematizarea unui complex de idei, principii, valori acceptate de o comunitate științifică, prin care se intenționează să se ofere o explicație globală, exhaustivă asupra modului de proiectare și valorificare rațională a timpului liber la nivel de sistem și proces de învățământ.

Sistemul de învățământ reprezintă principalul subsistem al sistemului de educație, care include ansamblul instituțiilor specializate în *proiectarea și realizarea funcțiilor educației pentru timpul liber*, în cazul dat prin elaborarea de conținuturi și metodologii specifice, organizate *formal, nonformal și informal*. Totodată, sistemul de învățământ presupune și evidențierea „unor medii educaționale” care angajează „diferite forme de colaborare cu școala, liceul”: familia, organizațiile de copii și tineret, comunicațiile de masă [apud 80, p. 337-338].

Școala, în special, liceul constituie mediul și factorul primordial ce poate contribui la dezvoltarea unei percepții corecte a *timpului liber* ca spațiu și factor de dezvoltare a personalității elevului. Timpul liber al elevului este delimitat în funcție de timpul programat pentru învățarea școlară, care rămâne un reper necesar și util în analiza și apoi în valorificarea *gestiunii raționale a timpului liber*.

Abordarea *educației pentru timpul liber* în liceu prin activitățile procesului educațional poate fi valorificat prin interdependența conceptelor de *timp școlar-extrașcolar-liber* la nivel de educație formală, nonformală și informală, așa cum este prezentat în capitolul 1 (*figura 1.1*).

La această etapă a cercetării, considerăm necesar a defini în mod obiectiv *ce este timpul liber al elevului*, ca noțiune de bază a conceptului de educație pentru timpul liber proiectată și realizată în cadrul instituțiilor școlare, liceale de învățământ, care a fost formulată prin sintetizarea *glosarului de termeni*.

Timpul liber al elevului reprezintă o resursă de bază a procesului educativ, gândit în perspectiva educației centrate pe cel ce învață și a educației integrale, valorificată prin acțiunea voluntară de informare și luare a deciziei de către elev, în sensul a ceea ce vrea sau ce urmează să devină el prin alegerea activităților de formare-dezvoltare a personalității sale: de destindere (odihnă) – de divertisment (distracție) – de dezvoltare (cultură) personală, la nivel de gestionare rațională sau de bună voie, eliberat de obligațiile școlare, familiale și sociale.

În esență, *educația pentru timpul liber* este o educație a dorinței de consum rațional al timpului liber prin desfășurarea unor activități creative, cu un bogat conținut cultural, și a unor activități care să fie prilej de recreere autentică [78, p. 198]. Deoarece elevului-liceean, la această vârstă i se formează paralel cu lărgirea sferei de cunoștințe din diverse domenii ale vieții, o cultură personală a timpului liber, care poate fi formată prin domeniile educației nonformale precum cel *artistic-estetic, tehnico-științific, ecologic-biologic, de cultură fizică și asanare, turism și etnografie, socio-economic, cultorologic, istorico-practic, agrement și organizarea timpului liber* [67; 162].

Educația pentru timpul liber este determinată de diverse conținuturi ideatice ale științei despre timpul liber. Acestea esențializează punerea în valoare a proiectării și realizării educației pentru timpul liber în liceu, acțiune ce poate fi sintetizată prin următoarele argumente pedagogice:

- ✓ centrarea pe emoțiile pozitive ale personalității elevului – asociate cu experiența curentă și conectarea acesteia la motivația intrinsecă (cf. *teoriei fluxului*);
- ✓ nevoia de auto-determinare și de conexiunea dintre autonomie – competența de relaționare, importante pentru viața elevului adolescent conectat la libertatea de alegere ale activităților de organizare a timpului liber (cf. *teoriei auto-determinării*);
- ✓ educarea elevului cu privire la utilizarea rațională a timpului liber și la dezvoltarea conștiinței de sine, în sensul necesității de achiziționare a bene-

ficiilor utile din cadrul petrecerii timpului liber (cf. *teoriei de dezvoltare și prevenire*);

- ✓ stabilirea unui echilibru între perceperea beneficiilor, oportunităților existente și modalităților de constrângere, care pot fi negociabile pentru a influența valorile asociate cu timpul liber al elevului și educației pentru timpul liber (cf. *teoriei constrângerii*);
- ✓ demonstrarea eficienței de gestionare rațională a timpului liber la elevii adolescenței prin unele modele de luare a deciziei, care au anticipat la fundamentarea unei noi competențe în sistemul de competențe-cheie – *competența de gestionare a timpului liber* la elevi în cadrul educației pentru timpul liber (cf. *teoriilor ale abordării raționaliste*).

Conceptualizarea educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică are ca punct de plecare „criza” de valori din societate, în mod special, lipsa valorilor în timpul liber al elevului demonstrată de noi în paragraful 1.4, este fundamentată pe cercetările savanților filosofi: Im. Kant [118], P. Andrei [4], L. Blaga [19]; G. Bîrsan [16] ș.a.; psihologi: J. Piaget [155], A. Cosmovici [53; 54] ș.a.; pedagogi: J. Dewey [77], C. Cucuș [63; 64], S. Cristea [58; 59], L. Antonesei [8; 9], M. Călin [33; 34], C. Bîrzea [18], Vl. Pâslaru [150], N. Silistraru [171; 172], L. Cuznețov [72], T. Callo [26; 29], M. Hadîrcă [98; 100; 102] ș.a., care au stabilit sisteme de valori, au tratat *ierarhia valorilor educaționale* și au demonstrat *caracterul lor dinamic*, din care se esențializează *valoarea timpului liber* [42, p.415], necesară formării-dezvoltării personalității integrale a elevului în perspectiva educației permanente.

Sintetic vorbind, *educația pentru timpul liber* reprezintă simultan:

- *un concept pedagogic fundamental*, de tip integrator, care înglobează atât procesul educațional formal, cât și cel nonformal de formare-dezvoltare a personalității [80];
- *un concept pedagogic operațional*, care extinde aplicațiile sale „asupra tuturor aspectelor educației”: filosofică, sociologică, psihologică, axiologică, pedagogică (reflectat în *anexa 1*).
- *o formă specializată de concepere și proiectare integrală a procesului de formare-dezvoltare a personalității*, incluzând aici conceptul european de „școala de după școală” [120] cu componentele sale (cultural-artistică, turistică, socială, economică etc.). Deoarece se dovedește a fi o educație rentabilă sub raport familial, sanitar, social, economic, importanța educației pentru timpul liber crește pe măsură ce este conștientizată valoarea de timp liber și impune necesitatea *gestionării raționale a timpului liber* în formarea-dezvoltarea permanentă a personalității elevului [104, p. 298-300];
- *o orientare la nivel de politică a educației*, care poate asigura perfecționarea activității de formare-dezvoltare a personalității pe toată perioada vieții prin formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber și cultura de consumare a timpului liber [248].

Educația pentru timpul liber s-a dezvoltat în contextul „noilor educații” [188; 189], fiind promovată mai ales prin cercetările pedagogice recente elaborate în plan internațional. Prin urmare, *educația pentru timpul liber* este un *nou tip de educație*, complementară sau alternativă în structura educației clasice. În acest context, pot fi diferențiate mai multe nivele de conceptualizare a educației pentru timpul liber [225, p. 66]:

- Educația pentru timpul liber ca învățare prin și pentru timpul liber.
- Timpul liber ca un nou sistem social productiv pentru noi tipuri de învățare, cu noi obiective, conținuturi și metode.
- Consumul de timp liber fiind o funcție de socializare în cadrul educației pentru timpul liber: învățarea este executată de către sistemul de gestionare a timpului liber și vizează producerea unui nou tip de comportament în timpul liber.
- Educația pentru timpul liber în sens restrâns (opțional), ca proces de intenție, care devine din ce în ce mai mult un model pentru toate unitățile de învățare.

Analiza obiectivelor și conținuturilor specifice „noilor educații”, conform cercetătorilor G. Văideanu [189], S. Cristea [80], L. Cuznețov [71], demonstrează interferența acestora cu educația pentru timpul liber ceea ce înseamnă că valorile „noilor educații”, inclusiv ale educației pentru timpul liber, pot fi ajustate la oricare dintre cele cinci conținuturi general-culturale ale activității de formare-dezvoltare: morală, intelectuală, tehnologică, estetică, psihofizică a personalității elevului în învățământul actual [80].

Aceasta indică asupra posibilității de abordare holistică a *educației pentru timpul liber*, ceea ce presupune proiectarea și realizarea acesteia prin toate formele educației: formală, nonformală, informală, valorificând toate dimensiunile și toate conținuturile educației, fapt ce ar conduce la sporirea coerenței activităților instructiv-educative și ar asigura varietatea și echilibrul metodelor și mijloacelor folosite în acțiunea pedagogică de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului.

Conceptul de educație pentru timpul liber este unul integrator, deoarece integrează potențialul educativ al mai multor domenii (cultural-artistic, turistic, social etc.) și vizează dezvoltarea mai multor tipuri de competențe școlare [1; 17; 22; 99], prin forme de organizare educativă și recreativă a timpului liber [39; 93; 120; 129]. Totodată, educația pentru timpul liber analizează și formele de loisir pe care le oferă societatea, neajunsurile unora dintre ele, mijloacele de ale preveni.

Caracteristicile generale ale educației pentru timpul liber sunt:

- ✓ Formează elevii /tinerii și adulții pentru a-și gestiona cât mai bine temporalitatea, pentru a dispune cât mai eficient de timp liber.
- ✓ Organizează activități recreative, productive care să le aducă bucurii și împliniri personale, tonifiind existența și accentuând gustul de a trăi.
- ✓ Realizează alternanțe și complementarități adecvate între activitățile din timpul liber moral-spirituale, fizice, de plăcere, de întreținere, necesare, obligatorii etc.

- ✓ Corelează activitățile din timpul liber cu practici formale sau cvasiformale, în perspectiva valorificării mediului educațional la scară socială, prin diferite tipuri de asociații, cluburi, centre pe interese, școli duminicale etc. [63, p. 58].

Concepută ca *nouă educație*, **educația pentru timpul liber** face parte din domeniul *teoretic fundamental* al teoriei educației [34; 57; 76; 114; 130; 175; 186], iar la nivelul programelor și recomandărilor UNESCO [188], se vorbește despre *pedagogia timpului liber*, care face parte din *domeniul aplicativ*.

Școala, mai ales, liceul reprezintă prin excelență acel spațiu axiologic de formare-dezvoltare a personalității elevului, un câmp de negociere și de validare valorică a intereselor acestuia. Actorii implicați în procesul paideutic își etalează diverse atitudini, preferințe, interese, propun modele comportamentale dezirabile, dezbate și deslușesc valorile din acest perimetru [63, p.119].

În acest sens, acțiunea instructiv-educativă a *educației pentru timpul liber* poate contribui prin vehicularea „conținuturilor axiologice orientate, în spiritul obiectivelor formative, la educarea pentru /prin valori, ceea ce este o însușire a culturii manageriale a profesorului” [146, p. 153]. Pentru proiectarea și realizarea optimă a *educației pentru timpul liber* în școală, liceu este necesar să se țină cont de unele considerente ale teoriei constructiviste, care adaptate după E. Osorio [249], vizează:

- dezvoltarea *cognitivă*: construirea de cunoștințe și abilități ale elevilor cu privire la ceea ce este relevant pentru gestionarea rațională a timpului liber implică familiarizarea cu resurse, activități, preferințe și oferă o abordare la patrimoniul cultural al societății în ansamblul său, precum explorare și acces a diferite forme culturale și stilurile de viață ale comunităților și regiunilor;
- dezvoltarea *afectivă*: poate fi consolidată prin promovarea unor atitudini pozitive față de consumarea timpului liber. Valorile și sentimentele, care sunt deduse din preferințele elevilor pentru anumite activități, pot fi explorate prin învățarea experiențială, ceea ce permite elevilor a conștientiza opțiunile care le plac sau pe care le posedă, talentul și potențialul personal, ce pot constitui o bază pentru dezvoltarea hobby-urilor în perspectivă.

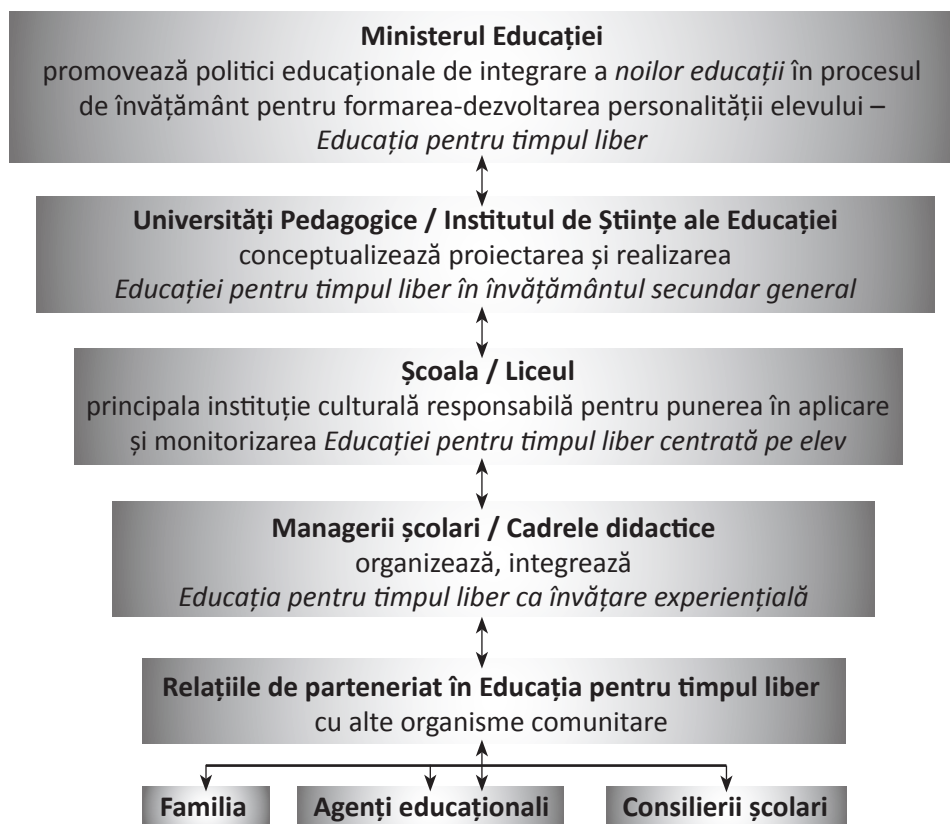

Figura. 2.1. Managementul implementării educației pentru timpul liber

Sistemul de învățământ din Republica Moldova poate facilita implementarea *educației pentru timpul liber* în scopul dezvoltării integrale a personalității elevului / studentului, prin oferirea de cunoștințe despre *valoarea timpului liber*, dezvoltarea de aptitudini, atitudini și obiceiuri într-o combinație de activități de învățare de tip formal /nonformal, care să conducă finalmente la formarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber* în societatea cunoașterii. Schematic, aplicarea optimă a educației pentru timpul liber la nivel de sistem și proces de învățământ poate fi reprezentată astfel (a se vedea figura 2.1.).

Aplicarea optimă a *managementului educației pentru timpul liber* la nivel de sistem și proces de învățământ oferă posibilitatea de a conștientiza *valoarea timpului liber*, de a dezvolta abilități, atitudini și competențe integrate într-o combinație de activități de învățare de tip formal /nonformal /informal, care poate conduce finalmente la formarea competenței de gestionare a timpului liber în cadrul învățării bazate pe competențe.

Școala / liceul joacă un rol fundamental în promovarea *educației pentru timpul liber*, ca un agent de socializare și relaționare cu instituții comune pentru toate societățile. Una din cele mai bune modalități de realizare și aplicare a scopului de *educație pentru timpul liber* este conectarea la obiectivele educaționale ale sistemului școlar, care reprezintă contextul cultural al societății [apud 215].

În opinia noastră, **educația pentru timpul liber** reprezintă o componentă a „noilor educații”, având scop, obiective și conținuturi specifice, care pot fi proiectate și realizate curricular prin cultivarea valorii de timp liber în diverse forme ale activității de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului, în scopul formării competenței de gestionare valorică a timpului liber, care poate fi transpusă în învățarea permanentă.

Abordată din perspectiva educației integrale, a educației pentru valori și a managementului educației [29; 5; 98; 93, 31], *educația pentru timpul liber* include următoarele componente curriculare:

Scopul educației pentru timpul liber este de a ajuta pe elevi la diferite niveluri de vârstă să obțină o calitate a vieții prin dorința de gestionare rațională a timpului liber în beneficiul propriei dezvoltări. Acest scop vizează apropierea și promovarea valorilor, atitudinilor, cunoștințelor și abilităților de dezvoltare personală prin recreeri sociale, fizice, emoționale, intelectuale și poate fi realizat prin următoarele *obiective generale ale educației pentru timpul liber*:

- formarea unor deprinderi și practici specifice „umplerii” timpului liber cu valori și activități recreative, productive etc., care să ofere stări de bucurie și de împlinire personală.
- realizarea unor alternanțe și complementarități adecvate între activitățile din timpul liber (fizice, spirituale, de satisfacție etc.);
- corelarea acestora cu practici formale în perspectiva valorificării la scară socială a unei „școli” de alternativă pentru elevi/tineri, pentru adulți/părinți etc. [180, p. 15].

Finalitatea de bază a educației pentru timpul liber o constituie dezvoltarea unei noi competențe la elevi – *competența de gestionare valorică a timpului liber* și folosirea eficientă a acestei valori educaționale pe tot parcursul vieții în scopul autorealizării personale. Astfel, *educația pentru timpul liber* se constituie ca o nouă disciplină educațională și un proces de învățare permanentă, care include cunoștințe privind valoarea timpului liber ca resursă educațională, atitudini individuale față de consumul și petrecerea rațională a timpului liber, valori individuale, precum și *dezvolarea unor competențe specifice* [208].

Experții internaționali, precum H. Ruskin, A. Sivan [223], J. Munday [212] ș.a., consideră că aceste *finalități*, la rândul lor, vor avea un impact pozitiv asupra familiei, comunității și societății în ansamblu.

Funcțiile educației pentru timpul liber sunt într-o strânsă corelație cu condițiile actuale de dezvoltare a societății postmoderne, raportate la tendința de

autodepășire, autoperfecționare a personalității elevului și se pot grupa în următoarele categorii [122, p. 14]:

1. *Funcția educativă* – cu mai multe elemente de conținut:
 - a) lărgirea orizontului științific și cultural;
 - b) formarea capacității de (auto)organizare și a unui stil de viață elevat;
 - c) stimularea capacității creatoare;
2. *Funcția compensatoare* – se referă la refacerea resurselor organismului și pregătirea pentru noi eforturi;
3. *Funcția recreativă* – urmărește crearea unui climat de viață pozitiv, optimist;
4. *Funcția integrativă* – caracterizează activitățile de grup și contribuie la socializarea persoanelor, la dezvoltarea spiritului de colaborare, de întruajutare.

Condițiile pedagogice necesare pentru realizarea educației pentru timpul liber în sistemul de învățământ au fost stabilite în conformitate cu *epistemologia educației pentru timpul liber* dezvoltate în context internațional și național, care vizează următoarele:

- Educația pentru timpul liber trebuie să includă toate etapele vieții umane, de la copilăria timpurie până la bătrânețe și trebuie să fie un element în programele formale și informale de influență socială (a se vedea *tabelul 2.1*).
- Scopul și obiectivele educației pentru timpul liber trebuie să fie urmărite în școală / liceu și în comunitatea locală și totodată să fie asigurate prin instruirea formatoare a personalului educațional (a se vedea *anexa 9*).

Tabelul 2.1. O sinteză pedagogică a valorilor personalității în contextul educației pentru timpul liber, adaptată după C. Cucos [63], U. Șchiopu [82]

Stadii de dezvoltare a personalității pe tot parcursul vieții	Factorul „timp” perceput de personalitate prin rezultatul evenimentelor din viață (adaptat după J. Piaget [155])	Aspecte privind activitatea de formare-dezvoltare permanentă a personalității în cadrul ETL
<p>A) <i>perioada infantilă</i> (1-1 ani)</p> <p>- se centrează către valorile vitale - de sănătate;</p>	<p>- geneza simțului și a conceptului de timp este inițial primitivă;</p> <p>- orice copil organizează timpul universului ce îl înconjoară, mai întâi intuitiv și apoi printr-un ansamblu de operații mentale, fie calitative, fie metrice;</p>	<p><i>Educația timpurie</i> (a nou-născutului)</p> <p><u>Interese:</u> biologice sau organo-olfactive, relații materne;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități afective familiare;</p>
<p>B) <i>perioada primei copilării</i> (1-3 ani)</p> <p>- îi corespund valorile senzuale sau de plăcere;</p>	<p>- timpul fizic al copilului mic este un timp subiectiv proiectat în lucruri, un timp egocentric; etc.</p>	<p><i>Educația timpurie</i> (copilul la frageța copilărie)</p> <p><u>Interese:</u> se identifică interesele de tip kinoperceptiv și glosic;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități egocentrice: de ex. <i>Eu mă joc</i>;</p>
<p>A) <i>perioada celei de-a doua copilării</i> (3-7 ani)</p> <p>- îi corespund valorile de apropiere sau de achiziție;</p>		<p><i>Educația preșcolară</i></p> <p><u>Interese:</u> îi sunt specifice interesele ludico-practice,</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități de joc;</p>
<p>A) <i>perioada celei de-a treia copilării</i> (1-12 ani)</p> <p>- se îndreaptă către valorile tehnice sau de producție;</p>	<p>- se dezvoltă construcția operațională a timpului; (proiectarea acțiunilor în timp într-un mod rațional permite operațiilor temporale ce duc la sesizarea a două caracteristici: că timpul este omogen și continu).</p>	<p><i>Educația școlară mică</i></p> <p><u>Interese:</u> constructive;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități dirijate</p>
<p>E) <i>perioada preadolescenței</i> (12-14 ani)</p> <p>- apar valorile politice sau de organizare;</p>	<p>- perioadă de maximă corectitudine în evaluarea timpului;</p> <p>- în <i>adolescență</i> timpul încadrat în activități contribuie și la sesizarea duratei relative a orei – un fel de obiectivare socializată a timpului.</p>	<p><i>Educația școlară mijlociu</i></p> <p><u>Interese:</u> domină interesele ludico-afective, relații heterosexuale;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități organizate;</p>
<p>F) <i>perioada adolescenței</i></p> <p>G) <i>adolescența prelungită</i> (1-24 ani)</p> <p>- se centrează în jurul valorilor culturale sau de înțelegere;</p>		<p><i>Educația școlară mare/ liceianului</i></p> <p><u>Interese:</u> se dezvoltă interesele socio-abstracte și intelectuale, relații colegiale/ de aceeași vârstă;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități ocazionale;</p> <p><i>Educația post-școlară /studentului</i></p> <p><u>Interese:</u> interesele socio-abstracte și intelectuale formate, relații parentale;</p> <p><u>Ocupații în timpul liber:</u> activități comerciale;</p>

<p>H) <i>faza matură</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>tinerețea (24-35 ani)</i>; - <i>maturitatea (35-65 ani)</i>; - <i>bătrânețea (65 ani)</i>. - se centrează către valorile spirituale înalte; - valoarea de timpului liber devenită dimensiune fundamentală omului în maturitate. 	<ul style="list-style-type: none"> - perioadă de maximă corectitudine în valorificarea timpului; - adultul, pe măsură ce înaintează în vârstă privește tot mai mult spre trecut, a cărui experiență vrea să o valorifice (ipoteza lui <i>Shopenhauer</i>) 	<p><i>Educația tinerilor, adulților</i> <u>Interese</u>: dominate pe nevoi raționale și relații trans-sociale, relații; <u>Ocupații în timpul liber</u>: activități echilibrate (de destindere-divertisment-dezvoltarea personalității)</p>
--	---	---

Evoluția sistemelor moderne și postmoderne de învățământ, înregistrată în ultimile decenii și confirmată la nivel de UNESCO, precum și tendința de articulare sau de integrare a formelor educaționale ale instruirii, realizabilă din perspectiva instruirii permanente, evidențiază trei momente decisive, determinate *la nivel de politică a educației*, privind formele generale de realizare a educației pentru timpul liber [85]:

- ✓ în perspectiva învățării continue /permanente, este tot mai evidentă complementaritatea diferitelor tipuri de învățări sau de experiențe ce se fac atât în interiorul sistemelor educative (al activităților curriculare sau extracurriculare), cât și din exteriorul acestora;
- ✓ învățarea de tip școlar, liceal nu este singurul tip de învățare, deoarece învățarea de tip nonformal și îndeosebi cea de tip informal devin și vor deveni din ce în ce mai importante – după unii cercetători, ele vor duce în mod inevitabil la reducerea orarelor zilnice sau săptămânale ale școlii și probabil, la regândirea duratei școlii obligatorii, care în țările dezvoltate orientează spre 12 ani;
- ✓ a devenit o realitate incontestabilă faptul că școala/liceul nu mai poate ignora, fără riscul de a pierde din credibilitate, acumulările realizate de către elevi în cadrul nonformal sau informal.

Condițiile pedagogice de implementare a *educației pentru timpul liber* stau la baza stimulării competențelor de dezvoltare pozitivă a elevilor-liceeni. Cercetătorii S. J. Danish, T. E. Taylor, R. J.F azio propun pentru înțelegerea potențialului unei activități, necesitatea cunoașterii exacte a modului în care este implementată. Pentru dezvoltarea capacităților /abilităților elevului-liceean la vârsta adolescentă, identificăm următoarele rezultate dezirabile [apud 2, p. 120-122; 127]:

- abilitatea de a procesa informații provenite din surse multiple;
- capacitatea de a avea o direcție de viață care să implice realizarea unor lucruri importante, fiind capabil să se adapteze diverselor medii educaționale și de lucru;
- capacitatea de a fi un bun cetățean, participând la activități organizate în cadrul comunității de care aparține și manifestând preocupare pentru timpul liber și implicându-se în asigurarea stării de bine a celor din jur;
- capacitatea de a fi o persoană sănătoasă;

- găsirea unui loc valoros într-un grup constructiv;
- a avea sentimentul că este o persoană de valoare;
- dobândirea unei baze solide în funcție de care să ia decizii în cunoștință de cauză, în special în cazul problemelor cu impact major;
- abilitatea de a fi capabil să folosească sistemele de suport aflate la dispoziție în timpul liber;
- capacitatea de a avea o orientare pozitivă către viitor;
- crearea de situații în care elevii-liceeni la vârsta adolescentă se simt competenți și acceptați.

În sistemul de învățământ, *principiile pedagogice* pentru o educație sau alta sunt formulate în contextul unor „propoziții de sinteză” care reflectă „imperativele axiologice”, asumate, în termeni de normativitate pedagogică, în cadrul dimensiunii funcțional-structurale a procesului de învățământ [83, p. 367; 148].

Conceptualizarea, proiectarea și realizarea educației pentru timpul liber se înscrie atât în procesul educațional de modernizare a conținuturilor educației, cât și în cel de aprofundare a reformei la nivelul învățământului liceal, fiind reglementată de *un sistem general de principii pedagogice* [30; 63; 94], conceptualizate în baza fundamentării teoretice a *educației pentru timpul liber*, prin care pot fi atinse scopul și obiectivele educaționale ale educației pentru timpul liber:

- ***Principiul axiologiei educației:*** *educația pentru timpul liber*, raportată axiologic, identifică *valoarea timpului liber a elevului* în educație, drept o dimensiune de necesitate vitală permanentă, iar aceasta reprezintă performanța personalității la nivel personal /individual, social /global.
- ***Principiul valorificării particularității de vârstă***, care orientează procesul formării- dezvoltării personalității elevului adolescent odată cu timpul biologic-psihologic-social. Totodată, coordonarea structurii temporale a timpului liber este direcționată de caracterul general al timpului, raportate la temporalitatea elevului, la vârsta adolescentă în perioada de timp liber ca: retragerea, ritualul, recreerea, activitatea, jocul, intimitatea.
- ***Principiul sistematizării și orientării în divertisment***, care facilitează procesul de înțelegere a percepției libertății umane în timp, timpul liber fiind „o stare de spirit de a fi în pace cu sine și cu ceea ce faci” [214]. Principiul accentuează necesitatea timpului liber a persoanei în devenire, iar diversitatea timpului liber al elevului reflectă elemente importante de autorealizare și autocunoaștere, prin: stimularea de interes, motivație de a consuma timpul liber rațional, mediul adecvat, activitatea, recreerea, timpul de realizare, starea de spirit, atitudini, dorințe așteptări, sănătatea, experiența de viață, stilul de viață etc. – toate aceste mecanisme ale timpului liber îmbunătățesc calitatea vieții umane.
- ***Principiul responsabilizării:*** responsabilizarea „implică un nivel ridicat de competență, comportament și angajament față de sarcini, care, inherent,

conduc spre productivitatea rezultatelor și motivația, încrederea persoanei” [30, p. 9]. Acest principiu are la bază premisa epistemologică de *gestionare a timpului liber* de către persoană, ceea ce semnifică *a fi responsabil* și în perioada timpului liber. Rolul responsabilizării îi revine și cadrului didactic/ agenților educaționali angajați în domeniul *educației pentru timpul liber* pentru realizarea idealului educațional de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului.

- **Principiul integralității pedagogice.** Integrarea *educației pentru timpul liber* în școală /liceu orientează spre *modelarea libertății* de acțiune al elevului în conformitate cu cerințele, normele și valorile mediului integrator la nivelul educației formale, nonformale, informale [apud 29, p. 15].

Aceste principii generale pot fi completate cu *un sistem de principii specifice educației pentru timpul liber*, adaptate după cercetătoarea L. Cuznețov [72, p. 89-90]:

- ✓ *Principiul conștientizării ireversibilității și valorii timpului, a necesității consumării lui eficiente;*
- ✓ *Principiul planificării, organizării și monitorizării timpului în baza unui regim rațional de viață;*
- ✓ *Principiul alternării și îmbinării optime a activităților în cadrul timpului liber;*
- ✓ *Principiul organizării timpului liber a elevului în baza promovării sistematice a valorilor spirituale, morale, psihofizice, intelectuale, estetice, tehnologice;*
- ✓ *Principiul organizării eficiente și interesante a timpului liber în conformitate cu exigențele modului sănătos de viață.*

În opinia noastră, *educația pentru timpul liber* poate deveni un fenomen educativ funcțional, dacă vor fi respectate *principiile pedagogice generale și cele specifice de realizare a acestui proces*. Aceste principii devin repere liante pentru toate elementele și aspectele fenomenului studiat. De asemenea, principiile pedagogice devin acele imperative axiologice pentru raportul dintre *educația integrală* (totală, de bază) și *educația pentru timpul liber*; procesul de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber; acțiunile actanților; valorificarea timpului liber al elevului în sistemul educațional; elementele educației pentru timpul liber în formare continuă a personalității elevului prin prisma *educației pe tot parcursul vieții* (permanente).

În ceea ce privește proiectarea *educației pentru timpul liber* din perspectivă axiologică, cercetările savanților S. Honer, J. Swarbrooke [202], A. Sivan, H. Ruskin [apud 223], J. Munday [212], sugerează un șir de proiecte pedagogice, care încep cu legislația statului: *dreptul la valoarea de timp liber a copilului / elevului* și se termină cu metodologia de realizare a educației pentru timpul liber. Susținem ideea acestor cercetători privind necesitatea mai multor elaborări

teoretice și metodologice pentru implementarea *educației pentru timpul liber în școală /liceu*, evidențiind în mod special, necesitatea următoarelor produse:

- ✓ documente școlare, curriculum școlar, manuale școlare, ghiduri metodologice, agenda cu recomandări pentru manageri, profesori-diriginți, psihologi școlari care vizează conceptualizarea educației pentru timpul liber la nivelul sistemului școlar /liceal;
- ✓ materiale metodice și educative, suporturi de curs, module de conținut (predare-învățare-evaluare), adoptate la decizia școlilor / liceelor;
- ✓ metodologii privind formarea de competențe în procesul educației pentru timpul liber.

În general, *educația pentru timpul liber* este un proces educațional organizat atât pentru școală / liceu cât și pentru societate, apreciat ca un tot întreg care include următoarele beneficii [222, p. 199-202]:

- Experiența achiziționată din timpul liber poate asigura valabilitatea exercițiilor în utilizarea și regenerarea abilităților, împreună cu cele fizice și cele mentale, directe în școală /liceu.
- Activitățile timpului liber integrate în curriculum de educație pentru timpul liber pot asigura eliminarea unui surplus de energie, care dă posibilitatea elevilor să se concentreze cel mai bine în clasă.
- Activitățile timpului liber pot asigura motivația intrinsecă pentru dezvoltarea abilităților fizice, abilităților de lectură și chiar abilități matematice. Diverse activități ale timpului liber solicită câteva nivele de performanță în aceste abilități directe din curriculum. Așadar, motivația intrinsecă pentru participarea în anumite activități ale timpului liber pot contribui la motivarea elevilor să-și dezvolte abilitățile academice. Activitățile timpului liber pot de asemenea să asigure experiențele pozitive ce oferă elevilor încrederea în propriile abilități.
- Educația pentru timpul liber poate contribui la înțelegerea și aprecierea altor culturi și societăți. Expunerea acestora la literatură, artă, muzică, jocuri de alte grupuri etnice și țări poate îmbunătăți relațiile cross-culturale.
- Educația pentru timpul liber oferă elevilor experiențe de petrecere rațională a timpului liber ce contribuie la extinderea nivelului de înțelegere a lumii și în general al vieții.

Astfel, orice activitate educațională care are drept finalitate *competența de gestionare valorică a timpului liber* va ține cont de condițiile și principiile pedagogice ale educației pentru timpul liber. Pentru orice activitate educațională, în special cea din domeniul culturii timpul liber al elevului, va fi proiectată și realizată după coordonatele spațio-temporale și axiologice, spațiul și timpul obținând anumite condiții, statutul de valori.

Specialiștii în domeniu au dezvoltat mai multe tipuri de programe pentru *educația pentru timpul liber*, cu scopul de a ajuta elevii să învețe și în timpul lor liber cum pot dobândi cunoștințe, capacități/abilități și atitudini. Astfel, au

fost dezvoltate programe de organizare rațională a timpului liber în afara orelor de curs. Printre formele posibile de realizare a educației pentru timpul liber evidențiem:

- opțiunea ideală de a include *educația pentru timpul liber ca o temă transversală în Curriculum-ul Național /de bază*;
- proiectarea și punerea în aplicare a spațiilor pentru *organizarea rațională a timpului liber*, de exemplu, spații de joacă, de recreere, proiecte speciale;
- generarea învățământului dinamic privind gestionarea rațională a timpului liber;
- construirea proiectelor în colaborare cu municipalitățile locale sau consiliile de acțiune comunitară;
- elaborarea diverselor *proiecte academice*, cum ar fi drumeția, procesele de organizare a grupurilor culturale în școală/liceu, de exemplu: cercuri de dans, teatru, recreere, grupuri speciale pe interese în diverse domenii etc.
- proiectarea unor *programe educaționale în timpul școlar pentru elevi*, în colaborare cu alte organizații pentru punerea în aplicare a experiențelor [249; 30].

Modul de gestionare rațională a timpului liber reflectă mult mai bine structura și orientarea personalității elevului liceean la vârsta adolescentă, constituind un mijloc de cunoaștere și influențare a formării acestei personalități [189, p. 285]. În acest sens, **conținuturile de formare-dezvoltare integrală a personalității prin educația pentru timpul liber** pot fi proiectate în raport cu dimensionarea următoarelor planuri valorice:

- **intelectual** – capacitatea personalității elevului de a fi învățat să-și cultive înțelegerța în mod independent, printr-o gândire critică, autentică, rațională;
- **moral** – formarea unor elemente noi care să susțină idealul de viață, impregnat în valențele valorilor morale ale liceenilor. Adolescentul devine capabil de o conduită morală autentică determinată de conștiința sa morală pe cale de constituire. Această conștiință morală a adolescentului, ca evoluție firească a conștiinței de sine apare treptat, fiind condiționată de procesul general al dezvoltării sale intelectuale și afective [142, p. 130].
- **spiritual** – culturalizarea duhovnicească a liceeanului în comuniune transcendentă cu valorile sacre ale Creatorului – Dumnezeu (unirea cu El) și valorile create de om – astfel de apreciere umană, motivează liceeanul pentru a se comporta onest, credibil, care vrea să facă doar binele și totodată, își poate modela *un sistem de valori* (și în timpul liber) – drept repere fundamentale pentru stilul său de viață;
- **estetic** – cultivarea valorilor frumosului din artă, societate, natură, receptat, evaluat și cultivat la nivelul sensibilității, al raționalității și al creativității personalității elevului [80, p. 110];

- **psihofizic** – dezvoltarea unui mod /stil de viață sănătos: prin respectarea regimului de alimentație, igienă personală, activități fizice pentru dezvoltarea organismului sănătos, timpul de consum în scop utilitar pentru dezvoltarea fizică și menținerea armoniei spirituale, selectate în conformitate cu sistemul de valori de către liceean;
- **tehnologic** - formarea unor noi aspirații și nevoi la liceeni prin valorizarea și integrarea socială; stabilirea echilibrului între egocentrismul copilului/elevului și orientarea obiectivă a omului matur [idem, p. 46]; elementul ocupațional de pregătire pentru o meserie/o profesie a liceeanului, identificate la nivel vocațional.

Toate aceste domenii de conținut dimensionate și proiectate în cadrul *educației pentru timpul liber* vor viza formarea-dezvoltarea integrală a personalității elevului, prin achiziționarea de către elevi a *competenței de gestionare valorică a timpului liber* prezentată drept finalitate de bază în curriculumul de educație pentru timpul liber, care poate fi formată prin diverse activități de formare-dezvoltare a personalității elevului și transpusă în învățarea permanentă.

În ceea ce privește modalitățile de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber, prin care această „nouă educație” ar putea fi implementată în programele educaționale naționale, evidențiem următoarele:

- introducerea *educației pentru timpul liber ca disciplină distinctă*, dar această formă poate conduce la supraîncărcarea curriculumului școlar;
- crearea de *module specifice tematicii educației pentru timpul liber* cu abordare interdisciplinară, în cadrul disciplinelor tradiționale;
- abordarea transdisciplinară, prin „*infuzarea*” și *introducerea de mesaje* ce țin de conținuturile *educației pentru timpul liber* în cadrul disciplinelor clasice [186, p. 109].

În ceea ce privește metodologiile care ar facilita realizarea *educației pentru timpul liber* în școală / liceu, cercetătorii H. Ruskin și A. Sivan sugerează [apud 204, p. 24-25]:

- Educația pentru timpul liber este o parte esențială fiecărei etape a educației formale și educației nonformale.
- Tematica timpului liber trebuie să fie identificată în fiecare conținut al curriculumului.
- Fiecare conținut e necesar să fie îmbinat cu teme despre valoarea timpului liber al elevului.
- Tema timpul liber trebuie să fie integrată în toată educația, cultura, școala și activitățile extracurriculare.
- „Școala de după școală” trebuie să implice extinderea curriculumului prin flexibilitate și libertatea de alegere în selectarea activităților educaționale.
- Școala / liceul trebuie să implementeze difuzarea experiențelor naționale și internaționale de cultivare a valorii de timp liber în procesul de învățare.

- O varietate de formatori ar trebui ajutați să implementeze principiile și strategiile educației pentru timpul liber, integrate în școală / liceu și în clasa de organizare a timpului liber din coordonatori, profesori, consultanți și specialiști de organizarea timpului liber în afara școlii / liceului.

Principalele direcții cu referire la dezvoltarea interconexă a curriculumului de educație pentru timpul liber la nivel formal, nonformal și informal, după H. Ruskin [220, p. 17-24], sunt adaptate următoarele:

- studierea conceptelor universale despre timpul liber ce pot servi ca bază pentru *conceptualizarea educației pentru timpul liber*;
- identificarea caracteristicilor comportamentului personalității elevului în timpul liber la nivel de țară;
- identificarea aspectelor educației publice care au implicații directe asupra resursei de timp liber;
- formularea și elaborarea de principii ale educației pentru timpul liber care servesc ghidarea educației publice în dezvoltarea *curriculumului de educație pentru timpul liber* atât în școală cât și în afara școlii.

Potrivit cercetătorului L. Ciolan, temele/conținuturile cross-curriculare, care pot reflecta *educația pentru timpul liber* prin disciplinele școlare, sunt unități integralizate la nivel de studiu, dezvoltate de cele mai multe ori după regulile unui proiect. Totodată, ele implică participarea activă a elevilor la activitățile desfășurate și oferă diferite probleme semnificative ale „lumii reale” relevante pentru viața de zi cu zi [39, p. 170].

Educația pentru timpul liber poate fi înscrisă în aria temelor/ conținuturilor cross-curriculare organizate la nivel de:

- ✓ *instituție de învățământ*, prin realizarea de concursuri școlare, proiecte școlare, forumuri educative, senatul elevilor, clubul școlar, ateliere școlare, mese rotunde (exemple de activități: Animatori primordiali de cultivarea timpului liber, Valoarea timpului liber în disciplinele școlare, „Cultura digitală” – extensie de petrecere a timpului liber etc.);
- ✓ *managementul clasei de elevi*, prin proiectarea temelor/conținuturilor integrale ale orei de dirigenție cu aspecte esențiale ale educației pentru timpul liber (exemple de activități: Sănătatea - un dar de neuitat în timpul meu liber, Mass-media și comunicarea eficientă în timpul liber, Valoarea timpului liber în retrospectivă istorică etc.);
- ✓ *parteneri educativi: familie-școală-comunitate* prin proiecte prosociale, activități de voluntariat-caritate, centre de creație pentru copii, adolescenți și adulți etc. (exemple de activități: „Dreptul meu la timp liber și recreere”, „Timpul social – sentiment de cultură a personalității”, „Sărbătorile naționale – tradiție de eternitate în timpul liber” etc).

Perspectiva axiologică în conceperea proiectării conținuturilor *educației pentru timpul liber* în învățământul liceal ni se pare de mare importanță. În acest

scop, este necesară conturarea unui **sistem de valori morale, intelectuale, tehnologice, estetice, psihofizice** (a se vedea anexa 5) **aferente educației pentru timpul liber** și a unei praxiologii școlare / liceale, cu funcția de *axiologizare* a procesului de petrecere și consumare a timpului liber, astfel încât cadrele didactice/formatorii să dispună de suficientă mobilitate și autonomie în adecvarea permanentă a conținuturilor stipulate prin documente școlare la necesitățile elevilor.

Proiectarea și realizarea *educației pentru timpul liber* în sistemul și procesul de învățământ, la nivel liceal o vedem centrată pe nevoile reale de formare-dezvoltare a personalității elevului, prin aplicarea de programe educaționale *nonformale* și facilitarea modelelor de gestionare rațională a timpului liber, care oferă diversitatea modalităților de realizare a educației pentru timpul liber la liceeni. În acest sens, cercetătorul român S. Cristea sugerează necesitatea abordării educației pentru timpul liber, prin intermediul activităților specifice educației nonformale, proiectate, realizate și dezvoltate în afara instituției de învățământ. Autorul recomandă în acest scop organizarea a două tipuri de activități: *perișcolare și parașcolare*.

Pentru valorificarea educativă a timpului liber în cadrul activităților perișcolare pot fi utilizate resursele tradiționale cum ar fi: excursiile, cluburile, taberele de odihnă, vizitele/vizionările spectacolelor la teatru, filmele, expozițiile etc., precum și resursele moderne – mediateca, calculatorul, rețele de programe nonformale, radio, TV școlară etc.

Activitățile parașcolare pot fi organizate prin intermediul presei pedagogice, emisiunilor radio, TV școlară, cursurile, conferințelor tematice etc. [80, p. 159].

Logica activității de educație/instruire consemnează interdependența existentă dintre conținuturile generale adoptate în anumite contexte de sistem și de proces, instituționale și noninstituționale, organizate sau spontane [46].

În această configurație, educația pentru timpul liber este concentrată într-un sistem de activități integrativ-educative organizate la nivel formal-nonformal-informal: fie prin activități curriculare, fie prin activități extracurriculare desfășurate acasă, în școală sau în afara școlii/liceului, acestea fiind considerate programe școlare cu caracter permanent.

Pentru organizarea eficientă a timpului liber al elevului, pot fi proiectate următoarele tipuri de activități, care stimulează nevoia de schimbare a stilului de muncă al elevului, creând noi modalități de a învăța [120, p. 29-37]:

- a. activități curriculare (în cadrul curriculumului de dirigenție și/sau curriculumului la decizia școlii/liceului);
- b. activități extracurriculare desfășurate în școală/liceu;
- c. activități extracurriculare desfășurate în exteriorul școlii/liceului.

În contextul abordării metodologice a *educației pentru timpul liber* în școală/liceu, modalitatea principală de realizare a acestui demers educațional îi revine cadrului didactic, care trebuie să proiecteze activități curriculare. Acestea, de regulă, sunt planificate în două registre, aflate la dispoziția curriculumului școlii/liceului: în cadrul orelor de dirigenție și în cele ale consilierului școlar pe

probleme educative. Ambele presupun o planificare tematică. Aceste două categorii de activități pot fi organizate în cadrul orelor de dirigenție sau în afara lor și realizate printr-o proiectare anticipată.

2.2. Perspectiva axiologică asupra educației pentru timpul liber în învățământul liceal

Axiologia pedagogică/educațională, care reprezintă o nouă direcție în științele educației, desemnează rolul central al finalităților educației în fundamentarea axiologică a conținutului învățământului, a metodologiei instruirii, a formelor de desfășurare a activităților educative în cadrul procesului educațional [62, p. 148].

În contextul dat, *perspectiva axiologică asupra educației pentru timpul liber* asigură, pe de o parte, promovarea valorilor din timpul liber, iar prin aprofundare, dezvoltarea sferei de referință a *sistemului de valori educaționale* reflectat la conținutul de bază al învățământului. Pe de altă parte, *perspectiva axiologică* susține extinderea funcțională, a conținutului educației pentru timpul liber, care direct sau indirect, vizează realizarea unor efecte formative, calitative, la nivelul: *dimensiunilor educației de bază* (intelectuală-morală-estetică-fizică-tehnologică); *formelor instruirii* (formală-nonformală-informală); *resurselor disciplinelor școlare* (științifice-pedagogice, conform Curriculumului Național) [8; 150; 163].

Importanța *perspectivei axiologice* în educație, este tratată și dezbătută în diverse articole și studii recente, semnate de mai mulți autori, între care V. Mândîcanu [126], Vl. Pâslaru [151; 153], L. Cuznețov [70; 72], N. Silistraru [171; 172], T. Callo [30; 28], M. Hadîrcă [98; 100; 102] ș.a.

În opinia noastră *perspectiva axiologică de abordare a educației pentru timpul liber* necesită dezvoltare, dat fiind că:

- ✓ Timpul liber nu poate fi abordat fără raportarea la un sistem axiologic [62; 64, p. 48], or, categoria de timp liber nu poate fi stabilită fără referință la lumea valorilor și la semnificația lor, de aceea vom aborda un referențial de idei axiologice dezvoltate în teoria valorii.
- ✓ „Relaționarea axiologică întemeiază însăși existența umană, pentru că omul este singura ființă în stare să se raporteze proiectiv, atitudinal și referențial la lume” [27, p. 21]. De aceea, toate „valorile există potențial în ființa umană: Adevărul, Binele, Frumosul, Libertatea, Egalitatea, dreptatea etc.” [idem, p. 18].
- ✓ Însuși conceptul de *timp liber* presupune valoare, P. Andrei subliniază: „conceptele presupun ideea de valoare în alcătuirea lor, dar nu numai atât, ci ele sunt chiar valori constitutive ale conștiinței în general” [4, p. 52].
- ✓ Ființa umană devine creatoare de cultură care reprezintă o lume a valorilor. Chiar dacă nu toți oamenii sunt creatori de cultură, toți participă la cultură, virtual sau de fapt. Orice cultură întruchipează un anumit „stil”, adică

o anumită organizare în jurul unei valori. Stilul este determinat de factori inconștienți, abisali, cu funcție formativă, primordială și fundamentală. De aceea, L. Blaga a definit stilul ca atribut ce ține de esența spirituală a unei culturi [19, p. 470-472].

- ✓ În formarea-dezvoltarea personalității adolescentului sunt importante „orientările de valori”, Ю. Стрельцов a subliniat faptul că „orientările de valori” sunt construite social pe baza gradului de conștientizare umană [195, p. 99-100].

În sprijinul acestor argumente, aducem și poziția cercetătoarei L. Cuznețov care esențializează *valoarea timpului liber*, apreciată de persoană care conține un caracter informal, fiind resimțită ca apropiată și plăcută, trăită de subiect în afara obligațiilor legate de învățatură, profesie sau activități gospodărești, de care beneficiază de facto fiecare persoană și pe care o putem valorifica diferit, rezervând timp și pentru relaxare, odihnă, reflecții, meditații, autoanalize, introspecții, astfel încât, propria poziție, atitudinile, capacitățile de autoperfecțiune a acestuia să contribuie esențial la îmbunătățirea modului de viață [72, p. 81-82; 74].

La fel, referindu-se la axiologia lumii contemporane, cercetătorul VI. Pâslaru subliniază necesitatea integrării noilor educații în procesul de învățământ, susținând că „valorile puse în circuitul educațional nu sunt nici ele abstracte, ci obiectivate în formă de idei, scopuri, concepte, atitudini, competențe, care fac posibilă formarea și perfecționarea unui cadru existențial concret, a unei ființe umane concrete” [153; 152, p. 6-7].

În aceeași ordine de idei, subliniem existența unei crize a valorilor în societatea postmodernă, ceea ce s-a propus un sistem de valori (general-umane, naționale, colective, individuale etc.) ca bază pentru axiologizarea procesului educațional actual [98, p. 32].

Conceptul de timp liber este abordat prin semnificația de *valoare* și *valorificare* raportată în procesul educațional. Cercetătorii D. Pichiu și C. Albuț analizează această distincție, precizând că valoarea este rezultatul unui proces de cunoaștere, iar *valorificarea este rezultatul unui proces de recunoaștere a valorilor* [156, p. 178]. P. Andrei subliniază că valorificarea unește două domenii separate – realitatea și valoarea, explicând că „valorificarea este cercetarea concordanței, potrivirii, dintre o valoare mijloc și altă valoare scop, pe care o considerăm ca ceva realizabil” [4, p. 71]. Această legătură dintre scop și mijloc determină valoarea-practică. Prin urmare „actul valorificării presupune tendința de realizare practică a valorilor” în viață. Acest proces presupune „o cunoaștere a valorilor, pentru a putea opera apoi selecția dorită” [145].

De aici, conchidem că pentru elevul liceean aflat important este să înțeleagă/conștientizeze *valoarea timpului liber* prin implicarea conștiinței de sine în ansamblul/sistemul de valori, care sunt esențiale în procesul instructiv-educativ pentru accentuarea laturii formative; autodezvoltarea prin cunoaștere și asimilare; creativitatea, pe spirit critic; umanizarea; stimularea motivației interne [143, p. 39].

La această idee subscrie și cercetătoarea T. Callo, care susține că „un elev care nu are o conștiință axiologică justă devine primejdios” [28, p. 20], de aceea „elevul urmează să fie obișnuit să caute mereu valoarea, căci numai prin valoare va fi puternic și va avea putere” [idem, p. 24], inclusiv și în timpul lui liber, adăugăm noi.

În acest context, *conceptualizarea educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică* asigură stabilirea unui sistem de valori ale timpului liber și valorificarea acestor valori într-un cadru formal, nonformal, informal, care reprezintă formele generale ale educației. Gestionarea rațională a timpului liber presupune o *acțiune de valorificare*, dacă este corect organizată, dezvoltată și dacă permite construirea unui puternic echilibru în stimularea și dezvoltarea personalității prin promovarea acestei **valori de timp liber** care generează următoarele valori stabilite de noi: *curiozitatea; creativitatea; imaginația; fantezia și iluzia; hărnicia și siguranța în punerea în aplicare a acțiunilor; voluntariat; abilități de comunicare; optimismul; starea de bine; cumpătarea; armonia psiho-fizică-spirituală; autonomia personală; asertivitatea; capacitatea de a face față la „nou, original”; capacitatea de a alege și a selecta opțiunile; autocontrolul; echilibrul; dorința de explorare; capacitatea de a coopera; solidaritatea; gândirea intelectuală; responsabilitatea; acceptarea de sine.*

Centrarea procesului de educație pentru timpul liber pe aceste valori educaționale selectate pentru perioada de timp liber reflectă dezvoltarea armonioasă a personalității copilului/elevului, ceea ce a presupus nevoia de abordare a *conceptualizării educației pentru timpul liber în învățământul secundar general*, prin gestionarea de timp liber perceput ca valoare generatoare de valori. În acest sens, propunem un instrument adecvat pentru agenții educaționali, părinți de vizualizare a multiplelor posibilități și modalități disponibile pentru elevii/copiii lor (a se vedea *tabelul 2.2.*), de a-și dezvolta holistic personalitatea sa, ceea ce contribuie la echilibrul vital și îi încurajează să descopere noi fațete și perspective axiologice de învățare pe tot prcursul vieții.

Valoarea reprezintă un standard și un model de alegere, care ghidează persoana sau grupul spre satisfacere, împlinire și sens. Astfel, *valoarea de timp liber* conștientizată de elev este o cale de structurare și ordonare, de aranjare într-un anumit fel a stărilor emoționale, mentale și morale ale personalității elevilor [62, p. 129; 71].

Tabelul 2.2. Harta valorică privind posibilitățile/opțiunile de realizare în timpul liber al copilului/elevului (adaptată după A. Sivan, H. Ruskin) [225]

Modalități valorice de orientare a copilului / elevului pentru a se bucura de timpul său liber		
1. Lectura	Concepută ca descoperire a noi fațete ale realității și de cunoaștere a moștenirii istorice, literare și științifice de dezvoltare a omenirii.	
2. Activități de învățare a experienței în natură	<ul style="list-style-type: none"> • Corturi • Drumeții • Alpinism • Vizite în parcuri naționale 	<ul style="list-style-type: none"> • Rutele ecologice • Îngrijirea plantelor din grădinile publice, de la domiciliu
3. Vizite	<ul style="list-style-type: none"> • Muzee • Expoziții • Biserici/Mănăstiri 	<ul style="list-style-type: none"> • Interese: istorice, artistice, culturale, religioase
4. Participări la evenimente	<ul style="list-style-type: none"> • Teatru • Filme • Concerte musicale • Circ 	<ul style="list-style-type: none"> • Manifestări interculturale și interetnice • Competiții sportive
5. Participarea la evenimente culturale	<ul style="list-style-type: none"> • Dispute • Conferințe • Video-forum 	<ul style="list-style-type: none"> • Dezbateri • Cinema-forum • Teatru-forum
6. Promovarea creativității prin:	<ul style="list-style-type: none"> • Pictură și desen • Fotografii 	<ul style="list-style-type: none"> • Teatru-literatura • Dirijarea instrumentelor de artă
7. Practicarea sportului	<ul style="list-style-type: none"> • Atletism individual, ski, înot etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Colective: baschet, fotbal, joc pe apă
8. Jocuri de masă	<ul style="list-style-type: none"> • Șah • Tenis de masă 	<ul style="list-style-type: none"> • Damas • Domino, carduri etc.
9. Salonul de joc	<ul style="list-style-type: none"> • Billiard 	<ul style="list-style-type: none"> • Football etc.
10. Colectare	<ul style="list-style-type: none"> • Figure de plumb • Anticariat • Matchbooks • Ceramică 	<ul style="list-style-type: none"> • Articole de artă • Plante, semințe uscate • Timbre • Monede
11. Recuperarea tradițiilor folclorice	<ul style="list-style-type: none"> • Muzica • Dansul • Costumul național 	<ul style="list-style-type: none"> • Artizanatul • Alimentara • Ceremonii
12. Artizanat	<ul style="list-style-type: none"> • Miniaturi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ceramică
13. Utilizarea selectivă a mass-mediei și jocul pe calculator	<ul style="list-style-type: none"> • Jocul pe calculator: individuale, colective 	<ul style="list-style-type: none"> • Mass-media: televiziunea, radiourile, edițiile periodice
14. Cultivarea prieteniei	<ul style="list-style-type: none"> • Dialogul cu prietenii 	<ul style="list-style-type: none"> • Relaționări
15. Asociațiile și participarea voluntară	Organizații și asociații: <ul style="list-style-type: none"> • de tineret • ecologiști • pentru a sprijini Lumea a III-a 	<ul style="list-style-type: none"> • pacifiști • drepturile omului • pro integrare: persoane cu CES, fizic, minoritățile etnice

Conexiunea timpului liber al elevului centrat pe valori cu sistemul de valori educaționale [53; 36] reprezintă o rezultantă a cel puțin patru variabile ale educației pentru timpul liber: scop, mijloc, situație, valoarea de umanitate (comunicare, egalitate și solidaritate). Conform lui O. Reboul, un finalist al statutului axiologic al educației determină prin exemplificare și enumerare trei grupe de valori educaționale [apud 62, p. 127-128]:

- ✓ scopurile educației, valori pe care le cultivă educația: integrarea în mediu – într-o societate tradițională – sau cultivarea autonomiei persoanei elevului, a spiritului critic, a judecății – într-o societate liberală;
- ✓ valori indispensabile educației elevului: ascultarea, disciplina, supunerea față de adulți - într-o societate clasică – sau cooperarea, creativitatea, inițiativa proprie – în cazul unei educații moderne;
- ✓ valori care reprezintă puncte de reper în judecarea rezultatelor educației: imaginea „elevului bun”, „elevului deștept”, „profesorului competent” etc.

O caracteristică generală implicită a *valorii de timp liber* în *sistemul educațional* reflectă multitudinea de definiții și clasificări a conceptului de timp liber după examinarea metateoretică a acestuia din perspectiva filosofică, sociologică, psihologică, pedagogică reflectată în capitolul 1. Pe de altă parte, valoarea timpului liber promovată prin ETL, asigură valorificarea interdependentă a unui sistem de valori educaționale (morale, sociale, estetice, psihofizice etc.) cu care trebuie înzestrat elevul liceean în valoarea formării-dezvoltării integrale a personalității sale. Sinteza unei astfel de abordări a conceptului de *ETL* în conexiune directă cu *sistemul de valori educaționale*, o prezentăm în *tabelul A 5.1*.

Astfel, sistemul de valori educaționale reprezintă în totalitatea și integralitatea sa personalitatea *elevului* care se dezvoltă și prin valorile create în timpul liber (*curiozitatea; creativitatea; imaginația* etc.).

Timpul liber este considerat a fi perioada propice *formării sistemului de valori la elevii-liceeni* prin diversitatea activităților, situațiilor de comunicare. Dacă elevii din învățământul primar zilnic sunt antrenați de învățător, prin diverse forme de odihnă activă, recreativă în aer liber sau elevilor din învățământul gimnazial li se acordă mai multă atenție prin organizarea activităților în cadrul școlii ca: excursii, drumeții, emisiuni radio-TV etc., atunci elevii-liceeni, în această perioadă sunt mai puțin dirijați de către adulți, deși ei anume se află în căutarea identității de sine și sunt ușor tentați de a se implica în circumstanțe nonsociale. Ei au mai mult nevoie de ajutor pentru a înțelege că timpul liber nu este irosirea vieții cu plăceri minore, ci este un bun prilej de autoformare și autodezvoltare, de pregătire pentru viață [53].

Prin urmare, elevul-liceean trebuie *orientat spre valorile* care-l preocupă și-i produc plăceri utile, ocupații interesante. Zilele libere și vacanțele lăsate la voia întâmplării îl pot duce pe elevul-liceean, în cel mai bun caz la plictiseală, în cel mai rău la hoinăreală fără sens și preocupări dăunătoare, cum ar fi jocurile de noroc, vagabondajului etc. Sportul, excursiile și drumețiile în grupuri oferind

garanții de seriozitate, mișcare în aer liber în general sunt mijloace de călire a organismului și de învățare a vieții în comun, susțin cercetătorii E. Truța și S. Mardar [181, p. 271].

Astfel, cunoașterea/înțelegerea și însușirea *valorii de timp liber* este necesară pentru cultura generală a elevului, iar la nivel de formare a atitudinilor și de stăpânire a acestei valori pe tot parcursul vieții reprezintă un demers complex și de durată în procesul educațional. De aceea, „fiecare elev va conștientiza un referențial axiologic individualizat, care va fi permanent re/semnificat și dez/afectat” [27, p. 23].

Conștientizarea *valorii timp liber* vizează utilizarea *rațională a timpului liber*, iar aceasta are un efect tonic, atât asupra organismului, cât și asupra dezvoltării personalității elevului-liceean, dar, mai ales, contribuie la menținerea „prospețimii fizice a omului”, prospețime diminuată de stresul informațional și transformabil al vieții. Activitățile și preocupările din timpul liber, dozate rațional, contribuie la îmbogățirea sistematică a vieții spirituale, prin ridicarea neîncetată a gradului de cunoștințe, lărgirea orizontului cultural, dezvoltarea tuturor aptitudinilor și talentelor de care dispune fiecare persoană, stimularea capacităților sale creatoare [13, p. 10].

Valorificând argumentele științifice ale abordării *educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică* în raport cu sensul autentic al valorii de timp liber la elevii-adolescenți, stabilim caracterul subiectiv al nevoii de competența de gestionare a timpului liber în învățământul liceal.

Prin abordarea *educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică* avansăm ideea de a completa sistemul de finalități ale învățământului secundar general cu o nouă valoare educațională, care este esențială pentru adolescentul de astăzi - *competența de gestionare valorică a timpului liber* – finalitatea de bază a educației pentru timpul liber în învățământul liceal.

Competența de gestionare valorică a timpului liber reprezintă *un sistem integrat de resurse (cunoștințe, capacități/abilități, atitudini) obținute prin educația pentru timpul liber și valorificate prin acțiuni formale sau nonformale de destindere, divertisment, dezvoltare personală desfășurate într-o interconexiune ale activităților educative de nivel formal-nonformal-informal în vederea formării-dezvoltării integrale a personalității pe tot parcursul vieții.*

În sistemul de competențe-cheie europene [46] nu figurează competența de gestionare valorică a timpului liber, însă mulți cercetători străini C. Bîrzea [17, p. 7-12], J. Sellick [219], J. Mundy, L. Odum [207], C. A. Peterson, N. J. Stumbo [211], H. Ruskin, A. Sivan [224] și din Republica Moldova M. Hadîrcă, I. Botgros [98; 103, p. 13], I. Achiri [1, p. 48], reflectează asupra *problemei dezvoltării competenței de gestionare valorică a timpului liber* în sistemul educațional, în perspectiva dezvoltării educației pe tot parcursul vieții, din acest punct de vedere, considerăm că competența de gestionare valorică a timpului liber este necesară să fie inclusă în lista competențelor-cheie.

În vederea înțelegerii mai clare a structurii complexe a *competenței de gestionare valorică a timpului liber*, propunem o definitivare a taxonomiei competența de gestionare valorică a timpului liber prin educația pentru timpul liber și realizabilă la treapta liceală de învățământ (a se vedea *figura 2.2.*).

Această schemă reprezintă grafic ideea operaționalizării *competența de gestionare valorică a timpului liber*, prin dezvoltarea unor competențe specifice educației pentru timpul liber în învățământul liceal.

Formarea-dezvoltarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber* prin educația pentru timpul liber este gândită în perspectiva educației permanente, care vizează trei aspecte esențiale ale vieții pentru formarea-dezvoltarea integrală a personalității:

- împlinirea personală și dezvoltarea de-a lungul vieții (capital cultural): competențele-cheie trebuie să ofere posibilitatea elevilor liceeni să-și urmeze obiectivele personale, conduși de interesele și aspirațiile personale, de dorința de a continua învățarea pe tot parcursul vieții;
- cetățenia activă și incluziunea (capital social): competențele-cheie trebuie să le permită elevilor liceeni să participe în societate în calitate de cetățeni activi;
- perspectiva angajării într-un loc de muncă (capital uman): capacitatea fiecărui elev liceean de ași proiecta cariera „de viitor” pentru a obține o slujbă decentă pe piața forței de muncă [32, p. 7].

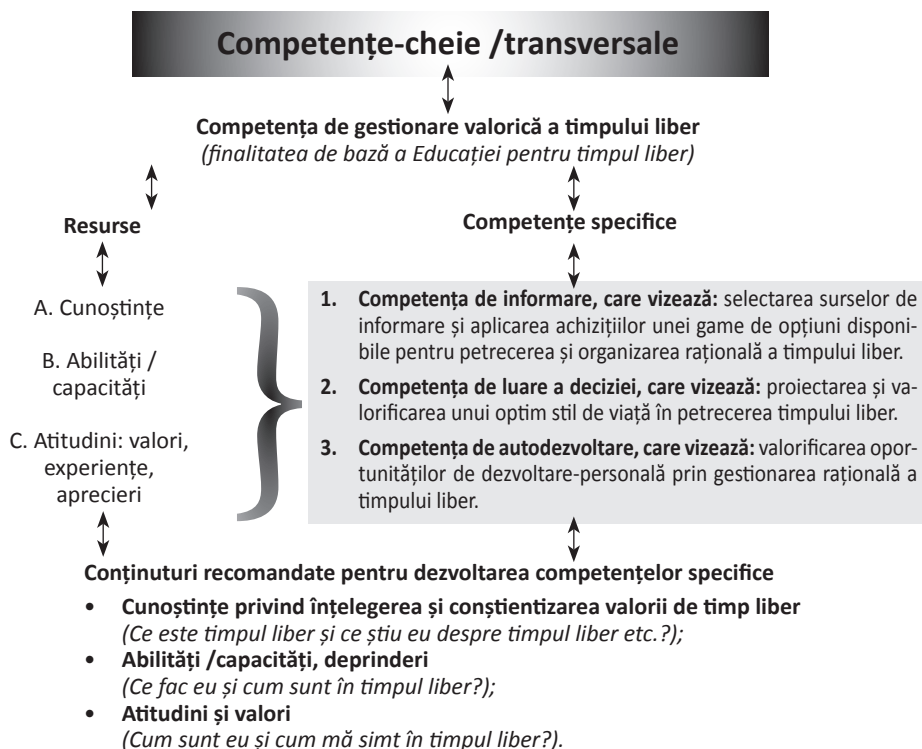

Figura. 2.2. Taxonomia competenței de gestionare valorică a timpului liber prin educația pentru timpul liber în învățământul liceal

În această viziune, *competența de gestionare valorică a timpului liber* vizează toate cele trei aspecte ale vieții, de aceea trebuie să facă parte din lista *competențelor cheie/transdisciplinare* ale sistemului de învățământ, iar formarea ei poate fi asigurată prin realizarea educației pentru timpul liber pe parcursul treptei liceale de învățământ.

Competențele specifice educației pentru timpul liber sunt valori educaționale concrete care conduc la formarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber* la elevii liceeni. Ele se prezintă astfel:

- *competența de informare;*
- *competența de luare a deciziei;*
- *competența de autodezvoltare.*

Reieșind din definiția conceptului de competență, o competență specifică educației pentru timpul liber integrează mai multe resurse (cunoștințe, abilități/capacități, atitudini) ce conduc la formarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber – finalitatea de bază a educației pentru timpul liber*. Acestea sunt formate prin conțințurile educației pentru timpul liber proiectate modular și se concretizează, finalmente, în diverse produse școlare (proiecte, portofolii etc.) prezentând „indicatori de performanță, care sunt semnele concrete ale stăpânirii de către elevul liceean a competenței date” [22].

În acest context, cercetarea noastră abordează conceptul de *structura de acțiune a competenței de gestionare valorică a timpului liber*, care prezintă nivelul programării educative ce vizează eficiența activității formativ-educative ale educației pentru timpul liber, proiectată și realizată în cadrul corelației pedagogice profesor-elev, elev-profesor, elev-elev, prin acțiuni concrete de predare-învățare-evaluare.

Astfel, *structura de acțiune a competenței de gestionare valorică a timpului liber* solicită profesorului/formatorului direcția de orientare a organizării activităților de *educație pentru timpul liber*, care potrivit lui T. Cosma vizează [52, p. 224]:

- asigurarea elementelor compensatorii ale efortului, prin efectuarea unor activități de alt gen decât cele desfășurate în acel moment, dar fără a pierde din vedere obținerea unor beneficii;
- intensificarea acțiunilor în aer liber, în mijlocul naturii;
- diversificare, dar nu aglomerare;
- păstrarea unui echilibru între activitățile școlare, extrașcolare și de timp liber;
- elevul de vârstă adolescentă „se poate elibera efectiv numai dacă e singur sau cu colegii de vârstă lui” [165, p. 216].

Formarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber* la elevii liceeni prin curriculum/programe de stimulare a educației pentru timpul liber sunt similare cu formarea oricărei alte *competențe școlare*. Procesul de bază pentru formarea-dezvoltarea unei *capacități/abilități de consumare a timpului*

liber este evidentă prin: denumirea ei; descrierea și furnizarea unei rațiuni a utilizării ei; demonstrarea utilizării corecte și incorecte a competenței respective, astfel încât să poată fi observată; oferirea de oportunități de practicare intensă, supravegheată a abilității cu asigurarea permanentă a feedback-ului. Dacă scopul curriculumului/programului este să promoveze transferul unui context către adult, este necesară o anumită separare a activităților, în cazul educației pentru timpul liber [2, p. 131-132].

În contextul de mai sus, am determinat că educația pentru timpul liber poate oferi elevilor liceeni următoarele direcții principale de formare-dezvoltare valorică a personalității lor:

- organizarea timpului liber al elevilor într-un mod plăcut și util prin programe educative;
- umplerea cu valori educative a acestui spațiu de timp;
- dezvoltarea aptitudinilor potrivit vocației și opțiunii elevilor;
- formarea și dezvoltarea capacităților intelectuale, a disponibilităților afective și a abilităților practice.

Totodată, principalele direcții de funcționalitate a *competenței de gestionare valorică a timpului liber în școală /liceu* vizează și alte valori educaționale concludente din *perspectivă axiologică*:

- educarea în spiritul cunoașterii respectării drepturilor copiilor și adolescenților;
- educarea elevilor într-un spirit ecologic, contribuind în mod conștient la păstrarea mediului ambiant;
- educarea civică a elevului în spiritul democrației;
- educarea elevului prin și pentru valori;
- șansa afirmării prin media școlii;
- implicarea în derularea parteneriatelor: familie-școală-comunitate [175].

Aceste direcții de funcționalitate a *competenței de gestionare valorică a timpului liber* sunt integralizate pedagogic în procesul de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber. Prin urmare formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber este necesar a fi inclusă în competențele-cheie ale Curriculumului Național /de bază, având un grad înalt de generalizare și complexitate în cadrul dimensiunii *educației pentru timpul liber* și fiind necesară pe tot parcursul vieții.

Astfel, corelația dintre *valorile educației și competența de gestionare valorică a timpului liber* are o importanță majoră în formarea și dezvoltarea integrală a personalității elevilor liceeni, pentru că aceste valori dimensionate în sistemul educațional pot fi completate cu valorile „noilor educații”. Ele au servit drept bază la elaborarea unui **referențial axiologic** (a se vedea anexa 5) aferent *educației pentru timpul liber*, necesar pentru descoperirea unor interese ale personalității

elevului, care pot deveni *valori prioritare în timpul lui liber*, dacă i se va forma competența respectivă, fie prin activități monodisciplinare de educație pentru timpul liber, fie prin teme cross-curriculare sau transversale în cadrul diverselor discipline de învățământ.

2.3. Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber

Conceptualizarea educației pentru timpul liber în învățământul liceal din perspectivă axiologică a direcționat cercetarea spre elaborarea unui *model pedagogic* de proiectare și realizare a *educației pentru timpul liber*, adaptat la realitatea procesului educațional din Republica Moldova.

Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber (a se vedea figura 2.3) reprezintă elementul mediator între teorie și realitate, fiind conceput ca o reprezentare explicativă a modului cum poate fi proiectată și realizată educația pentru timpul liber în cadrul învățământului liceal. El îndeplinește o dublă funcție pedagogică: *funcția de informare inițială*, care declanșează mecanismele logice și epistemologice specifice raționamentului de tip analogic; *funcția de validare finală* a resurselor achiziționate, la nivelul unor sisteme de referință diferite, care angajează resursele specifice ale educației pentru timpul liber din perspectiva educației permanente [cf. 80, p. 250].

Modelul pedagogic al Educației pentru timpul liber este conceput din perspectivă axiologică, valorile educației și cele specifice educației pentru timpul liber constituind „umbrela” sub care este fundamentată baza teoretică și praxiologică a educației pentru timpul liber și are în vedere integralizarea pedagogică a educației pentru timpul liber în procesul de învățământ la treapta liceală. Modelul pedagogic este construit în viziune sistemică și vizează promovarea educației pentru timpul liber prin toate formele educației.

Pentru a se ajunge la idealul de formare-dezvoltare integrală a personalității educația trebuie să se desfășoare în toată integralitatea ei, oricând și oriunde, inclusiv în *timpul liber*, pe tot parcursul vieții, prin toate formele și dimensiunile sale, iar principalul instrument de lucru pe care școala / liceul de astăzi trebuie să-l furnizeze elevilor săi este știința de a se cultiva permanent în societatea cunoașterii [101].

Proiectarea și realizarea *Educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică* presupune o localizare a implementării conceptului de educație pentru timpul liber, care în *Modelul pedagogic* o reprezintă treapta învățământului liceal. Acțiunea educativă a educației pentru timpul liber în învățământul liceal poate fi realizată prin următoarele operații pedagogice: a) conceperea modelului pedagogic al educației pentru timpul liber la nivel strategic; b) obiectivarea modelului pedagogic al educației pentru timpul liber într-o formă figurativă adecvată sarcinii de instruire asumată în conformitate cu modernizarea curricula învățământului liceal; c) fixarea modelului pedagogic al educației pentru timpul liber la nivelul unor caracteristici esențiale ale fenomenului original studiat:

- ✓ *Educația pentru timpul liber – un nou domeniu de conținut al științelor educației, având funcția de axiologizare a timpului liber al elevului/tânărului în cadrul sistemului educațional;*
 - ✓ *Valorile educației pentru timpul liber transmise prin formele educației: formale-nonformale-informale;*
 - ✓ *Fundamentarea teoretică a educației pentru timpul liber;*
 - ✓ *Praxiologia educației pentru timpul liber;*
 - ✓ *Modalitățile de realizare a educației pentru timpul liber în învățământul liceal;*
 - ✓ *Monitorizarea /evaluarea educației pentru timpul liber;*
 - ✓ *Finalitatea educației pentru timpul liber: formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la liceeni;*
 - ✓ *Extinderea educației pentru timpul liber pe tot parcursul vieții;*
- d) operaționalizarea modelului de educație pentru timpul liber la nivelul de cerințe metodologice specificate în paragraful 2.3 (*curriculumul de educație pentru timpul liber în învățământul liceal*); e) verificarea eficienței praxiologice a Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber prin intermediul experimentului pedagogic (capitolul 3).

Centrată pe un *sistem axiologic* congruent, atașat unor valori educaționale constante și fundamentale [27; 72; 62, p. 15], *educația pentru timpul liber* este fundamentată teoretic și praxiologic, fiind axată pe formarea de valori necesare elevului și urmărind, în același timp, ghidarea specifică formării calității pozitive de personalitate sau *ființei în devenire* [88; 118; 161], prin intermediul *valorilor general-umane și instrumentale* [98], care sunt reflectate în realizarea finalității educaționale din toate domeniile culturale: artă, natură, societate.

În științele educației, conceptele de *valoare* și *educație* se raportează la valoarea umană supremă – omul. Esența relației dintre valoare-educație reprezintă un sistem de acțiuni ordonate epistemologic, teleologic, axiologic (conținutul) și metodologic în activitatea de formare-dezvoltare a ființei umane [133, p. 3-8], iar includerea componentei *axiologice* în Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber vizează competența de descoperire a noi conexiuni între sistemele de valori, deoarece, „la baza educației axiologice se pune ideea asumării de către elev a *autonomiei axiologice* în baza autoreglării criteriilor valorice” [27, p. 23].

Cercetătorul L. Antonesei subliniază ideea că nu există un „model” de elaborare a sistemului de valori în educație, autentice uneia și aceleiași societăți, oricărui agent educațional îi reușește să proiecteze un sistem de valori educaționale în conformitate cu contemporanietatea nevoilor personalității și contextului socio-cultural din mediul educațional [9].

Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber se întemeiază pe *sistemul de valori educaționale* stabilite de Vl. Pâslaru [152; 153], L. Cuznețov [70; 72] și dezvoltat de M. Hadîrcă [98, p. 23-33] în baza căruia a fost modernizat curriculumul axat pe competențe. Acest sistem de valori vizează *axiologizarea întregului*

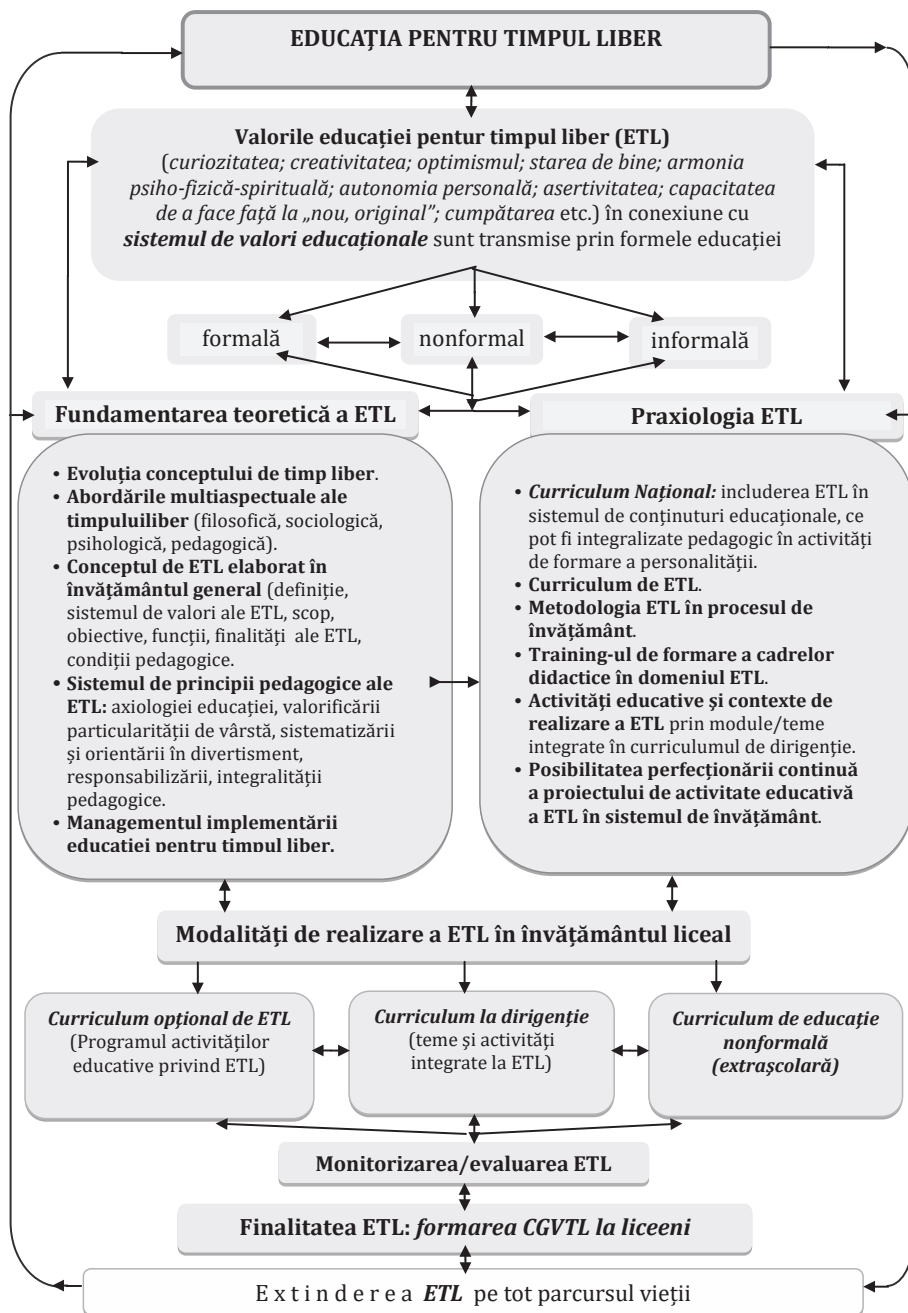

Figura 2.3. Modelul pedagogic al Educației pentru timpul liber

proces de învățământ și trebuie promovat prin toate formele și dimensiunile educației, acest *referențial axiologic* include:

- ✓ **Valori general-umane:** Viața, Adevăr, Bine, Frumos, Dreptate, Libertate, Egalitate, Sacru etc.
- ✓ **Valori naționale:** țara, poporul, limba națională, arta populară, credința, tradițiile etc.
- ✓ **Valori educaționale,** stabilite pe dimensiunile educației: morale, intelectuale, estetice, fizice, tehnologice etc.
- ✓ **Valori curriculare,** stabilite pe arii curriculare și/sau discipline: obiective, conținuturi, tehnologii etc.
- ✓ **Valori instrumentale:** competențe-cheie de tip transversal/transcurricular, general/pe trepte de învățământ, disciplinar etc.
- ✓ **Valori colective:** ale clasei, ale grupului de elevi, ale familiei etc.
- ✓ **Valori individuale:** identitatea, familia, prietenii, credința, dragostea, educația, preferințele etc. [98, p. 32].

Sistemul de valori educaționale de mai sus derivă din sistemul axiologic spre care tinde astăzi „educația umanității” [187], acesta fiind constituit din trei componente importante:

- A. Cunoștințe de bază sau cunoștințe de cultură generală.
- B. Atitudini și valori.
- C. Competențe-cheie și competențe specifice [157, p. 637].

În învățământul secundar general, *educația pentru timpul liber* poate fi valorificată transdisciplinar, prin toate *formele, dimensiunile și conținuturile educației* de bază, care conduc la sporirea coerenței activităților instructiv-educative și asigură varietatea și echilibrul metodelor și mijloacelor folosite în acțiunea pedagogică de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului [80; 75], dar în cercetarea noastră, *educația pentru timpul liber* a fost valorificată mai mult „opțional”, oferind elevului liceean o disciplină opțională nouă, conținuturile căreia pot fi însă integralizate pedagogic atât prin ariile curriculare (în disciplinele de bază), cât și în curriculumul de dirigenție prin intermediul activităților educative: formale-nonformale-informale, în vederea extinderii învățării experiențiale a elevului în perioada de organizare și utilizare rațională a timpului liber.

Astfel, *educația pentru timpul liber* oferă asigurarea continuă a *dreptului elevului la valoarea de timp liber* [48] – privită ca *acțiune fundamentală personalității pe tot parcursul educației permanente* prin realizarea activităților de organizare a comunicărilor simetrice, în situații deschise, de învățare autodirijată, orientarea spre diversitate etc.

În esența sa, *educația pentru timpul liber* se referă la dimensiunea axiologică a educației și are în vedere în mod expres umplerea cu *valori a timpului liber al elevului* și valorizarea personalității acestuia printr-o cultură a autoeducației, schimbarea activităților elevului în derularea lor, în cadrul *educației formale*,

nonformale sau *informale*, în perspectiva dezvoltării competenței de gestionare a timpului liber pe tot parcursul educației permanente.

Fundamentarea teoretică a educației pentru timpul liber include evoluția conceptului de timp liber; abordările multiaspectuale ale timpului liber (filosofică, sociologică, psihologică, pedagogică); conceptul de educație pentru timpul liber elaborat în învățământul secundar general: definiție, sistemul de valori ale educației pentru timpul liber, scop, obiective, funcții, finalități ale educației pentru timpul liber, condiții pedagogice; sistemul de principii pedagogice ale educației pentru timpul liber: principiul axiologiei educației, principiul valorificării particularității de vârstă, principiul sistematizării și orientării în divertisment, principiul responsabilizării, principiul integralității pedagogice; managementul implementării educației pentru timpul liber (a se vedea figura 2.1).

Fundamentarea teoretică a educației pentru timpul liber pleacă de la următoarea supoziție: în condițiile în care *timpul liber* are tendința să crească în societatea cunoașterii, elevii-liceeni trebuie învățați să aprecieze corect valoarea timpului liber și să se informeze asupra valorilor timpului liber. Aceasta este posibil prin dezvoltarea unei pedagogii a timpului liber, care implică: includerea educației pentru timpul liber în Curriculumul Național, elaborarea unui curriculum de educație pentru timpul liber, a metodologiei de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber etc.

Valorile timpului liber sunt axate pe spectru larg al definirii *timpului liber al elevului* adaptat la contextul „noilor educații” integrate în învățământul liceal, prin următoarele caracteristici: timp disponibil al elevului; timp pentru manifestarea unui stil de comportament al elevului ce se regăsește în orice activitate; timpul preferat al elevului; timpul de stimulare a creativității elevului; timpul care necesită program de activitate - odihnă - relaxare al elevului; timpul voluntar de petrecere al elevului la viața socială; timpul aprecierii succesului personal și interpersonal al elevilor; timpul ariei informale al personalității elevului; timpul aprecierii motivării cultural – artistice al elevului; timpul dezvoltării integrării sociale ale elevului; timpul predispus organizării timpului obligațiilor școlare și familiale ale elevului; timpul eliberării de oboseală, plictiseală, de automatismele gândirii și activității cotidiene a elevului [98, p. 115-116].

Fără o pregătire adecvată a elevului liceean, timpul pentru sine poate deveni o povară, un motiv al decăderii, al alunecării în plictiseală și inactivism. În acest sens, elevul trebuie coordonat să cunoască/înțeleagă valoarea de gestionare rațională a timpului liber, în special prin:

- activizarea elevilor prin solicitarea de a opera cu idei, concepte, obiecte în vederea reevaluării acestora și a emiterii de noi variante;
- crearea situațiilor de motivare a elevului pentru activitatea de cunoaștere/înțelegere;
- oferirea de oportunități fiecărui elev de a-și valorifica potențialul intelectual, aptitudinile personale și experiența individuală;

- stimularea spiritului critic constructiv, a capacității de argumentare și de identificare a alternativelor;
- favorizarea accesului la cunoaștere prin forțe proprii, stimulând atitudinea reflexivă asupra propriilor demersuri de învățare;
- cultivarea independenței cognitive, a spontanității și a autonomiei în învățare;
- formarea la elevi a unor atitudini și comportamente conform valorilor general-umane și naționale [96, p. 91].

Un alt referențial de *idei epistemologice* care vizează *conceptualizarea educației pentru timpul liber* în învățământul liceal sunt adaptate după A. Sivan [226]:

1. Utilizarea dozată a recreațiilor/pauzelor dintre activități cu potențial constructivist recomandate prin sugestiile de conținut ale educației pentru timpul liber.
2. Integrarea planificată a conceptelor de timp liber în conținuturile de *educației pentru timpul liber*.
3. Învățarea prin intermediul unor activități de recreere.
5. Experimentarea consumului rațional în timpul liber.
6. Integrarea timpului liber prin proiectarea de conținuturi pluri- și interdisciplinare.
7. Construirea unui program școlar de gestionare rațională a timpului liber cu implicarea elevilor, cadrelor didactice, părinților, instituțiilor comunitare și multe alte facilități.

Praxiologia educației pentru timpul liber componentă a Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber, reflectă ce trebuie operat, proiectat, asigurat pentru transpunerea în practică a activităților de educație pentru timpul liber:

- Includerea educației pentru timpul liber în *Curriculum Național* – rezultat din corelarea curriculumului de bază, obligatoriu cu curriculumul opțional (în cazul dat curriculumul opțional de *educație pentru timpul liber* elaborat în cercetare), obiectivat în: planul-cadru de învățământ.
- Elaborarea *unui curriculum de educație pentru timpul liber și a unei metodologii adecvate*.
- *Training-ul de formare a cadrelor didactice în domeniul educației pentru timpul liber* (a se vedea tabelul 3.5 și anexele 8, 9);
- *Activități educative și contexte de realizare a educației pentru timpul liber* în școală/liceu prin module/teme integrate în curriculumul de dirigenție;
- *Posibilitatea perfecționării continuă a proiectului de activitate educativă a educației pentru timpul liber în sistemul de învățământ*.

Aceste elemente praxiologice ale Modelului pedagogic al *educației pentru timpul liber* reflectă în mod substanțial posibilitatea realizării *educației pentru timpul liber* și necesitatea cultivării valorii de timp liber la elevi.

Valoarea timpului liber al elevului promovată pedagogic prin *educația pentru timpul liber* reprezintă dinamica acțiunii transversale a *educației integrale „totale”* [29; 100, p. 5], prin reperetele teoretice abordate în lucrare, proiectând în același timp modelarea specifică a formării calităților pozitive ale personalității elevului prin intermediul *valorilor general-umane și instrumentale*, conectate la finalitățile educației în treapta liceală de învățământ, care sunt descrise prin *Curriculumul de educație pentru timpul liber sau modulele/temele de educație pentru timpul liber integrate în Curriculumul de dirigenție* (a se vedea paragrafele 2.3 și 3.2 al lucrării).

În contextul dat, ne referim la necesitatea corelării finalităților generale ale educației de bază /formale cu sistemul de valori ale timpului liber al elevului valorificate prin activități educative de *educație pentru timpul liber*, care ar duce în general la o schimbare pragmatică a activității de formare-dezvoltare integrală a personalității.

Această abordare holistică a *educației pentru timpul liber*, după G. Văidea-nu [188], C. Cucoș [63], înlesnește procesul de expansiune și de introducere ale inovațiilor printr-o organizare adecvată și printr-un sistem de verigi semnificative, care ar trebui să fie integrate în trunchiul comun al școlii obligatorii, precum: educația pentru și prin științele exacte; educația pentru și prin tehnologie și muncă; limba maternă și limbile străine; educația morală, civică și patriotică; educația pentru, prin arte și prin modurile frumosului; educația culturală și spirituală; educația pentru și prin sport și *loisir* (fr. timp liber); educația economică și casnică modernă; semicalificare și calificare profesională [63, p. 165].

Conform cercetărilor H. Ruskin și A. Sivan [223], există mai multe *acțiuni pedagogice* de punere în aplicare a *valorilor de timp liber* prin elaborarea unei programe școlare/curriculum (la decizia școlii), cum ar fi:

- a) utilizarea abilităților de predare la moment cu potențialul *educației pentru timpul liber*; integrarea planificată a conceptelor și a conținutului de timp liber în mai multe subiecte școlare posibile;
- b) învățarea prin intermediul unor activități de recreere;
- c) studierea gestionării raționale a timpului liber ca un subiect de studiu în sine;
- d) experimentarea timpului liber;
- e) consilierea elevilor cu privire la organizarea eficientă a timpului liber;
- f) învățarea focusată pe activități de timp liber a mai multor școli;
- g) construirea unui program școlar de organizarea a timpului liber cu implicarea părinților și a instituțiilor comunitare și altor facilități;
- h) numirea în funcție a unui coordonator de *educație pentru timpul liber* sau a unui consultant cu responsabilitate asupra tuturor activităților de educație și programelor de studii privind *educația pentru timpul liber* în fiecare școală/liceu.

Existența diversității de acțiuni pedagogice poate facilita transferul implementării *curriculumului/programului de educație pentru timpul liber* și în alte contexte, adaptate după M. Gass [200, p. 18-24]:

- proiectarea unor condiții care facilitează transferul la începutul activității;
- crearea de similarități între mediul de activitate și mediul în care are loc transferul de noi abilități;
- crearea de oportunități care permite exersarea acestui transfer în timpul unei activități;
- crearea de oportunități de reflectare asupra experiențelor achiziționate;
- implicarea colegilor de echipă care au încheiat cu succes activitatea;
- implicarea unor persoane semnificative în procesul de învățare;
- furnizarea unor experiențe ulterioare care întăresc experiența.

Componenta **Modalități de realizare a educației pentru timpul liber în învățământul liceal** din *Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber* cuprinde specificări și delimitări acționale, în vederea eficientizării procesului de transmitere a valorilor teoretico-praxiologice ale educației pentru timpul liber și de formare a capacităților intenționate privind gestionarea rațională a timpului liber al elevului. Totodată, ea constituie „o schemă procedurală astfel dimensionată, încât să prefigureze o realitate educațională în condiții ce se pot modifica valorile” [63, p. 282].

Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber evidențiază diverse posibilități de realizare a acestei educații. Astfel, proiectarea *educației pentru timpul liber* în bază de *valori curriculare* [70; 94; 72; 136; 157] din perspectivă axiologică poate fi realizată prin următoarele produse curriculare:

- ✓ *Curriculum opțional de educație pentru timpul liber* (a se vedea paragraful 2.3);
- ✓ *Curriculum la dirigenție* (activități integrate de *educație pentru timpul liber* în cadrul acestui curriculum);
- ✓ *Curriculum de educație nonformală/extrașcolară* [67; 162].

Implementarea *modulelor/activităților de educație pentru timpul liber integrate în cadrul orelor de dirigenție*, prin proiectarea și realizarea unui *sistem de lecții/activități de educație pentru timpul liber la liceeni*, precum și a *trainingului pedagogic de educație pentru timpul liber* pentru cadrele didactice a fost realizată pe cale experimentală (a se vedea capitolul 3 al lucrării).

Aceste posibilități de realizare a *educației pentru timpul liber* sunt asigurate de *conexiunea pedagogică la nivel formal-nonformal-informal*. Conexiunea pedagogică presupune necesitatea de modernizare a acțiunii educative prin realizarea programei integralizate a educației pentru timpul liber conform cadrului ERRE [24; 26], care concepe, execută și oferă posibilitatea elevului de a *învăța să aleagă* în mod autonom activitatea/ocupația pe care o preferă în timpul liber, prin intermediul școlii/liceului și „școala de după școală”.

Conexiunea pedagogică la nivel formal-nonformal-informal în cadrul activității de *educație pentru timpul liber*, facilitează integralizarea disciplinelor școlare pe arii curriculare, dar în același timp, contribuie în mod particular la formarea-dezvoltarea personalității liceeanului și-i configurează o viziune pozitivă asupra *conceptualizării educației pentru timpul liber* în liceu pentru administrarea timpului său liber în continuitatea vieții de adult, prin participări active la activități extracurriculare: jocuri și concursuri școlare; coferințe științifico-practice; forumuri educaționale; serbări școlare; întâlniri cu personalități din domeniul științei, tehnicii, culturii etc.; decade ale obiectelor; dezbateri publice etc.; excursii și vizite didactice; activități cultural-distractive; viziunări de spectacole, filme tematice, concerte; tabere de odihnă, de documentare și creație; manifestări cultural-educative în biblioteci, muzee, case ale tineretului; emisiuni radio și TV; activități sociale de binefacere, ecologice etc.

Monitorizarea/evaluarea educației pentru timpul liber prin aplicarea *resurselor concrete ale competenței de gestionare valorică a timpului liber* (a se vedea *tabelul 3.7*), vizează rezultatele măsurabile ale proiectării și realizării educației pentru timpul liber în învățământul liceal, componenta include tehnici de evaluare și autoevaluare a liceeanului și formatorului /profesorului-diriginte. Formatorul de educație pentru timpul liber /profesorul-diriginte trebuie să monitorizeze în permanență procesul de formare a competenței de gestionare a timpului liber în cadrul activităților de educație pentru timpul liber și să ofere feedback fiecărui elev în parte și întregii clase, evaluându-le rezultatele privind organizarea rațională a timpului liber.

Formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii-liceeni constituie finalitatea de bază a educației pentru timpul liber, această competență fiind necesară elevului și în perspectiva educației pe tot parcursul vieții, deoarece raționalizarea folosirii timpului presupune o organizare conștientă, continuă și perseverentă a activităților. Stăpânirea de către elev a *competenței de gestionare valorică a timpului liber* presupune [64, p. 64]:

- o perspectivă mai bună asupra activităților și priorităților zilnice;
- noi oportunități și avantaje în privința creativității, prin activarea inițiativei și mai puțin a reacției;
- posibilitatea de a înfrunța, reduce și evita stresul;
- mai mult timp liber pentru relații interpersonale și intrapersonale;
- oferta de a atinge scopurile propuse, de a se afla tot timpul pe o direcție bună.

Astfel, conform lui C. Cucoș [64, p. 65] formarea *competenței de gestionare valorică a timpului liber* la liceeni reprezintă o racordare la temporalitate, dar și un vector al acțiunii educative pe tot parcursul vieții.

Extinderea educației pentru timpul liber pe tot parcursul vieții este concepută în viziunea educației permanente, reprezentând componenta finală a *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber*, care vizează promovarea educației pentru timpul liber prin „Școala de după școală”, într-un cadru *familiar și comunitar*. În condițiile în care educația în Republica Moldova a fost declarată drept prioritate națională, se impune re-conceptualizarea dezvoltării sistemului și procesului educațional din perspectiva învățării permanente [75]. În această viziune, este necesar să se elaboreze programe pentru adulți care să le ofere experiența învățării pe tot parcursul vieții. Acțiunea pedagogică astfel proiectată se va realiza în cluburi, centre pentru adulți, ateliere de organizare a activităților nonformale, cercuri de creație artistică, centre sportive etc. și va viza dezvoltarea competenței de gestionare a timpului liber.

În condițiile libertății de expresie și a democratizării vieții sociale, a liberei circulații, *educației* îi revin sarcini inedite și dificile [63, p. 53; 102]. De aceea, configurația *Modelului pedagogic* (a se vedea *figura 2.3*) reunește *perspectiva axiologică a educației pentru timpul liber* la componenta de *extindere a educației pentru timpul liber pe tot parcursul vieții*, deoarece contextul *social* comportă numeroase modificări, structurale și funcționale în formarea-dezvoltarea nevoilor reale în timp a personalității umane.

2.4. Curriculum de Educație pentru timpul liber în învățământul liceal

Pedagogia postmodernă promovează modelul proiectării curriculare și evidențiază necesitatea integrării „noilor educații” în structura de organizare a conținutului de tip formal, dar și nonformal, în scopul valorificării depline a resurselor personale, informaționale comprimate în experiența de învățare și de viață a elevului care, nemijlocit, include și timpul său liber [35, p. 92; 183].

Poziționările conceptuale, principiile pedagogice și contextele de realizare a educației pentru timpul liber în învățământul general, precum și strategiile de formare a competenței de gestionare a timpului liber ne-au condus la proiectarea unui *Curriculum de educație pentru timpul liber* în învățământul liceal, realizat în baza Modelului de dezvoltare a curriculumului școlar din perspectiva competențelor centrat pe nevoile de formare-dezvoltare a personalității elevului și pe valorificarea integralizării pedagogice a conținuturilor educației pentru timpul liber în procesul educațional.

În acest context, Curriculumul de educație pentru timpul liber a respectat cerințele de elaborare, conform teoriilor curriculumului școlar, după cercetătorii S. Cristea [80], C. Cucoș [63], Al. Crișan [66], Vl. Guțu [24; 96], L. Pogolșa, N. Bucun [157], L. Cuznețov [71], D. Patrașcu [147] etc.

În perspectiva paradigmei curriculare centrate pe elev, *proiectarea curriculară* este un construct care presupune un ansamblu unitar de acțiuni și operații de anticipare și pregătire a activității educaționale în toate componentele sale: obiective/competențe, conținuturi, strategii didactice, strategii de evaluare, mijloace și procedee de predare-învățare-evaluare-cercetare [96, p. 64].

În cercetarea noastră, *educației pentru timpul liber* îi revine rolul de *nouă disciplină opțională*, care a solicitat elaborarea unui *curriculum opțional*, ca disciplină ce permite introducerea de noi conținuturi /obiecte de studiu, în afara celor prevăzute în trunchiul comun la un anumit profil și specializare, sau de teme noi, care nu se regăsesc în programele naționale [63, p. 229; 69].

Proiectarea educației pentru timpul liber a avut drept bază analiza mai multor modele de *curriculum centrate pe nevoile elevilor* [96, p. 14] sau *programe școlare de organizare rațională a timpului liber pentru elevi*, între care: modelul curriculumului „*Time Wise*” (engl. „timpul înțelept”); modelul „*Curriculumul de Educație Loisir în Israel*”; modelul „*Școală-comunitate pentru organizarea timpului liber*”; modelul „*Good Times*” (engl. „perioade favorabile”); etc., care au demonstrat un anumit succes în educație pe plan mondial (a se vedea *tabelul 1.4*). [224 p. 2-19; apud 40, p. 31-32].

Curriculumul de educație pentru timpul liber reprezintă documentul normativ pentru proiectarea și realizarea activităților de redimensionare a valorii de timp liber în vederea formării la elevi a competenței de gestionare a timpului liber.

În accepția sa complexă, Curriculumul de educație pentru timpul liber reflectă nu numai tematici *integralizate*, ci și modul în care acestea vor fi aplicate/învățate într-un context axiologic anumit. Cercetările actuale din științele educației, atât internaționale cât și naționale, subliniază funcționalitatea concepului de *integralizare pedagogică* în contextul modernizării curricula și aprofundarea reformei în educație [29; 39; 92; 98, p. 192; apud 40, p. 29]. Curriculumul trebuie să reflecte valoarea timpului liber a societății noastre, să conțină oportunități de învățare privind valorificarea unui optim stil de viață în consumarea și petrecerea rațională a timpului liber, să ofere posibilitatea celor ce învață de a-și cultiva aptitudini potrivite vocației și opțiunii lor într-un mod plăcut și util în instituția de învățământ.

Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber propus în cadrul prezentei cercetări reprezintă *o valoare instrumental-tehnologică care valorifică acțiunea transversală a competenței de gestionare valorică a timpului liber prin intermediul educației pentru timpul liber și educației integrale centrată pe cel ce învață, în realizarea eficientă a activităților din timpul liber de către elevi (tineri) și adulți, desfășurându-se în cadrul unui mediu democratic educațional.*

Structura Curriculumului de educație pentru timpul liber este elaborată din următoarele elemente componente ale modelului privind curricula modernizată pentru învățământul liceal din Republica Moldova [95; 157]: preliminarii; repere conceptuale privind educația pentru timpul liber; competențe-cheie/transversale stabilite pentru treapta liceală de învățământ; competențe specifice educației pentru timpul liber; unități de conținut pe clase și pe unități de timp; elemente de competențe (utilizăm sintagma elemente de competențe, pe care o considerăm sinonimă cu termenul de subcompetențe care s-a dovedit a fi unul controversat), sugestii de conținuturi, activități de învățare și evaluare; strategii didactice de predare-învățare-evaluare centrate pe elev; lista bibliografică.

Preliminarii la Curriculumul de educație pentru timpul liber. În noile condiții social-economice, valorile educaționale se modifică în permanență, se completează cu „noile educații” pentru a determina în final valoarea-scop, și anume, personalitatea culturală a elevului [18; 60; 33; 167]. De aceea Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber are menirea de a configura noi oportunități pentru dezvoltarea personală, culturală, creativă și chiar profesională a elevilor.

Actualmente și pentru sistemul de învățământ din Republica Moldova a devenit o necesitate ca școala /liceul să includă în oferta sa, pe lângă alte „noi educații”, și *educația pentru timpul liber* centrată pe cel ce învață.

Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber pentru treapta liceală constituie suportul pedagogic al profesorului pentru realizarea proiectării activității educative, organizarea și desfășurarea eficientă a procesului educațional la educația pentru timpul liber.

Curriculumul de educație pentru timpul liber este destinat cadrelor didactice ce doresc să implementeze educația pentru timpul liber în învățământul liceal, elevilor și diriginților din instituțiile preuniversitare la treapta liceală, precum și profesorilor universitari, antrenați în formarea inițială a pedagogilor.

I. Repere conceptuale privind educația pentru timpul liber (rezumat)

Educația pentru timpul liber reprezintă una dintre dimensiunile „noilor educații”, valorificată drept acțiune transversală a educației integrale centrată pe cel ce învață. În același timp, educația pentru timpul liber urmărește modelarea specifică a calităților pozitive ale elevului/studentului, prin intermediul *valorilor general-umane și instrumentale*, sunt reflectate în realizarea finalităților educaționale din domeniile: știință, artă, natură, societate etc., în *timpul educațional* la nivel de educație formală, nonformală, informală.

În educația pentru timpul liber, valorile timpului liber sunt niște principii de pornire, în funcție de ele elevul procedează într-un fel anume. Ele pot fi numite și ca standarde, criterii evaluative ale acțiunilor umane, vectori motivaționali care determină și orientează acțiunea educativă [109, p. 11].

Educația pentru timpul liber în școală/liceu presupune obligatoriu un mediu integrator – un sistem organizat și structurat operațional pentru modelarea libertății de acțiune a elevului în conformitate cu idealul, cerințele, normele și valorile mediului. Una din condițiile pedagogice de realizare a educației pentru timpul liber este caracteristica mediului școlar/liceal – valorile, normele, activitățile și rutinele zilnice – cu impact asupra dezvoltării intelectuale, social-emoționale și comportamente ale elevilor.

D. Johnson, C. Bullock, și C. Ashton-Shaeffer au raportat că *educația pentru timpul liber* poate fi în general definită ca *un proces de recreere în agrement și de achiziționare a competențelor de valori* [apud 224, p. 3].

Educația pentru timpul liber se referă la un proces de educație în care un elev poate învăța următoarele: să consume timpul necesar adecvat vârstei lui, să conștientizeze sensul de petrecere rațională a timpului liber, și să aprecieze importanța valorii de timp liber. Prin aceste competențe elevului i se dezvoltă sentimentul de *apartenență* la *comunitate*, de asemenea, elevii vor învăța cum să utilizeze timpul cu înțelepciune și cum să interacționeze social în timpul liber. Potrivit cercetătorului J.Caldwell, susținem ideea despre faptul că multe dintre abilitățile învățate din timpul liber sunt aplicabile și în alte domenii ale vieții din timpul lor școlar și extrașcolar. Din acest motiv, este important pentru elevi să fie învățați despre semnificația valorii de timp liber în viața lor [apud 224, p. 4].

Finalitatea de bază a educației pentru timpul liber reprezintă formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la liceeni.

Un aspect important al metodologiei educației pentru timpul liber adresate profesorilor, referitoare la activitatea de predare-învățare-evaluare ține de *axiologia timpului liber*, care poate avea un caracter prioritar, profund cognitiv și moral, atunci când elevul îl planifică și îl consumă rațional, lărgind sfera de cunoaștere, autoperfecționare, dezvoltare a creativității, optimizând propria conduită, viața sa și ale altor persoane [72, p. 81].

Activitățile educative realizate în cadrul orelor opționale de *educație pentru timpul liber* vor fi completate cu activități cross-curriculare în școală/liceu, activități extrașcolare, activități în parteneriat cu familia și comunitatea.

Curriculum la educația pentru timpul liber este fondat pe **principii generale** (*axiologiei educației, integralității pedagogice, abordării responsabilizării, sistematizării și orientării în divertisment, valorificării particularității de vârstă, continuității*) și **principii specifice** (a se vedea *paragraful 2.1*).

II. Competențe-cheie/ transversale stabilite pentru treapta liceală de învățământ [46]

- a. competențe de comunicare în limba română;
- b. competențe de comunicare în limba maternă;
- c. competențe de comunicare în limbi străine;
- d. competențe în matematică, științe și tehnologie;
- e. competențe digitale;
- f. competența de a învăța să înveți;
- g. competențe sociale și civice;
- h. competențe antreprenoriale și spirit de inițiativă;
- i. competențe de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale prin **gestionarea valorică a timpului liber**.

III. Competențe specifice educației pentru timpul liber, derivate din competența-cheie: competența de gestionare valorică a timpului liber

Tabelul 2.3. Competențe specifice educației pentru timpul liber și elemente de competențe (unități de competențe)

1. Competența de informare: Selectarea surselor de informare și aplicarea achizițiilor unei game de opțiuni disponibile pentru organizarea și petrecerea rațională a timpului liber
1.A. Formularea judecăților de valoare cu referire la importanța gestionării a timpului liber în viața cotidiană.
1.B. Promovarea acțiunilor intra-/interpersonale de alegere a utilizării raționale a timpului liber.
1.C. Descrierea /aplicarea proiectării individuale de gestionare rațională a timpului liber.
1.C.1. Aprecierea conștientizării /perceperii valorii de timp liber în sistemul de valori personale.
1.1.A. Identificarea modalităților de petrecere a timpului liber, prin prisma domeniilor de interes, a formelor alternative de culturalizare a personalității.
1.1.B. Aplicarea demersurilor de promovare a importanței utilității raționale a timpului liber.
1.1.C. Explorarea oportunităților de alegere a activităților din timpul liber.
1.1.C.1. Cultivarea identității personale, interesului, sentimentului de cultura timpului liber.
2. Competența de luare a deciziei: Proiectarea și valorificarea unui optim stil de viață în petrecerea rațională a timpului liber
2.A. Stabilirea și organizarea unor mijloace educative de petrecere a timpului liber în context formal, nonformal, informal.
2.B. Analiza independentă a valorii de timp liber ca resursă educativă.
2.C. Prognozarea eventualelor avantaje și riscuri privind activitățile din timpul liber.
2.C.1. Integrarea atitudinală /motivațională /afectivă în aprecierea timpului liber ca factor de cultură.
3. Competența de autodezvoltare: Valorificarea oportunităților de dezvoltare personală prin gestionarea rațională a timpului liber
3.A. Elaborarea unui proiect de gestionare a timpului liber personal pentru un stil sănătos de viață.
3.B. Analiza stilurilor de viață în baza culturii de sănătate și expresivitate în timpul liber.
3.C. Planificarea unor acțiuni de gestionare rațională a timpului liber cu destinație pe tot parcursul vieții.
3.C.1. Evaluarea resursei de timp liber în sistemul de valori personale; evaluarea activității de petrecere a timpului liber a propriei persoane și a colegilor.

IV. Unități de conținut ale educației pentru timpul liber repartizate pe clase și pe unități de timp

Tabelul 2.4. Administrarea orei opționale de educație pentru timpul liber

Statutul noii discipline	Aria cross-curriculară	Clasa	Nr. de unități de conținut pe clase	Nr. de ore pe an
Disciplină opțională	<ul style="list-style-type: none"> • Limbă și comunicare; • Științe socio-umanistice; • Arte; Religie; • Tehnologii; Sport. 	a X-a	14	34
		a XI-a / a XII-a	16	34
Unități de conținut /Module			Clasa	
I. Timpul liber și valoarea lui 4 ore 4 ore			a X-a	a XI-a / a XII-a
II. Culturalizarea persoanei prin timpul liber			4 ore	5 ore
II. Formarea stilului de viață în timpul liber			3 ore	3 ore
III. Managementul timpului liber			3 ore	4 ore

V. Elemente de competențe, sugestii de conținuturi, activități de învățare și evaluare

Tabelul 2.5. Corelarea elementelor de competențe cu sugestii de conținuturi și activități de învățare – evaluare

Clasa a X-a		
Elemente de competențe	Sugestii de conținuturi recomandate	Activități de învățare – evaluare
<ul style="list-style-type: none"> Formularea judecăților de valoare cu referire la importanța timpului liber în viața cotidiană. Promovarea acțiunilor intra-/interpersonale de valorificare a timpului liber. 	I. Timpul liber și valoarea lui <ol style="list-style-type: none"> Timpul – cel mai prețios sfetnic al omului. Bucuria de a fi în timp. Consumul de timp liber: avantaje și limite. A fi conștient de tine în timpul liber. 	<ul style="list-style-type: none"> Aplicarea instrumentelor de estimare a valorilor și virtuților personalității din timpul liber cotidian; exerciții de analiză comparativă privind interacțiunea timpului școlar-nonșcolar-liber în statutul de elev; redactarea unei note meditative despre sensul vieții și cunoașterea de sine.
<ul style="list-style-type: none"> Identificarea modalităților de petrecere a timpului liber, prin prisma domeniilor de interes, a formelor alternative de culturalizare a personalității. Aplicarea demersurilor de promovare a importanței a timpului liber. 	II. Culturalizarea persoanei în timpul liber <ol style="list-style-type: none"> Creația umană și universul timpului liber. Valoarea timpului liber în disciplinele școlare. Hobby-ul, cluburile școlare pentru cariera mea de viitor. Animatori primordiali de cultivare a timpului liber. 	<ul style="list-style-type: none"> Exerciții de reflecție privind achiziționarea unor experiențe de petrecere a timpului liber; masă rotundă: „Rolul lecturii literare autohtone și din străinătate în viața omului modern”; eseu: „Tipul de muzică care mă caracterizează în adolescență; Influența muzicii asupra stărilor psihice ale omului”; filmul educativ.
<ul style="list-style-type: none"> Stabilirea și organizarea unor mijloace educative de petrecere a timpului liber în context formal, nonformal, informal. Analiza independentă a valorii de timp liber ca resursă educativă. 	III. Formarea stilului de viață în timpul liber <ol style="list-style-type: none"> Dreptul meu la timp liber și recreere. Discernământul stilului de viață personal. „Educația inimii” – esența afectivă a personalității. 	<ul style="list-style-type: none"> Discuții-panel privind importanța participării persoanelor la una din activitățile extracurriculare din timpul liber nonșcolar; activități practice de interes: hobby-ul preferat; studii de caz despre relațiile de prietenie privind măsura și cumpătarea în folosirea timpului liber.
<ul style="list-style-type: none"> Elaborarea unui proiect de gestionare rațională a timpului liber personal pentru un stil sănătos de viață. Analiza stilurilor de viață în baza culturii de sănătate și de expresivitate în timpul liber. 	IV. Managementul timpului liber <ol style="list-style-type: none"> Timpul liber în programul meu zilnic. Responsabilizarea adolescentului în petrecerea timpului liber. Sănătatea – un dar de neuitat în timpul liber. 	<ul style="list-style-type: none"> Exerciții de reflecție privind oportunitatea de proiectare a gestionării timpului liber: „Clepsidra vieții”, „Învăț să stăpânesc timpul”, „Stima de sine”; elaborarea unui decalog al stilului de viață personal; vizite de documentare la agenții economici cu privire la situația de agrement din comunitate; completarea grilei de menținere a echilibrului sănătos de viață.

Clasa a XI-a / a XII-a		
Elemente de competențe	Sugestii de conținuturi recomandate	Activități de învățare – evaluare
<ul style="list-style-type: none"> Descrierea/aplicarea proiectării individuale de gestionare rațională a timpului liber. Aprecierea conștientizării/percepției valorii de timp liber în sistemul de valori personale. 	I. Timpul liber și valoarea lui <ol style="list-style-type: none"> Timpul liber – o valoare a omului modern. Eu, tu și noi – prieteni în petrecerea timpului liber. Valoarea timpului liber în retrospectivă istorică. Școala de weekend / holiday (în <i>engl.</i> sfârșit de săptămână sau zilele libere). 	<ul style="list-style-type: none"> Analiza comparativă a factorilor de decizie și condițiile de securitate a resurselor moderne în utilizarea timpului liber; elaborarea unei „hărți despre prietenia din timpul liber” privind relațiile de respect reciproc dintre familie-școală-comunitate; jurnalul reflexiv: studii comparative privind autobiografia unor personalități cu renume; elaborarea schiței a unei agente personale privind punctele forte în organizarea rațională a timpului liber.
<ul style="list-style-type: none"> Explorarea oportunităților de alegere a activităților din timpul liber. Cultivarea identității personale, interesului, conștiinței de sine în timpul liber. 	II. Culturalizarea persoanei în timpul liber <ol style="list-style-type: none"> „Cultura digitală” – extensie de petrecere a timpului liber. Sărbătorile naționale – tradiție de eternitate în timpul liber. Timpul și valoarea lui în Ortodoxie. Timpul social – sentiment de cultură a personalității. Axa atitudinii pozitive – mulțumirea de sine la sfârșitul zilei. 	<ul style="list-style-type: none"> Exerciții de minidocumentare: „Eu mă cunosc prin intermediul culorilor; Galeria de artă în muzeele naționale și internaționale”; vizite la patrimoniul cultural; exerciții de proiectarea unui plan de acțiuni privind organizarea unei expoziții din arta populară și elaborarea unui cod de reguli privin lansarea unei campanii cu genericul „Darul de preț – de a dăru”; întâlniri cu persoane resursă; elaborarea unui prospect/<i>slideshow</i> privind importanța jocului, sportului, turismului copiilor și tinerilor; exerciții de autoevaluare: „Scrisoarea de mulțumire la sfârșitul zilei”.
<ul style="list-style-type: none"> Prognozarea eventualelor avantaje și riscuri privind activitățile din timpul liber. Integrarea atitudinală/motivațională/afectivă în aprecierea timpului liber ca factor de cultură. 	III. Formarea stilului de viață în timpul liber <ol style="list-style-type: none"> Mass-media și comunicarea eficientă în timpul liber. Echilibrul între muncă și odihnă – cheia succesului la învățătură. Optimizarea stilului de viață prin timpul liber. 	<ul style="list-style-type: none"> Exerciții de elaborarea unui proiect de acțiune (social, creativ, spiritual, fizic) privind rolul comunității în utilizarea rațională a timpului liber; eseu: „O clipă de sinceritate cu tine și vei spune – trebuie să-mi schimb programul zilnic”; jocul de rol în baza proiectării unei mini-programe scenetă pentru copiii viitorii adolescenți cu genericul „Timpul sărbătorilor – renaștere spirituală a omului”.

<ul style="list-style-type: none"> Planificarea unor acțiuni de gestionare rațională a timpului liber cu destinație pe tot parcursul vieții. Evaluarea dimensiunii de timp liber în sistemul de valori personale; evaluarea activității de petrecere a timpului liber a propriei persoane și a colegilor. 	<p>IV. Managementul timpului liber</p> <ol style="list-style-type: none"> Managementul timpului liber în pas cu activitatea umană. Arta de a gestiona timpul liber personal. Trăiește clipa, e atât de frumoasă! Timpul liber – orizont cultural al dezvoltării omului pe tot parcursul vieții. 	<ul style="list-style-type: none"> Dezbateri publice: „Bucuria de a fi împreună! – a interacționa, a comunica, a coopera în comun privind soluționarea utilizării timpului liber pentru populația din comunitate”; redactarea unei fișe „de top 10 de ce?” pentru perioada de timp liber; analiza comparativă printr-un studiu analitic, studiu de caz privind reducerea orelor pe săptămâna de muncă din țară și din străinătate; elaborarea unui cod etic de comportare „ABC-ul timpului liber pentru copii, adolescenți și părinți”; elaborarea unei agende comune privind sfaturi și recomandări de organizarea adecvată a timpului liber al copiilor, tinerilor și adulților pentru instituțiile din comunitate.
---	--	--

Pentru componenta curriculară *Elemente de competențe, sugestii de conținuturi, activități de învățare și evaluare* se propune desfășurarea *sugestiilor de conținut la educația pentru timpul liber* (a se vedea anexa 6).

VI. Strategii de formare-evaluare în cadrul educației pentru timpul liber

Strategia constituie modul concret de acțiune pedagogică pentru a pune în contact elevul cu situațiile de instruire/educare în problematica educației pentru timpul liber, aceasta reprezentând o combinație și organizare optimă a celor mai adecvate metode, mijloace și forme de grupare a elevilor în raport cu natura obiectivelor urmărite, conținuturile selectate, tipul de experiență de învățare [38].

La treapta liceală, competențele specifice *educației pentru timpul liber* sunt orientate spre stimularea abilităților de învățare continuă, pe tot parcursul vieții, în scopul dezvoltării personale. Procesul educațional determinat de principiile implicării active, centrării pe cel ce învață, considerarea elevului /tânărului ca subiect al învățării prin divertisment și orientat spre formarea competenței-cheie *competența de gestionare valorică a timpului liber* presupune abordarea *strategiilor educative* la nivel de forme ale educației.

La nivel formal: sunt strategiile educative în care predomină comunicarea și cercetarea – conversația, prelegerea, problematizarea, observația, experimentul, instruirea programată.

La nivel nonformal: sunt strategiile educative în care predomină cercetarea și acțiunea practică – modelarea, problematizarea, experimentul, exercițiul (de tip algoritmic, euristic), joc (didactic, de roluri, simulat), instruirea programată.

La nivel informal: sunt strategiile de prelucrare și de interpretare pedagogică a informației furnizată de mediul social – dezbateră, asaltul de idei, elaborarea de proiecte, demonstrația, descoperirea, problematizarea, modelarea, instruirea programată [57].

Implementarea eficientă a *educației pentru timpul liber* în școală/liceu presupune o reconsiderare a strategiilor pedagogice *centrate pe elev*, accentuând următoarele:

- activizarea elevilor prin solicitarea de a opera cu idei, concepte, obiecte în vederea reevaluării acestora și a emiterii de noi variante;
- crearea situațiilor de motivare a elevului pentru activitatea de cunoaștere/înțelegere;
- oferirea de oportunități fiecărui elev de a-și valorifica potențialul intelectual, aptitudinile personale și experiența individuală;
- stimularea spiritului critic constructiv, a capacității de argumentare și de identificare a alternativelor;
- favorizarea accesului la cunoaștere prin forțe proprii, stimulând atitudinea reflexivă asupra propriilor demersuri de învățare;
- cultivarea independenței cognitive, a spontanității și a autonomiei în învățare;
- formarea la elevi a unor atitudini și comportamente conform valorilor general-umane și naționale [96, p. 91].

Pentru organizarea activităților de educație pentru timpul liber sunt necesare următoarele cerințe pedagogice, adaptate după J. Puig și J. Trilla [253], raportate la nevoile reale ale personalității elevului și cerințele societății, care implică:

- ✓ *Respectarea autonomiei și libertății de alegere a activităților*, aceasta direcționează potențialul creativ al elevului, de a genera alegeri alternative ce trebuie promovate și nu aprovizionate în timpul liber.
- ✓ *Armonizarea activității*, oferă echilibrul armonizării dintre învățare-creare-distrație în activitățile din timpul liber desfășurate cu elevii atât individual cât și în grup.
- ✓ *Promovarea valorii timpului liber zi de zi*, facilitează descoperirea elevului prin dorința cunoașterii de plăcere, generate de activități /ocupații în timpul liber, dezvoltă opțiunile urgente-importante prin oferirea posibilităților elevilor de a se angaja în activități care sunt în afară de rutina zilei.
- ✓ *Valorificarea sensului de timp liber*, reprezintă planificarea adecvată de către elevi pentru a evita „pierderea timpului” în activități, orientează participarea lor în diferite instituții interesante să organizeze rațional activități de timp liber, cum ar fi cluburi, terenuri de joacă etc.
- ✓ *Organizarea consilierii individuale în grup*, reprezintă o axiomă în timpul liber, pentru a realiza o întâlnire satisfăcătoare a elevului cu sine și cu ceilalți din activitate, pentru a evita plictiseala din timpul liber.

- ✓ *Crearea unui sistem de valori*, asigură identificarea valorilor de nonvalori în activitățile din timpul liber ale elevului.
- ✓ *Evaluarea și autoevaluarea activităților realizate*, trebuie să se desfășoare prin analiza proceselor intrinseci a activității în sine și gradul de (auto)realizare a personalității elevului în timpul liber.

Totodată, strategiile educative/pedagogice centrate pe elev presupun o reconsiderare a implementării dimensiunii educației pentru timpul liber în școală /liceu prin organizarea activităților de divertisment și orientarea spre formarea competențelor specifice: *de informare, de luare a deciziei și de autodezvoltare* (a se vedea *tabelele 2.3; 3.6 și figura 2.2*), abordate în contextul integralizat de realizare a formelor educației. Ele presupun o soluție acestei noi provocări a timpului liber în perioada adolescență, demonstrând și eficiența realizării de metode și tehnici de învățare prin cooperare ce pot consolida atitudinile pozitive ale elevului față de învățarea interactivă, pot îmbunătăți performanțele, rezultatele școlare și stima de sine ale elevilor, oferind promovarea interacțiunii pozitive și sprijinul reciproc între elevi.

Metodologia privind formarea de competențe în procesul educației pentru timpul liber trebuie racordată la nevoile reale de dezvoltare a personalității elevului și vizează implementarea următoarelor metode și tehnici interactive [43, p. 123-124]:

- *Discuție plenară „Valorile mele”* – metodă de realizarea comunicării eficiente dintre elev-elev, profesor-elev, elev-profesor pentru identificarea valorilor personale din timpul liber.
- *Harta conceptuală „Timpul liber al elevului”* – tehnică de realizarea competenței de cercetare a liceeanului privind necesitatea valorii de timp liber.
- *6 Trepte de discuție pentru valorizarea timpului liber* – tehnică de identificarea experienței personale a elevului privind valorile timpului său liber reflectate prin valorile disciplinelor școlare.
- *Programul săptămânal* – tehnică de estimare a timpului pe care îl consumă liceeanul săptămânal.
- *Cercul „Complimentelor”* – tehnică de stimulare a imaginii pozitive a elevului adolescent în relație cu semenii și adulții.
- *Masa rotundă* – tehnică de învățare prin colaborare, pentru exersarea unor acțiuni din timpul liber al elevului.
- *Turul galeriei/Desenul grafic „O hartă despre prietenia din timpul liber”* – tehnică de consolidare a cunoștințelor elevilor în cadrul activităților interactive de educație pentru timpul liber.
- *„Cum să-mi administrez timpul meu în situații de risc?”* – tehnică privind acțiunile experiențiale ale elevului realizată în cadrul activităților de organizare a timpului liber.
- *3 x 3 x 3* – metodă de eficientizare a gândirii pozitive a elevului despre valoarea timpului liber.

Metodele și tehnicile utilizate în educația pentru timpul liber reprezintă un mod de organizare a învățării permanente pentru proiectarea și realizarea optimă a activității instructiv-educative privind organizarea rațională și consumul util al timpului liber, care presupune și o anumită eficiență programatică a formării elevului.

În cadrul activităților organizate la *educația pentru timpul liber*, elevii/tinerii și cadrele didactice utilizează practic diverse strategii de învățare, menite să formeze competențele de achiziționare a unor opțiuni de consumare a timpului liber, de explorare a resurselor personale în luarea deciziei privind organizarea și petrecerea rațională a timpului liber, de valorificare conștientă și eficientă a timpului liber. Procesul activității educative se focalizează atât pe asimilarea de cunoștințe și abilități specifice educației pentru timpul liber, cât și pe folosirea mecanismelor învățării experiențiale și atitudinale, pe care elevii/tinerii le aplică în diferite contexte de viață, nu doar în timpul școlar, ci și în implicarea activă din perioada timpului extrașcolar-liber.

Dezvoltarea Curriculumului de educație pentru timpul liber în școală/liceu necesită implicarea „unui program educațional” cu acțiuni dezvoltate pedagogic, conform teoriei de proiectare curriculară concepută de R. W. Taylor [apud 96, p. 64], care, după I. Jinga, reprezintă o activitate complexă, un proces de anticipare a ceea ce dorește formatorul /profesorul-diriginte să realizeze împreună cu elevii săi în cadrul unei lecții/ activități, sistem de lecții/ activități, temă, capitol/modul sau pe parcursul întregului an școlar, pentru realizarea competențelor curriculumului, la disciplina pe care o predă [114, p. 397].

Elementul central în realizarea *proiectării activității educative de educație pentru timpul liber* îl constituie Curriculumul opțional de educație pentru timpul liber centrat pe cel ce învață, care stabilește finalitățile ce sunt necesare de atins.

Potrivit lui S. Negley, există două tipuri de proiectare a educației privind organizarea rațională a timpului liber: una din ele reprezintă *modelul centrat pe persoană (elev)* – subiectul educației primește ghiduri de învățare a conținutului programului de învățământ; al doilea tip este *alternativ* – în programul modelului de conținut al învățământului privind gestionarea timpului liber, formatorul/profesorul-diriginte nu se bazează pe un curriculum standardizat, ci folosește o programă de învățământ privind organizarea timpului liber care a fost sau poate fi deja implementată și dezvoltată cu un set de competențe și rezultate educaționale [213].

Din *perspectiva proiectării activității educative*, educația pentru timpul liber este dimensiunea centrată pe activitatea formatorului/profesorului-diriginte [115], oferind mijloace și forme standardizate de acțiuni în funcție de tipul lecției/ activității, competențelor specifice vizate în curriculumul opțional de educație pentru timpul liber, strategii educative/pedagogice [96, p. 64-72].

Proiectarea de către formator/profesor-diriginte a activității educative în baza Curriculumului de educație pentru timpul liber presupune următoarele etape de realizare:

- *Lectura/studiul curriculumului opțional de educație pentru timpul liber.*
- *Planificarea calendaristică a activităților de educație pentru timpul liber.*
- *Realizarea proiectării activității educative pe unități de învățare (pe module).*
- *Proiectarea activității educative a unei unități de învățare (un modul).*
- *Proiectarea unui sistem de lecții/activități educative (a se vedea tabelul 3.6).*
- *Evaluarea continuă/finală a competenței de gestionare valorică a timpului liber în cadrul activităților educative.*

Conținutul proiectării unui sistem de lecții/ program de activități educative la educația pentru timpul liber în manieră *integralizată* este prezentat în *tabelul 3.6* (a se vedea *anexa 7*), aceasta constituie parte componentă a Curriculumului de educație pentru timpul liber.

Procesul instructiv-educativ de educație pentru timpul liber ar trebui conceput ca un proces managerial, care necesită de la profesor competențe de a realiza procese operaționale specifice procesului managerial [97; 146, p. 245].

Pe de altă parte, elaborarea *proiectului de lecție/activității educative* reprezintă un act de creație pedagogică, în măsura în care nu se cade în capcana unor formalisme și rigori excesive [26, p. 40]. În acest sens, propunem un **program de activități educative privind educația pentru timpul liber** (a se vedea *tabelul 3.6*) ce vizează acțiuni cu funcție de reglare-autoreglare, angajată în termeni de proiectare, drept reper praxiologic în proiectarea tematicilor/conținuturilor de educație pentru timpul liber la liceeni, acestea fiind centrate pe cel ce învață [93; 96] și axate pe învățarea prin cooperare/*colaborare* [56, p. 6-8] care presupune următoarele criterii de evaluare:

- Dezvoltarea cunoștințelor privind valoarea timpului liber într-un context de agrement* - în scopul de a aprecia liber, elevii trebuie să înțeleagă /conștientizeze valoarea de timp liber, să deducă beneficiile de participare pentru a identifica posibilitățile flexibile de consum în timp liber și de a dezvolta capacitatea de percepere când și unde este cazul de utilizare a timpului liber disponibil pentru ei. O modalitate a activității de educație pentru timpul liber ar trebui să faciliteze elevii să-și dezvolte o apreciere pozitivă a timpului liber și totodată, este de a avea elevii acces de participare la un exercițiu de orientare a valorilor din timpul liber. Potrivit lui J. Piatt [apud 224, p. 16], valorile sunt ceea ce o persoană este motivată să aleagă lucrurile pe care le face în timpul liber.
- Formarea abilităților de organizare rațională a timpului liber* - aceasta include experiențele, cum ar fi identificarea preferințelor de alegere a ocupațiilor în timpul liber, meditațiile despre trecutul, prezentul și viitorul în implicarea organizării de timp liber, gândirea critică și evaluarea atitudinilor personale despre valoarea timpului liber.
- Autodeterminarea elevului în alegerea activităților în timpul liber* – în esență, autodeterminarea poate include formarea asertivă la elevi. L. C. Pesavento

[215] sugerează că aptitudinile în petrecerea rațională a timpului liber ar fi formarea asertivă, care poate ajuta pe elevi să facă față gestionării conflictelor a unor presiuni din partea colegilor.

- d. *Formarea aptitudinilor de interacțiune socială în timpul liber* – aceasta include stima de sine, comunicarea verbală și non-verbale, capacitatea de inițiativă și dezvoltare relaționară privind prietenia în timpul liber. În acest sens, elevii ar trebui să fie capabili să înțeleagă/conștientizeze și să identifice norme și valori în mediul social, să demonstreze competențe sociale în situațiile care pot fi întâlnite în viața de zi cu zi.
- f. *Utilizarea eficientă a resurselor de dezvoltare personală în timpul liber* – elevii vor fi în măsură să dezvolte abilități de identificare a potențialului de contacte cu diverse resurse, să identifice facilitarea de recreere și programe în comunitate și să înțeleagă tipuri de reguli care au diferite programe de recreere pentru implicarea într-o activitate. De asemenea, elevii vor fi capabili să înțeleagă activitatea selectată, cerințele de calificare și să fie capabili să caute răspunsuri la întrebările cu privire la resursele de recreere.
- g. *Participarea în activitățile de recreere* – elevii vor fi învățați să-și dezvolte și să achiziționeze competențe specifice pentru participarea la diverse activități de timp liber prin care devin mai încrezători în viitor, încrezători în abilitățile proprii de activitate.
- h. *Dezvoltarea abilităților de luare a deciziei cu privire la consumarea timpului liber* – elevii pot studia tehnici de rezolvare a problemelor pentru a facilita procesul decizional. După E. Olson [apud 224 p. 17-18], identificăm două modalități prin care elevii pot lua decizii personale privind: (a) *eliminarea lucrurilor*, care diminuează consumul timpului liber și (b) *creșterea lucrurilor*, ce promovează un stil de viață sănătos în timpul liber. De asemenea, pentru a dezvolta abilitățile de luare a deciziilor în programele de învățământ a organizării timpului liber, elevii trebuie să poată identifica obiectivele și rezolvarea problemelor legate de participarea lor în activități de divertisment.

Astfel, subliniem faptul că este important, ca *activitățile educative de educație pentru timpul liber* pot fi recomandate și pentru alte instituții de învățământ, precum și învățământului inclusiv [225; 31].

De aceea, înainte de a proiecta aceste *lecții /activități educative*, gestionarea timpului devine „cheia de boltă” a activității formatorului de educație pentru timpul liber/profesorului-diriginte, care ar trebui să cunoască: cu ce se ocupă elevii săi în timpul liber, gradul de dezvoltare a înțelegerii și culturii elevilor, folosindu-se de datele culese din observațiile personale asupra comportării elevilor, de răspunsurile acestora la chestionarele date anterior în clasă, cu scopul de a desprinde felul cum înțeleg /percep aceștia conținutul subiectelor propuse. Aceste competențe profesionale pot fi achiziționate de către cadrele didactice în cadrul realizării *programului de training pedagogic „Originalitatea educației pentru timpul liber în mediul pedagogic”* (a se vedea *paragraful 3.2; anexele 8, 9*), axat pe abordarea *teoriei constructiviste* [116; 93; 3], deoarece aceasta nu este o teorie a instruirii, predării, ci a cunoașterii și învățării centrate pe elev.

Proiectarea sarcinilor de învățare în cadrul activităților de educație pentru timpul liber pentru formarea competenței de gestionare a timpului liber la elevi se rezolvă prin activarea mecanismelor mentale, prin construirea de alternative în relaționarea lor progresivă în jurul unor noduri informaționale, prin interpretarea lor prin prisma experiențelor directe și a reprezentărilor formate de către elevi, astfel încât construirea înțelegerii și soluționarea sarcinii cognitive să se consolideze prin exersare asistată de către formator/profesorul-diriginte ca abilitate/capacitate [103, p. 9-11].

Pentru acest cadru relațional, explicativ de proiectare a activităților de educație pentru timpul liber propunem *modelul ERRE* [26; 25; 32], care reprezintă o succesiune de operații având ca finalitate competențele specifice, prin realizarea următoarelor etape:

Evocarea este prima etapă în procesul de formare a competențelor de educație pentru timpul liber prin realizarea activităților cognitive. Prin această activitate inițială, elevul stabilește un punct de plecare bazat pe cunoștințele, experiența proprie de învățare, la care se pot adăuga altele noi.

Realizarea sensului este a doua etapă a cadrului pentru gândire, învățare și formarea de competențe ale educației pentru timpul liber. Esența acestei etape este importantă în procesul învățării educației pentru timpul liber, deoarece aici elevii acoperă domenii noi de cunoaștere în formarea competenței de gestionare a timpului liber.

Reflecția este a treia etapă a cadrului în procesul de formare a competenței de gestionare a timpului liber. La această etapă elevii își consolidează cunoștințele noi și își restructurează activ schema cognitivă inițială, pentru a include în ea noi concepte de educație pentru timpul liber.

Extinderea urmează după reflecție, însă în cazul activității de educație pentru timpul liber această etapă este realizată în timpul liber al liceeanului, deoarece este nevoie ca el însuși să decidă în timpul său liber să aplice diferite situații de integrare autentice, învățate/înșușite pe parcursul celorlalte activități. Astfel corelația dintre teorie și practică a educației pentru timpul liber devine evidentă.

Conform concepției curriculare, elementul principal de referință într-o proiectare didactică de lungă durată sunt competențele specifice și elementele competențelor specifice, iar elementul principal de referință într-o proiectare zilnică sunt elementele de competențe (subcompetențele) convertite în obiective operaționale [26, p. 38].

Curriculum de educație pentru timpul liber centrat pe formarea competenței de gestionare a timpului liber la liceeni, în cercetarea noastră este localizat în *Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber*.

INTERVENȚII PEDAGOGICE PRIVIND EDUCAȚIA PENTRU TIMPUL LIBER ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL

3.1. Contextul și designul experimentului pedagogic

Experimentul pedagogic face parte din strategia generală a cercetării [148], fiind necesar pentru a demonstra funcționalitatea *Modelului pedagogic al ETL* și a *curriculumului de ETL* elaborate de noi în capitolul 2. Cercetarea experimentală s-a derulat în trei faze de bază interconexe: *experimentul de constatare*, *experimentul de formare* și *experimentul de control*.

Experimentul de constatare a fost anticipat de un pre-experiment descris în paragraful 1.4 (a se vedea *tabelul 3.1*), rezultatele cărui au determinat necesitatea conceptualizării educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică.

La experimentul pedagogic propriu-zis au luat parte 150 de elevi liceeni, dintre care 75 de elevi de la LT „Iulia Hasdeu” din municipiul Chișinău și 75 de elevi de la LT din Hîrtopul Mic, Criuleni.

Eșantionul experimental (EE) s-a constituit din 75 de elevi din clasele a X-a^A, X-a^B, XI-a^A – LT „Iulia Hasdeu” și clasele a XI-a^A, XI-a^B, – LT din Hîrtopul Mic, Criuleni și a fost selectat conform cerințelor:

- să reprezinte diferite instituții de învățământ liceal urban/rural;
- să fie de la diverse profiluri: real și umanist;
- să aibă aceeași vârstă cronologică.

Eșantionul de control (EC) s-a constituit din 75 de elevi din clasele a XI-a^B, XII-a^A elevi – LT „Iulia Hasdeu” și clasele a X-a^A, a XII-a^A, a XII-a^B – LT din Hîrtopul Mic, Criuleni. Atât eşantionul de control (75 de elevi), cât și eşantionul experimental (75 de elevi) au participat la faza experimentului de control. Eșantionul de elevi în experimentul pedagogic asigură o reprezentativitate rezonabilă pentru evaluările cu caracter general urmărite.

În experimentul pedagogic, de asemenea, au fost implicați 72 cadre didactice de la liceele nominalizate și de la Departamentul de formare continuă din cadrul Institutului de Științe ale Educației, Republica Moldova.

Experimentul pedagogic s-a realizat pe parcursul anilor 2010-2011 / 2011-2012 în condiții reale de învățământ, prin inserția proiectării unor strategii, metode, tehnici de formare a CGVTL în cadrul orei /activității de dirigjenție.

Scopul experimentului pedagogic

Experimentul pedagogic a avut drept scop validarea Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber centrat pe formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii-liceeni.

Obiectivele experimentului pedagogic

- Identificarea percepției elevilor / cadrelor didactice privind necesitatea implementării ETL în învățământul liceal;
- Determinarea posibilităților de intervenție pedagogică prin intermediul unui curriculum de ETL și realizate în cadrul orei de dirigiență și unui program de formare a cadrelor didactice;
- Validarea Modelului pedagogic și a metodologiei de proiectare și realizare a ETL;
- Stabilirea în baza testării finale, a rezultatelor ETL privind formarea CGVTL la liceeni (în EE și în EC).

Metode, tehnici și instrumente de cercetare utilizate în experimentul pedagogic

Pentru realizarea demersului investigativ s-au utilizat următoarele metode:

- ✓ *Observația* – modalitate de colectare a datelor în diferite situații pentru a identifica nivelul obiectelor cercetate;
- ✓ *Analiza documentelor oficiale* (Curricula națională/Planul-Cadru [65], Curriculum de bază [66], curricula discipline școlare, curriculum la dirigiență [68]);
- ✓ *Explicația* – ca metodă pedagogică eficientă în formarea profesională;
- ✓ *Training-ul (engl. formare) pedagogic* - reprezintă un proces sistematic de dobândire a unor noi cunoștințe, abilități/capacități și atitudini necesare îndeplinirii mai eficiente a atribuțiilor unui post, cum ar fi formatorul de ETL în sistemul educațional [149, p.229];
- ✓ *Chestionarea* – modalitate de estimare a sensibilizării de opinie a elevilor liceeni și profesorilor privind implementarea conceptului de ETL în învățământul liceal (a se vedea anexa 4);
- ✓ *Fișa axiologică* – instrument complementar chestionării privind perceperea/cunoașterea timpului liber ca valoare educativă aferentă sistemului axiologic (a se vedea anexa 5);
- ✓ *Analiza de conținut și formă a produsului acumulat* în activitatea elevului și a profesorilor/formatori de ETL;
- ✓ *Metoda statistică și reprezentarea grafică* a inclus calculul procentual pentru ordonarea și gruparea datelor obținute.

Activitatea experimentală a început cu planificarea procesului la nivel de etape, obiective, conținut, termeni și rezultate scontate (a se vedea tabelul 3.1.).

În derularea experimentului pedagogic s-a pornit de la premise că liceenii reprezintă vârsta la care se definitivează, în mare, formarea identității și personalității, se conturează valorile și achizițiile lor – cunoștințe, capacitate/abilități, atitudini/comportamente, ce înglobează un nivel de cultură generală suficient de amplu, care permite formarea elementelor de CGVTL. Ei pot conștientiza valoarea timpului liber în viața omului, iar ca subiect activ al educației și autoformării, își pot forma atitudinea proprie față de gestionarea rațională a timpului liber.

Tabelul 3.1. Planificarea experimentului pedagogic

Etape	Obiective	Activități	Termeni	Rezultate scontate
Pre-experiment pedagogic (paragraful 1.4. din lucrare)				
Etapa inițială	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza curricula școlară și a curriculumului de dirigenție. - Realizarea sondajului pedagogic privind valorificarea TL la elevii liceeni din R. Moldova. 	<p>Evidențierea oportunităților de proiectare și realizare a ETL în școală /liceu.</p> <p>Aplicarea chestionarului (a se vedea anexa 3)</p>	Semestrul II al anului de studii 2010-2011	Elaborarea chestionarului privind necesitatea ETL în școală /liceu și Fișa axiologică privind valorificarea conceptului de timp educațional: școlar-extrașcolar-liber.
Experimentul pedagogic de constatare				
Etapa I	<ul style="list-style-type: none"> - Sensibilizarea opiniei pedagogice privind necesitatea implementării ETL în învățământul liceal. 	Aplicarea chestionarului pentru liceeni /profesori. (a se vedea anexa 4)	Anul de studii 2011-2012, (septembrie – octombrie)	Elaborarea Curriculumului de ETL;
Etapa a II-a	<ul style="list-style-type: none"> - Identificarea unui sistem de valori ale liceeanului în baza percepției / ideii de timp școlar-extrașcolar-liber. - Compararea rezultatelor experimentului de constatare obținute în eșantioane. 	Aplicarea fișei axiologice pentru elevii liceeni.		Suportul tematic de ETL și Caietul liceeanului „Bune practici de proiectare și gestionare rațională a timpului meu liber”.
Experimentul pedagogic de formare				
Etapa I	<ul style="list-style-type: none"> - Formarea cadrelor didactice în domeniul ETL prin prezentarea conceptului de ETL și explicarea Modelului pedagogic al ETL în școală /liceu. 	Prezentarea conceptului și Modelului pedagogic al ETL în școală /liceu printr-un program tematic /Training-ul pedagogic de ETL de formare a cadrelor didactice.	Anul de studii 2011-2012, (octombrie – aprilie).	Proiectarea unor strategii de formare-dezvoltare a CGVTL la liceeni focalizate pe: <ul style="list-style-type: none"> - demersul disciplinar (curs opțional de ETL); - demersul infuzional (unitate de învățare în curriculum la dirigenție); - demersul cross-curricular (integrarea temelor de ETL în disciplinele școlare aferente educației formale, nonformale și informale).

Etapa a II-a	<ul style="list-style-type: none"> - Motivarea elevilor pentru formarea CGVTL în cadrul activităților de ETL. - Aplicarea sistemului de lecții /activități educative de ETL elaborate teoretic. 	Realizarea <i>Programului de activități educative privind ETL</i> în baza <i>Curriculumului de ETL</i> – infuzată în cadrul orei de dirigenție în formarea CGVTL la liceeni.		Selectarea și proiectarea educativă a unui sistem de activități tematice. Un set de sarcini pentru formarea-dezvoltarea CGVTL aplicate și acumulate în caietul liceeanului. Probleme și succese legate de prezența sau lipsa experienței de gestionare a TL.
Experimentul pedagogic de control				
Etapa de validare	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza impactului variabilei independente și de identificare a variabilelor dependente prin elaborarea unor itemi în chestionar, decât cele constatate pe parcursul experimentului propriu-zis. - Constatarea nivelului de formare a CGVTL la liceeni, prin analiza produselor realizate de elevii liceeni participanți la cursurile experimentale de implementarea ETL în liceu și a profesorilor participanți la training-ul pedagogic de ETL. 	Aplicarea chestionarului de autoevaluare pentru liceenii implicați în experiment.	Anul de studii 2011-2012 (luna mai)	Raportarea rezultatelor obținute în experimentul de formare la cele din experimentul de constatare. Aprecieria eficienței strategiilor de formare a CGVTL la liceeni.

În cadrul experimentului pedagogic am stabilit *convențional* trei **niveluri de performanță** a valorilor cercetării experimentale exprimate în: cunoștințe, abilități/capacități și atitudini/comportamente ale elevilor, ceea ce semnifică elemente structurale ale CGVTL a liceenilor în raport cu percepția conștientizării/înțelegerii valorii TL și ETL, precum și **gradul de formare-evaluare** a acestora în procente. Astfel:

Nivelul I (*superior*: 100% – 70%) se constituie din cunoștințe, capacități/abilități și atitudini/comportamente care corespund conceptului lucrării/tezelor prezentate (enunțate) ca bază epistemologică.

Nivelul II (*mediu*: 69% – 30%) cunoștințe, capacități/abilități și atitudini/comportamente care corespund parțial conceptului lucrării.

Nivelul III (*inferior*: 29% – 0%) cunoștințele, capacitățile/abilitățile și atitudinile/comportamentele liceenilor care nu corespund conceptului elaborat de către noi.

În cadrul experimentului pedagogic ne-am propus să stabilim percepția elevilor/cadrelor didactice privind necesitatea implementării ETL în învățământul liceal în raport cu determinarea valorii CGVTL, obținută de către elevii liceeni în baza nivelelor de performanță a contextului investigational.

3.2. Rezultatele experimentului de constatare privind educația pentru timpul liber

Scopul experimentului de constatare: a vizat evaluarea/constatarea necesității ETL în învățământul liceal și stabilirea gradului de percepere a TL drept valoare educativă aferentă sistemului axiologic.

Obiectivele stabilite la această etapă de constatare /diagnosticare sunt prezentate în *tabelul 3.1* și s-au realizat prin trei etape:

La **I etapă a experimentului de constatare** a fost realizat un sondaj de opinie pedagogică în baza metodei chestionării (a se vedea *anexa 4*), prin care s-a urmărit sensibilizarea cadrelor didactice privind necesitatea ETL la treapta liceală de învățământ. Contactul direct cu elevii liceeni, cadrele didactice, ne-a permis să stabilim un șir de neajunsuri ce țin de domeniul dat. Pentru o mai bună cunoaștere/percepere a sistemului axiologic al elevului liceean, în etapa a II-a a experimentului de constatare a fost aplicată complementar *fișa axiologică (anexa 5)*.

Datele chestionării au fost prelucrate prin procedee statistice simple procentuale (%). Pentru început a fost necesar să analizăm răspunsurile elevilor liceeni, apoi cele ale cadrelor didactice la întrebările în legătură cu problema investigată.

Rezultatele sondajului de opinie realizat în rândul elevilor liceeni și a profesorilor (a se vedea și *anexa 12*), se prezintă astfel:

LA ÎNTREBAREA 1, CARE A VIZAT NIVELUL DE ÎNȚELEGERE A NOȚIUNII DE *TIMP LIBER*, RĂSPUNSURILE OBȚINUTE S-AU DISTRIBUIT ASTFEL:

LA NIVEL DE ELEVI:

- 76% – RĂSPUNSURI ADECVATE, REIEȘIND DIN SELECTAREA ÎN ANSAMBLU A CARACTERISTICILOR DE ÎNȚELEGEREA NOȚIUNII DE *TL* (A);
- 24% – răspunsuri neadecvate, subiecții cercetării au selectat doar o singură variantă de răspuns sau în unele cazuri nu au știut ce caracteristici ale noțiunii de *TL* să aleagă (B);

La nivel de profesori:

- 54,2% – RĂSPUNSURI ADECVATE, CEEA CE SEMNIFICĂ ÎN ANSAMBLU DELIMITAREA CONCEPTUALĂ DE *TL* AL ELEVULUI ÎN EDUCAȚIE (A);

- 45,8% – RĂSPUNSURI NEADECVATE, SUBIECȚII CERCETĂRII AU SELECTAT DOAR O SINGURĂ VARIANTĂ DE RĂSPUNS SAU ÎN UNELE CAZURI ACESTEA AU FOST LIPSĂ (B).

În baza acestor răspunsuri, s-a constatat că elevii au o înțelegere mai adecvată a noțiunii de TL decât profesorii, iar ambele categorii de subiecți ai cercetării dețin prea puține informații despre resursa educativă a *timpului liber al elevului*.

Rezultatele chestionării la întrebarea 1 (a se vedea *figura 3.1.*) sunt raportate la 100%, și diferențiate atât pentru elevi cât și pentru profesori. Analiza statistică ne demonstrează că percepția reprezentanților de diferite vârste înțeleg noțiunea de TL prin răspunsurile adecvate astfel: percepția elevilor este mai mare decât percepția profesorilor. Deoarece, *nevoia de TL al elevului* este mult mai sensibilizată de către elevul-adolescent, decât profesorul-adult.

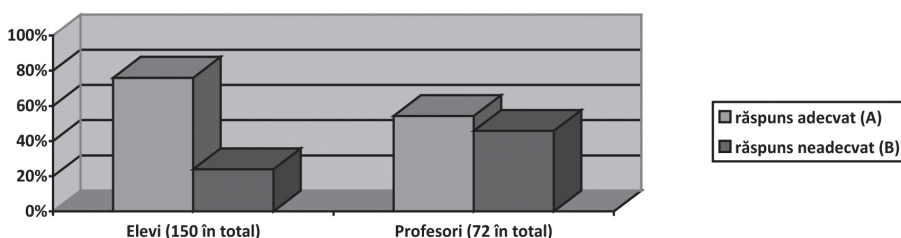

Figura. 3.1. Rezultatele chestionării privind înțelegerea noțiunii de *timp liber* al elevului

Întrebarea 2 a vizat cunoașterea/perceperii dimensiunii de TL, dacă aceasta prezintă o bază de conflict între sine (elev) și părinți. Răspunsurile obținute s-au clasificat astfel:

LA NIVEL DE ELEVI:

- 89% – nu recunosc faptul că pe această bază ar exista conflicte între ei și părinți (A);
- 11% – susțin că există o bază de conflict între ei și părinți în ceea ce privește TL (B).

La nivel de profesori:

- 51,4% – sunt de părerea că există un conflict latent în relațiile interpersonale din familie (A);
- 41,7% – susțin că nu au loc astfel de incidente (B);
- 6,9% – au afirmat că ar fi ambele variante de răspuns (*da, nu*), deoarece liceenii sunt la vârsta când se manifestă critic în unele situații din timpul lor liber care poate duce la structurarea/ destructurarea profilului lor de personalitate (C).

Interesant este faptul că majoritatea elevilor au afirmat că în relația lor cu părinții nu există situații de conflict privind timpul lor liber, deși profesorii au recunoscut existența unor situații de conflict între adolescentul-liceean și părinte privind organizarea TL, cum ar fi: consumul abuziv al TL în rețelele de socializare prin internet, convorbiri telefonice desfășurate ore întregi; impactul mass-media asupra stărilor psihice ale adolescentului cu diverse informații nonvalorice; petrecerea unor serbări sau întruniri neadecvate ale liceeanului în „gașcă”; lipsa bugetului familiar pentru a permite adolescentului să meargă în TL la diverse activități pe interese; înlocuirea obligatorie a TL al adolescentului cu activități casnice, de menaje, cumpărături etc.

Întrebarea 3 a vizat părerea elevului dacă TL poate fi gestionat/planificat în mod rațional în folosul său personal. Analiza răspunsurilor arată că:

La nivel de elevi:

- 90% – au fost răspunsuri afirmative (A);
- 10% – au fost răspunsuri negative (B).

La nivel de profesori:

- 90,3% – au fost răspunsuri afirmative (A);
- 9,7% – au fost răspunsuri negative (B).

Așadar, în cadrul ambelor grupe de subiecți ai cercetării s-a constatat o egalitate de opinii privind variantele de răspuns. Este important de subliniat totuși faptul că majoritatea liceenilor se consideră capabili să valorifice rațional consumul de TL și recunosc că ar avea nevoie de formarea unei CGVTL.

Întrebarea 4 a vizat importanța unor teme de discuții între dirigenți, profesori și elevi despre cum poate fi petrecut mai util TL. Răspunsurile s-au clasificat astfel:

La nivel de elevi:

- 63% – răspunsuri afirmative (A);
- 37% – răspunsuri negative (B).

La nivel de profesori:

- 87,5% – răspunsuri afirmative (A);
- 12,5% – răspunsuri negative (B).

O comunicare cu caracter deschis dintre elevi și profesori privind rolul TL există, astfel încât *variabila de comunicare didactică* se afirmă prin *frecvențe* discuții, care au loc la ora de dirigenție (83 elevi au notat, reprezentând 55,7%), însă comunicări privind petrecerea utilă a TL, există și în cadrul unor discipline de studiu menționate de elevi – limba și literatura română: 46/30,8%; educația fizică: 41/27,5%; limbi străine: 23/15,4%; istorie: 16/10,7%; curs opțional: 12/8%; alte discipline (geografie, educație civică, informatică): 24/16,1% – fapt demonstrat prin argumentarea răspunsurilor afirmative ale profesorilor.

La întrebarea 5 care a vizat necesitatea ETL în școală, au fost obținute următoarele răspunsuri.

La nivel de elevi:

- 62% – răspunsuri afirmative (A);
- 38% – răspunsuri negative (B).

La nivel de profesori:

- 84,7% – răspunsuri afirmative (A);
- 15,3% – răspunsuri negative (B).

S-a constatat că 93 de elevi (62%) și 61 profesori (84,7%) din subiecții chestionați *percep/conștientizează necesitatea ETL în școală*, iar răspunsurile negative ale celorlalți 57 de elevi (38%) și 11 profesori (15,3%) indică indirect una din cauze – cunoaștințele insuficiente în acest domeniu. Nivelul de necesitate a ETL în școală este reprezentat grafic în *figura 3.2*.

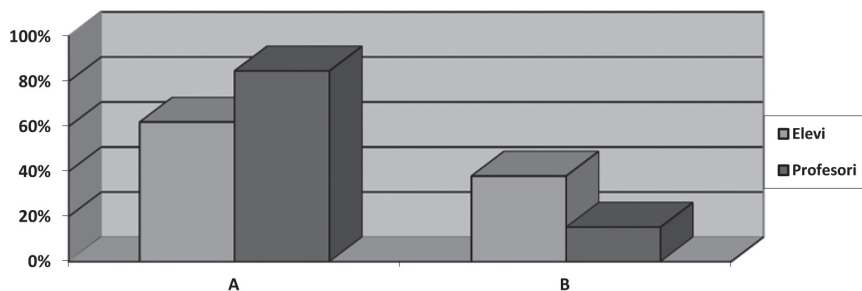

Figura 3.2. Rezultatele chestionării privind necesitatea ETL în școală

În același timp, la întrebarea 5.1. *La ce nivel de studiu considerați necesară ETL?*, s-a observat o diversitate de opinii: 58 de elevi (39%) și 47 profesori (65,3%) optează pentru ETL în treapta *gimnazială* de învățământ, în timp ce 54 de elevi (36%) și 11 profesori (15,2%) sunt pentru introducerea ETL în treapta *liceală* de învățământ. Totodată, 38 de elevi (25%) și 14 profesori (19,5%) au selectat ambele variante: a) gimnaziu și b) liceu, deși nu a fost o cerință în chestionar, aceasta demonstrând încă odată faptul că ei consideră necesară această nouă educație – ETL la ambele nivele de școlarizare.

Întrebarea 6 a vizat ce modalități de realizare a ETL în școală ar exista, în opinia elevilor și profesorilor, iar răspunsurile se prezintă astfel:

La nivel de elevi:

- a) printr-un curs opțional:
- b) printr-un modul în cadrul curriculumului de dirigenție:
- c) altă opțiune:

La nivel de profesori:

- 44%;
- 42% ;
- 14%.
- 47,3%;
- 45,8%;
- 6,9%.

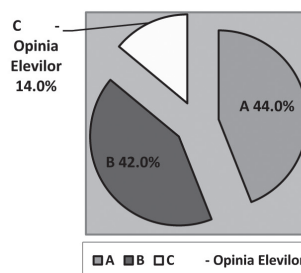
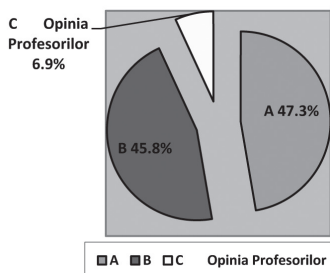

Figura 3.3. Modalități de realizare a ETL în opinia profesorilor și elevilor

Sondajul de opinie a demonstrat un echilibru competent de alegere a variatelor opțiuni de realizare a ETL (a se vedea *figura 3.3*). Aici s-a constatat estimativ alegerile *cursului opțional* în egală măsură efectuate de către 66 elevi (44%) și 34 profesori (47,3%), de asemenea în alegerea *unui modul în cadrul curriculumului de dirigjenție* au fost desemnate de către 64 elevi (42%) și 33 profesori (45,8%). Astfel, doar 20 elevi (14%) și 5 profesori (6,9%) au indicat varianta de răspuns *alte opțiuni*, adică ETL poate avea statut de disciplină obligatorie sau de activități integrate în alte discipline.

Întrebarea 7 a vizat opinia subiecților privind necesitatea CGVTL în viață.

La nivel de elevi:

- 90% – răspunsuri afirmative (A);
- 10% – răspunsuri negative (B).

La nivel de profesori:

- 86,1% – răspunsuri afirmative (A);
- 13,9% – răspunsuri negative (B).

Elevii care au răspuns afirmativ, au indicat activitățile concrete pentru care manifestă interes la nivel atitudinal privind organizarea și petrecerea timpului lor liber. Datele selectate și analizate (a se vedea *anexa 13*) după calificativele în măsură foarte mare, satisfăcător, nesatisfăcător prezintă aprecierea calității răspunsurilor afirmative (a se vedea *figura 3.4*).

Răspunsurile afirmative ale elevilor la această întrebare atestate cu calificativul *în măsură foarte mare* au indicat valoarea lui 0 (zero %), deoarece probabil, nu a fost înțeleasă conexiunea dintre activitățile elevului în perioada *TL în familie – școală /liceu – comunitate*, prin care acestea să se încadreze în limită de la 100% – 70%.

Pentru calificativul *satisfăcător* de la 69% - 30%, au fost determinate un ansamblu de activități ce reprezintă interesele comune ale elevilor în perioada de *TL în familie*, în *școală /liceu* și în *comunitate*. Astfel, s-a calculat media aritmetică fiind de 42 % la aceste activități selectate de către elevi. S-a constatat calificativul *satisfăcător*, prin care s-au stabilit cinci numere prioritare ce servesc drept suport pentru măsurarea acestui calificativ. Fiecare număr (1, 2, 3) prezintă limita unor % ale elevilor care au participat/și participă la aceste opțiuni de interese pentru dezvoltarea personalității lor prin activitățile /ocupațiile din TL (a se vedea *anexa 13*). Pentru nr. **1** au fost obținute date statistice ce prezintă numai activitățile *TL din familie*: - 81,2% plimbări în aer liber (108 elevi); - 71,4% privitul la TV (95 elevi); - 70,6% odihna /relaxarea (94 elevi). La nr. **2** s-a constatat activitățile/ ocupațiile elevilor în cadru celor trei perioade de TL, în familie: - 65,4% navigare prin internet (87 elevi); - 58,6% audierea muzicii (78 elevi); în școală /liceu: - 64,7% participă la serbări școlare (86 elevi); - de asemenea 64% sunt interesați de jocurile și concursurile școlare (85 elevi); în comunitate: - 68,4% fac deplasări în excursii și vizite culturale (91 elevi); - 60,1% vizionează spectacole, filme tematice, concerte (80 elevi). Criteriul nr. **3** indică o creștere de interese comune pentru dezvoltarea personală prezentate astfel, 49,6% (66 elevi) practică sportul în familie, ceea ce coincide același rezultat la activitățile

de dezvoltarea hobby-ului personal practicate în școală /liceu și participare la taberele de odihnă, de documentare și creație în comunitate; de asemenea, au fost obținute date de vizitarea expozițiilor școlare 35,3% (47 elevi); desfășurarea activităților de orientare profesională 31,5% (42 elevi) pentru TL în școală /liceu, iar pentru TL în comunitate au fost obținute date privind participarea în activitățile cultural-distractive 41,3% (55 elevi) și activitățile sociale de binefacere, ecologice etc. 36 % (48 elevi).

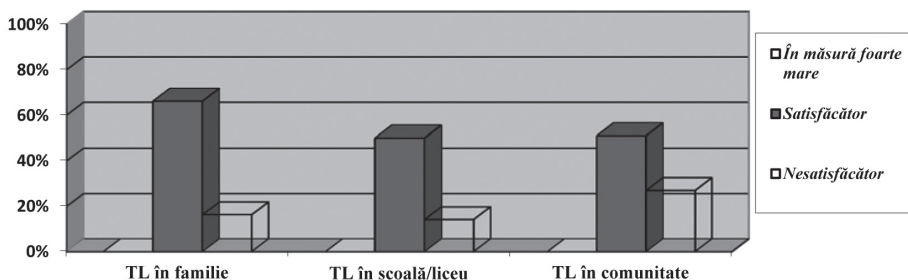

Figura 3.4. Participarea elevilor la activități pe interese în timpul liber din cadrul familiei, școlii /liceului și comunității

La răspunsurile cu calificativul *nesatisfăcător* de la 29% - 0%, au fost obținute date ne semnificative privind interesele elevilor în valoare medie de 16,4%. De ex., pentru criteriul nr. 1 s-au obținut unele date simetrice: 27,8% (37 elevi) citesc (în familie) și optează pentru a organiza întâlniri cu personalități din domeniul științei, tehnicii, culturii etc. (în școală/liceu), de asemenea, 27% (36 elevi) participă la manifestări cultural-educative în biblioteci, muzee, cluburi/ case ale tineretului și la emisiuni radio și TV din cadrul *comunității*. Tot în cadrul acestui criteriu s-a constatat că 22,5% (30 elevi) participă la decade ale obiectelor, debateri publice etc. *în școală /liceu*. La această analiză s-a constatat o descreștere în ceea ce privește criteriul nr. 2, activități de menaj, 18% (24 elevi) și jocul 16,5% (22 elevi) în *familie*, de asemenea, mai puțin este accentuat forumul educațional 12% (16 elevi) din școală/liceu. La criteriul nr. 3 doar 6,7% (9 elevi) s-au arătat interesați de conferințe științifico-practice în școală /liceu și alte ocupații/interese, ceea ce constituie doar 3% (4 elevi) în familie și 2,2% (3 elevi) *în școală/liceu*. La acest calificativ (*nesatisfăcător*) nu s-au depistat opțiuni de interese ale elevilor pentru compartimentul *TL în comunitate*.

În fond, elevii liceeni participă la diverse activități pe interese organizate în perioada timpului lor liber din cadrul familiei, școlii/liceului și comunității (a se vedea figura 3.4) Totuși, s-a constatat că pentru calificativul *în măsură foarte mare* nu a fost înregistrată nici o activitate de interes, cei mai mulți dintre elevii liceeni optând pentru calificativul *satisfăcător*. Considerăm că datele obținute din investigația dată ne direcționează să elaborăm sugestii de conținuturi/teme cross-curriculare pentru activitatea educativă de ETL astfel încât să crească interesul elevilor din învățământul liceal pentru activitățile din TL.

Etapa a II-a a experimentului de constatare a vizat identificarea *valorilor educaționale importante ale liceeanului* în timpul școlar-extrașcolar-liber. La această etapă a fost aplicat un alt instrument complementar cercetării *fișa axiologică* (a se vedea *anexa 5*), la care au răspuns 150 de elevi liceeni (75 de la LT „Lulia Hasdeu” și 75 de la LT Hîrtopol Mic). Rezultatele etapei a II-a au fost analizate în baza a doi itemi, care au vizat:

- *itemul 1* – elevii au ierarhizat valorile după importanța (+) și neimportanța (-) lor vizavi de timpul educațional: școlar-extrașcolar-liber. În baza rezultatelor obținute, s-a conturat lista propriilor valori ale elevului liceean;
- *itemul 2* – elevii au selectat acele valori importante marcate cu „+” și au realizat un clasament de 5 al propriului subsistem de valori educaționale, plasate în ordinea prioritara din casetele specificate în fișă. Clasamentul de la 1 la 5 prezintă percepția elevului liceean în rol de evaluator al propriului subsistem de valori educative din timpul său școlar-extrașcolar-liber.

În urma prelucrării statistice, rezultatele au fost sistematizate (a se vedea *anexa 14*) ceea ce reprezintă distribuirea valorilor educaționale stabilite în ordinea priorităților elevilor din timpul lor școlar-extrașcolar-liber. Cele mai relevante clase de valori ale elevilor sunt apreciate după gradul de importanță în perioada timpului educațional (a se vedea *tabelul 3.2*).

Tabelul 3.2. Clase de valori ale elevului apreciate după gradul de importanță în perioada timpului educațional

Clasamentul	a) Pe I plan		b) Pe al II-lea plan		c) Alte valori % (cantitatea)	Total elevi (100%)
	nr. valorii	% (cantitatea)	nr. valorii	% (cantitatea)		
Valori morale						
1	<i>Adevărul</i>	63,1% (89)	<i>Binele</i>	5,7% (8)	31,2% (44)	141
2	<i>Dragostea</i>	26,8% (38)	<i>Binele</i>	11,9% (17)	61,3% (87)	142
3	<i>Omenia</i>	20,3% (28)	<i>Respectul</i>	12,3% (17)	67,4% (93)	138
4	<i>Respectul</i>	55,6% (79)	<i>Înțelepciunea</i>	14,1% (20)	30,3% (43)	142
5	<i>Hărnicia</i>	33,5% (48)	<i>Politețea</i>	15,4% (22)	51,1% (73)	143
Valori sociale						
1	<i>Educația</i>	70,1% (101)	<i>Egalitatea</i>	7% (10)	22,9% (33)	144
2	<i>Egalitatea</i>	38,9% (56)	<i>Libertatea</i>	19,5% (28)	41,6% (60)	144
3	<i>Prietenia</i>	16,1% (23)	<i>Responsabilitatea</i>	18,8% (27)	65,1% (93)	143
4	<i>Libertatea</i>	25,3% (36)	<i>Prietenia</i>	28,9% (41)	45,8% (65)	142
5	<i>Timpul liber</i>	22,3% (31)	<i>Curajul</i>	26,6% (37)	51,1% (71)	139

Clasa- mentul	a) Pe I plan		b) Pe al II-lea plan		c) Alte valori	Total elevi (100%)
	nr. valorii	% (cantitatea)	nr. valorii	% (cantitatea)	% (cantitatea)	
Valori psihofizice						
1	<i>Sănătatea mentală</i>	42,1% (61)	<i>Echilibrul psihofizic</i>	26,8% (39)	31,1% (45)	145
2	<i>Frumusețea fizică</i>	31,7% (46)	<i>Îndemnarea</i>	21,4% (31)	46,9% (68)	145
3	<i>Igiena personală</i>	21,9% (32)	<i>Menținerea corpului</i>	23,3% (34)	54,8% (80)	146
4	<i>Alimentația corectă</i>	25,5% (36)	<i>Spiritul de echipă</i>	18,4% (26)	56,1% (79)	141
5	<i>Somnul și odihna</i>	30,2% (43)	<i>Spiritul de inițiativă</i>	19,1% (27)	50,7% (72)	142
Valori estetice						
1	<i>Frumosul</i>	57,9% (85)	<i>Originalitatea</i>	15,6% (23)	26,5% (39)	147
2	<i>Originalitatea</i>	28,7% (42)	<i>Comicul</i>	15,8% (23)	55,5% (81)	146
3	<i>Libertatea de creație</i>	28,5% (42)	<i>Arta pentru viață</i>	19,1% (28)	52,4% (77)	147
4	<i>Stilul individual</i>	29,2% (40)	<i>Sensibilitatea</i>	19,7% (27)	51,1% (70)	137
5	<i>Gândirea estetică</i>	21,5% (29)	<i>Libertatea de creație</i>	23,7% (32)	54,8% (74)	135
Valori curriculare/ competențe						
1	<i>Competențe de învățare/ a învăța să înveți</i>	66,4% (95)	<i>Comunicarea în limba maternă</i>	20,3% (29)	13,3% (19)	143
2	<i>Comunicarea în limba maternă</i>	45% (64)	<i>Comunicarea într-o limbă străină</i>	27,5% (39)	27,5% (39)	142
3	<i>Comunicarea într-o limbă străină</i>	27,5% (39)	<i>Autocu- noaștere și autorealizare</i>	20,4% (29)	52,1% (74)	142
4	<i>Competențe culturale, intercult.</i>	21,7% (29)	<i>Autocu- noaștere și autorealizare</i>	20,1% (27)	58,2% (78)	134
5	<i>Competența de a gestiona TL</i>	48,1% (65)	<i>Competențe antrepreno- riale</i>	14,1% (19)	37,8% (51)	135

Gradul de importanță al valorilor educaționale ale elevilor a fost stabilit în baza colectării datelor statistice obținute în baza chestionării. În urma analizei rezultatelor, s-au constatat trei criterii de apreciere a valorilor (*a.* pe I plan, *b.* pe al II-lea plan, *c.* alte valori):

- a) *pe I plan* perceput de către elevi se situează valorile reprezentative cu o cantitate mai înaltă din distribuția valorilor plasate în clasamentul 1, 2, 3, 4, 5;
- b) *pe al II-lea plan* perceput de către elevi se situează valorile reprezentative cu o cantitate medie din distribuția valorilor plasate în clasament.
- c) *pe al III-lea plan* se plasează celelalte valori care au un șir de numere reale repetate și cu un coeficient scăzut de apreciere generală a elevilor observate din clasament.

Rezultatele demonstrează că liceenii sunt capabili să-și construiască propriul sistem de valori educaționale (a se vedea *tabelul 3.2*), acestea putând fi distribuite pe o axă de 5 clasamente, după cele trei criterii (*a, b, c*), după cum urmează:

- **valori morale:** în clasamentul 1: a) Adevărul; b) Binele; c) alte valori (a.v.);
în clasamentul 2: a) Dragostea; b) Binele; c) a.v.;
în clasamentul 3: a) Omenia; b) Respectul; c) a.v.;
în clasamentul 4: a) Respectul; b) Înțelepciunea; c) a.v.;
în clasamentul 5: a) Hărnicia; b) Politețea; c) a.v.;
- **valori sociale:** în clasamentul 1: a) Educația; b) Egalitatea; c) a.v.;
în clasamentul 2: a) Egalitatea; b) Libertatea; c) a.v.;
în clasamentul 3: a) Prietenia; b) Responsabilitatea; c) a.v.;
în clasamentul 4: a) Libertatea; b) Prietenia; c) a.v.;
în clasamentul 5: a) Timpul liber; b) Curajul; c) a.v.;
- **valori psihofizice:** în clasamentul 1: a) Sănătatea mentală; b) Echilibrul psihofizic; c) a.v.;
în clasamentul 2: a) Frumusețea fizică; b) Îndemnarea; c) a.v.;
în clasamentul 3: a) Igiena personală; b) Menținerea corpului; c) a.v.;
în clasamentul 4: a) Alimentația corectă; b) Spiritul de echipă; c) a.v.;
în clasamentul 5: a) Somnul și odihna; b) Spiritul de inițiativă; c) a.v.;
- **valori estetice:** în clasamentul 1: a) Frumosul; b) Originalitatea; c) a.v.;
în clasamentul 2: a) Originalitatea; b) Comicul; c) a.v.;
în clasamentul 3: a) Libertatea de creație; b) Arta pentru viață; c) a.v.;
în clasamentul 4: a) Libertatea de creație; b) Sensibilitatea; c) a.v.;
în clasamentul 5: a) Gândirea estetică; b) Libertatea de creație; c) a.v.;
- **valori curriculare/competențe:** în clasamentul 1: a) Competențe de învățare/a învăța să înveți; b) Comunicarea în limba maternă; c) a.v.; în clasamentul 2: a) Comunicarea în limba maternă; b) Comunicarea într-o limbă străină; c) a.v.; în clasamentul 3: a) Comunicarea într-o limbă străină; b) Autocunoaștere și autorealizare; c) a.v.; în clasamentul 4: a) Competențe culturale; b) Autocunoaștere și autorealizare; c) a.v.; în clasamentul 5: a) Competența de a gestiona TL; b) Competențe antreprenoriale; c) a.v.

Valorile selectate de elevii liceeni prin intermediul fișei axiologice și prezentate de mai sus, le considerăm *valori predominante și indispensabile adolescentului*, deci **valori necesare de promovate și prin ETL la nivelul învățământului liceal**.

Tabelul 3.3. Datele comparative ale experimentului de constatare a EE și EC

<i>Indicii de valoare A, B ai itemilor din Chestionar (Anexa 5)</i>										
		1	2	3	4	5	6	7	M ± m	Nivel de perform.
EE	A (%)	58 (78%)	67 (89%)	67 (89%)	46 (61%)	47 (63%)	64 (85%)	66 (88%)	59,2% ± 2,7%	II
	B (%)	17 (22%)	8 (11%)	8 (11%)	29 (39%)	28 (37%)	11 (15%)	9 (12%)		
	75 de elevi – 100%									
EC	A (%)	56 (75%)	66 (88%)	68 (90%)	48 (64%)	46 (62%)	66 (88%)	67 (89%)	59,5% ± 2,9%	II
	B (%)	19 (25%)	9 (12%)	7 (10%)	27 (36%)	29 (38%)	9 (12%)	8 (11%)		
	75 de elevi – 100%									

Rezultatele investigate pe eșantioane, experimental (EE) și cel de control (EC), reprezintă sensibilizarea opiniei pedagogice asupra necesității ETL în învățământul liceal. Totodată, datele expuse în *tabelul 3.3* în procente (%), oferă o analiză a itemilor din chestionarul elevilor (a se vedea *anexa 4*) la I etapă de constatare pe EE și EC, privind diagnosticarea nivelului de manifestare atitudinală a liceenilor în raport cu percepția timpului liber și necesitatea implementării ETL în liceu.

Observăm din punctul de vedere al pedagogiei axiologice cum valorile medii ($M \pm m$) pun în evidență echilibrul valorilor individuale ale ambelor eșantioane de elevi (a se vedea *tabelul 3.3*), care la etapa de constatare se află la **nivelul II** al dezvoltării atitudinii liceenilor în raport cu percepția TL și necesitatea ETL în învățământul școlar/liceal.

Tabelul 3.4. Valorile medii privind necesitatea implementării ETL în procesul educațional la treapta liceală de învățământ (experimentul de constatare)

Indicii	Eșantionul experimental (EE) $n_1=75$		Eșantionul de control (EC) $n_2=75$	
	Min.-max.	M ± m	Min. – max.	M ± m
A	46 - 67	59,2% ± 2,7%	46 - 68	59,5% ± 2,9%
B	8 - 29	15,7% ± 2,7%	7 - 29	15,4% ± 2,9%

Așadar, necesitatea implementării ETL în procesul educațional la treapta liceală de învățământ este confirmată prin analiza rezultatelor de constatare (a se vedea *tabelul 3.4*).

Totodată, prin *fișa axiologică* (a se vedea *anexa 5*), au fost stabilite cele mai frecvente valori conștientizate de către elevii liceeni din timpul școlar-extrașcolar-liber, din care s-a dedus gradul de importanță a celor mai relevante valori ale liceeanului:

- **valori morale:** *Adevărul, Dragostea, Omenia, Respectul, Hărnicia;*
- **valori sociale:** *Educația, Egalitatea, Prietenia, Responsabilitatea, Libertatea, Timpul liber, Încrederea;*
- **valori psihofizice:** *Sănătatea mentală, Frumusețea fizică, Igiena personală, Alimentația corectă, Somnul și odihna;*
- **valori estetice:** *Frumosul, Originalitatea, Libertatea de creație, Stilul individual, Gândirea estetică;*
- **valori curriculare/competențe:** *Competențe de învățare/a învăța să înveți, Comunicarea în limba maternă, Comunicarea într-o limbă străină, Competențe culturale, interculturalitate, Competența de a dispune și a gestiona TL.*

Identificarea celor mai frecvente valori ale liceeanului a condus la *dezvoltarea conceptului de ETL din perspectivă axiologică* și a determinat elaborarea Modelului pedagogic și curriculumul de ETL în vederea implementării acestora în procesul instructiv/educativ organizat în etapa experimentului de formare a CGVTL.

Sintetizând rezultatele experimentului de constatare, putem formula următoarele concluzii.

1. La nivelul elevilor și profesorilor, *necesitatea ETL* a fost determinată astfel:
 - ETL este percepută ca o educație necesară la treapta liceală de învățământ;
 - conceptul de TL este perceput destul de vag în ansamblul structurilor conceptuale științifice;
 - TL, în mare, pentru elevi nu reprezintă o zonă de conflict, însă, în opinia profesorilor, elevii în TL sunt predispuși spre situații comportamentale de risc;
 - există un grad înalt de interes pentru planificarea petrecerii TL ca mediu în formarea-dezvoltarea liceeanului;
 - în ceea ce privește modalitățile de realizare a ETL în liceu, profesorii și elevii optează pentru două posibilități: *infuzarea* acestei educații în cadrul curriculumului de dirigenție și elaborarea unui curriculum optional;
 - de asemenea, au fost atestate considerații afirmative vizavi de interesele comune ale liceeanului privind organizarea și petrecerea TL din cadrul parteneriatului educațional: familie, școală, comunitate în formarea unei competențe-cheie /transversale: *CGVTL* – drept finalitate a ETL în cadrul învățământului liceal.

2. În baza opiniei elevilor, a fost identificată scara de *valori ale liceeanului* (după 5 clasamente de valori) ce trebuie achiziționate în timpul școlar-extrașcolar-liber, în care:
- valorile selectate ca *necesare* liceenilor sunt adiacente conceptualizării ETL la treapta liceală de învățământ;
 - valoarea socială a TL este percepută/conștientizată pe *I plan* în clasamentul 5, de către liceean ceea ce semnifică importanța TL în formarea-dezvoltarea personalității adolescentului;
 - CGVTL este percepută, de asemenea ca o valoare educațională în clasamentul 5 pe *I plan*, ceea ce reprezintă un interes pedagogic în formarea-dezvoltarea personalității liceeanului.

În baza rezultatelor și concluziilor formulate la etapa diagnosticării/constatării, a fost proiectată *metodologia de realizare a ETL* în cadrul experimentului de formare.

3.3. Formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevii liceeni

Metodologia ***experimentului de formare*** a presupus crearea unor *condiții și oportunități de realizare a ETL*, printr-un complex de intervenții pedagogice, elaborat în baza datelor parvenite din experimentul de constatare și s-a desfășurat în două etape, care au vizat:

Etapa I → ***formarea cadrelor didactice***: pentru profesorii de la instituțiile de învățământ liceal au fost elaborate: *programa training-ului pedagogic de ETL*, *Modelul pedagogic al ETL* privind proiectarea și realizarea acestei dimensiuni educaționale la treapta liceală de învățământ, de asemenea *Curriculumul de ETL* (curs opțional); *un suport tematic de ETL*; *fișa cadrului didactic* pentru autoapreciere/autoevaluare a realizării training-ului privind ETL;

Etapa a II-a → ***formarea liceenilor***: pentru elevii din eșantionul experimental a fost aplicat *Curriculumul de ETL*, care a fost dezvoltat printr-un *sistem de lecții/activități proiectate pentru implementarea ETL în învățământul liceal și Caietul liceeanului „Bune practici de proiectare și gestionare rațională a timpului meu liber”* însoțit de *fișa elevului* pentru autoaprecierea /autoevaluarea activităților la ETL.

Etapa I a experimentului de formare a vizat *formarea cadrelor didactice* și s-a constituit prin desfășurarea *unui training pedagogic* de inițiere în proiectarea și realizarea *educației pentru timpul liber* în formarea CGVTL la liceeni.

La programul training-ului pedagogic (a se vedea *tabelul 3.7* și *anexele 8; 9*) au fost antrenați 20 de profesori de la LT „Iulia Hasdeu” din Chișinău, LT din Hîrtopul Mic, Criuleni în vederea pregătirii lor pentru implementarea ETL ca un curs opțional prin realizarea activităților de tip integrator (cross-curricular).

Tematica training-ului pedagogic a fost intitulat „**Originalitatea educației pentru timpul liber în mediul pedagogic**”, al cărui scop de realizare s-a concretizat prin:

Obiective-cadru ale trainingului pedagogic de ETL:

1. Cultivarea unei viziuni de ansamblu privind conceptul de ETL. Cunoașterea valorii de TL în educație.
2. Familiarizarea cu aspecte de modelizare metodologică a ETL pentru formarea și evaluarea CGVTL la elevi.
3. Proiectarea pedagogică a ETL integralizată în cadrul disciplinelor școlare.
4. Valorificarea activității de ETL la intersecția dintre educația formală, non-formală, informală.

Timpul pedagogic necesar pentru organizarea stagiului de formare: au fost planificate 10 (zece) ședințe, a câte o oră academică.

Durata unei ședințe de formare a variat în funcție de:

- ✓ complexitatea subiectului ETL tratat la nivel de învățământ liceal;
- ✓ aptitudinile de bază și experiența anterioară ale profesorilor participanți;
- ✓ capacitatea profesorilor participanți de a reține informațiile difuzate la trainingul pedagogic de ETL.

Organizarea conținutului training-ului pedagogic de ETL a fost mai ușor de gestionat după repartizarea a 5 (cinci) module în 5 (cinci) ședințe de formare a profesorilor din cadrul învățământului liceal, respectând *cerințele pedagogice*, cercetătorul V.A.Păuș recomandă ca fiecare modul propus pentru realizare, să permită formatorului să controleze utilizarea timpului și să stabilească obiectivele ce vor trebui evaluate, și totodată sugerează elaborarea unui *plan al cursului* [149, p. 238].

Tabelul 3.5. Training-ul pedagogic de implementare a ETL în învățământul liceal

Obiective	Activitatea formatorului de ETL	Activitatea cadrului didactic la trainingul pedagogic de ETL
1.1 Inițierea și aprofundarea cunoștințelor despre TL și ETL.	SUBIECTUL 1: Dimensiunea conceptual-valorică a ETL: definirea conceptului de TL și ETL, funcții, conținuturi, finalități. 2 ore academice	1. Aplicarea conceptului de ETL. 2. Elaborarea unei hărți conceptuale despre ETL. 3. Lucrul cu Fișa axiologică (anexa 5). 4. Argumente Pro și Contra privind TL ca valoare necesară educației elevilor. 5. Lucrul meditativ privind valoarea de TL al elevului în sistemul educațional.
1.2 Dezvoltarea unei percepții conceptuale privind importanța valorii de TL în educație.		

<p>2.1 Identificarea unei modalități de proiectare a ETL în școală / liceu.</p> <p>2.2 Analiza mecanismului de implementare și a Modelului pedagogic al ETL la treapta liceală de învățământ.</p>	<p>SUBIECTUL 2: <i>Mecanismul de implementare a managementului ETL în procesul de învățământ, Modelul pedagogic al ETL integralizat axiologic în cadrul activităților școlare / liceale.</i> 2 ore academice</p>	<p>1. Predarea materiei noi: ETL la interferența educației formale, non-formale, informale.</p> <p>a) Educație, învățarea pe tot parcursul vieții;</p> <p>b) Activitatea curriculară și extracurriculară – extensie axiologică a ETL pe tot parcursul vieții.</p> <p>2. Prezentarea și explicarea Modelului pedagogic al ETL.</p> <p>1. Schițarea unui plan al activității. Realizarea unor notițe relevante pentru practica pedagogică.</p> <p>2. Vizualizarea în PowerPoint a Modelului pedagogic al ETL.</p> <p>Analiza grafică a componentelor din Model. Discuția în plen în baza analizei Modelului pedagogic al ETL conceput pentru învățământul liceal.</p>
<p>3.1 Stabilirea principiilor și condițiilor de implementare a dimensiunii ETL în școală / liceu.</p> <p>3.2 Dezvoltarea unei opinii pedagogice privind implementarea dimensiunii ETL în școală / liceu.</p>	<p>SUBIECTUL 3: <i>Metodologia formării competenței: CGVTL; principii și condiții de implementare a dimensiunii ETL în școală / liceu. Nivele de evaluare a CGVTL.</i> 2 ore academice</p>	<p>1. Abordarea principiilor și condițiilor de implementare a dimensiunii ETL în școală / liceu.</p> <p>2. Taxonomia competențelor de ETL și nivelele de evaluare a CGVTL în contextul învățământului liceal</p> <p>3. Ilustrarea instrumentelor de conceptualizare a ETL în învățământul liceal:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Modelul pedagogic al ETL; ✓ Curriculum opțional de ETL; ✓ Proiectarea activității educative a ETL; ✓ Suportul tematic de ETL; ✓ Caietul liceeanului „Bune practici de proiectare și gestionare rațională a timpului meu liber”; ✓ Testul de autoevaluare a elevilor participanți la activitățile de ETL. <p>1. Dispute pedagogice privind această caracterizare.</p> <p>2. Analiza și sinteza grafică a taxonomiei competențelor de ETL.</p> <p>3. Realizarea tehnicii SWOT referitor la metodologia ETL în formarea CGVTL la liceeni.</p>
<p>4.1 Aplicarea modelelor de curriculum ETL centrate pe nevoile elevilor.</p> <p>4.2 Construirea unui program cross-curricular de formarea CGTL cu aspecte de integralizare a ETL și curricula școlară.</p>	<p>SUBIECTUL 4: <i>Curriculum de ETL în școală – instrument de formarea CGVTL cu aspect core-curricular (atât la disciplinele școlare cât și la ora de dirigenție) la nivel de educație formală, nonformală, informală. Proiectarea educativă a ETL.</i> 2 ore academice</p>	<p>1. Modele de curriculum ETL centrate pe nevoile elevilor.</p> <p>2. Prezentarea Curriculumului opțional de ETL, treapta liceală de învățământ.</p> <p>3. Proiectarea activității educative cross-curriculară a ETL în echipa profesional-pedagogică, prin care să apropie performanțele individuale ale fiecărui profesor (de la diferite specializări școlare) la nivelul dorit de integralizare a ETL în școală/ liceu.</p> <p>1. Aplicarea metodei Ciorchinelui privind modele de curriculum ETL în context internațional.</p> <p>2. Analiza noului curriculum de ETL.</p> <p>3. Proiectarea unor situații de învățare cross-curriculară ale ETL centrate pe elevi, prin care să construiască un program de CGTL la liceeni în cadrul curricula școlară.</p>

5.3 Aprecierea ETL în contextul educațional.	SUBIECTUL 5: (Auto)Evaluarea activității trainingului pedagogic de ETL. 2 ore academice	
5.4 Evaluarea și autoevaluarea activității trainingului de ETL.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Reactualizarea conceptualizării ETL în contextul educațional. 2. Oferirea unui instrument de evaluare a cadrului didactic participant la training-ul pedagogic ETL. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Elaborarea unor sugestii și recomandări metodologice privind ETL în contextul educațional. 2. Realizarea metodei de autoevaluarea a trainingului ETL.

Training-ul pedagogic „*Originalitatea educației pentru timpul liber în mediul pedagogic*” realizat în cadrul experimentului de formare a vizat promovarea valorilor ETL prin: achiziționarea unor noi aptitudini de conceptualizare a CGVTL la liceeni, eficacitatea productivă a axiologizării ETL într-un context integralizat educației formale-nonformale-informale în învățământul liceal; obținerea datelor generale despre particularitățile funcționale ale conceptului ETL în învățământul liceal.

Profesorii participanți la training-ul pedagogic de ETL au concluzionat că modalitatea de realizare a ETL în procesul educațional presupune integralizarea pedagogic-constructivistă a conținuturilor ETL, prin organizarea atât a activităților curriculare, cât și a activităților extracurriculare la nivel de educație formală-nonformală-informală. Experiența profesională și cea achiziționată în urma realizării trainingului pedagogic de ETL privind gestionarea rațională a TL al elevilor i-a motivat să proiecteze teme/activități cross-curriculare în cadrul ariilor curriculare ale învățământului liceal, care vizează integralizarea pedagogică a ETL la interferența disciplinelor școlare (a se vedea anexa 9).

A II-a etapă a experimentului de formare s-a desfășurat în lunile octombrie-mai a anului de studii 2011/2012 și a fost destinată liceenilor (75 de elevi din clasele a X-a și a XI-a) de la LT „Julia Hasdeu”, Chișinău, LT din Hîrtopul Mic, Criuleni.

Scopul experimentului de formare a vizat formarea-dezvoltarea CGVTL la liceeni prin învățarea valorificării raționale a TL în cadrul unui sistem de lecții/activități educative de ETL, care să contribuie la conștientizarea valorii TL în dezvoltarea personală.

Obiectivele experimentului de formare sunt prezentate în tabelul 3.1.

În cadrul experimentului de formare s-a urmărit *variabila CGVTL*, drept competență-cheie /transversală a ETL în învățământul liceal, descrisă în capitolul 2 și realizată prin următoarele materiale elaborate de noi și descrise în capitolul 2 al lucrării:

- ✓ *Modelul pedagogic al ETL;*
- ✓ *Curriculum opțional de ETL – suplimentat printr-un sistem de activități didactice la ETL;*
- ✓ *Training-ul pedagogic de ETL;*

- ✓ Un suport tematic de ETL;
- ✓ Caietul liceeanului „Bune practici de proiectare și gestionare rațională a timpului meu liber”.

Etapa a II-a a experimentului de formare, a vizat *formarea liceenilor* și a fost realizată în cadrul *orei de dirigenție* prin proiectarea și realizarea **unui sistem de lecții /activități educative** selectat din *curriculum opțional de ETL* reflectat în Modelul pedagogic al lucrării. Drept model de intervenție pedagogică pentru formarea CGVTL la elevii liceeni a servit *Programul activităților educative privind implementarea ETL* (a se vedea tabelului 3.6).

Tabelului 3.6. Programul activităților educative privind implementarea ETL

Competențe specifice	Elemente de competențe	Conținuturi recomandate (selectate din curriculumul de ETL)	Activități de învățare
I. Dezvoltarea cunoștințelor privind valoarea TL într-un context de agrement			
1	1.A. Formularea judecăților de valoare cu referire la importanța gestionării TL în viața cotidiană. 1.1.A. Identificarea modalităților de petrecere a TL, prin prisma domeniilor de interese, a formelor alternative de culturalizare a personalității.	Activitatea 1 VALOAREA TIMPULUI MEU LIBER DIN FIECARE ZI	<ul style="list-style-type: none"> • Discuție panel: „Valorile mele”. • Harta conceptuală: „Timpul liber al elevului”. • Discuție ghidată. • Jurnalul reflexiv.
II. Formarea abilităților de organizare rațională a timpului liber			
1	1.1.C. Explorarea oportunităților de alegere a activităților din TL. 1.1.B. Aplicarea demersurilor de promovare a importanței utilizării raționale a TL.	Activitatea 2 PROACTIVITATEA DE GESTIONARE A TIMPULUI LIBER PERSONAL	<ul style="list-style-type: none"> • Comentați expresiile și citatul! • Lucrurile importante / neimportante și urgente / neurgente din TL. • Discuția-panel. • Jurnalul reflexiv.
III. Autodeterminarea elevului în alegerea activităților în timpul liber			
1, 2	1.1.C.1. Cultivarea identității personale, interesului, sentimentului de cultura TL. 2.C. Prognostizarea eventualelor avantaje și riscuri privind activitățile din TL.	Activitatea 3 RESPONSABILIZAREA ADOLESCENTULUI ÎN PETRECEREA TIMPULUI LIBER	<ul style="list-style-type: none"> • Cunoaște-te pe tine însuși! • Programul săptămânal. • Bulgărele de zăpadă. • Jurnalul reflexiv.

IV. Formarea aptitudinilor de interacțiune socială în timpul liber			
1, 2	<p>1.1.A. Identificarea modalităților de consumare a TL, prin prisma domeniilor de interes, a formelor alternative de culturalizare a personalității.</p> <p>2.A. Stabilirea și organizarea unor mijloace educative de petrecere a TL în context formal, nonformal, informal.</p> <p>2.C.1. Integrarea atitudinală / motivațională / afectivă în aprecierea TL ca factor de cultură.</p>	<p>Activitatea 4 EU, TU ȘI NOI – PRIETENI ÎN PETRECEREA TIMPULUI LIBER</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cercul „Complementelor”. • Masa rotundă. • Turul galeriei: „O hartă despre prietenia din timpul liber” . • Jurnalul reflexiv.
V. Utilizarea eficientă a resurselor de dezvoltare personală în timpul liber			
2, 3	<p>2.C. Prognozarea eventualelor avantaje și riscuri privind activitățile din TL.</p> <p>3.B. Analiza stilurilor de viață în baza culturii de sănătate și expresivitate în TL.</p>	<p>Activitatea 5 SĂNĂTATEA – UN DAR DE NEUITAT ÎN TIMPUL MEU LIBER</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Braintorming-ul. • Mozaic. • „Cum să-mi administrez timpul meu în situații de risc?” • Jurnalul reflexiv.
VI. Participarea în activitățile de recreere			
2, 3	<p>2.A. Stabilirea și organizarea unor mijloace educative de petrecere a TL în context formal, nonformal, informal.</p> <p>2.C.1. Integrarea atitudinală / motivațională / afectivă în aprecierea TL ca factor de cultură.</p> <p>3.C. Planificarea unor acțiuni de gestionare a TL cu destinație pe tot parcursul vieții.</p>	<p>Activitatea 6 TIMPUL LIBER – ORIZONT CULTURAL AL DEZVOLTĂRII OMULUI PE TOT PARCURSUL VIEȚII</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 x 3 x 3 • Mini-prelegerea. • GPP. • Comentați citatul! • Jurnalul reflexiv.
VII. Dezvoltarea abilităților de luare a deciziei cu privire la consumarea timpului liber			
2, 3	<p>2.B. Analiza independentă a valorii de TL ca resursă educativă.</p> <p>3.A. Elaborarea unui proiect de gestionare a TL personal pentru un stil sănătos de viață.</p>	<p>Activitatea 7 A FI CONȘTIENT DE TINE ÎN TIMPUL LIBER</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Graffiti. • Argumente migratoare • Discuția-panel. • Jurnalul reflexiv.
VIII. Autoevaluarea elevului privind nivelul de formare a CGVTL			
1, 2, 3	<p>1.C.1. Aprecieri conștientizării /perceperii valorii de TL în sistemul de valori personale.</p> <p>2.C.1. Integrarea atitudinală / motivațională / afectivă în aprecierea TL ca factor de cultură.</p> <p>3.C.1. Evaluarea dimensiunii de TL în sistemul de valori personale; evaluarea activității de petrecere TL a propriei persoane și a colegilor.</p>	<p>Activitatea de (auto)evaluare EU ȘI TIMPUL MEU LIBER</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Eseu. • Test de autoevaluare. • Discuții libere: concluzii, sugestii.

Programul de formare a CGVTL prin *Curriculumul de ETL* a fost elaborat în baza metodologiei de realizare a ETL și a vizat proiectarea unui *sistem de „șapte lecții constructiviste”*. La activitățile de formare au fost implicați profesorii-diriginți, psihologi școlari – în calitate de asistenți pedagogi și formatorul de ETL.

Programul activităților formative a constat în implementarea unor modalități de acțiune considerate a avea eficiență în dezvoltarea CGVTL a elevilor din eșantionul experimental.

Metodologia activităților de ETL s-a axat pe învățarea prin cooperare, care presupune:

- participarea activă a elevilor;
- formatorul sau profesorul-diriginte poate deveni elevi și elevii pot deveni profesori;
- fiecare liceean participant este respectat;
- proiectele și întrebările prezintă interes și totodată situații de provocare pentru elevi;
- este solicitată diversitatea de opinii și toate contribuțiile sunt considerate valoroase;
- elevii își dezvoltă abilitățile de soluționare a conflictelor;
- cunoștințele și experiența anterioară ale elevilor sunt valorificate;
- obiectivele activității sunt bine definite și ghidează activitatea grupurilor de elevi;
- diverse instrumente de cercetare, material, informații sunt la dispoziția elevilor;
- elevii investesc în propria lor învățare, care va contribui nemijlocit situațiilor din timpul liber [55, p. 5].

În cadrul programului formativ de ETL a fost utilizat un ansamblu de metode, tehnici și instrumente de autoevaluare și evaluarea procesului instructiv/educativ la ETL:

- ✓ *Instrumente de stimulare a creativității elevului*, ce vizează *evaluarea formativă* cu sarcini de grup și individuale ale elevilor, descrise în proiectarea activității (a se vedea *anexa 7*).
- ✓ *Jurnalul de performanță al elevului*/ Fișa individuală, ce reflectă sinteza cunoștințelor, abilităților/capacităților, atitudinilor formate prin ETL și care conține elemente de exersare individuală a fiecărui liceean după fiecare activitate educativă (a se vedea *anexa 7*).
- ✓ *Eseul* – o prezentare eseistică individuală a fiecărui elev, cerințele căruia sunt elaborate în una din fișele elevului, vizează *evaluarea finală* a activităților educative de ETL.
- ✓ *Test de autoevaluare a elevului*, care permite înregistrarea progresului elevului în baza *resurselor CGVTL* (a se vedea *tabelul 3.7*) prin participarea activă la activitățile de ETL integrate în cadrul orei de dirigenție, realizată la *evaluarea finală*.

Tabelul 3.7. Resursele competenței de gestionare valorică a timpului liber

Resursele CGVTL	Indicatori de performanță pentru măsurarea progreselor înregistrate de liceeni în atingerea CGVTL		
	1. Competența de informare	2. Competența de luare a deciziei	3. Competența de autodezvoltare
A. Cunoștințe	1. Definierea noțiunii de timp liber, timp școlar-extrașcolar. 1.1 Identificarea modalităților de consumare și organizare a TL.	2. Deducerea noțiunii de luare a deciziei. 2.1 Enumerarea componentelor necesare a unei decizii de dezvoltare personală în/pentru TL.	3. Evidențierea necesităților de realizare a unui proiect de gestionare rațională a TL personal.
B. Abilități	1. Analiza acțiunii intra-interpersonale în alegerea utilizării raționale a TL. 1.1 Descrierea importanței utilizării raționale a TL.	2. Stabilirea priorităților personale în baza „unui tablou cu valori” ale TL prin prisma luării de decizie.	3. Aplicarea modalităților de organizare rațională a TL pentru un stil sănătos de viață.
C. Atitudini: Experiențe	1. Formularea ideilor de aplicarea unui proiect individual de gestionare rațională a TL. 1.1 Comparare posibilităților personale necesare cu oportunitățile sociale de alegere a activităților de TL.	2. Proiectarea acțiunii alternative în situații de divertisment.	3. Argumentarea rolului motivării acțiunii personale necesare de organizarea rațională a TL cu destinație pe tot parcursul vieții.
C.1. Atitudini: Valorificări	1. Motivarea importanței sentimentului privind cultura TL. 1.1 Argumentarea acțiunilor necesare de cultivarea valorii de TL.	2. Motivarea modalităților de implementare a acțiunilor de gestionare rațională a TL.	3. Aprecierea necesității valorii de TL prin elaborarea unui sistem prioritar de valori personale /sociale destinate personalității pe tot parcursul vieții.

Resursele CGVTL sunt axate pe cunoștințe/înțelegere (A); abilități/capacități (B); atitudini (C, C.1): experiențe și valorificări ale elevului în organizarea, gestionarea, consumarea rațională a TL, care facilitează realizarea activității integrate de ETL, fie în cadrul orei/activității educative de dirigiență, fie în activități extra-curriculare și extrașcolare într-un context formal-nonformal-informal, cu destinderea acestuia în învățarea pe tot parcursul vieții a personalității umane.

Programul permite instituirea unui cadru motivațional adecvat obținerii performanței elevului, care este o condiție în formarea CGVTL: „un elev motivat

va persevera mai mult, va utiliza strategii de învățare adecvate care îi va influența performanța” [127, p. 81].

Realizarea programului de activități ETL, prin aplicarea cadrului ERRE a presupus o integralizare pedagogică a formelor de educație: formală-nonformală-informală direcționate spre atingerea finalității – *formarea CGVTL la elevii liceeni*.

În cadrul experimentului de formare au fost achiziționate **produsele elevilor**, care au fost sintetizate rezumativ în descrierea *activităților de ETL la ora de dirigenție* prin evidențierea unor probleme și succese semnificative legate de prezența sau lipsa experienței de gestionare a valorii de TL.

Sistemul de activități educative privind formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber

• ACTIVITATEA 1: Valoarea timpului meu liber din fiecare zi

La activitatea de ETL ne-am propus scopul de a ilustra dimensiunea valorică a TL prin abordarea relației cu valorile, cunoștințele, interesele, abilitățile elevilor în vederea eficientizării acestui spațiu de timp și a perfecționării stilului de viață.

Instrumentele activității educative utilizate în cadrul acestei activități de ETL le-au permis elevilor liceeni construirea treptelor de (auto)conștientizare/percepere a valorii de TL.

În cadrul evocării, a fost utilizată tehnica *Discuția panel*: „*Valorile mele*” adaptată după A. Băban [14, p. 274], care a permis o comunicare deschisă între formatorul /profesorul-diriginte cu elevii și viceversa în baza unor întrebări exersate din chestionarul-aplicație „*Valorile și virtuțile personalității*” [71].

În procesul realizării sensului s-au utilizat *Harta conceptuală*: „*TL al elevului*” și *Discuția ghidată în pereche* – o tehnică de eficientizare a importanței autocunoașterii liceeanului prin intermediul discuției cu colegul său despre valorile TL. Elevii s-au arătat foarte interesați de discuția lor în pereche la realizarea sarcinii didactice: *Rolul clubului pe interese din școala vieții liceeanului*.

La etapa de reflecție, liceenii au sintetizat valorile TL personal achiziționate prin valorile disciplinelor școlare cu ajutorul celor „șase trepte de discuție pentru valorizarea TL”, adaptate după C. Cucuș [62, p. 68-69].

La finalul activității elevii au fost solicitați, pentru eficientizarea stilului lor de viață din fiecare zi, inclusiv și în timpul lor liber, să completeze o pagină din *Jurnalul de performanță*. Pagina de jurnal a fost solicitată din partea formatorului / profesorului-diriginte, cu indicația s-o completeze în timpul lor liber ea conține elemente de exersare individuală, de ex.: *În opinia mea timpul liber este...* (continuați gândul prin 1-2 idei) și să elaboreze *un decalog al stilului de viață personal*.

• ACTIVITATEA 2: ProActivitatea de gestionare a timpului liber personal

Scopul acestei activități a fost formarea unor deprinderi de proiectare și luare de decizie asupra propriului program al liceeanului. În cadrul activității au fost utilizate următoarele instrumente educative după etapele ERRE [26]: evocarea –

Comentarea expresiilor: Învăț să stăpânesc timpul! Ușor sau mai puțin îmi gestionez timpul! și a citatului după autorul Kierkegaard „Lucrul cel mai formidabil dăruit omului este alegerea, libertatea de a alege” [173, p. 530-534].

Întrucât timpul nu poate fi stocat, schimbat, cumpărat, vândut, ci doar folosit, în cadrul activităților de aplicare în practica școlară /liceală a abilităților manageriale în timp optim și în condiții semnificative specifice de *urgență/importanță*, instrumentul de lucru oferit liceenilor la etapa de realizare a sensului a fost aplicată tehnica *Lucrurile importante/neimportante și urgente/neurgente din TL* sub deviza generică: *a se acorda prioritate priorităților în TL* [49].

Etapa de reflecție a activității s-a realizat prin *Discuția-panel*, prin prezentarea unui mini-text pe poster, unde elevii au reflectat asupra expresiilor evidențiate, precum: *Fiți atenți cu timpul, în deosebi cu ziua de azi. Așa de importantă este o zi! Puțin timp petrecut, dar bine.*

La finalul acestei activități de extensie a fost propus elevilor să completeze în mod individual o pagină din *Jurnalul de performanță*, ținând cont de proiectarea și luarea deciziei asupra propriului program din timpul lor liber. Drept rezultate ale liceenilor, prezentăm în continuare câteva spicuiuri din reflecțiile elevilor, care au fost sistematizate prin două aspecte.

a) *Societatea noastră are nevoie de promovarea culturii timpului liber:*

E.1 „... e nevoie de a frecventa bibliotecile publice, deoarece astfel ne dezvoltăm intelectul, comunicăm cultural, gândim rațional.”

E.2 „... dar, pentru a petrece TL e nevoie de a fi micșorate orele de muncă, pentru a fi mai mult TL împreună cu familia și să mergem la muzeu, la plimbări în parc etc.”

E.4 „... dacă oamenii ar avea un număr redus de ore la muncă, ei s-ar ocupa de mai multe lucruri interesante: sport, turism, dezvoltare de intelect.”

E.25 „... TL reprezintă un factor important în dezvoltarea noastră ca personalitate, de aceea ocupă un loc primordial în destinderea și distracția noastră, și totodată ne influențează pozitiv.”

b) *Importanța gestionării timpului liber al liceeanului:*

E.1 „... este important să ne asumăm responsabilitatea totală în ceea ce privește gestionarea TL trebuie să atragem tineretul în planificarea eficientă a timpului, este necesar să comunicăm prin rețelele de socializare despre partea pozitivă a acestuia.”

E.4 „... pentru un liceean, TL înseamnă să fie folosit pentru sine însuși, timpul în care poate să mediteze, să se liniștească.”

E.85 „... Dacă aş avea posibilitatea să postez pe unele rețele de socializare unele notițe informative, aş nota un mesaj pozitiv pentru a captiva tinerii liceeni să se informeze în ceea ce privește gestionarea TL, prin următorul conținut: „TL – aerul și apa care însuflețește personalitatea din noi, care ne trezește la un mod de viață sănătos.”, astfel, în opinia mea, liceenii ar fi cointeresați să cerceteze modul de petrecere a TL.”

- **ACTIVITATEA 3: Responsabilizarea adolescentului în petrecerea timpului liber**

Activitatea propriu-zisă a vizat prevenirea unor riscuri la organizarea și petrecerea TL la vârsta adolescentă, prin aplicarea unor strategii eficiente.

La etapa de evocare a acestei activități a fost propusă tehnica *Cunoaște-te pe tine însuși!*, pentru a evidenția importanța autocunoașterii liceeanului prin intermediul valorilor din TL. Această tehnică a fost aplicată cu ajutorul unei fișe „Cunoaște-te pe tine însuși: gânduri și fapte ce mă caracterizează în TL!”, adaptată după L.Cuznețov [71]. Totodată, a fost o discuție dirijată la nivel frontal cu elevii prin abordarea întrebărilor: *Cine sunt Eu? Sunt o persoană responsabilă? Ce responsabilități am eu? Responsabilitatea se referă și la timpul meu liber?*

La realizarea sensului s-a reușit a fi organizată activitatea elevului la nivel individual, apoi a fost necesar ca elevii să analizeze în pereche și să sintetizeze *Programul lor săptămânal*, pentru estimarea timpului liber pe care îl petrece liceeanul săptămânal [14, p. 286].

Drept reflecție, a fost realizată tehnica *Bulgărele de zăpadă* [32], pentru aprecierea originalității ideilor propuse de liceeni privind de a fi responsabilitatea față de cum își petrec timpul lor liber.

La finalul activității de extensie, liceenii au completat pagina *Jurnalului de performanță*. Prima exersare a liceeanului a vizat elaborarea unui cod de comportare etic, intitulat *ABC-ul utilizării TL pentru adolescenți și părinți*. Elevii au fost sensibilizați de a fi în situația de luare a deciziei personale atât în calitate de elev, cât și în rol de părinte pentru a stabili unele acțiuni competente și principii de responsabilizare în petrecerea TL. Pentru a doua exersare, liceenii au fost responsabili de crearea unui program-scenetă pentru copiii viitori adolescenți cu genericul *Timpul sărbătorilor – renaștere spirituală a omului*. Cele mai populare teme propuse de liceeni au vizat realizarea unor programe-scenetă pentru: Ziua îndrăgostiților, Paștele – lumină a divinității, Dragobetele, Creații culturale, Primăvara – anotimpul reînvierii etc.

- **ACTIVITATEA 4: Eu, tu și noi – prieteni în petrecerea timpului liber**

Scopul activității a vizat formarea aptitudinilor de comunicare intra/interpersonală ale liceeanului privind organizarea și petrecerea TL în cercul de prieteni.

La prima etapă a activității s-a exersat tehnica *Cercul „Complimentelor”* [137, p. 162-163], pentru a consolida imaginea pozitivă a liceenilor față de propria persoană prin oferirea, primirea de complimente din partea colegilor, dar s-a perceput și ca o dezvoltare a ariei pozitive de gândire din partea colegilor lor. Rezultatul tehnicii evocate a fost dezvoltarea respectului de sine al liceenilor și față de cei din jur în timpul lor liber.

La următoarea etapă a activității a fost organizată o *Masă rotundă*. Este o tehnică de învățare prin colaborare, la care liceenii și-au expus opinia vizavi de planul lor de acțiune cu genericul *TL și comunitatea mea dragă*. Planurile de acțiune au fost astfel întitulate de liceenii care au participat la această activitate

din cadrul orei de dirigenție: Adunarea tineretului; Sportul – cel mai frumos lucru; Toamna de Aur; Ecologia – noua eră în comunitate; Centre de creație pentru copii, tineri și adulți; Clubul artistic; Odihna în aer liber; Lectura în cercul de prieteni etc.

Drept reflecție, liceenii au elaborat un desen grafic cu subiectul „*O hartă despre prietenia din TL*” privind relațiile lor de respect reciproc dintre ei înșiși, familie, colegi, prieteni, profesorii de la școală, vecinii, unii agenți din comunitate. Reprezentarea grafică a fost realizată prin tehnica *Turul galeriei* [32], în care liceenii și-au valorificat propriile cunoștințe și experiența anterioară.

La finalul activității, liceenilor li s-a propus să completeze în timpul lor liber o pagină din *Jurnalul de performanță*, care să vizeze experiența lor achiziționată la această activitate.

• **ACTIVITATEA 5: Sănătatea – un dar de neuitat în timpul meu liber**

Scopul activității: dezvoltarea atitudinii corecte față de propria stare de sănătate psihoemoțională, fiziologică în cadrul activităților din TL.

La prima etapă a activității s-a aplicat *Braisntorming-ul/Asaltul de idei* [32, p. 162-164] și prezentarea unui material-video, prin care elevii au identificat ce este menținerea sănătății echilibrate în TL al adolescentului, prin caracterizarea unei alimentații corecte, activități de îngrijire personală, ținută adecvată, dar și preferată în TL, comportamente decente în societate, cum ar fi: evitarea stresului, aplanarea conflictelor intra/interpersonale etc.

Realizarea sensului a fost expusă elevilor prin aplicarea tehnicii *Mozaic* [idem, p. 170; p. 174]. Această tehnică vizează învățarea prin cooperare, la care elevii au învățat anumite comportamente de expresivitate, corectitudine, disciplină și ținută în TL având în vedere starea emoțională, mersul și ținuta, gestul, mimica, ținuta vestimentară a adolescentului. Elevii au fost cointeresați față de tehnicile de îmbunătățire a stimei de sine, înțelegând că aceasta constituie un punct forte pentru sănătatea adolescentului.

Finalmente, elevii au reflectat asupra a trei situații experiențiale: I) „*Ce să fac când nu am absolut nimic de făcut?*”; II) „*Orice s-ar întâmpla, mă opresc în acest punct!*”; III) „*De ce să mă îngrijorez pentru o situație care oricum se va rezolva de la sine?*”. În concluzie, elevii prin aplicarea tehnicii *Cum să-mi administrez timpul meu în situații de risc?*, au învățat că prin cultura exteriorului se îmbunătățește calitatea stimei de sine a liceeanului.

În timpul lor liber, liceenii au completat o pagină din *Jurnalul de performanță*, pornind de la citatul, după Plinius: „*Felul cum întrebuițăm timpul liber ne trădează caracterul*” [173, p.530-534]. Din notițele liceenilor au fost sintetizate următoarele comentarii:

E.25 „Orice om își folosește TL cum dorește. Unii se ocupă cu sportul, alții cu alte plăceri, lucruri. Eu consider că omul cu ceea ce se ocupă în TL aceea și devine în viitor. De ex., dacă cuiva îi place să picteze, să se ocupe cu sportul în viitor poate deveni pictor sau sportiv etc.”

E.30 „ ... caracterul poate fi dezvoltat, îmbunătățit prin propriile noastre dorințe, chiar în mediul familiei, prietenilor, având posibilitatea de a ne selecta ocupațiile în timpul pentru odihnă.”

De asemenea, elevii au îndeplinit fișa „de top 7 de ce?” – de ce trebuie să am o ținută decentă în timpul meu liber? Cele mai semnificative idei din această fișă ale liceenilor le redăm prin următoarele aspecte:

a) menținerea sănătății echilibrate în TL:

E.7, E.9 „... pentru a avea un mod de viață sănătos permanent, perfect”; E.4 „... pentru ca să prevenim unele riscuri ce dăunează sănătății”; E.20 „Unii oameni în TL consumă multă mâncare, duc un mod de viață sedentar și atunci apare supraponderarea și unele boli incurabile pentru om, de aceea trebuie să ne alimentăm corect, natural și să ducem un mod de viață echilibrat.”; E.37 „... deoarece sănătatea este primordială vieții omenești.”; E.41 „... pentru a avea putere și energie de a petrece TL.”;

b) a avea o ținută preferată în TL:

E.2 „ ... pentru ca să-mi găsesc idealul ținutei personale”; E.13 „ ... să-mi fie plăcut pentru sine și pentru cei din jur”; E.19 „ ... să ne simțim comod în odihna și relaxarea noastră”;

c) cele mai multe relații de prietenie se construiesc în TL:

E.17 „ ... pentru a mă aprecia prin cineva”; E.48 „ ... deoarece mă cunosc mai bine și cunosc și alte personalități”;

d) cultura TL îmbunătățește stima de sine:

E.1 „ ... ne percepem așa cum suntem noi”; E.12 „ ... ne vedem propria față”; E.15 „ ... pentru că în acest timp suntem autocritici”; E.21 „ În TL promovat prin cultura neamului, aș putea spune că ne respectăm țara noastră și pe noi înșine”;

e) promovarea valorii de TL în familie-școală-comunitate:

E.7 „ ... deoarece trebuie să avem relații bune”; E.9 „ ... pentru că TL joacă un rol foarte important în viața fiecărui dintre noi”; E.13 „ ... se creează o relaxare reciprocă”; E.20 „ ... a fi împreună înseamnă a trăi și retrăi cele mai fericite clipe din viață”; E.35 „ ... deoarece timpul este foarte prețios, fiecare clipă este darul lui Dumnezeu pentru noi”;

f) importanța lecturii în TL:

E.6 „ ... pentru a ne îmbunătăți vocabularul”; E.13 „ ...sufletește, ne simțim mai bine”; E.22 „... pentru a afla lucruri interesante și importante pentru noi”; E.28 „ ... lecturând, devenim personalități”;

g) *odihna e necesară în TL:*

E.3 „ ... deoarece ne ajută să ne relaxăm mental”; E.9 „ ... e refacerea intelectului personal”; E.16 „... e liniștea sufletească”; E.13 „ ... să ne recreăm și să medităm”; E.26 „ ... pentru a ne reface noile forțe fizice, intelectuale” etc.

- **ACTIVITATEA 6: *Timpul liber – orizont cultural al dezvoltării omului pe tot parcursul vieții***

Scopul activității: formarea atitudinii pozitive față de perspectiva TL pe tot parcursul vieții omului.

La etapa de evocare, pentru eficientizarea gândirii pozitive despre TL, a liceenilor li s-a propus, prin tehnica 3 x 3 x 3, să scrie: – *trei amintiri frumoase din timpul lor liber*; – *trei oameni pe care îi apreciază pentru petrecerea rațională a timpului lor liber*; – *trei lucruri bune care se vor întâmpla în viitor, în urma organizării raționale a timpului lor liber*.

Realizarea sensului: *Mini-prelegerea* este o tehnică de învățare a reperelor manageriale de eficientizare a judicioasei culturi din TL. Liceenii au învățat următoarele elemente: - *Cum putem folosi mai eficient timpul?* – *Esența timpului*. – *Legile timpului*. – *Principii-cheie în utilizarea eficientă a TL*. – *O meditație adolescentină: „Fă-ți timp!”*, prezentat printr-un material video. Tot în cadrul acestei secvențe s-a utilizat tehnica GPP (*Gândește/Discută în perechi/Prezintă*) [32, p. 137]. Subiectul de discuție în perechi a fost propus: *Impactul TL – orizont cultural a omului pe tot parcursul vieții*. Liceenii au participat la discuții și au formulat în perechi unele atitudini de gestionare a TL prin soluționarea a două situații cu referire la subiectul enunțat, și anume: a) *Situația actuală a omului contemporan din R. Moldova privind TL*; b) *Situația dorită a omului contemporan din R. Moldova privind TL*.

Reflecție: *Comentați citatul!* – tehnică de participare la discuții libere. Liceenii au discutat despre valoarea timpului în viața omului cu ajutorul unui citat de Euripides: „*Cel mai iscusit învățător este timpul*” [173, p. 530-534], din care elevii au dedus că fiecare personalitate învață pe tot parcursul vieții sale. Totodată, ei au reflectat asupra aspirațiilor de viitor privind organizarea rațională a TL, dar în același timp, nu negând prezentul, ci perfecționând petrecerea TL la vârsta lor adolescentă.

Extensie: *Jurnalul de performanță* al elevului. La prima exersare în timpul lor liber li s-a cerut să comenteze una din cele două citate de Goethe și Charles Buxton [apud 173], la alegerea fiecăruia liceean. Comentariile liceenilor reprezintă o meditație asupra sensului timpului lor în viață. A doua sarcină educativă, ia pus în rolul de adult pe liceeni: să elaboreze unele recomandări privind organizarea rațională a TL al copiilor, tinerilor și adulților. La sfârșitul completării fișei, au fost formate trei grupuri de experți, în care liceenii și-au expus fiecare în grup recomandările sale, de ex.: – să fie deschis un blog oficial pe rețeaua de internet, în care să aibă acces toți copiii, tinerii și adulții la opinia personală vizavi de această problemă globală a TL; – deschiderea unor centre culturale gratuite

pentru toate persoanele având dreptul la petrecerea TL; - motivarea copiilor, tinerilor și adulților pentru zilele de salubritate a comunității/orașului; - atragerea atenției la păstrarea ecologică a localității/orașului în timpul zilelor de sărbători naționale; - organizarea excursiilor, cluburi de dezbateri, centre sportive în comunitate; - efectuarea unui sondaj de opinie privitor la preferințele copiilor, tinerilor, adulților pentru organizarea TL în baza căruia să se organizeze cercuri pe interese în societate; etc. Apoi, fiecare grup a selectat cele mai importante rezultate pentru elaborarea unei *agende comune* privind proiectarea rațională a TL pentru instituțiile/centre educative din comunitate sau oraș.

Din activitatea realizată cu liceenii, am dedus sesizarea valorii sociale a TL din partea adolescenților, pentru ca valorificarea TL să fie gestionată în parteneriat cu familia, școala și întreaga comunitate/societate.

- **ACTIVITATEA 7: A fi conștient de tine în timpul liber**

Scopul activității: dezvoltarea abilităților de conștientizare/înțelegere personală privind necesitatea organizării raționale a TL al elevilor.

La prima etapă s-a utilizat o tehnică de acumulare a informațiilor cunoscute, numită *Graffiti* [32, p. 79-80]. Sintagma de start a fost *Eu și timpul*. Această informație a fost formulată de către liceeni în enunțuri simple/scurte în scris pe poster.

La a doua etapă, elevii au fost mobilizați în trei grupe, fiind solicitați să aplice tehnica *Argumente migratoare* [idem], prin următoarele teze metaforice: Gr.I. *Rolul TL în viața cotidiană*; Gr.II. *Rutina și ritmul zilei unui adolescent*; Gr.III. *Sensul vieții omului modern înscrisă în cheia timpului*. Opiniile liceenilor vizavi la aceste argumente în patru pași, au dus la dezvoltarea următoarelor idei: - TL este necesar ființei umane; - fiecare om are dreptul la TL și la valorificarea lui; - necesitatea gratuită a alocării spațiilor pentru organizarea și petrecerea TL în R. Moldova; - perseverență și corectitudine în disciplina adolescentului pentru a-și gestiona personal TL; - timpul, indiferent de vârstă este irepetabil în viața fiecărui om; - o organizare coerentă a programului de bază duce la acordarea TL personal; - omul este mulțumit de sine/„împlinit”, dacă își organizează rațional timpul, combinând prin realizarea activităților de bază/obligatorii cu activități ale TL.

Drept reflecție a acestei teme a fost utilizată tehnica *Discuția-panel* [32]. Subiectul de discuție: *A fi conștient de tine în timpul liber!*, prezentată de către liceeni prin improvizarea unei emisiuni televizate, cu ajutorul unor citate tematice. Apoi, s-a efectuat o prezentare a unui material-video: *Bucuria de a fi!*, despre personalitatea remarcabilă a lui Constantin Brâncuși. Liceenii au învățat cum își valorificau timpul și alte personalități de înaltă cultură.

Activitatea s-a extins în TL al liceeanului, prin utilizarea paginii din *Jurnalul de performanță*. Elevii au explicat în două enunțuri sensul expresiei *timpul costă*. Din analiza celor expuse de liceeni am dedus ideea că elevii percep TL drept o valoare pentru viața lor, fapt confirmat prin următoarele afirmații:

E.2 „Timpul costă, este o valoare a vieții, ... este prețios, ... nu constă în lucruri negative”;

E.5 „Odată ce pierzi din valoarea timpului, poți spune că trăiești într-o oarecare măsură fără sens, neștiind că fiecare clipă din viață trebuie trăită de parcă ar fi ultima”;

E.14 „ ... timpul este o valoare, orice clipă contează, de aceea trebuie folosit rațional, pentru a avea parte numai de clipe frumoase, pline de sens”;

E.15 „ ... timpul irosit nu poate fi întors”;

E.17 „ ... fiecare clipă are o importanță primordială: uneori o secundă ne poate salva, o minută ne poate duce departe ... ” etc.

O altă sarcină educativă a fost să proiecteze *designul agendei personale* a liceeanului privind organizarea rațională a TL, în spațiul destinat din pagina de jurnal. Desigur, au fost diverse abordări ale elevilor după interesele personale, dintre care au fost selectate cele mai interesante descrieri de proiecte: de tip etapizat (prin etape ale unei săptămâni/an), virtuale (cu ajutorul deschiderii unei pagini web on-line pe internet cu stabilirea unui program personal în activitatea TL, și proiectare grafică (o schiță de desen). Toate aceste proiectări ale liceenilor au vizat următoarele segmente de acțiune de valorificarea TL atât personal cât și cu cei din jur: fixarea exactă a timpului; date, evenimente esențiale; sentimente împărtășite; noi descoperiri; ocupațiile preferate /hobby-uri; interese personale; intenții de viitor; programarea timpului/ calendarul anului; sport; cercul de prieteni; familia; cluburi intelectuale; călătoriile etc.

● ACTIVITATEA DE (AUTO)EVALUARE: *Eu și timpul meu liber*

Scopul activității: autoevaluarea elevului privind gradul de stăpânire a CGVTL în cadrul activităților de ETL.

Prin această activitate liceenii și-au apreciat cunoștințele, capacitățile/abilitățile, atitudinile achiziționate pe parcursul unui sistem de lecții privind ETL în viața de zi cu zi: au realizat un *Eseu* structurat la tema *Eu și timpul meu liber*. Au completat fișa privind testul de autoevaluare a activităților în ansamblu de ETL realizate la ora de dirigenție.

Tot în cadru acestei activități, liceenii și-au exprimat opiniile lor vizavi de petrecerea rațională a TL prin formularea de concluzii și sugestii de referință, prin care au remarcat că aceste achiziții vor ajuta și după absolvirea liceului, în viața de adult.

Astfel, elevii-liceeni participanți în experimentul de formare au demonstrat următorii indicatori de performanță în ceea ce privește **formarea CGVTL la liceeni** (EE) prin atingerea competențelor specifice ETL:

- ✓ **competența de informare** – 95%/71 de elevi liceeni posedă următoarele elemente de competență: înțeleg /conștientizează importanța valorii de TL; identifică modalități de gestionare rațională a timpului lor liber; descriu importanța utilizării raționale a TL în viața cotidiană; compară posibilitățile personale cu oportunitățile sociale privind alegerea activităților de TL; argumentează necesitatea cultivării valorii de TL în societate;

- ✓ **competența de luare a deciziei** – 85% /64 de elevi liceeni stăpânesc următoarele elemente de competență: deduc noțiunea de luare a deciziei personale în contextul consumului rațional de TL; stabilesc prioritățile personale în baza proiectării unor valori din TL; aplică cele mai necesare modalități de implementare a acțiunilor de gestionare rațională a TL;
- ✓ **competența de autodezvoltare** – 97% /73 de elevi liceeni au fost în măsură să demonstreze următoarele elemente de competență: evidențiază necesitățile personale privind realizarea unui proiect de gestionare rațională a TL; aplică modalități de organizare eficiente în TL pentru dezvoltarea stilului sănătos de viață; argumentează rolul acțiunii personale privind gestionarea rațională a TL necesar pe tot parcursul vieții omului; apreciază necesitatea valorii TL indispensabilă personalității omului pe tot parcursul educației permanente, prin elaborarea unui sistem prioritar de valori, atât personale, cât și sociale.

Pentru verificarea eficienței *Modelului pedagogic al ETL în învățământul liceal*, am apelat la metoda de prelucrare a datelor – **criteriul t „Student”**, adică *compararea a două proporții* dintre EE și EC, conform *formulei 3.1* [190, p. 17]:

$$Z(t) = \frac{\bar{x}_M - \bar{x}_i}{\sqrt{ES_M^2 + ES_i^2}} \quad (3.1)$$

Unde: t = testul Student
 \bar{x}_M = media eșantionului experimental (EE)
 \bar{x}_i = media eșantionului de control (EC)
 ES_M = eroarea standart a EE
 ES_i = eroarea standart a EC

Cadrele didactice au apreciat înalt demersul pedagogic de formare-dezvoltare a CGVTL la liceeni. În funcție de rezultatele implementării *Modelului pedagogic al ETL*, a fost valorificată acțiunea pedagogică de formare a CGVTL al elevului în educație, atât prin realizarea activităților educative integrate la *ora de dirigenție cu elevii*, cât și prin organizarea *training-ului pedagogic de ETL cu profesorii*, în funcție de structura trinitară a educației integrate: formală-nonformală-informală cu destinație pe tot parcursul întregii vieți.

3.4. Validarea rezultatelor obținute de liceeni în cadrul experimentului de control

Scopul experimentului de control a vizat: stabilirea dinamicii în formarea CGVTL la elevii liceeni implicați în experimentul pedagogic prin implementarea curriculumului de ETL în liceu (**obiectivele** experimentului de control sunt prezentate în *tabelul 3.1*).

Experimentul de control s-a desfășurat în luna mai 2012 privind măsurarea nivelului de percepție a necesității implementării ETL în învățământul liceal prin formarea CGVTL la liceeni, prin raportarea rezultatelor finale la cele ale experimentului de constatare. Instrumentul de măsurare a fost utilizat prin aceeași probă de evaluare (a se vedea *anexele 4; 10*) ca și în prima fază a experimentului de constatare, dar cu modificarea unor itemi, având alt grad de complexitate.

ITEMUL 1 A VIZAT ÎNȚELEGEREA NOȚIUNII DE TIMP LIBER AL ELEVULUI

Evaluarea nivelului de percepție a implementării ETL în învățământul liceal, prin formarea CGVTL la liceeni, ne-a permis să evidențiem caracteristici superioare ale înțelegerii noțiunii de TL oferite de către subiecții cercetării, care au fost mai ample și mai aproape de definițiile acceptate în literatura de specialitate.

Tabelul 3.8. Înțelegerea noțiunii de timp liber

Indicatorul 1	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	adecvat (A)	neadecvat (B)	adecvat (A)	neadecvat (B)
Exp. de const.	78%	22%	75%	25%
Exp. de control	95%	5%	80%	20%

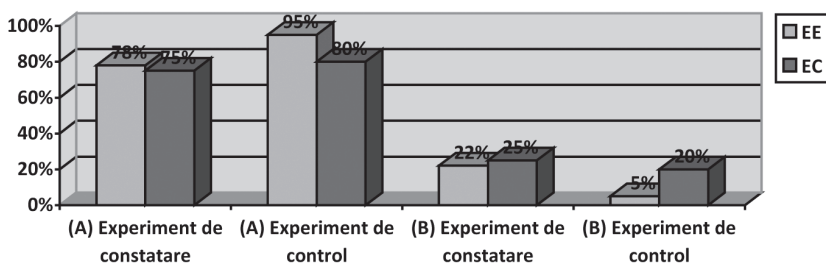

Figura 3.5. Înțelegerea noțiunii de timp liber

Analizând rezultatele obținute la primul item care a vizat înțelegerea noțiunii de TL (a se vedea *tabelul 3.8; figura 3.5*), atestăm diferențe semnificative ale frecvențelor relative (%) la EE, ceea ce înseamnă că elevii liceeni, la faza de validare, au reușit mult mai bine în a defini TL, ei au oferit caracteristici mai ample și mai diversificate ale conceptului respectiv.

Comparând aceste rezultate între EE și EC, putem afirma că în EE a crescut numărul de elevi care au formulat definiții adecvate *valorii de TL*.

Prin **itemul 2**, elevii liceeni au fost chestionați asupra percepției de către ei, dacă fenomenul de TL prezintă o bază de conflict interpersonală în familie (adolescent – părinte).

Tabelul 3.9. Perceperea timpului liber ca o bază de conflict între sine (elev) și părinți

Indicatorul 2	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	(A)	(B)	(A)	(B)
Exp. de const.	89%	11%	88%	12%
Exp. de control	98%	2%	89%	11%

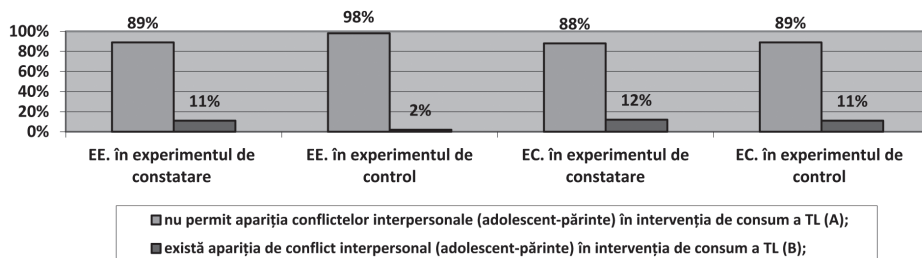

Figura 3.6. Perceperea resursei de timp liber ca bază de conflict între sine (elev) și părinți

Analiza comparativă a rezultatelor (*tabelul 3.9, figura 3.6*) ne permite să conchidem că elevii liceeni conștientizează faptul că resursa de TL poate fi atât o sursă constructiv-educativă, cât și o sursă distructivă în viața lor, de aici conflictul între ei și părinți. În prezentarea grafică observăm diferențe ale frecvențelor relative (%) la elevii din EE comparativ cu elevii din EC, evitându-se astfel apariția conflictelor interpersonale dintre ei și părinți: de la 11% la etapa de constatare și la 2% la etapa de validare.

Itemul 3 a vizat întrebarea: Timpul liber poate fi gestionat /planificat în mod rațional în folosul personal (al elevului)?

Până la experimentul de formare elevii au apreciat mai mult intuitiv necesitatea gestionării raționale a TL în folosul personal prin răspunsurile lor afirmative. Iar, după experimentul de formare, numărul de răspunsuri afirmative ale elevilor din EE, comparativ cu rezultatele elevilor din EC, a crescut de la 89% până la 98%, ceea ce subliniem că ei au conștientizat importanța gestionării raționale a TL, care este o acțiune valorică și necesară pentru dezvoltarea personalității lor (a se vedea *tabelul 3.10; figura 3.7*).

Tabelul 3.10. Timpul liber poate fi gestionat /planificat în mod rațional în folosul elevului

Indicatorul 3	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	(A)	(B)	(A)	(B)
Exp. de const.	89%	11%	90%	10%
Exp. de control	98%	2%	91%	9%

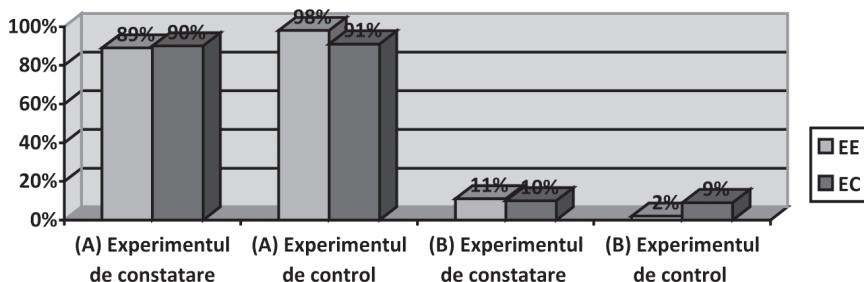

Figura 3.7. Timpul liber poate fi gestionat /planificat în mod rațional în folosul elevului

Itemul 4 a vizat importanța discuției între diriginte, profesori și elevi despre cum poate fi petrecut mai util TL.

Prezintă interes aspectele de comunicare profesori-elevi, elevi-profesori, dacă până la experimentul de formare, atât elevii din EE, cât și elevii din EC au apreciat importanța discuției între ei și diriginți, profesori de discipline școlare, observăm și aici (*tabelul 3.11; figura 3.8*) o conștientizare mai mare a necesității comunicării pedagogice privind utilitatea de petrecere a TL de către liceeni.

Tabelul 3.11. Importanța discuției între diriginte, profesori și elevi despre cum poate fi petrecut mai util timpul liber

Indicatorul 4	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	(A)	(B)	(A)	(B)
Exp. de const.	61%	39%	64%	36%
Exp. de control	85%	15%	66%	34%

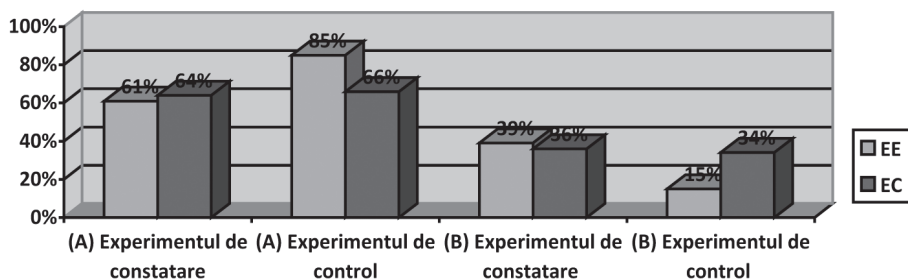

Figura 3.8. Importanța discuției între diriginte, profesori și elevi despre cum poate fi petrecut mai util timpul liber

Astfel, comunicarea eficientă în cadrul clasei, școlii/liceului se dovedește a fi unul dintre pilonii de bază ai culturii manageriale a cadrului didactic [148, p. 251].

Menționăm faptul că după organizarea activităților educative de ETL în cadrul orei de dirigenție, a crescut importanța comunicării pedagogice între elevi și profesorul-diriginte privind utilitatea de petrecere rațională a TL, în EE de la 61% până la 85%.

Itemul 5 a vizat necesitatea ETL în școală / liceu.

În contextul acestui indicator, elevii liceeni au atestat rezultate diferențiate privind *necesitatea ETL* în instituția școlară / în liceu (a se vedea *tabelul 3.12* și *figura 3.9*).

Tabelul 3.12. Necesitatea educației pentru timpul liber în școală / liceu

Indicatorul 5	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	(A)	(B)	(A)	(B)
Exp. de const.	63%	37%	62%	38%
Exp. de control	90%	10%	64%	36%

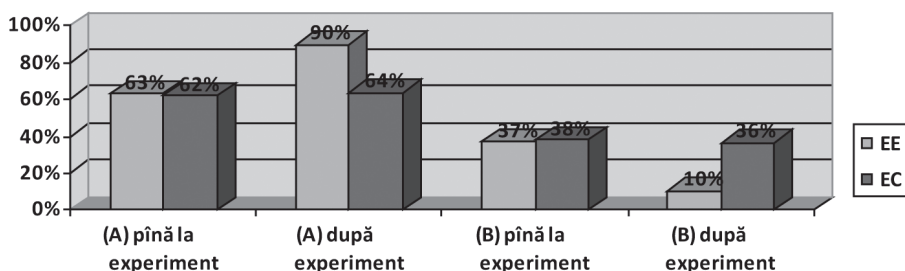

Figura 3.9. Necesitatea educației pentru timpul liber în școală / liceu

Analiza comparativă a rezultatelor obținute la acest item permite să identificăm un nivel de creștere, în faza post experimentală, până la 90% din elevii EE care au conștientizat necesitatea ETL în școală / liceu. Aceasta se observă mai clar în Figura 3.9, unde observăm diferențe marcante ale frecvențelor relative (%): ex., la elevii EE varianta (B), de la 37%, la constatare, și 10% – la validare.

Aceste rezultate au fost analizate și prin fișele de autoevaluare ale elevilor privind activitatea educativă de ETL la ora de dirigenție din cadrul experimentului de formare, de unde a reieșit că elevii au remarcat importanța acestei noi educații pentru formarea-dezvolarea personalității lor printr-o apreciere înaltă.

Itemul 6 a vizat modalitățile de realizare a ETL în școală / liceu.

În viziunea elevilor, modalitatea de realizare a ETL în școală / liceu este conștientizată diferit, după cum observăm din datele reprezentate grafic (*figura 3.10.a. și figura 3.10.b.*).

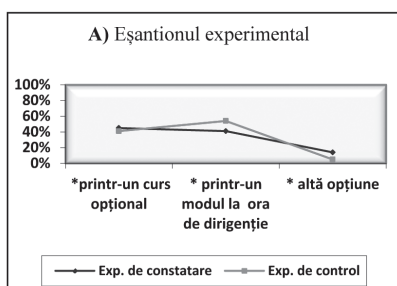

Figura 3.10.a. Modalități de realizare a ETL în școală / liceu (EE)

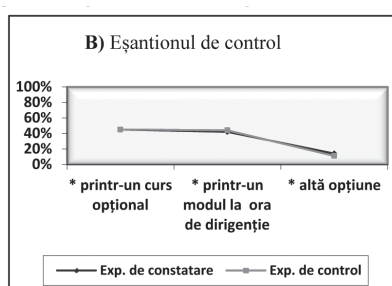

Figura 3.10.b. Modalități de realizare a ETL în școală / liceu (EC)

În urma aplicării sistemului de activități educative ale ETL, a fost interesant să constatăm faptul că cei mai mulți elevi din EE – 54% au selectat varianta ETL realizată printr-un modul în cadrul curriculumului de dirigenție, comparativ cu 45% de elevii din EC. Concomitent unii elevi din EE – 41% au selectat și varianta ETL realizată printr-un curs opțional, însă elevii din EC, în proporție de 45% percep ETL mai mult ca oră opțională decât în cadrul orei de dirigenție – ceea ce deducem ideea nevoii de implementare a ETL în învățământul național și prin această modalitate. Cele mai puține rezultate au fost pentru varianta *alte opțiuni*, aici evidențiindu-se o diferență ne semnificativă: de la 14% până la 5% – elevii EE și de la 14% până la 11% – elevii EC.

Conchidem, că prin răspunsurile la acest item s-au conturat două modalități de realizare a ETL în învățământul liceal: printr-un curs opțional și printr-un modul la ora de dirigenție.

Itemul 7 a vizat gradul de interes al elevilor liceeni față de activitățile din TL în familie, școală, comunitate.

Gradul de manifestare a interesului elevilor liceeni a fost evaluat după următoarele criterii:

- a. Manifestarea interesului elevilor pentru organizarea și petrecerea în comun a TL în familie, școală și comunitatea în care locuiește: (A) *da*; (B) *nu*.
- b. Aprecierea interesului elevului față de gestionarea rațională a TL: *acord total*; *acord parțial*; *neutru* (a se vedea anexa 10).

Comparând datele obținute în cadrul experimentului de constatare și experimentului de control, observăm că a crescut vădit numărul elevilor din EE comparativ cu elevii din EC, privind gradul de interes al elevilor pentru organizarea TL în comun (a se vedea tabelul 3.13, și figura 3.11; figura 3.12).

Tabelul 3.13. Gradul de manifestare a interesului elevilor pentru organizarea TL în comun

Indicatorul 7.a.	Eșantionul experimental (EE)		Eșantionul de control (EC)	
	Răspuns:			
	(A)	(B)	(A)	(B)
Exp. de const.	88%	12%	87%	13%
Exp. de control	98%	2%	88%	12%

Indicatorul 7.b.	Eșantionul experimental (EE)			Eșantionul de control (EC)		
	Răspuns:					
	acord total	acord parțial	neutru	acord total	acord parțial	neutru
Exp. de const.	86%	10%	4%	87%	9%	4%
Exp. de control	95%	5%	0%	88%	10%	2%

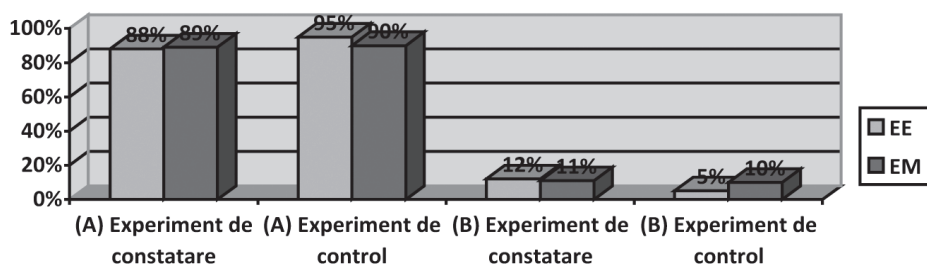

Figura 3.11. Gradul de manifestare a interesului elevilor pentru organizarea TL în comun (Indicator 7.a.)

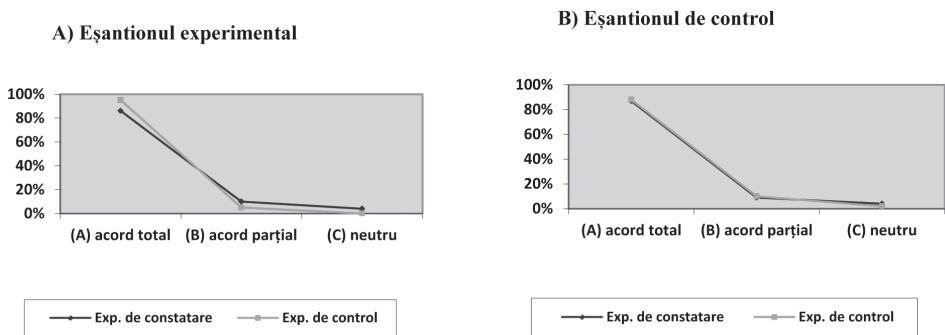

Figura 3.12. Gradul de manifestare a interesului elevilor pentru organizarea TL în comun (Indicator 7.b.)

Prezentarea grafică a rezultatelor investigate permite să deducem unele concluzii și tendințe:

1. Elevii liceeni din EE au manifestat activism în procesul experimentului de formare, ceea ce a motivat dezvoltarea unor experiențe pentru formarea CGVTL, în raport cu indicatorii vizați.
2. După experimentul de formare, observăm o creștere esențială a indicatorilor în eșantioanele de elevi. Ex.: la *indicatorul 7.a.* elevii din EE, care au manifestat interes privind organizarea și petrecerea în comun a TL în familie, școală și comunitatea de baștină – 98%, pe când elevii din EC – numai 88%. Însă la *indicatorul 7.b.* au fost atestate următoarele:
 - elevii din EE au apreciat înalt importanța gestionării raționale a TL: 95% – *acord total*, de ex., înțeleg importanța valorii de TL în viața lor; pot să-și planifice TL, chiar dacă sunt ocupați mai mult în timpul școlar; își cunosc propriile interese de autorealizare în plan personal și profesional pe care le aplică în timpul lor liber; au abilități de a găsi resursele utile pentru consumarea TL; și-au format capacități experiențiale de planificare și luare a deciziei în petrecerea TL; sunt motivați pozitiv de a lansa o idee de a fi promovată activ printr-un proiect de organizarea rațională a unei activități utile ale TL în cadrul școlii, familiei sau comunității /societății; 5% – *acord parțial*, de ex., ușor își depășesc propriile constrângeri, care ar putea împiedica participarea și experiența pozitivă din TL; 0% – nici un răspuns la calificativul *neutru*;
 - pe când elevii din EC au apreciat la nivel mediu importanța gestionării raționale a TL: 88% – *acord total*; 10% – *acord parțial*; 2% – *neutru*.

Comparând rezultatele finale ale experimentului de control din *tabelul 3.14*, care reflectă cele două eșantioane de elevi (a se vedea *anexa 15*) astfel, putem concluziona următoarele:

Tabelul 3.14. Rezultatele investigate la nivelul I, II, III, conform indicilor A, B în experimentul de control

Indicii de valoare A, B ai itemilor din Chestionar (Anexa 8.a)										
		1	2	3	4	5	6	7	M ± m	Nivele de perform.
EE	A	71 (95%)	73 (98%)	73 (98%)	64 (85%)	71 (95%)	73 (97%)	71 (95%)	70,8% ± 0,6%	I
	B	4 (5%)	2 (2%)	2 (2%)	11 (15%)	4 (5%)	2 (3%)	4 (5%)		
75 de elevi – 100%										
EC	A	60 (80%)	67 (89%)	69 (91%)	50 (66%)	48 (64%)	67 (89%)	68 (90%)	61,1% ± 2,5%	II
	B	15 (20%)	8 (11%)	6 (9%)	25 (34%)	27 (36%)	8 (11%)	7 (10%)		
75 de elevi – 100%										

- achiziționarea de către elevii liceeni a sistemului integral de cunoștințe, abilități/capacități și atitudini/comportamente necesare pentru formarea CGVTL s-a produs în medie 70,8% la EE și 61,1% la EC;
- **formarea CGVTL la liceeni (EE)**, în cadrul activităților de ETL a fost demonstrată prin atestarea **competenței de informare** – 95% (71 de elevi); **competenței de luare a deciziei** – 85% (64 de elevi) și a **competenței de autodezvoltare** – 97% (73 de elevi);
- pentru EE s-a înregistrat o dinamică a indicilor A, B de la **nivelul II** la **nivelul I**, comparativ cu EC, unde nu s-a produs o schimbare semnificativă la nivel de percepție/conștientizare a valorii de TL (a se vedea *figura 3.13*);
- la **nivelul III** nu a fost atestat nici un rezultat, nici la faza experimentului de constatare, dar nici la faza experimentului de control.

Din cele menționate, putem releva o dinamică certă dintre EE și EC în dezvoltarea nivelului de manifestare atitudinală a liceenilor în raport cu conștientizarea valorii de gestionare rațională a TL și necesitatea proiectării și realizării ETL în liceu (a se vedea *tabelul 3.15* și *figura 3.13*).

Tabelul 3.15. Dinamica valorilor medii privind necesitatea proiectării și realizării ETL în procesul educațional la treapta liceală de învățământ, stabilită pe EE și EC

Eșantionul experimental $n_1=75$	Indicii	Experiment de constatare		Experiment de control		Semnificația diferențelor	
		Min.-max.	$M \pm m$	Min.-max.	$M \pm m$	Z(t)	p
	A	46 - 67	59,2% \pm 2,7%	64 - 73	70,8% \pm 0,6%	4,1	p<0,001
B	8 - 29	15,7% \pm 2,7%	2 - 11	4,1% \pm 0,6%	4,2	p<0,001	
Nivelul II				Nivelul II			
Eșantionul de control $n_2=75$	Indicii	Experiment de constatare		Experiment de control		Semnificația diferențelor	
		Min.-max.	$M \pm m$	Min.-max.	$M \pm m$	Z(t)	p
	A	46 - 68	59,5% \pm 2,9%	48 - 69	61,1% \pm 2,5%	1,6	p<0,05
B	7 - 29	15,4% \pm 2,9%	6 - 27	13,8% \pm 2,5%	1,8	p<0,05	
Nivelul II				Nivelul I			

Importanța implementării ETL la nivelul de învățământ liceal este certificată prin formarea CGVTL la liceeni din EE, comparativ cu liceenii din EC, unde este indicată dinamica valorilor medii. După calculul valorii $Z(t)$ se află numărul gradelor și probabilitatea p , stabilind gradul de semnificație [190], astfel:

- EE – (A) diferența este semnificativă $Z(t) = 4,1$ pentru $p < 0,001$; (B) diferența este semnificativă $Z(t) = 4,2$ pentru $p < 0,001$, ceea ce reprezintă gradul *foarte semnificativ* al valorilor cercetării validate în experimentul pedagogic.
- EC – (A) diferența este semnificativă $Z(t) = 1,6$ pentru $p < 0,05$; (B) diferența este semnificativă $Z(t) = 1,8$ pentru $p < 0,05$, ceea ce reprezintă gradul *semnificativ* al valorilor cercetării validate în experimentul pedagogic.

Rezultatele finale ale testării elevilor liceeni

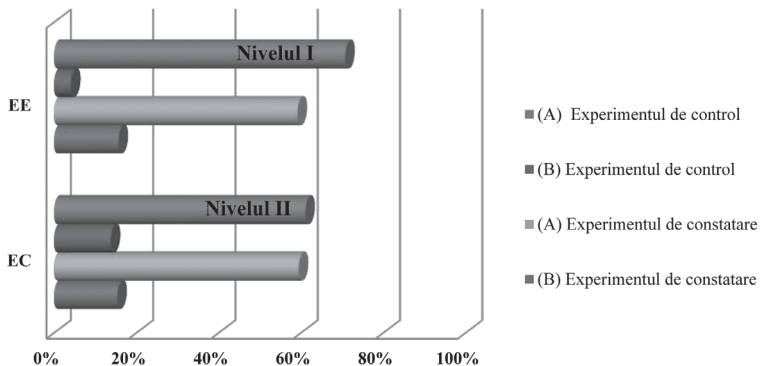

Figura 3.13. Rezultatele comparative ale necesității proiectării și realizării ETL în procesul de învățământ

Analiza rezultatelor experimentului de control ne-a permis să conchidem că valorificarea ETL prin realizarea *lecțiilor/activităților* integrate, proiectate din *curriculumul de ETL*, în cadrul orei de dirigință conduce la formarea CGVTL. Totodată, prin organizarea training-ului de pedagogie „*Originalitatea educației pentru timpul liber în mediul pedagogic*”, realizat prin zece ședințe, formatorii / profesorii-diriginți au conștientizat necesitatea implementării ETL în liceu, în vederea formării-dezvoltării CGVTL la elevi.

Experimentul pedagogic a demonstrat că acțiunea de conceptualizare a ETL din perspectivă axiologică în învățământul liceal nu trebuie să se limiteze la o construcție științifico-teoretică pentru dezvoltarea teoriei generale a ETL ca element al educației integrale, ci, incontestabil, trebuie să includă un ansamblu de strategii pedagogice de formare a competenței de gestionare a timpului liber, care să asigure funcționalitatea acesteia. Condiția de bază în realizarea acestui ansamblu de strategii rezidă în cunoașterea fundamentelor teoretico-praxiologice ale ETL și familiarizarea cadrelor didactice și a elevilor cu conținutul lor.

Intervențiile pedagogice privind educația pentru timpul liber în învățământul liceal au demonstrat următoarele rezultate concludente:

În cadrul experimentului pedagogic de constatare s-a stabilit lipsa unei percepții/conștientizări adecvate a *valorii de timp liber* ca spațiu de formare-dezvoltare a personalității elevului. Aceasta a confirmat necesitatea implementării *educației pentru timpul liber* în învățământul liceal din Republica Moldova și a determinat direcțiile principale de implementare a *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber* în învățământul liceal.

Totodată, complementar, a fost identificată o listă de *valori aferente educației pentru timpul liber* în școală / liceu.

Rezultatele experimentului pedagogic de formare au demonstrat eficacitatea celor două direcții de implementare a educației pentru timpul liber a) *prin formarea cadrelor didactice*; b) *prin formarea liceenilor* și precum și eficiența demersului pedagogic de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber în scopul formării la elevi a competenței de gestionare a timpului liber.

Rezultatele experimentului de formare au demonstrat o dinamică semnificativă a nivelului de formare a competenței de gestionare a timpului liber la liceeni, care s-a dezvoltat grație sistemului de activități educative pentru timpul liber bine gândite, adecvate interesului elevilor, precum și metodelor și tehnicilor interactive aplicate. Totodată, rezultatele au confirmat posibilitatea implementării *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber* în vederea formării la elevi a competenței de gestionare a timpului liber a elevului, atât prin activități educative integrate la *ora de dirigință*, cât și prin organizarea *training-ului pedagogic de educație pentru timpul liber* cu profesorii, drept sintagmă bidimensională a unei pedagogii a integralității cu destinația permanentă.

Impactul *programului de activități educative privind educația pentru timpul liber* în învățământul liceal a fost valorificat prin stabilirea dinamicii valorilor medii privind necesitatea proiectării și realizării educației pentru timpul liber în

perspectivă axiologică la treapta liceală de învățământ, raportată la eșantionul de elevi experimental și cel de control. Validarea produselor experimentale ale educației pentru timpul liber au demonstrat eficiența formării competenței de gestionare a timpului liber la elevii liceeni participanți în experimentul pedagogic de formare.

Analiza rezultatelor experimentului pedagogic, a evidențiat latura pragmatică a axiologizării *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber* implementat în învățământul liceal, ceea ce prin rezultatele obținute semnificative prezintă un impact pedagogic pozitiv asupra formării competenței de gestionare valorică a timpului liber la elevi.

ÎNCHEIERE

Rezultatele demersului investigațional privind conceptualizarea educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică ne-au condus la următoarele concluzii generale și recomandări:

- Abordarea conceptului de timp liber și examinarea problematicii educației pentru timpul liber, ca deziderat al „noilor educații”, a permis: elucidarea evoluției și a tendințelor de dezvoltare în domeniu; identificarea dezvoltărilor teoretice și a practicilor existente pe plan mondial; relevarea unor modele de proiectare curriculară a educației pentru timpul liber; care au constituit premisele pentru conceptualizarea unui nou domeniu educațional pentru învățământul din Republica Moldova – *educația pentru timpul liber*.
- Analiza stării de fapt în domeniu, raportată la criza de valori din societate și la lipsa valorilor identificată în spațiul de timp liber al elevilor liceeni, a solicitat dezvoltarea conceptului de educație pentru timpul liber și din *perspectivă axiologică*, prin determinarea unui sistem de valori capabile să conducă la *axiologizarea timpului liber* al elevului licean, având în vedere corelația semnificativă dintre *timpul educațional* și *timpul liber*, ca medii și resurse în formarea-dezvoltarea integrală a personalității.
- În cadrul cercetării au fost determinate perspectivele de abordare a educației pentru timpul liber: filosofică, sociologică, psihologică și pedagogică, iar această abordare multiaspectuală a problemei cercetate a evidențiat posibilitatea conceptualizării educației pentru timpul liber în învățământul liceal și din perspectivă axiologică, ca premisă de axiologizare a timpului liber al elevului din învățământul liceal, fapt validat experimental.
- Conceptualizarea Educației pentru timpul liber oferă o abordare holistică exhaustivă prin: conceptul de *educație pentru timpul liber*, redefinit din perspectivă axiologică; *sistemul de valori ale educației pentru timpul liber*, *Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber*, *Curriculumul de educație pentru timpul liber* ca instrument de formare a competenței de gestionare a timpului liber, *Managementul educației pentru timpul liber* și structurile manageriale, metodologia de realizare a educației pentru timpul liber în învățământul liceal.
- *Educația pentru timpul liber* reprezintă un domeniu educațional nou din perspectiva axiologică a învățării pe tot parcursul vieții, care se întemeiază pe un ansamblu de idei, principii și valori specifice, dispune de obiective, conținuturi și finalități specifice, care pot fi valorificate în contextul actual al procesului de învățământ, printr-un Curriculum de educație pentru timpul liber ce vizează achiziționarea de către elevi a unei noi competențe-cheie necesare pe tot parcursul vieții – *competența de gestionare a timpului liber*.

- Metodologia axiologică de proiectare și realizare a educației pentru timpul liber în învățământul general (liceal) are la bază Modelul pedagogic al educației pentru timpul liber, Curriculumul de educație pentru timpul liber și *Managementul educației pentru timpul liber* prin care s-a demonstrat posibilitatea pedagogică de extindere și inovare a conținuturilor învățării, prin promovarea și implementarea acestei „noi educații” în edificarea învățământului din Republica Moldova.
- Validarea *Curriculumului de educație pentru timpul liber* elaborat în cadrul prezentei cercetări a determinat orientarea demersului experimental pe două direcții metodologice de *intervenție pedagogică*: a) elaborarea unui *training de formare* a cadrelor didactice în domeniul respectiv și b) elaborarea *unui sistem de activități educative* privind educația pentru timpul liber, care s-au dovedit a fi eficiente în activitatea de formare a competenței de gestionare a timpului liber.
- Implementarea *Curriculumului de educație pentru timpul liber* în instituțiile experimentale de învățământ a furnizat suficiente dovezi de validare a rezultatelor aplicării educației pentru timpul liber la nivel de proces de învățământ, concretizate în cadrul experimentului de control, în nivele de performanță, care au certificat formarea competenței de gestionare a timpului liber la elevii liceeni.
- Rezultatele experimentului pedagogic au demonstrat că educația pentru timpul liber proiectată din perspectivă axiologică poate fi implementată în învățământul liceal prin strategii educative, formale și nonformale, având un impact puternic formativ în formarea competenței de gestionare a timpului liber la elevii liceeni.

Astfel, rezultatele cercetării au confirmat *soluționarea problemei științifice* de importanță majoră, în domeniul educațional, care a constat în elaborarea, din perspectivă axiologică, a fundamentelor teoretice și praxiologice ale educației pentru timpul liber, fapt ce permite implementarea acesteia la nivelul învățământului liceal, în vederea asigurării unei mai bune pregătiri a tinerilor pentru autoformare și autodezvoltare în acest spațiu de timp pe tot parcursul vieții.

În consens cu concluziile evidențiate mai sus, formulăm următoarele recomandări.

Recomandări la nivel de politici educaționale și instituționale:

- ✓ Racordarea documentelor de politici educaționale și reglatoare la documentele internaționale care vizează necesitatea edificării valorii de timp liber și a formării competenței de gestionare a timpului liber la vârsta adolescenței.
- ✓ Introducerea *Educației pentru timpul liber* în lista disciplinelor opționale și extinderea acesteia pe tot parcursul învățământului general /preuniversitar și universitar, având perspectiva dezvoltării competenței de gestionare a timpului liber.

- ✓ Integrarea *cross-curriculară* a unor module de conținut și a activităților educative privind tematica educației pentru timpul liber în conținuturile disciplinelor școlare de bază.
- ✓ Promovarea transdisciplinară, prin educația formală, nonformală și informală, a valorii de timp liber și a conținuturilor educației pentru timpul liber în vederea asigurării idealului de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului, prin toate formele și conținuturile educației.
- ✓ Introducerea în curricula de educație nonformală, de dirigenție a unor module de conținut și activități educative privind educația *prin și pentru* timpul liber a elevilor.
- ✓ Inițierea unui program complex de activități extrașcolare și extracurriculare cu scopul extinderii interesului și motivației liceenilor, viitorii adulți, în promovarea valorii de timp liber pe tot parcursul vieții.

Recomandări la nivel de formare inițială și continuă:

- ✓ Integralizarea educației pentru timpul liber în curriculumul de formare inițială și continuă a cadrelor didactice.
- ✓ Valorificarea *Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber* și a instrumentarului didactic aferent în activitatea de formare continuă a cadrelor didactice.
- ✓ Elaborarea și editarea unor ghiduri metodologice pentru elevi, părinți și cadre didactice privind *dezvoltarea personalității în timpul liber, cultura timpului liber* etc.
- ✓ Dezvoltarea competenței de gestionare a timpului liber la elevi printr-o abordare participativă, în parteneriat cu familia și alte instituții de educație complementare.

BIBLIOGRAFIE

Literatura în limba română

1. ACHIRI, I. ș.a. Metodologia elaborării standardelor de competență. În: *Modernizarea standardelor și curricula educaționale – deschidere spre o personalitate integrală*. Materialele Conferinței Științifice Internaționale. /coord. șt. L. Pogolșa, N. Bucun. Chișinău: IȘE, (Print-Caro SRL), 2009. p.47-54.
2. ADAMS, G.R.; BERZONSKY, M.D. *Psihologia adolescenței. Manualul Blakwell*. Iași: Polirom, 2009. 657 p.
3. AFANAS, A. Modelul CECERE – instrument de proiectare constructivistă a activității educaționale (Proiect pentru o ședință cu părinții). În: *Didactica Pro*, 2011, nr.4, p.32-36.
4. ANDREI, P. *Filosofia valorii*. Iași: Polirom, 1997. 238 p.
5. ANDRIȚCHI, V. ș.a. *Organizarea procesului educațional: Ghid metodologic pentru formarea cadrelor didactice din învățământul preuniversitar*. Chișinău: Știința, 2007. 52 p.
6. ANGELESCU, C.; JULA, D. *Dezvoltarea serviciilor pentru populație și timpul liber. Corelații și influențe asupra nivelului de trai*. București: Politică, 1989. 167 p.
7. ANGELESCU, C.; JULA, D. *Timpul liber. Condiționări și implicații economice*. București: Economică, 1997. 247 p.
8. ANTONESCI, L. *O introducere în pedagogie. Dimensiunile axiologice și transdisciplinare ale educației*. Iași: Polirom, 2002. 216 p.
9. ANTONESCI, L. *Paideea. Fundamentele culturale ale educației*. Iași: Polirom, 1996. 128 p.
10. ARHIP, A. *Noile educații: Imperative ale lumii contemporane*. Chișinău: FEP „Tip. Centrală”, 1996. 142 p.
11. ARISTOTEL. *Metafizica*. București: E.A.R., 1965, 471. p.
12. *BIBLIA*. Facerea (Geneza). <https://www.bibliaortodoxa.ro/> (vizitat 01.09.2013).
13. BALINT, Gh. *Activități sportiv-recreative și de timp liber: paintball, mountain bike, și escaladă*. Iași: PIM. 2007. p.193. <http://cadredidactice.ub.ro> (vizitat 20.09.2011).
14. BĂBAN, A. (coord.). *Consilierea educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*. Ed. a 3-a, Cluj-Napoca: ASCR, 2012. 307 p.
15. BĂLĂNESCU, O. Educația pentru timpul liber. În: *Ghidul dirigintelui*. București: Ariadna, 1998. p.18-20.
16. BÎRSAN, Gh. *Timpul în știință și filosofie. Analiza filosofică*. București: Științifică, 1973. 244p.
17. BÎRZEA, C. Abordări teoretice. Definirea și clasificarea competențelor. În: *Revista de pedagogie*, București: IȘE, 2010, nr. 58(3), p.7-12.
18. BÎRZEA, C. *Arta și știința educației*. București: IPC, 1995. 218 p.
19. BLAGA, L. *Trilogia culturii*. București: ELU, 1969. 379 p.
20. BODRUG, V. Educația de gen în contextul „noilor educații”. În: *Culegere de articole științifice „Schimbări de paradigmă în teoria și practica educațională: calea spre constituire a unei școli științifice*. / USM, coord. șt. V.Guțu. Vol.3. Chișinău, CEP USM 2009, p.172-178.
21. BONTAȘ, I. *Pedagogie*. Tratat. Ed. a VI-a, rev. și ad. București: BIC ALL, 2007. 407 p.
22. BOTGROS, I.; FRANȚUZAN, L. *Competența școlară – un construct educațional în dezvoltare*. AȘM, IȘE. Chișinău: IȘE, 2010. 132 p.
23. BUCUN, N. ș.a. *Bazele științifice ale dezvoltării învățământului în Republica Moldova*. Chișinău: Prometeu, 1997. 400 p.
24. *Cadrul de referință al Curriculumului Național*. Ghid de implementare a curriculumului modernizat în învățământul liceal. /VI.GUȚU, M.E. Chișinău: ÎEP Știința, 2007. 100 p.
25. *Cadrul ERRE de planificare a lecției*. <http://profesor.cmb.md/wp-content/uploads/2012/01/ Metode-de-instruire.pdf> (vizitat 09.02.2012).
26. CALLO, T. (coord.); PANIȘ, A. (coord.); ș.a. *Educația centrată pe elev: Ghid metodologic*. Formarea continuă. Vol. 1. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010. 171 p.

27. CALLO, T. Modernizarea axiologică a pedagogiei kantiene. Întoarcere în viitor. În: *Univers Pedagogic*, 2010, nr. 2, p. 18-24.
28. CALLO, T. Modernizarea axiologică a pedagogiei kantiene. Întoarcere în viitor. În: *Univers Pedagogic*, 2010, nr. 3, p. 14-20.
29. CALLO, T. *O pedagogie a integralității: Teorie și practică*. Chișinău: CEP USM, 2007. 171 p.
30. CALLO, T. Școala științifică a pedagogiei transprezente. Chișinău: Pontos, 2010. 320 p.
31. CARA, A. Argument în favoarea demersului integrator al educației inclusive. În: *Univers Pedagogic*, Chișinău, 2012, nr. 1, p. 67-71.
32. CARTALEANU, T. (coord.) ș.a. *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*. Ed. I, Chișinău: Centrul Educațional Pro Didactica, 2008. 204 p.
33. CĂLIN, M. *Filosofia educației*. București: Aramis, 2003. 144 p.
34. CĂLIN, M. *Teoria Educației. Fundamentarea epistemică și metodologică a acțiunii educative*. București: ALL, 1996. 140 p.
35. CEACU, S. Aspecte epistemologice și praxiologice ale educației adolescenților pentru timpul liber în contextul parteneriatului educativ. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2008, nr. 9(19), p. 89-93.
36. CEMORTAN, S. Curriculum preșcolar și necesitatea dezvoltării lui în conformitate cu noile educații. În: *Studia Universitatis*, 2007, nr. 5, p. 65-68.
37. CERBUȘCĂ, P. *Formarea orientărilor valorice la adolescenți. Teză de dr. în pedagogie*. Chișinău, 1998. 162 p.
38. CERGHIT, I.; VLĂSCLEANU, L. *Curs de pedagogie*. București: Editura Universității București, 1988. 380 p.
39. CIOLAN, L. Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum trans-disciplinar. Iași: Polirom, 2008. 280 p.
40. CLICHICI, V. Educația pentru timpul liber din perspectiva pedagogiei centrate pe elev. În: *Didactica Pro*, 2011, nr.5-6 (69-70), p. 29-33.
41. CLICHICI, V. Proiectarea curriculumului de educație pentru timpul liber la liceeni. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2013, nr. 9 (69), p. 57-65.
42. CLICHICI, V. Familia, școala și comunitatea – parteneri în gestionarea rațională a timpului liber. În: *Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern-umane*. Materialele conf. științifice internaționale. Chișinău: UPS, 2012, p. 412-418.
43. CLICHICI, V. Strategii, metode, tehnici de valorizare a personalității elevului în cadrul educației pentru timpul liber. În: *Educația pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență*. /Materialele conf. științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2013, 2012, p. 121-124.
44. *Codul Educației*. Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2014. www.edu.gov.md
45. COMENIUS, J.A. *Didactica Magna*. Traducere, note, comentarii și studii de prof.univ. dr. I.Antoși. București, 1970. 198 p.
46. *Competențe cheie pentru Educația pe tot parcursul vieții – un cadru de referință european*, noiembrie 2004, Grupul de lucru B *Competențe cheie*. În: Implementarea programului de lucru *Educație și instruire 2010*, Comisia Europeană. www.upt.ro/pdf/calitate (vizitat 12.05.2011).
47. *Concepția Educației în Republica Moldova*. Chișinău: Lyceum, 2000. 35 p.
48. *Convenția cu privire la drepturile copilului*, ONU. Chișinău: Bons Offices, 2000. 40 p.
49. COPILU, D. *Management educațional*. Ed. a II-a rev. București, Univ. Ecologică – Chișinău, IȘE, 2003. 67 p.
50. COPILU, D. ș.a. *Predarea pe bază de obiective curriculare de formare: noua paradigmă a începutului de mileniu III*. Manual de autoinstruire pentru profesori. București: Didactică și Pedagogică, R.A., 2002. 179 p.
51. COSMA, T. *Ora de dirigenție în gimnaziu. Îndrumări și texte în sprijinul profesorului diriginte*. Ed. a 2-a, București: Didactică și Pedagogică, R.A., 2008. 300 p.
52. COSMA, T. *Ședințele cu părinții în gimnaziu. Idei-suport pentru diriginți*. Ed. a 2-a rev., Iași: Polirom, 2008. 173 p.

53. COSMOVICI, A. *Adolescentul și timpul său liber*. Iași: Junimea, 1985. 247 p.
54. COSMOVICI, A.; IACOB, L. *Psihologia școlară*. Iași: Polirom, 2005. 309 p.
55. COZĂRESCU, M. *Pedagogia timpului liber*. București: Cartea Universitară, 2005. 212 p.
56. CREȚU, N. ș.a. Învățarea prin colaborare. În: *Supliment al revistei „Didactica Pro”*, 2002, nr. 7, p. 44.
57. CRISTEA, S. *Fundamentele pedagogiei*. Iași: Polirom, 2010. 371 p.
58. CRISTEA, S. *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Chișinău: Litera, 2003. 240 p.
59. CRISTEA, S. *Pedagogie generală*. București: Didactică și Pedagogică, R. A., 2002, 216 p.
60. CUCOȘ, C. *Educație. Iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Polirom, 2008. 224 p.
61. CUCOȘ, C. *Managementul timpului școlar*. www.manag_timp_scolar (vizitat 14.10.2009).
62. CUCOȘ, C. *Pedagogie și axiologie*. București: Didactică și Pedagogică, R.A., 1995. 168 p.
63. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Iași: Ed. a II-a rev. și ad. Iași: Polirom, 2006. 464 p.
64. CUCOȘ, C. *Timp și temporalitate în educație. Elemente pentru un management al timpului școlar*. Iași: Polirom, 2002. 159 p.
65. *Curricula națională /Planul-Cadru pentru învățământul primar, gimnazial, liceal pentru anul de studii 2010-2011*. Chișinău: Lyceum, 2011. 76 p.
66. *Curriculum de bază. Documente reglatoare*. Cimișlia: Tipcium, 1997. 69 p.
67. Curriculum extrașcolar din R.Moldova. ME, IȘE, 2009, (în curs de editare). În: *Bazele pedagogice și manageriale de dezvoltare a instituțiilor de învățământ complementar în Republica Moldova*. Anexa tezei. Teza de dr. în pedagogie /V.Volcov. Chișinău, 2011.
68. *Curriculum la dirigenție*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2006. 16 p.
69. *Curriculum național*. Programe pentru învățământul liceal: Științe socio-umane. /Guțu VI. ș.a. Chișinău: Cartier, 1999.
70. CUZNEȚOV, L. Axiologia educației familiale: unele aspecte filosofice și pedagogice de cultivare a copilului prin intermediul valorificării eficiente a timpului liber și a modului demn de viață. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2009.
71. CUZNEȚOV, L. *Curriculum Educația pentru familie*. Chișinău: Museum, ME, IȘE, UPS „I. Creangă”, 2004. 280 p.
72. CUZNEȚOV, L. *Educație prin optim axiologic. Teorie și practică*. Chișinău: Primex-com SRL, 2010. 159 p.
73. CUZNEȚOV, L. Timpul liber ca valoare și prioritate a autoeducației, formării și autoperfecționării personale în cadrul familiei: repere teoretice, strategii și tehnologii. În: *Tehnologii educaționale moderne în contextul culturii învățării*. /coord. V. Mândăcanu, vol. 10, 2010, p.122-146.
74. CUZNEȚOV, L. *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei*. Chișinău: CEP USM, 2008. 624 p.
75. DANDARA, O. Dimensiuni și preocupări ale unui învățământ de calitate. În: *Didactica Pro*, 2008, nr. 4-5(50-51), p. 22-25.
76. DELORS, J. *Comoara Lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educația în secolul XXI*. Iași: Polirom, 2000. 235 p.
77. DEWEY, J. *Democrație și educație. O introducere în filosofia educației*. București: Didactică și Pedagogică, 1972. 337 p.
78. DIACONU, M. (coord.), ș.a. *Pedagogie*. București: ASE, 2004, 603 p.
79. *Dicționar de etnologie și antropologie*. /volum coord. Pierre Bonte ș.a.; trad. S.Vultur ș.a. - Ed. a II-a, rev. - Iași: Polirom, 2007. p. 670-672.
80. *Dicționar de pedagogie*. / Cristea S. Chișinău-București: Litera, 2000. 398 p.
81. *Dicționar de pedagogie*. /Shaub H., Zenke K.G. Iași: Polirom, 2001. 254 p.
82. *Dicționar de psihologie*. /Șchiopu U. București: Babel, 1997. 740 p.
83. *Dicționar de termeni pedagogici*. / Cristea S. București: Didactică și Pedagogică, 1998. 478 p.
84. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Ed. a II-a. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Univers Enciclopedic, 1998. p. 680.

85. DRAGU, A.; SORIN, C. *Psihologie și pedagogie școlară*. Constanța: Ovidius University Press, 2002. 155 p.
86. DUMITRESCU, I. *Activitatea educativă a dirigintelui. Conținut și metodă*. Craiova: Scrisul Românesc, 1975, 343 p.
87. EȘANU, R. ș.a. *Integrare europeană pentru tine. Ghid metodologic pentru profesori*. Chișinău: Centrul Educațional Pro Didactica, 2009. 126 p.
88. GALERIU, C. (pr.). *Jertfă și răscumpărare*. București: Harisma, 1991. 305 p.
89. GARDNER, H. *Intelegența multiplă*. București: SIGMA, 2007. 320 p.
90. GARȘTEA, N. Educația pentru timpul liber. În: *Formarea competențelor profesionale la studenții pedagogi în contextul noilor educații. Teză de dr. în pedagogie*. Chișinău, 2003. p. 56.
91. GARȘTEA, N. ș.a. *Ora de dirigenție. Ghid pentru elevi și profesori*. Chișinău: Epigraf, 2011 (FEP Tipogr. Centrală). 184 p.
92. GRANACI, L. *Sărbători, obiceiuri tradiționale: Activități extracurriculare. Ghid pentru cadrele didactice*. Chișinău: Epigraf, 2008. 176 p.
93. GUȚU, VI. *Educația centrată pe cel ce învață: Ghid metodologic*. USM, Fac. de Psihologie și Științe ale Educației. Chișinău: CEP USM, 2009. 134 p.
94. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013. 508 p.
95. GUȚU, VI. (coord.). *Specialitatea Psihopedagogie: Curricula /USM*. Chișinău: CEP USM, 2010. 563 p.
96. GUȚU, VI. (coord.). ș.a. *Psihopedagogia Centrată pe Copil*. Chișinău: CEP USM, 2008. 175 p.
97. GUZGAN, V. *Management educațional: Cultura organizațională în unitatea școlară*. Chișinău: Valinex, UPS „I.Creangă”, 2003. 272 p.
98. HADÎRCĂ, M. (coord.). *Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare*. Chișinău: IȘE, Print Caro, 2011. 180 p.
99. HADÎRCĂ, M. Competențele: miza instruirii și evaluării autentice. În: *Didactica Pro*, 2008, nr. 4-5(50-51), p. 35-38.
100. HADÎRCĂ, M. Educația și criza de valori. În: *Didactica Pro*, 2010, nr. 3(16), p. 2-6.
101. HADÎRCĂ, M. Idealul educației moderne: personalitatea competentă sau personalitatea integr(al)ă? În: *Personalitatea integrală – un deziderat al educației moderne*. Materialele conf. științifice internaționale. Chișinău: S.n., 2010. p.143.
102. HADÎRCĂ, M. Postmodernitate și valorile educației. În: *Toleranța, cheia unității prin diversitate*. Simpozion internațional, sinteze /coord. M.Ciubotaru ș.a. Iași: Stef, 2012, p. 48.
103. HADÎRCĂ, M.; BOTGROS, I. Strategia de monitorizare a curriculumului școlar. În: *Revista Univers Pedagogic*, 2010, nr. 1, p. 9-16.
104. HADÎRCĂ, M.; CLICHICI, V. Educația pentru timpul liber: concept și modalități de organizare. În: *Simpozionului Național cu participare internațională Kreaticon „Creativitate. Formare. Performanță”*. Ediția a X-a. Iași: PIM, 2013. p. 298-304.
105. HEIDEGGER, M. *Ființa și timp*. București: Jurnalul Literar, 1994. 226 p.
106. HODĂJEU, D. *Condiția umană la Blaise Pascal și Jean Jacques Rousseau*. Cluj-Napoca: Grinta, 2006. 265 p.
107. Hotărârea Guvernului R.Moldova nr.555/2006, cu privire la organizarea odihnei și întremării copiilor și adolescenților în sezonul estival 2006. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova*. 15.05.2006, nr. 75-78 (1856-1859).
108. Hotărârea Guvernului Romania nr.530/2007. În: *Monitorul Oficial al României* 15.06.2007, nr. 401.
109. ILIUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. București: Polirom, 2004. 252 p.
110. IONESCU, M.; CHIȘ, V. *Fundamentări teoretice și abordări praxiologice în științele educației*. Cluj-Napoca: Eikon, 2009. 426 p.
111. IONESCU, M.; RADU, I. *Didactica modernă*. Ed. a 2-a, rev. Cluj-Napoca: Dacia, 2001. 240 p.
112. IOSIFESCU, S. *Managementul timpului și a priorităților*. Suport de curs, 2006.

113. JIGĂU, M. (coord.) ș.a. *Timpul elevilor*. București: IȘE, 2008. 110 p.
114. JINGA, I. (coord.); Istrate, E. *Manual de pedagogie*. București: ALL EDUCATIONAL, 2001. 464 p.
115. JOIȚA, E. (coord.). *Formarea pedagogică a profesorului. Instrumente de învățare cognitiv-constructivistă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007. 399 p.
116. JOIȚA, E. *Instruirea constructivistă – o alternativă: fundamente, strategii*. București: Aramis, 2006. 318 p.
117. KALMA, E. ș.a. Consum în timpul liber, autonomie și planuri de viitor ale tinerilor. În: *Revista de pedagogie*, București, 2010, nr. 58 (4), p. 73-92.
118. KANT, Im. *Tratat de pedagogie. Religia în limitele rațiunii*. Iași: Agora, 1992. 150 p.
119. LAROUSSE. *Marele dicționar al psihologiei*. București: Trei, 2006. p. 1231-1235.
120. LAZĂR, V.; CĂRĂȘEL, A. *Psihopedagogia activităților extracurriculare*. Dolj: Arves, 2004. 108p.
121. *Legea Învățământului din Republica Moldova*. Chișinău: Lyceum, 2002. 47 p.
122. LUCACIU, Gh. *Activități recreative, note de curs*. Oradea: Facultatea de Educație Fizică și Sport, 2004. p. 14.
123. LUNGU, V. Impactul în dezvoltarea personalității beneficiarului educațional. În: *Învățătorul Modern*, 2010, nr. 4(8), p. 11-12.
124. LUPU, D. *Educația pentru timpul liber – de la constatare la conștientizarea valorii sale formativ-informative*. <http://staticlb.didactic.ro/uploads/material/69/52/21//timpliber.doc> (vizitat 06.03.2009).
125. MACAVEI, E. *Pedagogie. Teoria educației*. Volumul I, București: Aramis Print, 2001. 352 p.
126. MÂNDĂCANU, V. M. *Etica pedagogică*. Chișinău, 1998. 190 p.
127. MICLEA, M. *Psihologia cognitivă. Metodele teoretice-experimentale*. Iași: Polirom, 2003.
128. MIRCEA, Șt. *Lexicon Pedagogic*. București: Aramis, 2006. 384 p.
129. MOISIN, A. *Arta educării copiilor și adolescenților în familie și în școală: îndrumător pentru părinți, educatori, învățători, diriginți și părinți*. București: Didactică și Pedagogică, 2008. 136 p.
130. MOMANU, M. *Introducere în Teoria Educației*. Iași: Polirom, 2002. 176 p.
131. MUREȘAN, P. *Învățarea eficientă și rapidă*. București: Ceres, 1990. 271 p.
132. NEACȘU, I. *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*. Iași: Polirom, 2010. 331 p.
133. NECULAU, A. *Comportament și civilizație. Mică enciclopedie pentru tineret*. București: Științifică și Enciclopedică, 1987. 353 p.
134. NECULAU, A.; COZMA, T. *Pedagogie socială*. Iași: Univ. „Al.I.Cuza” 1994.
135. NEGOVAN, V. *Introducere în psihologia educației*. București: Universitară, 2006. 239 p.
136. NEGREȚ-DOBRIDOR, I. *Teoria generală a curriculumului educațional*. Iași: Polirom, 2008. 436 p.
137. NEGREȚ-DOBRIDOR, I.; PĂNIȘOARĂ, I.O. *Știința învățării: de la teorie la practică*. Iași: Polirom, 2005. 254 p.
138. NENCESCU, M. Managementul timpului liber. În: *Metanoia. Însemnări despre Cultură – Educație – Comunicare*. București: Ministerul Internelor și Reformei Administrative, 2008, p. 75-81.
139. NICOLA, I. *Tratat de pedagogie școlară*. București: Aramis, 2003. 575 p.
140. OPRESCU, D. *Timpul liber și instrăinarea umană*. București: Politică, 1981. 113 p.
141. ORȚAN, F. *De la pedagogie la științele educației*. București: Didactică și Pedagogică, 2007. 224 p.
142. OZUNU, D. *Bazele psihologiei ale educației*. Cluj-Napoca: Argonaut, 1994. 200 p.
143. PALADI, O. Conștiința de sine și valorile la vârsta adolescentului. În: *Univers Pedagogic*, 2011, nr. 4, p. 34-40.
144. PALICICA, M. *Prelegeri de psihopedagogie*. Timișoara: Orizonturi Universitare, 2002. 240 p.
145. PASCADI, I. *Din tradițiile gândirii axiologice românești*. București: Științifică, 1970.
146. PATRAȘCU, D.; ROTARU, T. *Cultura managerială a profesorului: Teoria și metodologia formării*. Chișinău: UPS „I.Creangă”, 2006. 296 p.
147. PATRAȘCU, D. ș.a. *Management educațional preuniversitar*. Chișinău: ARC, 1997. 383 p.
148. PATRAȘCU, D. ș.a. *Metodologia cercetării și creativității psihopedagogice*. Chișinău: Știința, 2003. 252 p.
149. PĂUȘ, V.A. *Comunicare și resurse umane*. Iași: Polirom, 2006. 307 p.

150. PĂSLARU, VI. *Educație axiologică*. www.proeducation.md (vizitat 05.11.2009).
151. PĂSLARU, VI. *Principiul pozitiv al educației: studii și eseuri pedagogice*. Chișinău: Civitas, 2003. 230 p.
152. PĂSLARU, VI. Valoare și educație axiologică: definiție și structurare. În: *Didactica Pro*, 2006, nr. 1(35), p. 3-8.
153. PĂSLARU, VI. *Valorile educației*. www.proeducation.md (vizitat 12.11.2009).
154. PETCU, G. *Organizarea activităților de timp liber. Note de curs*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2005.
155. PIAJET, I. *Judecata morală la copil*. București: Didactică și Pedagogică, 1980.
156. PICHIU, D.; ALBUȚ, C. *Teoria valorii și elemente de praxiologie*. Iași: „Gh. Asachi”, 1994. 268 p.
157. POGOLȘA, L. (coord.) ș.a. *Evaluarea curriculumului școlar – perspectivă de modernizare*. M.E. al R.M.; A.Ș. a M.; I.Ș.E. Chișinău: S.n., 2009. 789 p.
158. POPA, N-L; ș.a. *Pedagogia socială*. București: 2011. 75 p.
159. RACU, Ig. ș.a. *Psihologia dezvoltării și psihologia pedagogică*. Chișinău: Univers pedagogic (F.E.P. „Tipogr. Centrală”), 2007. 160 p.
160. RAȚĂ, G. *Strategii de gestionare a timpului liber*. Curs pentru masteranzi. Iași: PIM, 2007. <http://www.isj.dj.edu.ro> (vizitat 02.11.2010).
161. RĂDULESCU-MOTRU, C. *Timp și destin*. București: Saeculum.I.O., 1996. 191 p.
162. REPIDA, T. *Educația nonformală: abordare teoretică și metodologică*. Note de curs. Chișinău, CEP USM, 2013.179 p.
163. ROGOJINA, D. *Promovarea coerentă a valorilor în sistemul de învățământ*. Chișinău: Lumina, 1995, 101 p.
164. ROUSSEAU, J.J. *Emil sau despre educație*. București: Didactică și Pedagogică, 1973.
165. ROUSSELET, J. *Adolescentul, acest necunoscut*. București: Ed. Politică, 1969, p. 216.
166. SALADE, D. *Dimensiuni ale educației*. București: Didactică și Pedagogică, 1998. 232 p.
167. SĂLĂVĂSTRU, D. *Psihologia educației*. Iași: Polirom, 2004. 288 p.
168. SCLIFOS, L. Educația pentru timpul liber și creativitatea. În: *Didactica Pro*, 2009, nr. 1(53), p. 36-37.
169. SILISTRARU, N. *Dinamica și funcționalitatea dimensiunilor educației*. Chișinău: Tipogr. UPS „I. Creangă”, 2001. 226 p.
170. SILISTRARU, N. *Note de curs la pedagogie*. Chișinău, 2002. 295 p.
171. SILISTRARU, N. *Semnificația valorilor general-umane în procesul educațional*. Chișinău: USM, 1999. 80 p.
172. SILISTRARU, N. *Valori moderne*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2006. 176 p.
173. SIMENSCHY, Th. *Dicționarul înțelepciunii: cugetări antice și moderne*. Ed. a III-a. Chișinău: Uniunii Scriitorilor, 1995. 640 p.
174. SMALE, B. *Timpul liber și simplitatea voluntară*. Canada Ontario, 2009. <http://www.downshiftingromania.blogspot.com> (vizitat 17.06.2010).
175. STUPA, L. ș.a. *Manual de pedagogie*. Vol.3. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2008. 190p.
176. ȘCHIOPU, U.; VERZA, E. *Psihologia vârștelor: ciclurile vieții*. București: Didactică și Pedagogică, 1995. 508 p.
177. Școli. România, 2009. http://scoli.didactic.ro/palatul_copiilor_severin/ (vizitat 07. 02. 2009)
178. TĂNASE, A. *Cultură și umanism: Eseuri de filosofia culturii*. Bacău: Junimea, 1973. 265 p.
179. TOTI, G. *Timpul liber*. București: Politică, 1965. 358 p.
180. TRĂȘCĂ, I. *Ghid metodologic pentru formatori. Elemente de pedagogie specifice formării profesionale a adulților – lifelong education*. SNG (Școala Națională de Grefieri, România), în serviciul justiției! p. 113 . www.grefieri.ro/docs/200711/20071122GHID_FORMATORI.doc (vizitat 10.11.2011)
181. TRUȚA, E.; MARDAR, S. *Relația profesor-elevi: blocaje și deblocaje*. București: Aramis, 2005. 286 p.
182. ȚĂRCOVNICU, V. *Pedagogie generală*. Timișoara: Facla, 1975. 245 p.
183. ULRICH, C. *Postmodernism și educație*. București: Didactică și Pedagogică, 2007. 187 p.

184. UNICEF. Timpul liber și odihna. În: *Viața în ochii copilului. Raportul copiilor despre respectarea CDC în Republica Moldova*. CIDDC, Rădda Barnen, APSCF /Gavriliuc C. (coord.). Chișinău, 2008. p. 59-61. www.childrights.md (vizitat: 08.12.2009).
185. UNICEF. Timpul liber. În: *Rețea pentru Tine. Buletin informativ al CNRT* (Centrul Național de Resurse pentru Tineri), 2003, nr. 2, aprilie, p. 3.
186. VĂIDEANU, G. *Educația la frontiera dintre milenii*. București: Politică, 1988. 328 p.
187. VĂIDEANU, G. Educația permanentă: conceptual și incidențele educației permanente asupra învățământului. În: *Pedagogie, Ghid pentru profesori*. Iași: Univ. „Al. I. Cuza”, 1988, p. 140-141.
188. VĂIDEANU, G. *UNESCO – 50 Educație*. București: Didactică și Pedagogică, 1996.
189. VĂIDEANU, G.; NECULAU, A. (coord.). Noile educații. În: *Buletinul Cabinetului de Pedagogie*, Iași: Univ. „Al. I. Cuza”, 1988, p. 86.
190. VĂLEANU, I.; HÂNCU, M. *Elemente de statistică generală*. București: Litera, 1990. 144 p.
191. VLAS, V. *Psihologia vârstelor și pedagogică*. Chișinău: Lumina, 1992. 224 p.
192. VOICULESCU, Fl. *Analiza resurse-nevoi și managementul strategic în învățământ*. București: Aramis, 2004. 414 p.

Literatura în limba rusă

193. АКИМОВА, Л. А. Социология досуга: Учеб. пособие. Москва: МГУКИ, 2003. 123 с.
194. Организация досуга детей. Учебно-методический комплекс дисциплины. /Е.Н.Лебедева, МГПУ, 2008. 34 с. www.mshu.edu.ru (vizitat 10.02.2011).
195. СТРЕЛЬЦОВ, Ю.А. Культурология досуга. Учебное пособие. Изд. 2-е, Москва: МГИК, 2003. 296 с.
196. Теоретическая педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений в 2 частях, ч.1(fb2). <http://lib.rus.ec/b/244395/read#t94> (vizitat 15.11.2010).
197. ШЕРЕМЕТЬЕВ, С. И. Формирование культуры общения подростков в досуговой деятельности. Автореферат (13.00.05). Минск: [с.н.], 2002, 20 с.

Literatura în limba engleză

198. CSIKSZENTMIHALYI, M. *Finding flow: the psychology of engagement with everyday life*. Edition I, New York, 1997. p. 9-12.
199. *Education for leisure activities*. In: Doc.10647. Date: 7 July 2005 from <http://www.assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc05/EDOC10647.htm> (vizitat 02.05.2010)
200. GASS, M. Programming the transfer of learning in adventure education. In: *Journal of Experimental Education*, 1985, nr. 8 (3), p. 18-24.
201. HERBERT, S. *Education: intelectuall, moral and physical*. New York: BiblioLife. 2011. p. 274
202. HONER, S.; SWARBROOKE, J. *Leisure Marketing: A global Perspective*. 2005. 412 p. from www.books.elsevier.com (vizitat 09.12.2011).
203. http://www.canadian-universities.net/Universities/Programs/Recreation_and_Leisure-Ontario.html (vizitat 12.03.2011).
204. LEE, Y.D.; LIN, H. Ch. *Leisure benefit as a mediator of the effects of leisure motivation in the formation on life satisfaction*. 2000 from tion. Retrieved August 21, 2009 from <http://bai2009.org/file/papers/1390.dc>. (vizitat 15.08.2010).
205. *Leisure and education*. Papers submitted to the 2nd International Conference on Leisure and Education. Budapest, September 1974, nr.74/499. 280 p.
206. *Leisure Education in the Schools: Promoting Healthy Lifestyles for All Children and Youth*. A Position Paper of the American Association for Physical Activity and Recreation (AAPAR). San Diego, California AAHPERD Convention, 2011. 61 p. from www.aahperd.org (vizitat 05.07.2011).
207. *Leisure Education in Supported Employment Opportunities*. Inc. Raieigh, NC. North Carolina Univ., Chapel Hill, Jan., 1994. 243 p.
208. LEITNER, M.J.; LEITNER, S.F. *Leisure Enhacement*. 3rd Ed. SUA, 2004. 399 p.
209. *Leisure Education Models*. /M.Kay Holjes. San Diego: County Office Education, 2010.
210. MASLOW, A.H. *Theory of Human Motivation*. In: *Psychological Review*, Vol. 50 (4), Jul. 1943. p. 370-396.

211. MCLEAN, D.D. a.o. *Kraus's recreation and leisure in modern society*. 8th edition, Canada: Jones and Bartlett Publishers, 2008, p. 383. <http://www.unesco.com> (vizitat 05.07.2011).
212. MUNDY, J.; ODUM, L. *Leisure education*. Theory and practice from <http://www.cabdirect.org/abstracts/19811878460.htm> (vizitat 15.08.2011).
213. NEGLEY, S. *Understanding the value of leisure*. Wellness Reproductions, 2002 from <http://www.guidancechannel.com/detail.asp?index=877&cat22> (vizitat 12.04.2010).
214. NEULINGER, J. *The Psychology of Leisure: Research Approaches to the Study of Leisure*. 2nd ed. 1981. 302 p.
215. PESAVENTO, L.C., a.o. *Leisure Education in the Schools*. SUA: AALR, 2003. 36 p. In: LEPSDocu-ment – PDF-XChange Viewer (vizitat 25.03.2010).
216. PETERSON, C.A.; STUMBO, N.J. *Therapeutic recreation program design: Principles and procedures*. 3rd Ed. Boston, MA: Allyn and Bacon, 2000.
217. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning. In: *Official Journal of the European Union*, 2006, No.30.
218. *Resource Center Database. Tracking the Good Times: Leisure Resource for Youth Leaders* (0229), 2002 from <http://www.drc.sd62.bc.ca> (vizitat 12.04.2010).
219. ROJEK, Ch. a. o. *A Handbook of Leisure Studies*. United States, United Kindom, European Union: Palgrave Macrni, 2006. 547 p.
220. RUSKIN, H. A Conceptual approach in policy development in leisure education. In: *Journal World Leisure and Recreation*. 1988, Vol. 30, Nr.3/4, p. 17-24 from <http://www.jstor.org/pss/1502900> (vizitat 19.07.2011).
221. RUSKIN, H. *European Leisure and Recreation Association Israel – 1998 – 2000: the European Leisure and Recreation Association*, 2002 from <http://www.elra.net/news001.htm> (vizitat 29.04.2010).
222. RUSKIN, H.; LEITNER, M.J. Leisure education perspectives worldwide: World Leisure Association Commission on Education (EDCOM). In: *Paper presented at the First Pacific Rim Conference on Leisure Education*, January 11-14, 2002. Honolulu, HI, Hawaii Tokai International College. p. 198-204.
223. RUSKIN, H.; SIVAN, A. *Leisure Education in School Systems: Curricula, Strategies, Training*. Jerusalem, Israel: Cosell Center for Physical Education, Leisure, and Health Promotion, The Hebrew University of Jerusalem, 2002. 209 p.
224. SELICK, J.; STENSURUD, C. *Leisure Education Models*. California, 2002, 23 p. from http://www.cprs.org/membersonly/LeisureEducation_Models.doc (vizitat 10.02.2010).
225. SIVAN, A.; RUSKIN, H. *Leisure education, community development, and populations with special needs*. CABI Publishing, 2000. 200 p.
226. SIVAN, A. *Education for Leisure*. from www.loisirquebec.com (vizitat 15.06.2012).
227. SMITH, E. *Leisure education prevention program for junior high*. Pennsylvania State University, Source: NIDA, 2002 from http://www.pop.psu.edu/admin~core/grants/grant_listing/leisure.html (vizitat 01.05.2010).
228. *Time Wise. Theory and Introduction*. Pennsylvania State University, 2002. <http://www.personal.psu.edu/faculty/1/1/11c7/TimeWise/Theory.htm> (vizitat 01.05.2010).
229. TORKILDSEN, G. *Leisure and recreation management*. 5-th. Ed., Lodon and New York, 2005. 616 p.
230. UNESCO. *Education and Leisure*. from http://www.eycb.coe.int/compasito/chapter_5/pdf/4.pdf (vizitat 03.05.2011).

Literatura în limba franceză

231. Aménagement des temps et des activités de l'enfant : mise en place du contrat éducatif local et des rythmes périscolaires. In: *Bulletin Officiel de l'Education Nationale*, 1998, N°29 du 16 juillet. <http://www.education.gouv.fr/botexte/bo980716/scob9801882c.htm> (vizitat 18.03.2010).
232. BELLEFLEUR, M. *Le loisir contemporain: essai de philosophie sociale*. Canada: Presses de l'Université du Québec, 2002. 192 p.

233. BERNE, E. *Que dites-vous après avoir dit bonjour?* Paris: TCHOU, 1993.
234. *Centres de loisirs*. Paris. <http://www.paris.fr/pratique/education-cours-pour-adultes/centres-de-loisirs/p1944> (vizitat 10.02.2011).
235. *Dictionnaire encyclopédique de l'éducation et de la formation*. Paris: Nathan, 1994.
236. FRAISE, P. *Psychologie du temps*. Paris: PUF, 1967.
237. Loisir. In: *Dicționar Francez-Român Mare* /Gorunescu E. București: Teora, 2005, p.775.
238. Loisirs. In: *Le Monde de L'Éducatons*, 2007, nr. 361, p. 9-10.
239. MASSOT, A. *École à temps partagé et le partagé du travail*. Canada: Les Presses de l'Université Lavel, 1997. 201 p.
240. MIALARET, G. *Pédagogie generale*. Paris: PUF, 1991.
241. PIAGET, J. *Le développement de la notion de temps chez l'enfant*. Paris: PUF, 1946-a.
242. PRONOVOST, G. *Loisir et société. Traité de sociologie empirique. 2e Édition*. Canada: Presses de l'Université du Québec, 1998. 428 p.
243. SOUBRIER, R. *Planification aménagement et loisir. 2e Édition*. Canada: Presses de l'Université du Québec, 2000. 428 p.
244. SUE, R. *Le loisir*. Paris: Press Universitaires de France, 1980. 127 p.
245. Travailler moins pour apprendre plus? In: *Le Monde de L'Éducatons*, 2007, nr. 363, p. 21-35.

Literatura în limba portugheză

246. *Carta Internacional de Educacao para o Lazer*. Elaborada e aprovada no Seminario Internacional da WLRA, 1993. Jerusalem – Israel, 2 a 4 de agosto e ratificada pelo Conselho da WLRA Jaipur – India 3 de dezembro [Data da Publicacao on-line: 06/02/2002]. http://www.saudeemmovimento.com.br/conteudos/conteudo_exibe1.asp?cod_noticia=195 (vizitat 12.01.2011).
247. *Educacao para o Lazer*. <http://cev.org.br/biblioteca/a-educacao-para-o-lazer-nas-escolas-acordo-com-literatura-vigente> (vizitat 10.03.2011).
248. ISABEL, A.M. *Educacao para o Lazer*. http://www.ipv.pt/millennium/ect10_ana.htm (vizitat 20.03.2011).
249. OSORIO, E.C. *Educacion para la recreation: Una apuesta por la Autonomia y la libertad para la transfrmacion social*. Origen: X Congreso Nacional de Recreacion Coldeportes /FUNLIBRE 10 al 12 de Julio. Bogota, D.C., Colombia, 2008. <http://www.redcreacion.org/documentos/congreso10/EOSorio.html> (vizitat 27.03.2011).

Literatura în limba spaniolă

250. http://perso.wanadoo.es/angel.saez/pagina_nueva_167.htm (vizitat 06.03.2011).
251. <http://www.educacionenvalores.org/spip.php?article115> (vizitat 24.03.2011).
252. MÉNDEZ, M.; LLANDERAS, P. *Fundamentación teórica de la Pedagogía del Ocio*. <http://educasociatic.blogspot.com/2011/01/fundamentacion-teoretica-de-la-pedagogia.html> (vizitat 23.03.2011).
253. PUIG, J., TRILLA, J. *Pedagogia del ocio*. Barcelona: Ed. Laertes, 2000. 249 p. http://www.epedagogia.com/recensiones_lecturas/recension_ped_ocio.pdf (vizitat 16.04.2011).

ANEXE

Anexa 1.

IDEI CONCEPTUALE PRIVIND EDUCAȚIA PENTRU TIMPUL LIBER

Autori de referință	Idei / concepte pe domenii	Noțiuni-cheie	Reflecții de dezvoltare-formare integrală a personalității
Aspectul filosofic			
Aristotel Sf. Augustin Im. Kant H. Bergson M. Heidegger C. Rădulescu-Motru Pr. C. Galeriu	Concepte: ontologice și antropologice	Om; timp; libertate; educație; raționament, divertisment.	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul, originar odată cu conștiința umană. • Valoarea de timp liber relevă vocația omului în realizarea sensului vieții prin activități temporale. • Extinderea gradului de libertate a creației omului în timp. • Omul, ființă autentică și ambivalentă transcidentală, discerne alegerea a ceea ce este și a ceea ce vrea sau a ceea ce urmează să devină în alegerea efectivă a activităților. • Timpul liber factorul decisiv a condiției umane.
Aspectul socio-psihologic			
Freud Erikson J. Piaget U. Șchiopu A. Cosmovici E. Verza V. Vlas A. Moles J. Dumazedier Th. Veblen A. Bolboceanu N. Bucun	Facultăți: • cognitive • afective • psihomotorii	Personalitate; timp; timpul liber; organizare; activitate; ritm	<ul style="list-style-type: none"> • Timpul, perioadă de succesiune a evenimentelor externe și interne organismului uman. • Percepția timpului și valoarea pe care i-o acordă persoana este determinată de cultură. • Durata timpului variază în funcție de vârsta persoanei și de semnificația pe care o acordă la nivel fizic, social și intern. • Organizarea temporală a activităților umane ține cont de măsurarea rațională a timpului în raport cu conținutul acestuia și reprezentarea personală și socială. • Timpul liber este evaluat ca un progres pentru civilizație și dezvoltare personală. • Sistemul școlar funcționează odată cu organizarea timpului elevului. • Fenomenul organizării ritmurilor școlare reflectă procesul de activitate educativ /instructiv a elevului.

Autori de referință	Idei / concepte pe domenii	Noțiuni-cheie	Reflecții de dezvoltare-formare integrală a personalității
Aspecte axiologice, pedagogice /educaționale			
<p>J. J. Rousseau J. Dewey, C. Bîrzea, S. Cristea, I. Bontaș, I. Nicola, C. Cucuș, I. Jinga, E. Macavei, S. Cemortan L. Cuznețov T. Callo, Vl. Guțu D. Patrașcu Vi. Pâslaru M. Hadîrcă, N. Silistraru, I. Botgros</p>	<p>Educație clasică</p> <p>Noile educații</p> <p>Curricula</p> <p>Axiologie</p>	<p>Timpul liber gestionat la nivelul:</p> <ul style="list-style-type: none"> • intelectual; • moral-religios; • fizic; • estetic; • tehnologic <p>Timpul liber ca valoare aferentă educației: permanente, civice; axiologice; familiei; integrale; pentru timpul liber; etc. Competențe curriculare la nivel de învățământ școlar</p> <p>Valoarea de timp liber</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea competențelor de integrare socială. • Aplicarea conceptelor pedagogice la nivel de sistem școlar și personalitatea elevului. • Oferirea noilor deschideri la nivel de ideal și finalitate macrostructurală și microstructurală a procesului educațional permanent pentru formarea-dezvoltarea personalității elevului. • Optimizarea procesului educativ / instructiv pe competențe curriculare în formarea-dezvoltarea personalității integrale a elevului. • Deschiderea unor module pe arii curriculare în formarea-dezvoltarea competenței raționale a timpului liber la elevi. • Facilitarea unor posibile programe educative de realizarea sensului a personalității elevului la nivel social, economic, religios, politic. • Formarea atitudinii personalității elevului în sens axiologic, de a prefera, de a alege autentic activitatea de domina-re în societate.

**CARACTERIZAREA CONCEPTELOR-CHEIE ALE EDUCAȚIEI /INSTRUIRII
ÎN RAPORT CU TIMP ȘCOLAR, TIMP EXTRAȘCOLAR, TIMP LIBER**
(adaptare după S. Cristea [57])

Criterii de definire / resurse pedagogice implementate	Timp școlar	Timp extrașcolar	Timp liber
Formele educației – perspectiva paradigmei curriculare	Educația / instruirea formală	Educația / instruirea nonformală	Educația /instruirea informală
Funcțiile educației – consecințe psihosociale	Funcțiile generale – modele de integrare psihosocială a personalității angajate explicit: riguros, <i>obligatoriu</i>	Funcțiile generale – modele de integrare psihosocială a personalității angajate explicit: flexibil, <i>opțional</i>	Funcțiile generale – modele de integrare psihosocială a personalității implicate spontan, difuz, aleatoriu
Structura de realizare a educației – moduri și forme de organizare	Acțiuni pedagogice organizate, bazate pe corelația funcțională <i>educator-educat</i> – învățământ frontal; lecții, cursuri, seminarii	Acțiuni pedagogice organizate, bazate pe corelația funcțională <i>educator-educat</i> – învățământ grupal, individual; activități aplicative, cercuri de specialitate	Influențe pedagogice spontane – efecte formative (imediate; pe termen mediu și lung) ale mediului social (natural, economic, politic, cultural, comunitar)
Finalitățile educației – tipuri de curriculum	Obiective generale, specifice / <i>curriculum formal</i>	Obiective generale, specifice <i>/curriculum nonformal</i>	Obiective generale, specifice, raportate la experiența de viață a <i>educatului</i> , valorificabilă și în plan <i>formal și nonformal/ curriculum informal</i>
Conținuturile educației – valori pedagogice predominante	Plan de învățământ, programe, manuale școlare- universitare, cu statut obligatoriu / valori ale educației științifice / intelectuale și morale	Planuri, programe, manuale tipice educației și instruirii nonformale, cu statut opțional și facultativ /valori ale educației tehnologice, estetice, psihofizice	Programe, mesaje provenite de la nivelul mediului social, fără finalitate pedagogică explicită /valori multiple (culturale, interculturale, multicultural comunitare, civice, religioase, economice, etice, medicale, artistice) care pot fi angajate pedagogic în sens moral, intelectual, tehnologic, estetic, psihofizic

Metodologia educației – metode, tehnici (procedee) adoptate predominant	Strategii didactice în care predomină comunicarea și cercetarea – conversația, prelegerea, problematizarea, observația, experimentul, instruirea programată	Strategii didactice în care predomină cercetarea și acțiunea practică – modelarea, problematizarea, experimentul, exercițiul (de tip algoritmic, euristic), joc (didactic, de roluri, simulat), instruirea programată	Strategii de prelucrare și de interpretare pedagogică a informației furnizată de mediul social – dezbateră, asaltul de idei, elaborarea de proiecte, demonstrația, descoperirea, problematizarea, modelarea, instruirea programată
Evaluarea educației – metode, tehnici (procedee) folosite predominant	În termeni de evaluare normativă, finală – note, calificaive, examene cu statut obligatoriu	În termeni de evaluare psihologică, permanentă, formativă – fără note, calificative, examene, cu statut obligatoriu	În termeni de evaluare inițială – conversații, chestionare, lucrări (practice, scrise, experimentale), teste pentru cunoașterea experienței de viață și de învățare dobândită în mediul social, în vederea valorificării acestora la nivel <i>formal</i> și <i>nonformal</i>

Anexa 3.

CHESTIONARE PRIVIND PERCEPȚIA TIMPULUI LIBER (în cadrul pre-experimentului pedagogic)

A. Chestionar pentru elevii claselor a X-a – XII-a

Stimate elev, te rog să răspunzi la următoarele întrebări ce vizează timpul liber.

1. Ce înțelegi tu prin următoarele noțiuni:

Timp școlar _____

Timp liber _____

2. Câte ore stai, de obicei, în școală?

Încercuiește una din variantele de răspuns:

5, 6, 7

3. Câte ore pe zi folosești pentru pregătirea lecțiilor?

Încercuiește una din variantele de răspuns:

2, 3, 4, 5, 6

4. **Participi la vreo activitate extrașcolară?** a) da b) nu.

Dacă da, indică activitatea, unde se desfășoară și cât timp durează.

5. **În ce măsură te interesează cum ai putea folosi mai bine timpul tău liber?**
Încercuiește unul din răspunsuri:

a) puțin b) mult c) foarte mult d) deloc

6. **De obicei, cum îți petreci tu timpul liber**

7. **Ce preferi mai mult să faci în timpul tău liber? Bifează (✓) Cât timp te preocupi de activitatea preferată?**

☐ să citesc	☐ să ajut părinții
☐ să privesc TV	☐ să fac plimbări în aer liber
☐ să fac sport	☐ să îngrijesc de animalul meu din curte
☐ să ascult muzică	☐ să vizitez instituții culturale
(muzee, teatre, biserici, biblioteci etc.)
☐ să navighez pe internet	☐ să dorm
☐ să mă joc	☐ altele (indică ocupația) _____

Numește lucrurile noi, învățate din preferințele tale bifate mai sus?

8. **Cu cine preferi să-ți petreci timpul liber? Încercuiește o variantă de răspuns.**

a) cu prietenii b) cu frații /surorile c) cu părinții
d) cu bunicii e) cu colegii de școală f) singur

De ce? Argumentează răspunsul.

9. **De obicei, când ai mai mult timp liber, îți planifici cum să-l petreci?**

Încercuiește: a) da b) nu Dacă da, de ce? Argumentează răspunsul:

10. În ce măsură crezi că activitățile din timpul liber te ajută să-ți dezvolți mai bine personalitatea? **Încercuiește.**

- a) foarte mult b) mult c) puțin d) deloc

Argumentează răspunsul:

11. Ai nevoie de timp liber, în ce scop? **Argumentează răspunsul pe verso.**

Îți mulțumim!

B. Chestionar pentru profesori

Stimați profesori, Vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări ce vizează valorificarea timpului liber de către elevi.

1. Ce înțelegeți Dvs. prin următoarele noțiuni:

a) Timp liber al elevului _____

b) Timp școlar al elevului _____

c) Timp extrașcolar al elevului _____

2. Cum credeți Dvs., ce ar trebui să facem pentru a-i învăța pe elevi să prețuiască timpul și să-l folosească rațional?

a) _____

b) _____

c) _____

d) _____

3. Ce activități cu privire la utilizarea rațională a timpului liber ați realizat în cadrul orelor de dirigenție? Indicați 2-3 subiecte:

a) _____

b) _____

c) _____

4. În programul lor de activitate zilnică, cât timp liber au elevii Dvs.? Încercuiți cifra:

1, 2, 3 (ore)

5. Câte ore, în opinia Dvs., dedică elevii pregătirii temelor de acasă? Încercuiți cifra:

2, 3, 4, 5, 6

Ce activități extrașcolare realizați cu elevii Dvs.?

Indicați câteva din ele și argumentați necesitatea lor:

a) _____

b) _____

c) _____

7. Ce credeți că preferă să facă elevii Dvs. în timpul liber? Bifați: (Ú)

să citească

să ajute părinții

să privească TV

să facă plimbări în aer liber

să facă sport

să îngrijească de animalul lor din curte

să asculte muzică

să viziteze instituții culturale

(muzee, teatre, biserici, biblioteci etc.)

să navigheze pe internet

să doarmă

să se joace

altele (indicați ocupația) _____

8. În ce măsură credeți că activitățile din timpul liber influențează formarea-dezvoltarea elevilor Dvs.? Încercuiți o variantă de răspuns și în spațiul de mai jos argumentați.

a) foarte mult

b) mult

c) puțin

d) deloc

De ce? _____

Vă mulțumim!

C. Chestionar pentru părinți

Stimați părinți, Vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări, ce vizează valorificarea timpului liber al copilului Dvs.!

1. Ce înțelegeți Dvs. prin următoarele noțiuni:

a) *Timp liber al copilului* _____

b) *Timp școlar al copilului* _____

c) *Timp extrașcolar al copilului* _____

2. Cum credeți, ce ar trebui de făcut pentru a-l învăța pe copilul Dvs. să prețuiască timpul și să-l folosească rațional?

a) _____

b) _____

c) _____

d) _____

3. Ce activități realizați cu copilul Dvs. în timpul liber? *Indicați 2-3 activități:*

a) _____

b) _____

c) _____

4. Ce preferă mai mult să facă copilul Dvs. în timpul liber? Bifați: (✓)

☐ să citească	☐ să ajute părinții
☐ să privească TV	☐ să facă plimbări în aer liber
☐ să facă sport	☐ să îngrijească de animalul lor din curte
☐ să asculte muzică	☐ să viziteze instituții culturale
(muzee, teatre, biserici, biblioteci etc.)
☐ să navigheze prin internet	☐ să doarmă
☐ să se joace	☐ altele (indicați ocupația) _____

5. Cu cine credeți că își petrece timpul liber copilul Dvs.? Încercuiți una din variantele de răspuns:

a) cu prietenii	b) cu frații /surorile	c) cu părinții
d) cu bunicii	e) cu colegii de școală	f) singur

6. Câte ore, în opinia Dvs., dedică copilul pregătirii temelor de acasă? Încercuiți o cifră:

2, 3, 4, 5, 6

7. Câte ore din zi se află, de obicei, copilul Dvs. în școală? Încercuiți o cifră:

5, 6, 7, 8

8. Ce ocupații educative în afara școlii (participă la diferite cercuri etc.) are copilul Dvs.? Indicați activitatea.

9. În programul de activitate zilnică, copilului Dvs., cât timp liber are? Încercuiți cifra:

1, 2, 3 (ore)

10. În ce măsură credeți că activitățile din timpul liber influențează formarea-dezvoltarea copilului Dvs.? Încercuiți o variantă de răspuns și în spațiul de mai jos argumentați.

a) foarte mult	b) mult	c) puțin	d) deloc

De ce? _____

Vă mulțumim!

- a) un timp pentru distracție
- b) o activitate de recreere
- c) un timp pentru dezvoltarea personală
- d) o valoare
- e) un stil de viață sănătos
- f) sport
- g) hobbyii
- h) o meditație

2. Cum credeți, timpul liber reprezintă o bază de conflict între elev /copil și părinți?

- a) da
- b) nu

3. Va-ți gândit vreodată că timpul liber poate fi gestionat /planificat în mod rațional în folosul elevului?

- a) da
- b) nu

4. Ați discutat cu elevii despre cum poate fi petrecut mai util timpul lor liber?

- a) da
- b) nu

Dacă *da*, identificați în cadrul cărei discipline ați avut asemenea discuții:

5. Considerați că ar fi necesară o *educație pentru timpul liber* în școală?

- a) da
- b) nu

5.1 La ce nivel de studiu considerați necesară *educația pentru timpul liber*?

- a) gimnaziu
- b) liceu

Argumentați-vă opțiunea:

6. Cum credeți Dvs. că poate fi realizată *educația pentru timpul liber*? Alegeți din următoarele opțiuni:

- a) printr-un curs opțional;
- b) printr-un modul în cadrul curriculumului de dirigjenție;
- c) altă opțiune (*indică*): _____.

7. Considerați necesară școala să dezvolte competența de gestionare rațională a timpului liber în viață?

- a) da
- b) nu

FIȘA AXIOLOGICĂ A ELEVULUI LICEEAN
privind valorificarea interdependentă a timpului educațional
(școlar-extrașcolar-liber) prin stabilirea unui sistem
de valori personale educative”

Stimate elev,

Îți propunem o listă de valori educaționale clasificate pe dimensiunile educației, care te va ajuta să stabilești un complex de valori personale educative. Acest complex de valori va fi valorificat atât în timpul tău școlar-nonșcolar-liber printr-un program educativ care va facilita formarea-dezvoltarea integrală a personalității tale.
 Îți mulțumim pentru colaborare!

Itemul 1. Citește cu atenție lista claselor de valori dată în *Anexă*. Marchează cu „+” valorile importante din punctul tău de vedere, și cu „-” pe cele neimportante din timpul tău educațional (școlar-nonșcolar-liber).

Itemul 2. Selectează, din lista *valorilor morale, sociale, psihofizice, estetice, curriculare*, pe cele marcate cu „+” și realizează un clasament (un top) de 5 al valorilor educaționale. Plasează-le în ordine prioritară în caseta de mai jos, din punct de vedere al timpului tău educațional

Caseta Clase de valori

Valori morale	Valori sociale	Valori psihofizice	Valori estetice	Valori curriculare/ competențe
1.	1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.	2.
3.	3.	3.	3.	3.
4.	4.	4.	4.	4.
5.	5.	5.	5.	5.

Tablelul A 5.1. Valori educaționale stabilite pe dimensiunile educației

Valori morale	+/-	Valori sociale	+/-	Valori psihofizice	+/-	Valori estetice	+/-	Valori curriculare/ competențe	+/-
<ol style="list-style-type: none"> Adevărul – a spune adevărul, a fi exact, drept. Binele – a face bine oricând și oriunde. Buna creștere Bunătatea – a arăta grijă, compasiune, generozitate, față de ceilalți. Chibzuința Conștiința Credința Cumsecădenia Dragostea Înțelepciunea Modestia Omenia Ospitalitatea Politețea Respectul – respectarea celor..., respectarea normelor și legilor, a respecta familia și colegii, oamenii. Cinstea/ Onestitatea Perseverența Hărnicia Gândirea critică 	+/-	<ol style="list-style-type: none"> Educația Datoria Binefacerea Egalitatea Nondiscriminarea Demnitatea Disciplina Munca Prietenia Solidaritatea Responsabilitatea Libertatea Integritatea Comunitatea etnică Identitatea eului Activismul social Cultura națională Toleranța Încrederea Cultura civică – a fi un bun cetățean. Curajul Judecata înțeleaptă Autorealizarea umană Timpul liber 	+/-	<ol style="list-style-type: none"> Echilibrul psihofizic Sănătatea mentală Frumusețea fizică Forța Rezistența Viteza Îndemânarea Prietenii și deprinderi motrice Exercițiile fizice Gimnastica Impulsivitatea Rapiditatea Precizia statică Coordonarea Mobilitatea Formarea psihomotricității Mentinerrea atitudinii corecte a corpului Expresivitatea mișcării Spiritul de echipă Spiritul de inițiativă Igiena personală Alimentația corectă Energia și oboseala Somnul și odihna 	+/-	<ol style="list-style-type: none"> Frumosul Urâtul Comicul Tragicul Sublimul Josnicul Originalita-tea Sensibilita-tea Senzoriali-tatea Adevărul artistic Artă pentru viață Simțul estetic Gustul estetic Judecata estetică Atitudi-neea estetică Liberta-tea de creație Aptitudinile estetice Exprima-rea artistică Stilul individual Percepțiile și reprezentările estetice Sensibilita-tea afectivă Gândirea estetică Exersarea gustului estetic 	+/-	<ol style="list-style-type: none"> Competențe de învățare/ de a învăța să înveți; Competențe de comunicare în limba maternă/limba de stat; Competențe de comunicare într-o limbă străină; Competențe acțional-strategice; Competențe de autocunoaștere și autorealizare; Competențe interpersonal, civice, morale; Competențe de bază în matematică, științe și tehnologie; Competențe digitale, în domeniul tehnologiilor informaționale și comunicaționale (TIC); Competențe culturale, interculturale (de a recepta și a crea valori); Competențe antreprenoria-le. Competența de a dispune și a gestiona timpul liber 	

Descrierea metodologică a Fișei axiologice

Fișa axiologică, în cercetarea noastră, reprezintă un instrument auxiliar la etapa experimentului de constatare destinat elevilor liceeni. Elaborarea acestei *fișe axiologice* a fost adaptată după cercetătorii S.Cristea, 2000; I. Radu, 1974, I. Holban, 1978, „pentru stabilirea diagnosticului axiologic” care reflectă interacțiunea valorilor educaționale cu valorile personale ale elevului în contextul școlar.

În acest sens am definit acest instrument *fișă axiologică*, ce este o foaie sau un formular special care conține indicațiile privind axiologia, organizarea și planificarea unui anumit proces de valori personale, în vederea elaborării unor complexe de valori educaționale centrate pe elev pentru proiectarea și realizarea dimensiunii noii educații – *Educația pentru timpul liber* în școală /liceu.

Scopul acestui instrument pedagogic constituie evaluarea opiniei elevilor liceeni vizavi de înțelegerea timpului liber ca valoare aferentă complexului axiologic al educației și conștientizarea necesității competenței de gestionare a timpului liber în sistemul de valori educaționale.

Conținutul *fișei axiologice* este prezentat prin doi indicatori în care elevul specifică sau precizează prioritatea valorilor educaționale. Primul indicator, va preciza importanța/neimportanța valorilor din *anexă* în opinia elevului. Al doilea indicator va prezenta realizarea unui top de 5 al valorilor educaționale de către elev, plasate în ordinea prioritara în caseta numită *clase de valori*.

Tabelul A 5.1 este alcătuită din valori educaționale stabilite pe dimensiunile educației [157, p. 630] și anume *valorile morale, sociale, psihofizice, estetice*, însă *valorile curriculare/competențe* au fost anexate în vederea realizării scopului de mai sus.

În viziunea cercetătorilor menționați mai sus și în baza teoriei aplicative a cercetării noastre considerăm acest instrument valid pentru investigare prin observarea rezultatelor din experimentul pedagogic descris în *capitolul 3*.

TEME /CONȚINUTURI PE UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE
în Curriculumul opțional de Educație pentru timpul liber

(În variantă de proiect)

Modulul I. TIMPUL LIBER ȘI VALOAREA LUI

- 1. Timpul – cel mai prețios sfetnic al omului**
 Imaginea de sine la adolescent. Mecanismele timpului liber în activitatea mea. Timpul liber și recreerea. Interacțiunea timpului școlar – nonșcolar – liber în statutul meu de elev.
- 2. Bucuria de a fi în timp**
 Valori și virtuți ale timpului liber. Elemente de autonomie a personalității în devenire de *a fi*. Culturalizarea personalității adolescentului prin echilibrul funcțional al divertismentului-destinderii-(auto)dezvoltării personale în timpul liber.
- 3. A fi conștient de tine în timpul liber**
 Eu și timpul. Rolul de petrecere a timpului liber în viața cotidiană. Plictiseala de rutină și ritmul zilelor libere. Sensul vieții în cheia timpului.
- 4. Eu, tu și noi – prieteni în promovarea timpului liber**
 Interacțiunea /Incluziunea socială. Respectul de sine și față de cei din jur în timpul liber. Cine sunt prietenii mei? Familia, școala, comunitatea – parteneri de petrecere a timpului liber.
- 5. Timpul liber – o valoare a omului modern**
 Resurse moderne de petrecerea timpului liber autohton: cărți, CD-audio, video, foto, TV, radio, internet, panouri publicitare, mass-media, jocuri electronice, telefoanele GSM, zone de agrement etc. Factorii de luare a deciziei cu privire la timpul liber. Securitatea resurselor moderne în utilizarea timpului liber. Personalități ale lumii contemporane care au pasiunile tale.
- 6. Valoarea timpului liber în retrospectivă istorică**
 Evoluția conceptului de timp liber. Timpul liber în școala antică, modernă și contemporanietate.
- 7. Școala de weekend /holiday (de la sfârșit de săptămână sau zilele libere).** Performanța mea în timpul liber: știu-pot, iubesc-creez, sunt-iradiez. Criteriile de selectare a activităților de recreere în conformitate cu abilitățile vârstei. Planificarea agendei personale.

Modulul II. CULTURALIZAREA PERSOANEI PRIN TIMPUL LIBER

- 1. Creația umană și universul timpului liber**
 Importanța creației umane în timpul liber. Monitorizarea timpului meu liber pe domenii de interese: Lectura – taina înțelepciunii; Muzica – esența spirituală; Filmul preferat este ...; Pictura, desenul, web-designer; Arta populară – izvor de identitate; Jocul, sportul și călătoriile mele etc.
- 2. Valoarea timpului liber în disciplinele școlare**
 Semnificația timpului liber în viața mea. Esența caracteristicii de timp liber nonșcolar. Conexiunea dintre disciplinele școlare și timpul meu liber. Activitățile extracurriculare din școala mea.
- 3. Hobby-ul, cluburile școlare pentru cariera mea de viitor**
 Hobby-ul preferat. Diversitatea cluburilor în școala mea. Sunt motivat de a cunoaște și de a exersa un hobby cu prietenii etc.
- 4. Animatori primordiali de cultivarea timpului liber**
 Eu și familia mea în petrecerea timpului liber. Cine sunt prietenii mei adevărați: măsură și cumpătare în folosirea timpului liber. Eu – animatorul și comunitatea mea dragă.

5. Sărbătorile naționale – tradiție de eternitate în timpul liber

Cultul sărbătorilor. Activități interculturale la nivel de tradiție locală. Sărbătorile religioase: Crăciunul, Paștele, Duminica mare, Ziua hramului comunității, Ziua numelui tău. Sărbători de familie. Timpul sărbătorilor – renaștere spirituală a omului.

6. „Cultura digitală” – extensie de petrecerea timpului liber

Cunoașterea prin conectare on-line. Rolul noilor tehnologii de informare și comunicare în activitatea omului modern. Rețelele de socializare, or culturalizare și divertisment? Consumul „digital” de timp liber: avantaje și limite.

7. Timpul social – sentiment de cultură a personalității

Activități culturale: jocul, concursuri etc.

Modulul III. FORMAREA STILULUI DE VIAȚĂ ÎN TIMPUL LIBER

1. Dreptul meu la timp liber și recreere.

Aspecte legislative privind dreptul omului la muncă și timp liber. Patrimoniul cultural al timpului liber: sectorul public, non-profit, personal. Activități ale timpului liber planificate și ocazionale.

2. Discernământul stilului de viață personal.

Principalele concepte educative de stimulare a organizării activității din timpul liber: aptitudinea, dispoziția nativă, talentul, geniul, inteligența, imaginația, ingeniozitatea, creativitatea. Manifestarea creativă a unei zile obișnuite din timpul meu liber. Axa atitudinii pozitive – mulțumirea de sine la sfârșitul zilei.

3. „Educația inimii” – esența afectivă a personalității

Stările afective (emoțiile, sentimentele, pasiunile) ale personalității în perioada de timp liber. Necesitățile corpului emoțional: frumusețea, creativitatea, încrederea, apartenența, speranța, afecțiunea, un scop. Învăț să stăpânesc timpul: tehnici de administrarea timpului în situații de „tensiune și în goana vieții”.

4. Mass-media și comunicarea eficientă în timpul liber

Ce este mass-media? Rolul comunicării eficiente. Efectele televiziunii și ale internetului asupra sănătății mentale în timpul liber. (Virgiliu Gheorghe, România).

5. Echilibrul între muncă și odihnă – cheia succesului la învățătura

Coordonate ale învățării în timpul liber: voința, efortul, punctualitatea, conștiinciozitatea, decizia, starea de bine/satisfacția personală Principalele caracteristici ale muncii și odihnei. Timpul liber – utilizat în odihna pasivă sau activă? Importanța raționalizării muncii și odihnei în activitatea adolescentului și adultului.

6. Timpul și valoarea lui în Ortodoxie

Considerații asupra originii și esenței timpului în învățătura ortodoxă. Valoarea timpului în viața Bisericii și a elevului creștin. Meditație/Un sens al culturii vieții: să nu pierdem timpul liber.

7. Optimizarea stilului de viață prin timpul liber

Stilul de viață sănătos și starea generală de bine. Spiritualitatea/meditația în clipele din timpul liber zi de zi. Exercițiu: șase pași procedurali de valorizare a timpului liber.

Modulul IV. MANAGEMENTUL TIMPULUI LIBER

1. Timpul liber în programul meu zilnic

Coordonate ale programului meu zilnic și stilului meu de viață. Decalogul stilului meu de viață pentru stimularea unui program eficient de gestionarea timpului liber.

2. Responsabilizarea adolescentului în petrecerea timpului liber

Cine sunt Eu? Omul liber și responsabil. Responsabilitatea existențială: apelurile vieții și răspunsurile omului. Conștiință morală, culpabilitate și responsabilitate morală (M. S. Vlad). Comportamentul asertiv.

3. Sănătatea – un dar de neuitat în timpul liber

Echilibrul sănătății prin alimentație corectă, îngrijire personală, ținuta preferată în timpul liber. Expresivitatea și ținuta în timpul liber: mersul și ținuta, gestul, mimica, ținuta vestimentară. Cultura exteriorului îmbunătățește calitatea stimei de sine. Tehnici de îmbunătățire a stimei de sine. Fișa „de top 10 de ce?” trebuie să am o ținută decentă în timpul meu liber.

4. Trăiește clipa, e atât de frumoasă!

Timpul liber suplimentar. Reducerea săptămânii de muncă în societate. Zilele libere: vacanța or concediu. Analfabetismul timpului liber: plictiseala de duminică, pierderea de timp.

5. Responsabilizarea timpului liber în pas cu activitatea umană

Necesitatea bugetului de timp. Mijloace de consum pentru și prin timpul liber. Factorii de schimbare a timpului liber. Asigurarea condițiilor de dezvoltare și armonia vieții de familie în timpul liber.

6. Arta de a gestiona timpul liber personal

Spiritul creativ a lucrurilor importante/neimportante și urgente /neurgente după criteriul de valoare. Semnele convenționale de utilizare a timpului: regimul alimentar, modul sănătos de viață. Grila de menținere a echilibrului sănătos de viață.

7. Timpul liber – orizont cultural al dezvoltării omului pe tot parcursul vieții

Ce este învățarea pe tot parcursul vieții? Asigurarea condițiilor de dezvoltare și armonia vieții de familie pentru timpul liber rațional. Repere manageriale de eficientizarea judicioasă a timpului liber. Activități ale timpului liber din instituțiile de învățământ complementar/nonformal cu accent pe educația permanentă.

Anexa 7.

MODEL DE PROIECTARE A ACTIVITĂȚII EDUCATIVE

ale Educației pentru timpul liber integrate în cadrul orei de dirigiență

Motto: „Diversitatea nu este ceva rău, ci un bine”
(Jhon Stuart Mill)

„VALOAREA TIMPULUI MEU LIBER DIN FIECARE ZI”

(tema activității educative nr.1)

Forma de activitate: activitate integrată

Tipul activității: predare – învățare – evaluare

Timpul necesar: 1 oră academică

Scopul activității: de a ilustra dimensiunea valorică a TL prin abordarea relației cu valorile, cunoștințele, interesele, abilitățile elevilor în vederea eficientizării acestui spațiu de timp și a perfecționării stilului de viață.

Competențe:

- Selectarea și aplicarea achizițiilor unei game de opțiuni disponibile pentru organizarea rațională a timpului liber.

Elemente de competențe (subcompetențe):

- formularea judecăților de valoare cu referire la importanța gestionării raționale a timpului liber în viața cotidiană;
- aprecierea conștientizării/perceperii valorii de timp liber în sistemul de valori personale.

Obiective operaționale: La finele acestei lecții / activități elevii vor fi capabili:

- să identifice valoarea de timp liber;
- să caracterizeze mecanismele și funcțiile timpului liber;
- să descrie stilul de viață propriu pentru programul zilnic al statutului de elev;
- să analizeze conexiunea dintre disciplinele școlare și timpul său liber;
- să elaboreze un *decalog* al stilului de viață personal.

Cuvinte-cheie: educația pentru timpul liber, valoarea de timp liber, gestionarea rațională a timpului liber, petrecerea timpului liber eficient, adolescent/licean, stil de viață etc.

Design instrucțional

EVOCAREA		
15 min.		
Tehnici interactive	Activități de predare-învățare (Situatii de învățare)	Evaluarea activității
<p>Discuție plenară: „Valorile mele” - metodă de realizarea comunicării eficiente dintre elev-elev, profesor-elev, elev-profesor pentru identificarea valorilor personale din TL.</p> <p>(Activitate frontală + individuală)</p>	<p>Profesorul inițiază o discuție succintă folosind următoarele întrebări din chestionarul-aplicație Valorile și virtuțile personalității [L. Cuznețov]:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Care valori le considerați cele mai importante? ✓ Asupra căror valori se pune accentul în educația dvs.? ✓ Coincid valorile dvs. cu sistemul de valori al colegilor? <p>Elevii pentru ași cunoaște valorile personale, Profesorul le propune câte o fișă individuală: Valorile mele [13].</p> <p><u>Condiția exercitiului:</u> „Așează în ordinea importanței (de la cea mai importantă la cea mai puțin importantă) valorile prezentate mai jos. Care este cea mai importantă valoare pentru tine? Pe a doua coloană ordonează valorile așa cum ar răspunde prietenul /prietena ta cea mai bună.”</p> <p>Eu prietenul meu /prietena mea.</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ A avea bani să-mi cupăr ceea ce-mi doresc. ☐ A avea o prietenă /un prieten. ☐ A merge în excursie pe munte. ☐ A avea mulți prieteni. ☐ A citi multe cărți preferate. ☐ A avea note mari. ☐ A fi un bun sportiv. ☐ A fi în pas cu moda. ☐ A-mi dedica timpul dezvoltării mele spirituale. ☐ A fi de ajutor prietenilor și familiei. <p>E își prezintă ideile.</p>	<p>Evaluăm nonformal:</p> <ul style="list-style-type: none"> - participarea elevului la desfășurarea exercițiului; - capacitatea elevului de a oferi răspunsuri adecvate la întrebări.

REALIZAREA SENSULUI

30 min.

Harta conceptuală:
„Timpul liber al elevului”

- tehnică de realizarea competenței de cercetare a liceeanului privind valoare TL.

(Activitate frontală)

Discuția ghidată

- tehnică de eficientizarea importanței autocunoașterii liceeanului prin intermediul discuției cu colegul său despre valorile TL

(Activitate în perechi)

După prezentarea de mai sus Profesorul oferă Elevilor două întrebări de claritate conceptuală:

- ✓ *Ce reprezintă pentru dvs. TL?*
- ✓ *Considerați TL al dvs. o valoare, de ce?*

Se propune o reprezentare grafică /structurală și procedurală a unei hărți conceptuale creată și utilizată pentru clarificarea unuia dintre conceptele-cheie în ETL – **timpul liber**.

*Harta conceptuală poate fi proiectată de către Profesorul, dar oferind posibilitatea de a fi completată și de Elevul, punându-i în situația de a cerceta.

Evaluăm nonformal:

- abilitățile elevului de a analiza „Harta conceptuală” cu privire la TL;
- abilitățile elevului de a conversa cu colegii despre valorile lor petrecute în TL.

Profesorul în rol de facilitator, pe marginea unui text ghidează o discuție cu Elevul despre: **Rolul clubului pe interese din școala vieții a liceeanului**. Este oare importantă sau mai puțin importantă această abordare pentru fiecare personalitate din R.Moldova?

Profesorul oferind cuvântul cât mai multor Elevi.

REFLECȚIA

5 min.

6 Trepte de discuție pentru valorizarea timpului liber

- tehnică de identificarea experienței personale privind valorile TL reflectate prin valorile disciplinelor școlare.

(Activitate individuală + frontală)

Fiecare Elev, după preferință își selectează o referință valorică a TL din harta conceptuală sau din parcursul discuției ghidate, și o atribuie după fiecare întrebare din fișă, de ex., *drumeția, practicarea dansului în diverse locuri etc.*

Fișă

Cei „6 pași” procedurali	Întrebări de referință adresate Elevilor
<p>I) ALEGEREA:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Preferințe 2. Influențe 3. Alternative 4. Consecințe <p>II) ACTIUNEA:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Acționare 6. Încorporare 	<ul style="list-style-type: none"> • Ce îmi place cu adevărat? • Ce influențe m-au condus spre această decizie? Cât de liber sunt în decizia mea? • Mai sunt și alte opțiuni de a alege? Am gândit suficient asupra acestor posibilități? • Care sunt urmările probabile sau posibile pentru alegerea mea? Îmi asum toate riscurile consecințelor? Sunt consecințe benefice sau armonioase din punct de vedere social? • Sunt capabil să duc la capăt alegerea? • Alegerea făcută reprezintă un fel personal de a fi al acțiunilor mele viitoare? • Modelul vieții mele se reflectă în acțiuni conform alegerii făcute?

Elevii își prezintă răspunsurile.

Evaluăm nonformal:

- capacitatea elevului de a sintetiza alegerea și acțiunea valorilor din TL în conexiune cu valorile disciplinelor școlare.

EXTENSIA		
din timpul liber al elevului		
Jurnalul reflexiv (Activitate individuală)	Elevii sunt motivați ca pentru eficientizarea stilului lor de viață din fiecare zi prin și în timpul lor liber să completeze o pagină din Jurnalul de performanță.	Evaluăm nonformal-informal: - ideile elevului cu privire la definiția de TL; - originalitatea elevului privind elaborarea unui decalog al stilului de viață personal.

**Jurnalul de performanță al elevului la *Educația pentru timpul liber*
în continuare la activitatea nr. 1**

1. În opinia mea timpul liber este... (continuați gândul prin 1-2 idei).

* Setul de activități urmează să fie prezentat în lucrarea „*Educația pentru timpul liber*”. *Ghid teoretico-metodologic în învățământul liceal.*

**Programul Training-ului Pedagogic „ORIGINALITATEA EDUCAȚIEI
PENTRU TIMPUL LIBER ÎN MEDIUL PEDAGOGIC”**

Motto: „Primul principiu al tuturor acțiunilor
este petrecerea timpului liber”.

(Aristotel)

Data:

Formator: Veronica Clichici

Nr. de participanți: 20 cadre didactice de profil real (*biologie, fizică, matematică, chimie*) și profil umanist (*limba și literatura română, istorie, geografie*);

Locul desfășurării: în cadrul Departamentului de formare continuă, Institutul de Științe ale Educației

Timpul necesar: 10 ore academice

Scopul organizării training-ului pedagogic constituie: validarea Modelului pedagogic al educației pentru timpul liber centrat pe formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la liceeni.

Obiective de formare:

- Cultivarea unei viziuni de ansamblu privind conceptul de ETL. Cunoașterea valorii de timp liber în educație.
- Familiarizarea cu aspecte de modelizare metodologice a ETL de formarea și evaluarea competenței de gestionare a timpului liber la elevi.
- Proiectarea pedagogică a ETL integralizată axiologic în cadrul disciplinelor școlare (core-curriculare).
- Valorificarea activității de ETL la intersecția dintre educația formală, non-formală. informală.

Concepte-cheie: educație pentru timpul liber, curriculum, gestionare rațională a timpului liber, proiectare pedagogică.

Tabelul A 7.1. Administrarea training-ului pedagogic

Nr.	Conținutul tematic	Nr. de ore
		teoretico-practice
1.	Introducere. Dimensiunea conceptual-valorică de ETL: definirea conceptelor timp liber și ETL, funcții, conținuturi, finalități.	2
2.	Metodologia formării competenței: CGVTL; principii și condiții de implementare a dimensiunii ETL în școală / liceu.	2
3.	Modelul de proiectare pedagogică a ETL integralizat axiologic în cadrul disciplinelor școlare / liceale. Nivele de evaluare a CGVTL.	2
4.	Curriculum de ETL în școală – instrument de formarea CGVTL cu aspect core-curriculare (atât la disciplinele școlare cât și la ora de dirigenție) la nivel de educație formală, nonformală, informală. Proiectarea activității educative a ETL.	2
5.	(Auto)Evaluarea activității trainingului pedagogic ETL.	2

**SUPLIMENT LA PROGRAMUL TRAINING-ULUI PEDAGOGIC
DE EDUCAȚIE PENTRU TIMPUL LIBER**

**Un posibil model de (auto)formare a cadrelor didactice în domeniul
*Educației pentru timpul liber din perspectivă axiologică***

Scopul: Familiarizarea cadrelor didactice în formarea-dezvoltarea competenței de gestionare valorică a timpului liber la liceeni, prin abordarea aspectelor de integrare ale ariilor curriculare.

Arii curriculare,

după cercetătorul G. Văideanu [apud 65], propunem drept activități/ședințe practice cu profesorii în cadrul trainingului pedagogic de ETL:

1. Educația pentru și prin științele exacte;
2. Educația pentru și prin științele sociale și umaniste;
3. Educația pentru și prin tehnologie și muncă;
4. Limba maternă și limbile străine;
5. Educația morală, civică și patriotică;
6. Educația pentru, prin arte și prin modurile frumosului;
7. Educația culturală și spirituală;
8. Educația pentru și prin sport și *loisir*;
9. Educația economică și casnică modernă;
10. Semicalificare și calificare profesională.

**Model de desfășurare a unei ședințe practice în cadrul
trainingului pedagogic de educație pentru timpul liber cu cadrele didactice**

Etapale activității:

I. Evocarea:

- Agenda de prezentare (Obiectivele activității /ședinței).
- Testarea inițială a profesorilor pe baza chestionarului (numele profesorului, obiectul de predare, vârsta de experiență profesională, itemi de constatare).
- Prezentarea în *Power-Point*: Conceptul de ETL și competența de TL la vârsta elevilor de liceu. Oportunitatea particularității de vârstă a adolescentului-liceean în formarea sistemului de valori și organizarea timpului său liber. Influența TL în familie-școală-societate. Caracteristici generale ale ariei curriculare (Educației pentru și prin științe exacte).
- Discuții interactive.

II. Realizarea sensului:

Repere praxiologice:

1. Care este importanța ariei *Educației pentru și prin științele exacte* în determinarea influenței TL la liceeni în contextul familie-școală-societate? Completați caseta:

Timpul liber în familie	Timpul liber în școală	Timpul liber în societate
-	-	-
-	-	-
-	-	-

2. Ce teme /subiecte interdisciplinare propuneți din aria *Educația pentru și prin științele exacte* pentru eficientizarea formării-dezvoltării competenței de gestionare a timpului liber la liceeni?

- Aplicarea metodei *brainstorming*.

3. Se propune: multitudinea de teme/subiecte interdisciplinare din aria *Educația pentru și prin științele exacte* să fie clasificate în *activități desfășurate în școală și activități extrașcolare*. Clasificarea se va efectua după modelul din planșa de mai jos:

Activități desfășurate în școală:		Activități extrașcolare:	
Forme	Teme /subiecte	Forme	Teme /subiecte
<ul style="list-style-type: none"> • coferințe științifico-practice; • forum educațional; • serbări școlare; • jocuri și concursuri școlare; • întâlniri cu personalități din domeniul științei, tehnicii, culturii etc.; • decade ale obiectelor; • dezbateri publice etc. 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<ul style="list-style-type: none"> • excursii și vizite didactice; • activități cultural-distractive; • vizionări de spectacol, filme tematice, concerte; • tabere de odihnă, • de documentare și creație; • manifestări cultural-educative în biblioteci, muzee, case ale tineretului; • emisiuni radio și TV; • activități de binefacere; • activități ecologice etc. 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

4. Se formează două echipe de profesori, *echipa A* și *echipa B*. Fiecare echipă, după alegere selectează o temă /subiect interdisciplinară din clasificarea de mai sus.

Echipa A

Echipa B

Activitate desfășurată în școală
cu tema interdisciplinară
" _____ "

Activitate extrașcolară cu tema
interdisciplinară
" _____ "

5. Se elaborează pe două poustere activitățile de învățare și planificare după *modelul de proiectare cross-curricular* (autor L. Ciolan, 2008, p. 235), de fiecare echipă.

Modelul de proiectare cross-curricular [39, p. 235].

1. Identificarea /selectarea temei.
2. Identificarea asociațiilor semnificative și realizarea unei imagini globale asupra temei.
3. Definirea rezultatelor așteptate (obiective /competențe /valori /atitudini) pe care elevii le vor achiziționa la finalul studierii temei.
4. Planificarea timpului.
5. Colectarea/mobilizarea resurselor necesare (lectura scrisă, resurse audio-vizuale, mass-media și internet, obiecte, materiale informative/promoționale, personal-resursă, notele de teren).
6. Proiectarea activităților de învățare și planificare. Model de proiectare:
 - 6.1. Titlul proiectului
 - 6.2. Durata
 - 6.3. Echipa de proiect
 - 6.4. Rezultatele așteptate
 - 6.5. Planificarea

Tabel: Model de proiectare la etapa de planificare a activității.

Activitate	Loc și durată	Responsabili și participanți	Rezultate așteptate	Evaluare
.....				
.....				

7. Desfășurarea activității culminante și evaluarea finală a temei.

III. Reflexii:

- Prezentarea de proiecte pe poustere de ambele echipe.
- Analiza SWOT: avantaje și dezavantaje ale proiectării temei cross-curriculare
- Argumentul didactic: *De ce este importantă ETL în componența ariei Educației pentru și prin științe exacte pentru formarea competenței de gestionare valorică a timpului liber a liceeanului?*
- Opinii și sugestii pedagogice.
- Aplicarea chestionarului evaluativ.

CHESTIONAR EVALUATIV

Data completării: _____

1. Considerați că activitatea realizată astăzi a constituit: (bifați)

- un prilej de a vă autoanaliza atitudinea față de obiectul predat de dumneavoastră cu celelalte obiecte interdisciplinare
- o sursă necesară de informații suplimentare
- o modalitate inedită de a aborda rolul educației pentru timpul liber în ariile curriculare
- o ocazie de a cunoaște și opiniile celorlalți colegi
- o pierdere de timp

2. Transmiteți moderatorului acestei întâlniri

un gând: _____

o sugestie: _____

3. Acordați un calificativ /o notă pentru activitatea realizată de moderator împreună cu dumneavoastră:

Vă mulțumim pentru sinceritate /obiectivitate!

*Veronica CLICHICI,
dr., cercetător științific, IȘE, formator*

**CASETA DE APRECIERE A INTERESELOR ELEVILOR
PRIVIND GESTIONAREA RAȚIONALĂ A TIMPULUI LIBER**

(utilizată de către elev în cadrul experimentului pedagogic de control)

Stimate elev,

Appreciază gestionarea rațională a timpului tău liber, după interesele tale personale, în caseta de mai jos. Indicați în ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații, marcând cu „v” căsuța care îți corespunde opiniei tale. Pentru fiecare afirmație vei bifa doar un singur răspuns (o cifră) care ți se potrivește!

Caseta A

	Appreciază de la 1 la 5: 5 – acord total; 4 – acord parțial; 3 – neutru; 2 – dezacord parțial; 1 – dezacord total.	5	4	3	2	1
În ce măsură?	... înțeleg importanța valorii de timp liber în viața mea;					
	... ușor gestionez timpul meu liber nonșcolar, chiar dacă sunt ocupat mai mult în timpul școlar;					
	... îmi cunosc propriile interese de autorealizare în plan personal și profesional pe care le aplic în timpul meu liber;					
	... am abilități de a găsi resursele utile pentru consumarea timpului liber;					
	... am experiențe de planificare și luarea deciziei în petrecerea rațională a timpului liber;					
	... ușor depășesc propriile constrângeri, care ar putea împiedica participarea și experiența pozitivă din timpul liber;					
	... mă motivează pozitiv de a lansa o idee de a fi promovată activ printr-un proiect de organizarea rațională a unei activități de petrecere a timpului liber util în cadrul școlii, familiei sau comunității /societății.					

Vă mulțumim pentru colaborare!

ANALIZA COMPARATIVĂ PRIVIND PERCEPȚIA TIMPULUI LIBER

Tablelul A 11.1. Rezultate obținute de către grupul țintă în MU și MR prin definirea conceptelor timp liber; timp școlar; timp nonșcolar /extrașcolar (în cadrul pre-experimentului pedagogic)

Perceperea definițiilor de:	(1) Perioada de pregătire al elevului (al copilului) pentru temele de acasă						(2) Timp petrecut în afara școlii (după lecții)						(3) Timp pentru realizarea activităților extracurriculare /extrașcolare					
	E-L MU	E-L MR	P	Pp MU	Pp MR		E-L MU	E-L MR	P	Pp MU	Pp MR		E-L MU	E-L MR	P	Pp MU	Pp MR	
Timp liber	2	1	2	0	1		2	1	2	0	1		2	1	1	0	0	
Timp școlar	2	2	3	3	1		-	-	-	-	-		1	0	2	1	1	
Timp extrașcolar	*	*	1	1	2		*	*	2	2	2		*	*	1	2	1	
(4) Perioadele din timpul vacanțelor, zilelele de week-end și pauzele din zilele de muncă (somnia, odihna)	Timp perceput pentru activități de loisir (de recreere, de mici plăceri /dorințe /interese /hobby-ii)																	
Timp liber	2	0	1	1	2		3	3	2	2	2		2	1	1	1	2	
Timp școlar	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	
Timp extrașcolar	*	*	3	2	1		*	*	1	0	1		*	*	1	0	0	
(7) Timp lipsit de obligații „ceea ce dorește copilul (elevul) să facă după placul său”	Timp destinat în familie prin activități menajere (casnice)																	
Timp liber	3	3	1	3	3													
Timp școlar	-	-	-	-	-													
Timp extrașcolar	*	*	0	1	0													

LEGENDĂ:
 Frecvența constantelor: **3 – foarte des; 2 – mai des; 1 – mai rar; 0 – deloc;**
II. E-L = elevi-liceeni; P = profesori; Pp = părinți; MU = mediu urban; MR = mediu rural.
III. (-) lipsește constanta din definiția respondenților; (*) lipsește definiția din chestionarul elevilor.

Constatări:

- *tendențe actuale ale ETL la treapta liceală de învățământ preuniversitar din Republica Moldova:*
 - A. perioada de pregătire al elevului /al copilului pentru temele de acasă;
 - B. timp petrecut în afara școlii (după lecții);
 - C. timp pentru realizarea activităților extracurriculare /extrașcolare;
 - D. perioadele din timpul vacanțelor, zilelele de week-end și pauzele din zilele de muncă (somnul, odihna);
 - E. timp perceput pentru activități de loisir (de recreere, de mici plăceri /dorințe /interese /hobby-ii);
 - F. timp destinat în familie prin activități menajere (casnice);
 - G. timp lipsit de obligații „ceea ce dorește copilul (elevul) să facă”.
- *nevoia de informare științifică inițială privind conceptele cheie ale ETL la elevi.*

Tabelul A 11.2. Opinii ale adulților cu privire la necesitatea timpului liber pentru elevii adolescenți (în cadrul pre-experimentului pedagogic)

Profesori	Părinți (MU)	Părinți (MR)
<p>Generale</p> <p>- religia, dirigenția, ore extrașcolare, managementul școlar (regimul zilnic al elevului).</p> <p>Specifice:</p> <p>1. Obligația părinților de a discuta cu elevii despre prețuirea timpului liber și folosirea lui rațională:</p> <ul style="list-style-type: none"> „să fie responsabili de ocupațiile copilului; <p>2. Obligația elevului de a folosi timpul:</p> <ul style="list-style-type: none"> „să-și planifice lucrul pe fiecare zi, să-și alcătuiască un regim și să-l respecte cu strictețe, să posede o agendă” <p>Obligația profesorului în dirijarea timpului rațional la elevi:</p> <ul style="list-style-type: none"> „să le explicăm valoarea acestuia prin exemple; să-i îndemnăm să-și aleagă ocupațiile preferate; <p>Colaborarea eficientă dintre profesori-părinți în educația copilului despre timpul liber:</p> <ul style="list-style-type: none"> „organizarea adunărilor de clasă cu părinții, pentru ale explica necesitatea ocupațiilor în timpul liber; <p>5. Expresii (propuse) pentru dezbaterile din cadrul orelor educative:</p> <ul style="list-style-type: none"> „lucrul lăsat de azi pe mâine, așa rămâne; viața e scurtă și nu trebuie irosită pe nimicuri;” <p>6. Obiecțiile profesorilor față de elevi:</p> <ul style="list-style-type: none"> „să-i punem să muncească fizic, cum era mai înaintea; să le dăm mai multe însărcinări didactice, lucrul casnic din partea părinților; să-l cert puțin; să-l fac să mă înțeleagă; abuzul de timp liber duce la indiferență. ” 	<ul style="list-style-type: none"> - recunosc că nu știu să se ocupe cu copiii lor, obținând o întrebare – „ce activități să realizez cu copiii?”; - recunosc că nu realizează activitățile cele mai importante pentru formarea-dezvoltarea personalității copilului lor; - planificarea zilnică: control și autocontrol; - evitarea temelor de acasă, supraîncărcate cu sarcini didactice; - timpul liber organizat în baza axei funcționale: destindere - divertisment – distracție, distingem următorul argument: „Timpul trebuie să fie organizat la maximum cu sport, muzică, dansuri, odihna la aer liber, diferite activități ce țin de dezvoltarea armonioasă a sufletului corpului”; - modelul parental (discuții, explicații, exemple, sfaturi); - participarea activă a copilului în cercuri extrașcolare; - zilnic necesită o ocupație obligatorie a copilului la domiciliu; - accentul informativ să fie în educația părinților; - aprecierea pozitivă a copilului pentru a-i stimula interesele individuale; - utilizarea rațională pentru fiecare activitate, după durata timpului și a obligațiilor; - învățarea copilului să înțeleagă avantajele folosirii raționale a timpului; - să știe copilul să aprecieze importanța ocupațiilor sale; - să i se explice sensul vieții ca valoare; - încurajarea; - să-și clasifice activitățile după gradul de necesitate a lor; - deprinderea organizatorică a unui plan zilnic încă de mic copil. 	<ul style="list-style-type: none"> - modelul parental (discuții, explicații, comunicare mai multă); - planificarea zilnică a activității (un orar zilnic); - participare în activități extrașcolare; - expresii utilizate: • „Lucrul lăsat pe mâine așa rămâne”; • „Orice secundă trebuie de prețuit”; • „Orice minută trecută este prețuită”; • „Timpul nu revine niciodată”; • „Timp pentru a-i ține morală copilului” • „Încercăm de-al aduce pe o cale corectă”; - activitățile să fie pe interesul copilului; - acordarea mai mult timp în comunicarea părinți-copil; - deprinderea în organizarea unui plan zilnic încă de mic copil; - învățarea lucrurilor frumoase; - aprecierea pentru respectarea promisiunii din partea părinților; - oferirea ocupațiilor pe care le iubește copilul; - încurajarea sinceră – de a efectua ocupația până la sfârșit; - ascultarea de părinți.

Constatări:

- *nevoia de implicare a elevului în activități extrașcolare, instructiv-educative, recreative sau artistice în timpul său liber;*
- *nevoia de culturalizare a personalității adolescentului prin timpul liber*
- *nevoia unui program zilnic - stimulat și corespunzător vârstei adolescente care să includă și timpul liber;*
- *nevoia de îndrumare corespunzătoare, în vederea consolidării unei educații solide cu privire la valoarea de timp liber (atât pentru părinți cât și pentru profesori).*

Anexa 12.

PONDEREA REZULTATELOR
la chestionarele elevilor liceeni și profesori
(EXPERIMENT PEDAGOGIC DE CONSTATARE)

Nr. item.	Indicii de valoare estimați A, B, C*	Variante de răspuns (r)	Elevi liceeni (total =150 / 100%)	Profesori (total =72/100%)
1	A	<i>r. adecvat</i>	114 /76%	39 /54,2%
	B	<i>r. neadecvat</i>	36 /24%	33 /45,8%
2	B	a) da	17 /11%	37 /51,4%
	A	b) nu	133 /89%	30 /41,7%
	C	* <i>ambele r. (a și b)</i>	-	5 /6,9%
		<i>r. argumentat</i> <i>r. neargumentat</i>	- -	59 /81,9% 13 /18,1%
3	A	a) da	135/ 90%	65 /90,3%
	B	b) nu	15/ 10%	7 /9,7%
4	A	a) da	95/63%	63 /87,5%
	B	b) nu	55/37%	9 /12,5%
		ora de dirigenție	83 /55,7%	-
		l.și lit.română	-	-
		ed. fizică	46 /30,8%	-
		l.străine	41 /27,5%	-
		istorie	23 /15,4%	-
		un curs opțional	16 /10,7%	-
	<i>alte discipline (geografie, ed.civică, informatică)</i>	12 /8% 24 /16,1%	- -	
	<i>r. argumentat</i> <i>r. neargum.</i>	- -	63 /87,5% 9 /12,5%	

5	A	a) da	93 /62%	61 /84,7%
	B	b) nu	57 /38%	11 /15,3%
		r. argumentat r.neargumentat	- -	61 /84,7% 11/15,3%
5.a	B	a) gimnaziu	58	65,2%
	A	b) liceu	54	15,3%
		* <i>ambele r.</i> (a și b)	38	19,5%
		r. argumentat r.neargumentat	114 35	73,6% 26,4%
6	A	r. <i>adecvat</i> (ora opti- onala și ora de diri- gentie)	130 /87%	67 /93%
	B	r. <i>neadecvat</i> (alte optiuni)	20 /14%	5/ 7%
7	A	a)	134/90%	62/86,1%
	B	b)	16/10%	10/13,9%
		*(Anexa 15)		

*C – acest indici nu prezintă semnificație în cadrul cercetării

VALORILE TIMPULUI LIBER ALE LICEENILOR AXATE PE INTERESE
Tabelul A 13.1. Valorile timpului liber ale liceenilor axate pe interese
(Experimentul pedagogic de constatare)

C.*	TL în familie	E	%	TL în școală/liceu	E	%	TL în comunitate	E	%
a.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
b.	plimbări în aer liber;	108	81,2%	1. -	-	-	1. -	-	-
	vizionarea TV;	95	71,4%						
	odihna /relaxarea;	94	70,6%						
	internet;	87	65,4%	2. serbări școlare;	86	64,7%	2. excursii și vizite culturale;	91	68,4%
	muzică;	78	58,6%	jocuri și concursuri școlare;	85	64 %	vizionări de spectacole, filme tematice, concerte;	80	60,1%
	sport;	66	49,6%	3. activități de dezvoltarea hobby-ului personal;	66	49,6%	3. tabere de odihnă, de documentare și creație;	66	49,6%
							activități cultural-distractive;	55	41,3%
activități sociale de binefacere, ecologice etc.;							48	36%	
									expoziții școlare;
activități de orientare profesională;	42	31,5%							

c.	1. cititul;	37	27,8%	4. întâlniri cu personalități din domeniul științei, tehnicii, culturii etc.;	37	27,8%	4. manifestări cultural-ed. în biblioteci, muzee, cluburi/case ale tinerețului; și participare la emisiuni radio, TV	36	27%
				decade ale obiectelor, dezbateri publice etc.;	30	22,5%			
	2. menajul	24	18%	2. forum educațional;	16	12%	2. -	-	-
	jocul;	22	16,5%						
	3.alte ocupații / interese.	4	3%	3.coferințe științifico-practice;	9	6,7%	3. alte ocupații / interese.	-	-
				alte ocupații / interese.	3	2,2%			

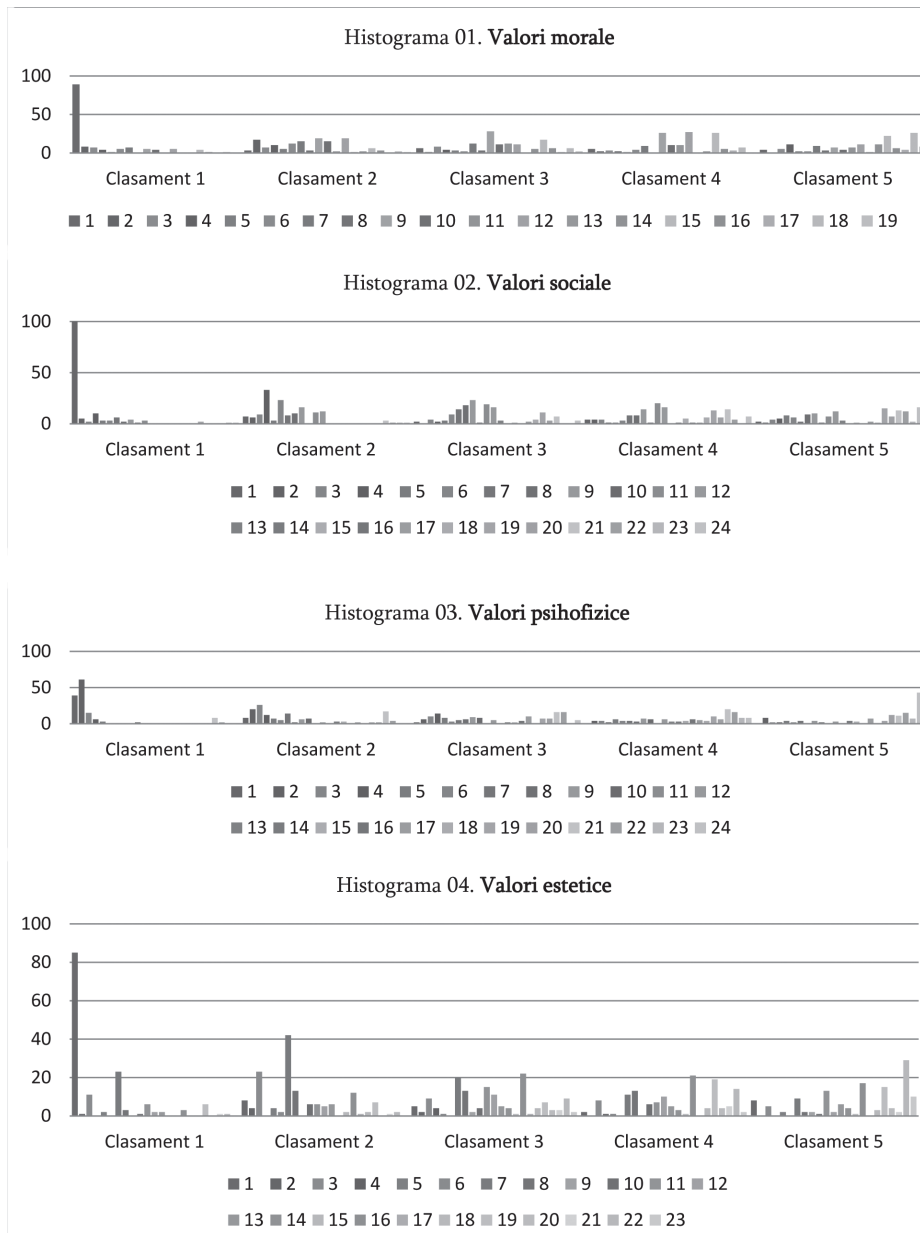
Legendă: C.* – indică calificativele (**a.** în măsură foarte mare, **b.** *satisfăcător*, **c.** *nesatisfăcător*) după numărul prioritar de interese comune ale elevilor.

1, 2, 3, 4, 5 – indică prioritatea intereselor comune ale elevilor.

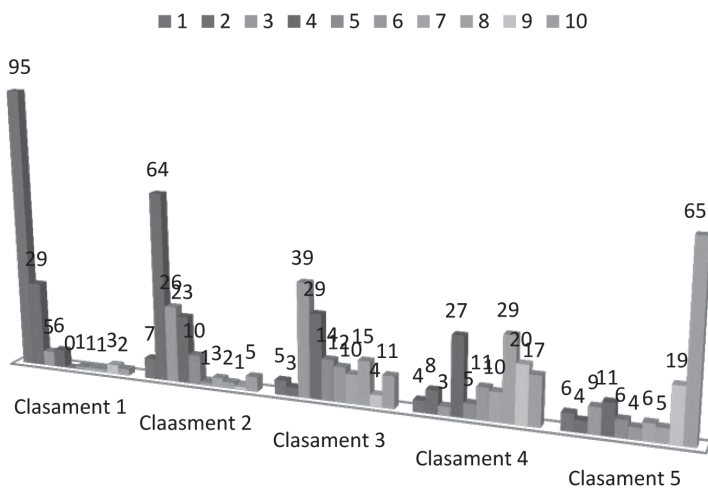
E = 134 – indică numărul de elevi care au răspuns afirmativ la itemul 7 din chestionar (Anexa 5).

S-a constatat media aritmetică a conexiunii activităților TL în familie-școală-comunitate de către elevi: C. (a.) = 0%; C. (b.) = 42%; C. (c.) = 16,4%.

DISTRIBUȚIA VALORILOR EDUCAȚIONALE ÎN FUNCȚIE DE PRIORITĂȚILE ELEVILOR

Histograma 05. Valori curriculare/competențe

Tabelul A 14.1. Distribuția valorilor curriculare după ordinea prioritară a elevilor

Clasamentul	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Total elevi
1	95	29	5	6	0	1	1	1	3	2	143
2	7	64	26	23	10	1	3	2	1	5	142
3	5	3	39	29	14	12	10	15	4	11	142
4	4	8	3	27	5	11	10	29	20	17	134
5	6	4	9	11	6	4	6	5	19	65	135

VARIABLE COMPARATIVE ALE ELEVILOR LICEENI
privind Educația pentru timpul liber în învățământul liceal

NR. ITEM.	INDICII DE VALOARE ESTIMAȚI A, B, C*	VARIANTE DE RĂSPUNS (R)	EE + EC (75/75) EXPERIMENT DE CONSTATARE		EE + EC (75 /75) EXPERIMENT DE CONTROL	
			EE	EC	EE	EC
1	A	R. ADECVAT	58/78%	56 /75%	71/95%	60/80%
	B	R. NEADECVAT	17 /22%	19/25%	4/5%	15/20%
2	B	A) DA	8 /11%	9/ 12%	2/2%	8/11%
	A	B) NU	67 /89%	66 /88%	73 /98%	67/89%
3	A	A) DA	67/ 89%	68/ 90%	73 /98%	69/ 91%
	B	B) NU	8 /11%	7/ 10%	2 /2%	6/ 9%
4	A	A) DA	46 /61%	48 /64%	64 /85%	50 /66%
	B	B) NU	29 /39%	27 /36%	11 /15%	25 /34%
5	A	A) DA	47 /63%	46 /62%	71 /95%	48 /64%
	B	B) NU	28 /37%	29 /38	4 /5%	27 /36%
5.A	B	A) GIMNAZIU	39%		-	-
	A	B) LICEU	36%		-	-
		*AMBELE R. (A ȘI B)	25%		-	
		R. ARGUMENTAT R.NEARGUMENTAT	74%		-	
			23,3%		-	
6	A	A)	34 /45%	32/44%	31/41%	34/45%
	B	B)	31/41%	33/ 42%	40/54%	33/44%
	C*	c)	10 /14%	10/ 14%	4/5%	8/11%
7	A	A)	66/88%	67/89%	71/95%	67/90%
	B	B)	9/12%	8/11%	4/5%	8/10%
		*(ANEXA 15)				

*C – acest indici nu prezintă semnificație în cadrul cercetării

GLOSAR TERMINOLOGIC

„O sinteză de delimitări conceptuale privind educația pentru timpul liber în învățământul școlar, liceal, universitar”

Motto: „Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi, ci îi înveți ceea ce ești...”

Glosarul terminologic prezintă o premisă de dezvoltare a conceptului de educație pentru timpul liber în învățământul școlar, liceal, universitar.

ACTIVITĂȚI DE LOISIR – au ca efect trăirea satisfacției *consumării timpului liber* după bunul plac, comunicarea cu alte persoane, nevoia de competiție. Aceste activități permit odihna activă, relaxarea, recomfortarea, trăirea satisfacției prin performanțele activității, eliberarea de stres. Prin activitățile liber-alese, generatoare de satisfacții se exersează atitudinile și convingerile morale ale persoanei [125, p. 288].

AGREMENT ~e – petrecere plăcută a timpului; divertisment; amuzament; distracție [84].

ANIMATOR, -oare, animatori, -oare; (persoană) care însuflețește, inițiază o activitate, o acțiune; (persoană) care animă un spectacol de varietăți, creând atmosfera [84].

ANIMAȚIE – activitate, mișcare vie; vioiciune [84].

Animația poate fi însă definită și ca tehnică educațională riguroasă utilizată în contexte profesionale specializate, de către profesioniști formați în acest sens. Acest sens al conceptului se regăsește în activitățile utilizate de către profesioniști, cu scopul de a pregăti o atmosferă de lucru potrivită pentru activități educaționale formale sau nonformale. „Animarea” devine astfel un moment, o secvență dintr-un lanț de evenimente proiectate în vederea realizării unor obiective educaționale. Această formă a animației se regăsește în activitatea profesională a cadrelor didactice, a formatorilor, a consilierilor, dar și a instructorilor-ammatori pentru activități de timp liber [158, p. 48].

AXIOLOGIA PEDAGOGICĂ /EDUCAȚIONALĂ – reprezintă o nouă direcție în științele educației, desemnează rolul central al finalităților „noilor educații” – *educația pentru timpul liber* în fundamentarea axiologică a conținutului, a metodologiei, a formelor de desfășurare a acestei activități educative centrate pe elev [62, p. 148].

În sens axiologic *a educa*, înseamnă a educa pentru *a prefera*, pentru *a alege*, pentru *a lua atitudine* (și în timpul liber) ori de câte ori există o potrivire între viața psihică și proprietățile unui obiect sau ale unei acțiuni, ori de câte ori se constată o corespondență între conștiința care evaluează și ceea ce evaluăm (proprietăți ale unor obiecte, acțiuni, relații umane, creații sau rezultate ale activităților umane, situații de viață etc.).

COMPETENȚA DE GESTIONARE VALORICĂ A TIMPULUI LIBER – reprezintă un sistem integrat de resurse (cunoștințe, capacități/abilități, atitudini) obținute prin educația pentru timpul liber și valorificate prin acțiuni formale sau nonformale de destindere, divertisment, dezvoltare personală desfășurate într-o interconexiune ale activităților educative de nivel formal-nonformal-informal în vederea formării-dezvoltării integrale a personalității pe tot parcursul vieții.

CRIZA AXIOLOGICĂ – configurează ca problemă globală, deschisă spre soluționare în mileniul III, deoarece în viziunea cercetătorului G.Văideanu nivelul cultural – axiologic al vieții sociale, constituie un factor cu impact asupra eficienței pedagogice și sociale

a învățământului. Aici intră în joc *timpul* consacrat de populația unei țări culturii, vieții familiale, turismului, sportului. Încrederea în eficiența investițiilor făcute în educație și cultură trebuie să devină o atitudine și un mod de a trata și rezolva problemele școlii și ale instituțiilor culturale.

CULTURA TIMPULUI LIBER – semnifică pentru *elev* valorificarea *timpului de sine*, adică „a avea un timp de sine nu înseamnă a fi la dispoziția timpului, ci a dispune tu însuși de propriul timp, fără nici o constrângere exterioară” [apud: Leif, 1984, p. 32; 64], pentru propria dezvoltare personală, odihnă (relaxare, recreere etc.) sau reușită academică. C. Cucoș consideră timpul personal o supremă treaptă în dobândirea autonomiei sau a avea timp înseamnă că „celălalt” timp este consumat cu folos. Timpul de sine este un timp al regăsirii de sine, al experiențelor interioare. În același timp, acesta constituie o cale de ocolire a alienării materialiste din zilele noastre, el este „timpul unde ființa este ea însăși în toate proiectele sale, acțiunile sale, țelurile sale și alegerea valorilor proprii” [apud: Leif, 1984, p. 33; 64].

EDUCAȚIA PENTRU TIMPUL LIBER – reprezintă o componentă a „noilor educații”, având scop, obiective și conținuturi specifice, care pot fi proiectate și realizate curricular prin cultivarea valorii de timp liber în diverse forme ale activității de formare-dezvoltare integrală a personalității elevului, în scopul formării competenței de gestionare valorică a timpului liber, care poate fi transpusă în învățarea permanentă.

FIȘA AXIOLOGICĂ – un instrument auxiliar care conține indicațiile privind axiologia, organizarea și planificarea unui anumit proces de valori personale, în vederea elaborării unor complexe de valori educaționale centrate pe elev pentru proiectarea și realizarea dimensiunii noii educații – *Educația pentru timpul liber* în școală /liceu.

MANAGEMENTUL TIMPULUI – în concepția managerială actuală, reprezintă optimizarea proiectării și planificării activității manageriale și se concentrează asupra stabilirii obiectivelor, asupra planificării zilnice și asupra stabilirii priorităților [112].

PEDAGOGIA TIMPULUI LIBER – se ocupă de problematica folosirii raționale și eficiente a diverselor activități ale timpului liber, precum: colecționarea; lectura; plimbarea; drumeția; vizionarea spectacolelor; practicarea sporturilor; participarea cu suporteri sportivi; activități creatoare: științifice, tehnice, artistice; jocul de societate: cărți, table, remy, domino, scrabble; lucru manual: tricotate, croșetat, broderie; vizite la cunoștințe; aniversări; serbări; excursii; călătorii etc. [125, p. 288].

TIMPUL – reprezintă o dimensiune a Universului după care se ordonează succesiunea ireversibilă a fenomenelor. Or, timpul are durată și se consideră perioadă, care poate fi măsurată în ore, zile etc., ce corespunde desfășurării unei acțiuni, unui fenomen, unui eveniment; scurgere succesivă de momente; interval, răstimp, răgaz. Totodată, timpul reflectă fiecare din fazele sau momentele unei mișcări, ale unei operații, ale unui fenomen sau ale unei acțiuni [84, p. 1092].

TIMP EDUCAȚIONAL – vizează unitățile de timp (aproximative) ale unei zile obișnuite a elevului în învățământul școlar (la treapta liceală) care include *timpul școlar* – *timpul nonșcolar* intersectate de *timpul liber*. (Definiție proprie dedusă din studiul teoretic despre învățământul școlar).

În literatura de specialitate din științe ale educației acesta cuprinde:

Timpul școlar – timpul total dedicat activităților educative, incluzând timpul consumat în școală, în cadrul formal /oficial oferit de acesta;

Timpul para /perișcolar – timpul care se consumă dincolo de perimetrul școlii, pentru activitățile din *timpul liber al elevului* [113, p. 5].

TIMP EXTRAȘCOLAR – este timpul intermediar între *timpul liber după dorința personalității elevului*, care se derulează în afara școlii /timpului școlar.

Segmentul din bugetul zilnic de timp al unui elev care presupune, de asemenea, un anumit caracter de obligativitate impus de anumite cerințe fiziologice și condiții socio-economice. În cadrul timpului extrașcolar/nonșcolar se face distincție între [113, p. 5]:

- timpul destinat activităților care răspund unor cerințe fiziologice (de ex., timpul afectat somnului nocturn și diurn, odihnei pasive, servirii mesei, igienei personale);
- timpul destinat activității în gospodărie sau în afara acesteia, altele decât cele incluse în timpul școlar (ex. de activități: spălat vase, pregătirea mesei, curățirea hainelor, curățenie, cumpărături, activități în agricultură, alte activități remunerate etc.);
- timpul destinat activităților învățământului complementar (ex. de activități: profil artistic-estetic, tehnico-științific, ecologic-biologic, cultură fizică și asanare, turism și etnografie regională, social-pedagogic, social-economic, culturologic, istorico-patriotic, agrement și organizarea utilă a timpului liber [69].

Durata timpului extrașcolar se prezintă în trei secvențe de bază:

- a) elementul *cotidian*, constând din segmentul de timp dintre terminarea cursurilor și masa de seară; în cel dintre masa de seară și momentul somnului de noapte; în cel dintre masa de dimineață și cel al sosirii în incinta școlii;
- b) elementul *săptămânal*, constând din segmentul de timp scurs între ultima oră de curs din ziua de vineri și prima oră de curs din ziua de luni;
- c) elementul *periodic*, constând din segmentul de timp liber al vacanțelor [64, p. 94].

După C. Cucuș, conținutul *timpului extrașcolar* este considerat ca *timp liber* prezentat în trei secvențe, pe când într-o lucrare mai recentă „Psihopedagogia activităților extracurriculare (Școala de Weekend)”, autori V. Lazăr, A. Cărășel, este abordată problema timpului nonșcolar, în care elevii au mai mult timp liber și din această ofertă pedagogii și psihologii o acceptă așa cum este descrisă mai sus, sub formă de secvențe [120, p. 108].

TIMP LIBER – secvența din bugetul zilnic de timp în care elevii desfășoară activități fără caracter obligatoriu, de cele mai multe ori într-un cadru informal [113, p. 5].

În continuare, considerăm a fi necesar, de a defini în mod obiectiv *ce este timpul liber al elevului*, ca noțiuni de bază pentru instituțiile școlare / liceale.

Timpul liber (în sens larg) reprezintă componenta *loisir / leisure* al ansamblului de activități opționale, realizate instituțional de către agenții educaționali în timpul educației extracurriculare /extrașcolare, în timpul recreațiilor /pauzelor de lecții, în vacanțele sezoniere care facilitează integral și multidimensional formarea-dezvoltarea armonioasă a personalității elevului atât pentru refacerea forțelor și capacităților individuale de muncă (de învățare) și creație, cât și pentru rezolvarea unor probleme de interes general, pentru progresul social la nivel zilnic, săptămânal, anual.

Timpul liber (în sens restrâns) reprezintă o resursă a procesului educativ, valorificată prin acțiunea voluntară de luare a deciziei de către elev, între ceea ce este și ceea ce vrea sau urmează să devină pentru formarea-dezvoltarea personalității sale integrale, prin alegerea activităților de destindere (odihnă) – de divertisment (distracție) – de dezvoltare (cultură) personală, la nivel de gestionare rațională, sau de bună voie, eliberat de obligațiile școlare, familiale și sociale.

În opinia cercetătorilor psihologi, pedagogi, sociologi de asemenea, nu se face o deosebire în conținutul /cheie al conceptelor de *timp liber* și *timp extrașcolar*. De aceea noi propunem o explicitare asupra semanticii *timp liber nonșcolar*, adecvată mediului educațional.

Timp liber în conexiune cu timpul extrașcolar nonșcolar este timpul elevului caracterizat prin schimbarea, flexibilitatea, spontaneitatea, autodeterminarea liberă și alegerea în mod autentic a activităților *educative* pentru cultivarea personalității sale, *compensatorii* pentru odihnă, *de delectare* pentru recreere, divertisment.

TIMP PEDAGOGIC / DIDACTIC – durată a învățământului obligatoriu și a fiecărui nivel al școlarității; numărul de ore prevăzute în planurile de învățământ pentru fiecare clasă școlară și în programele școlare pentru fiecare disciplină de învățământ; repartizare a numărului de ore în orarul școlar [128, p. 348].

TIMPUL PSIHOSOCIAL AL EDUCAȚIEI – include ansamblul programelor sociale care vizează direct sau indirect realizarea unor obiective pedagogice angajate practic într-un anumit spațiu instituționalizat *social și individual*:

- a) *social* – de ex., **timpul oficial** rezervat învățării în mediul școlar;
- b) *individual* – de ex., **timpul real** rezervat învățării de fiecare elev în raport de cerințele programei și de resursele sale interne/capacitatea de studiu, motivația pentru studiu, voința de a studia [80, p. 37].

TIMP ȘCOLAR – constituie o resursă pedagogică de natură materială – determinabilă și finită -, antrenată la nivelul sistemului de învățământ prin intermediul unor variabile complementare pe verticala și orizontală acestuia: anul școlar /universitar – săptămână școlară /universitară – ziua școlară /universitară [63].

- Secvența din bugetul zilnic de timp al unui elev, care presupune un anumit caracter de obligativitate și care cuprinde volumul de timp pe care elevii îl alocă sarcinilor școlare: -programul școlar propriu-zis; - timpul de deplasare către și de la școală; - timpul destinat pregătirii temelor; - activităților organizate de școală în afara programului școlar propriu-zis; - meditațiilor și consultațiilor în școală și în afara acesteia etc. [113, p. 5].

VALOAREA TIMPULUI LIBER – apreciată de persoană care conține un caracter informal, fiind resimțită ca apropiată și plăcută, trăită de subiect în afara obligațiilor legate de învățatură, profesie sau activități gospodărești, de care beneficiază de facto fiecare persoană și pe care o putem valorifica diferit, rezervând timp și pentru relaxare, odihnă, reflecții, meditații, autoanalize, introspecții, astfel încât, propria poziție, atitudinile, capacitățile de autoperfectiune a acestuia să contribuie esențial la îmbunătățirea modului de viață. [72, p. 81-82; 74].

VALORI*le – reprezintă bunuri materiale și spirituale, producând *satisfacție estetică* și asigurând *eficiența culturii și educației ființei umane*; raportate la cultură, timp și nonvalori, există și acționează ca niște puncte centrale, ca repere fundamentale, care orientează și ghidează în permanență traiectoria vieții umane.

VALORIFICARE – a pune în valoare, a soate în evidență valoarea unui subiec/lucru.

VALORIZARE – a conferi sau a recunoaște o valoare; procesul amplu de cunoaștere, înțelegere, explicare, argumentare, selectare, ierarhizare, promovare conștientă și producere de valori la nivelul practicii educaționale.

